ئەمانەتی گشتی رۆشنبیری و لاوان یارمەتی لەچاپدانی داوە

إقتران النيرين في مجمع البحرين

تەرجەمەی حەدیسەکانی موسلیم و بوخاری

دانراوی

مامۆستا مەلا رەشید بەگی بابان

لێکۆڵینەوەی

محمد علی قەرەداغی

بەرگی پێنجەم

چاپی یەکەم ١٤٠٧ ک ١٩٨٧ ز

ئەمانەتی گشتی رۆشنبیری و لاوان یارمەتی لەچاپدانی داوە

إقتران النيرين

في

مجمع البحرين

تەرجەمەی حەدیسەکانی موسلیم و بوخاری

دانراوی

مامۆستا مەلا رەشید بەگی بابان

لێکۆڵینەوەی

محمد علی قەرەداغی

بەرگی پێنجەم

چاپی یەکەم

١٤٠٧ك - ١٩٨٧ز

إقتران النيرين

في

مجمع البحرين

تأليف

ملا رشيد بيگ بابان

تحقيق

محمد علي القره‌داغي

الجزء الخامس

١٤٠٧هـ ١٩٨٧م

بغداد - هاتف ٨٨٨٢٧٢٦

فەضائیلی ئەنبیا لە حەزرەتی ئادەمەوە تا حەزرەتی پێغەمەر ـ علیهم الصلاة والسلام ـ

٩٤١/٣/١

١/١٤٨٢ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ﴿ﷺ﴾ قال: خلق الله آدم [على صورته. م]، [عليه الصلاة والسلام] وطوله ستون ذراعا، ثم قال: اذهب فسلم على أولئك من الملائكة فاستمع ما يجيبونك؛ تحيتك وتحية ذريتك. فقال: السلام عليك. فقالوا: السلام عليكم ورحمة الله، فزادوه ورحمة الله. فكل من يدخل الجنة على صورة آدم [عليه السلام في الحسن، والجمال، والطول] فلم يزل الخلق ينقص حتى الآن خ ـ ٣٠٩/٥. م ـ ٢١١/١٠. ت، ن.

ئەم حەدیثەم نووسی و کاغەزەکەت هات، بە خوێندنەوەو سەلامەتیتان زۆر دڵخۆش بووم، خوا ئەو دڵخۆشی‌یەم بەردەوام کا، ئامین.[١]

تەرجەمە:

ئەبو هورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ﴿ﷺ﴾ فەرمووی: خوا ـ عز وجل ـ حەزرەتی ئادەم ـ عليه السلام ـی خەلق کرد شەصت ذیراع درێژ بوو، لە پاشا ئەمری پێکرد: بچۆ لەو مەلائیکەتانە سەلام بکە، گوێ بدەرێ چیت جواب ئەدەنەوە سەلامی

(١) ـ دانەر ـ خ ـ بێ‌ناوبردنی کەس ئەم قسەی لێرەدا نووسیوە، دیارە کە بۆ مامۆستا مەلا حسەینی نووسیوە. ئێمەیش وەك خۆی هێشتمانەوە.

تۆو جوابی ئەوان تەحی‌یەتی تۆو ذوڕی‌یەتی تۆن. حەزرەتی ئادەم ـ علیـه الصـلاة والسـلام ـ تەشـریفی چوو فەرمـووی: (السلام علیکم) مەلائیکەکان ـ علیهم السلام ـ جوابیان دایەوەو فەرموویان: (السلام علیك ورحمة الله)، (ورحمة الله)یان بۆ زیاد کرد، هەرکەسێ بچێتە بەهەشتەوە [لە حوسن و، جەماڵ و، باڵادا] لە سەر صوورەتی ئادەم ـ علیه الصلاة والسلام ـ ئەچێتە بەهەشت. [بە مەعلوولیی‌و ناشیرینی ناچێتە بەهەشت] ڕۆژ بەڕۆژ خەڵق لە جەماڵ و طوولا لە کەمکردنا بوون تا ئیمڕۆ.]

[تاجەدینی تەدموری لە قوتەیبەوە نەقڵ ئەکا کە ئادەم ـ علیه السلام ـ ئەمرەد بوە ریش لە ذوڕی‌یەتەکەی ڕواوە، خۆی درێژ و مووی زۆری بوە.

بەزارو ترمذیی‌و نەسائي لە ئەبوهورەیرەوە ـ رضي الله تعالی عنه ـ ریـوایـەت ئەکـەن بە مەرفـووعیی کە خوا خەلقی ئادەمی کرد لە گڵ، گڵەکەی کرد بە قوڕ، تەرکی کرد تا بوو بە قوڕێکی (متغیر) لە دواییدا تەرکی کرد تا بوو بە وەك پارچەی دیزەو گۆزەی وشك بۆوە. شەیطان ـ علیـه اللعنـة ـ بەلایـا رائـەبـورد ئەیـوت: تۆ بۆ ئیشێکی زۆر گەورە دروست کراوی. لە پاشا خوا ڕۆحی بە بەرا کرد. ئەووەڵ جوزئێکی کە ڕۆحی تیا جاری بوو چاوو لووتی بوو، پژمی‌و فەرمووی: (الحمد لله) خوا فەرمووی: (یرحمك ربك).

ئەبوداود لە حەدیثی ئەبومووساوە بە مەرفووعیی ریوایەت ئەکا، (ابن حبان)یش فەرموویەتی: صەحیحە، خوا خەلقی ئادەمی ـ علیه السلام

ـ لە مستێ گڵ کرد کە لە هەموو رووی ئەرزی هەڵگرت، بەنوئادەم بە میقداری ئەرز هاتە وجوود.

لەم حەدیثەدا ئەفەرموێ: کە خوا ـ عزوجل ـ کە ئیرادەی فەرموو حەزرەتی ئادەم ـ علیـه السـلام ـ لە عەدەم بێنێتـە وجـوود لە=شەش= طەوری گۆڕی: طەوری گڵ، طەوری قوڕ، طەوری حەمەء. یەعنی قوڕی ترشـاو. طەوری صەلـصـال یەعـنـی = دەنـگـی لێ = بێت و خرەخری لێ بێ. طەوری تەسوی‌یە کە صەلصالەکە بکا بە ئێسك و گۆشت و خوێن، لە پاشا رۆحی بە بەرا کرد. خوا ئینسانی بە چوار نەوع خەلق کردوە: ئینسانی بێ دایك وباوك = ئادەم = ئینسانی بێ دایك وەك حەوا، ئینسانی بێ باوك = عیسا = ـ علیه السلام ـ ئینسانی بە باوك و دایك وەك ئێمە.

ئینسانی لە بەینی قووەی مەلەکی و قووەی حەیوانی دروست کردوە. ئینسان خۆی پاك بکاتەوە لە نەجاساتی نەفسانی مەلەکوونی سەماوات و ئەرز ئەبینێ. (إلى آخر ما في القسطلاني في هذا الحديث).

تەمام وابوو کە دەرحەق هەر پێغەمەرێ ـ علیه السلام ـ چە ئایەتێ نازڵ بوە بینووسم، تێفکریم ئەبوو نیوەی زیاتری قورئانم بنووسیایە، صەرفی نەظەرم کرد؛ چونکی عومرم لە نیهایەتیدایە، پەلەپەلمە بەڵکو (إن شاء الله) ئەم میقدارە تەواو بکەم!

٢/١٤٨٣ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ ﷺ ـ لولا بنـو إسـرائيـل لم يَخْنَزِ اللحم [لم ينتن. وفي أخـرى: لم يخبث

الطعــام، ولم يخنز اللحم] ولـولا حواء لم تَخن أنثى زوجهـا [الـدهـر أخرى] ح ـ ٣١٢/٥. م ـ ٢٦٠/٦.

تەرجەمە:

ئەبــو هورەيــرە ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ لە پێغـەمـەر ـ ﷺ ـ وە ریـوایـەت ئەکـا کە فەرمـوویـەتی: ئەگەر بەنی ئیسرائیل نەبوایە [طەعام خراپ نەئەبوو] گۆشت بۆگەن نەئەبوو [چونکە لە صەحرای تەیها کە شەلاقەو شیرخشتیان بۆ ئەباری خوا مەنعی کردن لە پاشەکەوت کردنی، پاشەکەوتیان کردو گۆشتەکەیان بۆگەن بوو]. ئەگەر حەووا نەبوایە هیچ ژنێ خەیانەتی قەط لە مێرد نەئەکرد. [تەفرەی داو گەندمی پێ خوارد لە بەهەشت کراینە دەرێ] حەزرەتی ئادەم و حەووا ـ عليهما السلام ـ چی بکەن؟ خوا ئەوانی بۆ ئیعماری ئەرز خەلق کردبوو بۆ بەهەشت نەبوو.

نوح ﴿عليه السلام﴾

١٤٨٤/٣ـ عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] قال: قال رســول الله ـ ﷺ ـ: يجيء نوح وأمتـه فيقـول الله تعـالى:ـ هل بلغتَ؟ فيقول: نعم أي رب. فيقول لأمته: هل بلغكم؟ فيقولون: لا ماجاءنا من نبي! فيقـول لنـوح: من يشهـد لك؟ فيقـول: محمـد ـ ﷺ ـ وأمته فنشهد [له] أنه قد بلغ، وهو قوله ـ عز وجل ذكره ـ: ﴿وكذلك جعلناكُم أُمَّةً وَسَطاً لتكونوا شُهداءَ على الناسِ [ويكون الرسول عليكم شهيـدا]﴾[1] والـوسـط العـدل [وهـذا من نفس الحـديث لا مدرج من

(١) البقرة/١٤٣.

الرواة]. ح ـ ٥/٣١٩.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: رۆژی قیامەت نووح و ئوممەتی ـ علیه السـلام ـ دێنە حوزووری خوا بۆ موحـاکـەمـە، خوا ـ عزوجـل ـ لە حەزرەتی = نوح = ـ علیه السلام ـ ئەپرسێ: ئەحکامی منت تەبلیغی ئوممەتەکەت کرد یان نا؟ ئەفەرموێ: بەڵێ یا رەببی خوا ـ عزوجل ـ لە ئوممەتەکەی ئەپرسێ: نووح ئەحکامی منی تەبلیغ کردوون؟ عەرزی خوا ئەکەن: خەیر هیچ پێغەمەرمان بۆ نەهاتوە؟ خوا ـ عزوجل ـ لە نووح ـ علیه السلام ـ ئەپرسێ: کێ شەهادەتت بۆ ئەدا کە تەبلیغت کردوون؟ عەرزی خوا ئەکـا: محـەمـەد ـ علیـە الصـلاة والسـلام ـ و ئوممـەتی شەهـادەتم بۆ ئەدەن [یـا رەببی خوایـا من و مەلا حسـەین و ئەحباب و ئەقاریبمان داخڵی ئەو شاهیدانە بکەی، ئامین!] ئەو وەختە ئێمـە شەهـادەتی بۆ ئەدەین کە تەبلیغی کردوون. پێغـەمـەر ـ ﷺ ـ ئەفەرموێ: ئەوە ئەو ئایەتەیە کە ئەفەرموێ: چۆن ئێوەمان هیدایەت داوە لە دنیادا بۆ رێی راست و بۆ قیبلەی حەق وایش ئێوەمان کردوە = بە = ئوممەتێکی عادڵ تا ئێوە لە رۆژی قیامەتا ببن بە شاهید لە ئینسانانی پێش ئێـوە کە پێغـەمـەرەکـانیان تەبلیغی ئەحکامی ئیلاهیەیان کردوون، پێغـەمـەری ئێـوەیش لە حوزووری خوادا شەهـادەت لەسەر عەدالەت و راستی ئێوە بدا. (البقرة ـ دوای ـ سیقول).

ئێمـە خوا ـ عزوجـل ـ ئەوەنـدە ئیعتیبـارو شەرەفـەی داوینێ کە لە حوزووری خوادا ـ عزوجل ـ شەهادەت بۆ پێغەمەرانی عیظام ئەدەین

نازانم بۆچ بۆ چوار ڕۆژی پڕو پووچ ئەو شەرەفە ضايع ئەكەين؟ خوايا ئەو ليباسی شەرەفەمان لەبەر دانەكەنی ئامين!

ئەم حەديثە لە حەقيقەتا لە فەضائيلی پێغەمەری ئێمەيە ـ عليه الصلاة والسلام ـ.

صالح ﴿عليه السلام﴾

٤/١٤٨٥ـ عبد الله بن زمعة [رضي الله تعالى عنهما] قال: سمعت النبي ـ ﷺ ـ [يخطب] وذكر [قصة قدار] الذي عقر الناقة، فقال: فانتدب لها رجل ذو عزة ومَنَعة في قوة كأبي زمعة [الأسود بن المطلب، بن أسد. جد عبد الله الراوي، مات كافرا] ح ـ ٣٦٣/٥. ت، ن، جه. مسلم ـ ٣٢٢/١٠.

تەرجەمە:

عبدوڵلای كوڕی زيمەعە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ: لە پێغەمەر ـ ﷺ ـم بيست كە خوطبەی ئەخوێن و بەحثی لە قەدار فەرموو، كە وشترەكەی حەزرەتی صالح ـ عليه السلام ـی سەربڕی، فەرمووی: پياوێ بۆی چوو كوشتی كە لە ناو قەومەكەيا صاحيب عيززەت و قودرەت بوو، لە قووەتا وەك ئەبو زيمەعە وابوو. [كە ئەسوەدی باپيری عەبدوڵلای راوی‌يە ـ رضي الله تعالى عنه ـ]

٥/١٤٨٦ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ: أن الناس نزلوا مع رسول الله ـ ﷺ ـ أرض ثمود الحجرَ فاستقوا من بئرها واعتجنوا به، فأمرهم رسول الله ـ ﷺ ـ أن يهريقوا ما استقوا من بئرها، وأن يعلفوا الإبل

العجينَ [أن يطرحوا ذلك العجين. أخرى خ] وأمرهم أن يستقوا من البئر التي تردها الناقة. ح ـ ٥/٣٦٣. م ـ ١٠/٤٢٨.

تەرجەمە:

عەبدوڵڵای ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ: لە خزمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ خەڵق لە حیجری دیاری ثەموودا دابەزین، پێغەمەر ـ ﷺ ـ [ئەمری پێفەرموون: لە ئاوی بیرەکەی هەڵنەیێنجن و لیێ نەخۆنەوە] لە بیرەکەیان هەڵیێنجا بوو هەویریان پێ شێلابوو، فەرمووی: ئەو ئاوەی کە لێیان هەڵیێنجاوە بی‌ڕێژن و، هەویرەکەیش بدەن بە وشترەکانیان، [لە ریوایەتەکەی ترا: هەویرەکە فرێدەن، یەعنی نەیخۆن] ئەمری پێکردن لەو بیرە هەڵیێنجن کە وشترەکەی حەزرەتی صالح ـ علیه السلام ـ ئەچوە سەری‌و ئاوی لێ ئەخواردەوە.

١٤٨٧/٦ـ عبد الله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ لما مر بالحجر قال: لا تدخلوا مساكن الذين ظلموا أنفسهم إلا أن تكونوا باكين [مخافة] أن يصيبكم ما أصابهم! ثم تقنع بردائه وهو على الرحل، ح ـ ٥/٣٦٤. خ ـ ٦/٤٤٧. فيه وفي مسلم: قال رسول الله ـ ﷺ ـ لأصحاب الحجر: لا تدخلوا على هؤلاء المعذبين.

م ـ ١٠/٤٢٧. وفي ح ـ ٦/٤٤٧ في أخرى: ثم تقنع برأسه وأسرع السير حتى أجاز الوادى.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە تەشریفی بە لای حیجری ثەموودا رابورد

فەرمووی: مەچنە ئەو جێگەیەی کە ئەوانەی چوونێ کە زوڵمیان لە نەفسی خۆیان کردوە مەگەر بە گریانەوە، مەبادا ئێوەیش تووشی ئەو عەذابە ببن کە ئەوانی تووش بوون. لە پاشا پێغەمەر ـ ﷺ ـ بە بەرماڵەکەی سەرشانی لەچکی کردو، یەعنی سەرو چاوی موبارەکی خۆیی داپۆشیو خێرای لە رۆیین کرد تا لەو وادی‌یەی کە ئەوانی تیان تێپەڕ بوو. لە ئەوەڵی ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ: کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ دەرحەق ئەصحابی حیجر فەرمووی: بەگریانەوە نەبێ مەچنە سەر ئەو (معذب)انە.

لەم حەدیثەدا نەهی‌کراوە لەوە ئینسان بچێتە مەنازیلی ئەوانەی کە موعەذذەبن، هەر میللەتێ بێ، عاد بێ، ثەموود بێ، قەومی لووط بێ. مەقبەرەی جوولەکەو گاورو سائیری ئەهلی کوفریش وایە؛ چونکی دیارە کە موعەذذەبن. یەعنی بە ناو شەڕا مەڕۆن مەبادا ئێوەیش تیرێ، یا گوللەیێ، یا بەردێکتان بەربکەوێ.

إبراهيم وإسماعيل ـ عليهما السلام ـ

٧ ١٤٨٨ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] قال: جاء رجل إلى رسول الله ـ ﷺ ـ فقال: يا خير البرية. فقال رسول الله ـ ﷺ ـ: ذاك إبراهيم ـ عليه السلام ـ. م ـ ٩/٣٣٤.

تەرجەمە:

پیاوێ هاتە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەرزی پێغەمەری کرد ـ ﷺ ـ: ئەی چاکترینی هەموو مەخلووقات. پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی:

چاکترینی مەخلووقات ئیبراهیمە ـ علیه السلام ـ.

ئەم فەرموودەی پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەواضوعە لە پێغەمەرەوە ـ ﷺ ـ و ئیرشادی ئوممەتە کە دەرحەق هیچ کەس ئینسان لە مەدح و ئەنادا زۆر بەرەوژوور نەچێ و ئیحتیراز بکا لە مەدحی بەرەوڕوو، گینا (علو)ی دەرەجەی پێغەمەر ـ ﷺ ـ وەك رۆژی رووناکە، غەیری کوێر ئەیبینێ. (أللهم افتح أبصار قلوبنا آمين).

٨/١٤٨٩ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال: قال رسول الله ـ ﷺ ـ: إختتن إبراهيم النبي ـ عليه السلام ـ وهو ابن ثمانين سنة بالقدوم. [بتخفيف الدال، قرية، أو آلة النجار، وبتشديدها قرية. نووي] م ـ ٢٣٥/٩ ح ـ ٣٣٩/٥. ح ـ ١٦٢/٩، وفيه: بالقدوم مخففة. وفي أخرى في تلك الصحيفة عن أبي الزناد وقال: بالقدوم وهو موضع مشدَّد.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ لە هەشتاساڵیدا لە قەدووم، یا بە قەدووم، خۆی خەتەنە کرد.

قەدووم: بە تەخفیفی (دال) بە تەشوی‌یە ئەڵێن. ناوی دێ‌یێکیشە. بە تەشدیدی دال ناوی دێ‌یێکە. ظاهیر وایە لەو دێیەدا تەشریفی ئیقامەتی کردبێ‌و بە تەشوێیش خۆی خەتەنە کردبێ. کە وابێ لە ریوایەتی تەخفیفا ناوی ئەو جێیە نەبراوە، لە ریوایەتی تەشدیدا ناوی تەشوێ نەبراوە. مونافی‌ی یەك نین؛ چونکی خەتەنە مەکانێك و ئالەتێکی پێ لازمە.

٩/ ١٤٩٠ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عن النبي ـ ﷺ ـ قال: إنكم تحشـرون حفـاة، عراة، غُرْلا [غيـر مختونين] ثم قرأ: ﴿كما بدأنا أول خلق نعيده، وعدا علينا، إنا كُنَّا فاعلين﴾[١] وأول من يكسى يوم القيامة إبراهيم، وإن أناسا من أصحابي يؤخذ بهم ذات الشمال، فأقول: أصحـابي، أصحـابي. فيقـال: إنهم لم يزالـوا مرتدين على أعقابهم منذ فارقتهم. فأقـول كمـا قال العبـد الصـالـح ﴿وكنتُ عليهم شهيدا ما دُمْتُ فيهم. . ـ الى قوله ـ الحكيم﴾[٢] آخر المائدة. وبقية الآية: ﴿فلما توفيتني كنتَ أنْتَ الـرقيب عليهم، وأنت على كل شيء شهيـد، إن تعذبهم فإنهم عبـادك، وإن تغفـر لهم فإنـك أنت العـزيـزُ الحكيم﴾ ح ـ ٥/ ٣٣٦، ح ـ ٧/ ١٠٩ م ـ ١٠/ ٣٢٩ وفيه الآية بتمامها.

ئەم حەدیثەم ڕەنگە لە ئەحوالی ئاخیرەتا نووسیبێ

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: ئێوە ڕۆژی قیامەت بە پێخاوسیی، بە ووتی، بە خەتەنە نەکراوی زیندووئەکرێنەوە. لە پاشا پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەو ئایەتی ئاخری سوورەتی ئەنبیایەی خوێندەوە کە ئەفەرموێ: چۆن لە ئەوەڵـەوە ئێـوەم دروست کردوە بە بێ هیـچ وایش ئیعـادەتـان ئەکەینەوە. وەعدەییێکی ثابتە لەسەر ئێمە، بە تەحقیق ئێمە ئەیکەین، پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمـووی: ئەووەڵ کەسێ کە جلی لەبـەر ئەکـرێ لە قیـامـەتا حەزرەتی ئیبـراهیمـە ـ علیـە السـلام ـ [چـونکـە نەمـروود بە ڕووتیی هاویتیـە ناو

(١) الأنبياء/١٠٤.

(٢) المائدة/١١٧.

ئاگرەوە]. پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: بەعزێ خەڵق لە ئەصحابی من دەستەچەپیان پێ ئەگرن ئەیانبەن بۆ جەهەننەم، ئەڵێم: یارەببی ئەمانە ئەصحابی منن، پێم ئەڵێن: ئەوان لە دوای وەفاتی تۆ هەر پاشەوپاش لە گەڕانەوەدا بوون، منیش عەبدی صاڵح کە حەزرەتی عیسایە چی فەرموو ئەوە ئەفەرمووم، ئەڵێم: من لەسەریان شاهیدو رەقیب بووم تا لە ناویانا بووم، کە وەفاتت بە من کرد تۆ خۆت رەقیبیان بووی، تۆ شاهیدو عالمی بە کوللی شتێ؛ ئەگەر عەذابیان بدەی ئەوانە عەبدی تۆن ئەگەر لێیشیان خۆش ببی هەر تۆی کە عیززەت و قودرەتت ببێ بەسەر هەموو شتێکا، حەکیم و عالمی بە عاقیبەتی کوللی شتێك و هیچ شت بە بێ حیکمەت ناکەی.

١٠/١٤٩١- عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ ﷺ ـ قال: يلقى إبراهيم أباه آزر يوم القيامة، وعلى وجه آزر قترة [سواد كالدخان] وغبرة [غبار] فيقول إبراهيم: ألَم أقل لك: لا تعصني؟ فيقول أبوه: فاليوم لا أعصيك. فيقول إبراهيم: يارب إنك وعدتني أن لا تخزيني [أي لا تهينني ولا تذلني] يوم يبعثون، فأي خزي أخزى من أبي الأبعد [من رحمة الله]؟ فيقول الله ـ تعالى ـ: إني حرمت الجنة على الكافرين. ثم يقال له: يا إبراهيم ما تحت رجليك؟ فينظر فإذا هو بذيخ [بضبع] متلطِّخ؛ فيؤخذ بقوائمه فيلقى في النار. خ ـ ٥/٣٣٦. خ ـ ٢٦٧/٧ بأخصر.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەفەرموێ: رۆژی قیامەت حەزرەتی ئیبراهیم ـ

علیه الصلاة والسلام ـ بە ئازەری باوکی ئەگا لەسەر دەموچاوی ئازەر رەشیی‌یەکی وەك دووکەڵ و غوبارێکی پێوەیە. ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ پێی ئەفەرموێ: پێم نەوتی: موخالەفەم مەکە؟ باوکی عەرزی ئەکا: ئیمرۆ موخالەفەت ناکەم. ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ عەرزی بارەگای ئیلاهیی ئەکا: یا رەببی وەعدەت دامێ کە لە ئاخیرەتا ئیهانەم نەکەیت و ذەلیلم نەکەی، چە ذیللەتێ لە ذیللەتی باوکم زیاترە کە لە رەحمەتی تۆ دوورخراوەتەوە؟ خوا ـ عزوجل ـ ئەفەرموێ: بە تەحقیق من بەهەشتم لەسەر کافران حەرام کردوە. لە پاشا بە ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ ئەفەرمووریٚ: ئەوە چی‌یە لە ژێر پێتا؟ کە تێ‌ئەفکرێ کەمتیارێ (ملوث)ە چوارپەلی ئەگرن و ئەیهاوێنە ناو ئاگرەوە.

١١/١٤٩٢ـ عن سعيد بن جبير ـ رحمه الله ـ قال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما]: أول ما اتخذ النساء المنطق من قبل أم إسماعيل [عليهما السلام] اتخذت منطقا لتُعَفِّيَ أثرها على سارة [رضي الله تعالى عنها] ثم جاء بها إبراهيم وبابنها إسماعيل [عليهما السلام] وهي ترضعه حتى وضعهما عند البيت عند دوحة [عظيمة] فوق زمزم، في أعلى المسجد، وليس بمكة يومئذ أحد، وليس بها ماء، فوضعهما هنالك، ووضع عندهما جرابا فيه تمر، وسِقاء فيه ماء، ثم قَفى إبراهيم [عليه السلام] منطلقا، فتبعته أم إسماعيل [عليهما السلام] فقالت: يا إبراهيم أين تذهب وتتركنا بهذا الوادي الذي ليس فيه إنس ولا شيء؟ فقالت له ذلك مِرارا، وجعل لا يلتفت إليها، فقالت له: آلله الذي أمرك بهذا؟ قال: نعم. قالت: إذاً لا يضيعنا، ثم رجعتْ.

فانطلق إبراهيم حتى إذا كان عند الثنية [حيث دخل النبي ـ ﷺ ـ مكة] حيث لا يرونه إستقبل بوجهه البيت ثم دعا بهؤلاء الكلمات ورفع يديه فقال: ﴿ربنا إني أسْكَنتُ من ذُريتي بِوادٍ غير ذي زرع عند بيتك المحرم ـ حتى بلغ يشكرون ـ [سورة إبراهيم. وبقية الآية ـ: ربنا لِيُقيموا الصلاة، فاجعلْ أفئدةً من الناسِ تهوي اليهم، وارْزُقهم من الثمراتِ لعلهم يشكرون﴾[1] وجعلت أم إسماعيل ـ عليهما السلام ـ ترضع إسماعيل وتشرب من ذلك الماء حتى إذا نَفِذ]ما في السقاء عطشت وعطش ابنها، وجعلت تنظر إليه يتلوى، أو قال يتلبط [أي يضرب بنفسه الأرض] فانطلقت كراهية أن تنظر إليه، فوجدت الصفا أقرب جبل في الأرض يليها، فقامت عليه، ثم استقبلت الوادي تنظر: هل ترى أحدا؟ فلم تر أحدا، فهبطت من الصفا، حتى إذا بلغت الوادي رفعت طَرَف دِرعها، ثم سعَتْ سعي الإنسان المجهود حتى جاوزت الوادي، ثم أتت المروة فقامت عليها ونظرت: هل ترى أحدا؟ فلم تر أحدا.. ففعلت ذلك سبع مرات.

قال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما]: قال النبي ـ ﷺ ـ : فذلك سعي الناس بينهما، فلما أشرفت على المروة سمعت صوتا فقالت:صهٍ [وبسكونها] تريد نفسها، ثم تسمعت فسمعت أيضا، فقالت: قد أسمعتَ إن كان عندك غِواث [أي فأغثني] فإذا هي بالملك عند موضع زمزم، فبحث بعقبه، أو قال بجناحه حتى ظهر الماء، فجعلت تحوضه وتقول بيدها هكذا، وجعلت تغرف من الماء في سقائها وهو يفور بعد ما تغرف.

---

(1) ابراهيم/ ٣٧

قال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قال النبي - ﷺ -: يرحم الله أم إسماعيل لو تركتْ زمزم، أو قال: لو لم تغرف من الماء لكانت زمزم عينا معينا.

قال: فشربت وأرضعت ولدها، فقال لها المَلك: لا تخافوا الضَّيْعة؛ فإن ههنا بيت الله يبني هذا الغلام وأبوه، وإن الله لا يضيع أهله، وكان البيت مرتفعا من الأرض كالرابية [تەپۆڵکە] تأتيه السيول فتأخذ عن يمينه وشماله، فكانت كذلك حتى مرت بهم رُفقة من جُرْهُم، أو أهل بيت من جُرهم مقبلين من طريق كَداء، فنزلوا أسفل مكة، فرأوا طائرا عائفا [يحول حول الماء]. فقالوا: إن هذا الطائر ليدور على ماء، لعهدنا بهذا الوادي وما فيه ماء. فأرسلوا جَرِيًّا أو جريين [رسولا أو رسولين] فإذا هم بالماء، فرجعوا فأخبروهم بالماء فأقبلوا.

قال: وأم إسماعيل [عليه السلام] عند الماء. فقالوا: أتأذنين لنا أن ننزل عندك؟ فقالت: نعم، ولكن لا حق لكم في الماء. فقالوا: نعم.

قال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قال النبي -ﷺ- فألفى ذلك أم إسماعيل [عليهما السلام] وهي تُحِبُّ الأُنس، فنزلوا وأرسلوا إلى أهليهم، فنزلوا معهم حتى إذا كان بها أهل أبيات منهم، وشب الغلام، وتعلم العربية منهم = وأنفَسهم = وأعجبهم حين شب، فلما أدرك زوجوه إمرأة منهم [اسمها عمارة بنت سعد] وماتت أم إسماعيل [- عليهما السلام - ولها من العمر تسعون سنة].

فجاء إبراهيم [عليه الصلاة والسلام] بعد ما تزوج إسماعيل يطالع تركته، فلم يجد إسماعيل [عليه السلام] فسأل امرأته عنه، فقالت: خرج

يبتغي لنـا ، ثم سألهـا عن عيشهم وهيئتهم . فقـالت : نحن بشرٍّ، نحن في ضيق وشـدة ، فشكت إليـه . قال : فإذا جاء زوجـك فأقرئي عليـه السلام وقـولي له : يغيـر عتبـة بابـه . فلمـا جاء إسماعيل [عليه السلام] كأنه آنس شيئـا ، فقـال : هل جاءكمْ من أحـد؟ قالت : نعم جاءنـا شيخ كذا وكـذا [كـالمستخفـة بشأنه] فسألَنا عنك فأخبرته ، وسألني كيف عيشنا ، فأخبرته أنـا في جهـد وشـدة . قال : فهل أوصاك بشيء؟ قالت : نعم أمرني أن أقرأ عليـك السـلام ويقـول : غيِّـر عتبـة بابـك . قال : ذاكَ أبي وقـد أمرني أن أفارقك، ألحقي بأهلِك، فطلقها وتزوج منهم أخرى [سلمة بنت مهلهل] .

فلبث عنهم إبـراهيم [عليـه السـلام] ما شاء الله ، ثم أتـاهم بعـد فلم يجده ، فدخل على امرأته فسألها عنه ، فقالت : خرج يبتغي لنا . قال كيف أنتم؟ وسألها عن عيشهم وهيئتهم ، فقالت :نحن بخير وسعة ، وأثنت على الله . فقال : ما طعامكم؟ قالت : اللحم . قال : وما شرابكم؟ قالت : الماء [واللبن أبَوجهم] قال : أللّهم بارك لهم في اللحم والماء·قال النبي ـﷺـ : ولم يكن لهم يومئـذ حبٌّ ، ولـو كان لهم دعـا لهم فيـه . قال : فهمـا لا يخلو عليهمـا أحـد بغيـر مكة إلا لم يوافقاه . قال : فإذا جاء زوجكِ فأقرئي عليه السلام، ومُريه يثبت عتبة بابه .

فلمـا جاء إسمـاعيـل [عليه السلام] قال : هل أتاكم من أحد؟ قالت : نعم أتـانـا شيـخ حسن الهيئة وأثنت عليه ، فسألني عنك فأخبرته ، فسألني كيفـ عيشنـا فأخبـرته أنا بخير . قال : فأوصاكِ بشيء؟ قالت : نعم هو يقرأ عليك السلام، ويأمرك أن تثبت عتبة بابك . قال : ذاكِ أبي ، وأنت العتبة ،

أمرني أن أمْسِكَكِ.

ثم لبث عنهم ما شاء الله، ثم جاء بعد ذلك وإسماعيل [عليه السلام] يَبْري نَبْلا له تحت دوحة قريبا من زمزم، فلما رآه قام إليه، فصنع كما يصنع الوالد بالولد والولد بالوالد، ثم قال: يا إسماعيل إن الله أمرني بأمر، قال: فاصنع ما أمرك ربك. قال: وتعينني عليه؟ قال: وأُعينك. قال [إبراهيم عليه السلام]: فإن الله أمرني أن أبني ههنا بيتا، وأشار الى أكمة مرتفعة على ماحولها. قال: فعند ذلك رفعا القواعد من البيت، فجعل إسماعيل يأتي بالحجارة وإبراهيم يبني [عليهما الصلاة والسلام] حتى إذا ارتفع البناء جاء بهذا الحجر [حجر المقام] فوضعه له، فقام عليه وهو يبني وإسماعيل [عليه السلام] يناوله الحجارة، وهما يقولان: ربنا تقبل منا إنك أنت السميع العليم. قال: فجعلا يبنيان حتى يدورا حول البيت وهما يقولان: ربنا تقبل منا إنك أنت السميع العليم. ح - ٣٤٦/٥ - ٣٥٢. وفي أوله:

لما كان بين إبراهيم - عليه السلام - وبين أهله سارا ما كان خرج بإسماعيل وأم إسماعيل - عليه السلام - ومعهم شنة فيها ماء. وفيه: نادته من ورائه: يا إبراهيم الى من تتركنا؟ قال: إلى الله. وفيه: ثم قالت: لو ذهبت فنظرت ما فعل؟ تعني الصبي. فذهبت فنظرت، فإذا هو على حاله كأنه ينشغ [يشهق من صدره] فلم تقِرَّها نفسها. والباقي نحوه.

[وفي حديث عثمان: ونزل عليه الركن والمقام، فكان إبراهيم - عليه السلام - يقوم على المقام يبني عليه ويرفعه له إسماعيل - عليه السلام - فلما بلغ الموضع الذي فيه الركن وضعه يومئذ موضعه وأخذ المقام فجعله

لاصقا بالبيت، فلما فرغ إبراهيم ـ عليه السلام ـ من بناء الكعبة جاءه جبريل فأراه المناسك كلها، ثم قام إبراهيم ـ عليه السلام ـ فقال: يا أيها الناس أجيبوا ربكم. فوقف إبراهيم وإسماعيل ـ عليهما السلام ـ تلك المواقف، وحجه إبراهيم وسارة ـ عليهما السلام ـ =من بيت المقدس= ثم رجع إبراهيم ـ عليه السلام ـ إلى الشام، فمات بالشام. قسط ٥/٣٥٣]

تەرجەمە:

حەزرەتی سارە هاجەری هیبە کرد بە حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیهم السلام ـ کە هاجەر حامیلە بوو بە ئیسماعیل ـ علیه السلام ـ سارە پێی مەحزوون بوو سوێنی خوارد ئەبێ سێ ئەعضای ببڕێ! هاجەر پشتێنێکی دروست کرد قەدی پێ بەست و هەردو طەرەفی بەسەر ئەرزا شۆڕ کردەوە فیراری کرد، پشتێنەکەی بەسەر ئەرزا ئەخشان کە شوێن پێی مەحو بکاتەوە سارا نەزانێ بۆ کوێ ڕۆییوە. لە پاشانا حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ ئیسماعیل و هاجەری [بە سواریی بوراق] برد بۆ مەککەو لای بەیت لە لای دارێکی گەورە لە ژوور زەمزەمەوە لە لای ژووری بەیت دایانان. ئەو ڕۆژە لە مەککەدا هیچ کەس نەبوو، ئاوی لێ نەبوو، لەوێ دایانان، نانەبەرەیێ کە خورمای تیابوو لەگەڵ مەتارەیێ ئاوی بۆ دانان و، خۆی پشتی هەڵکردو گەڕایەوە. دایکی ئیسماعیل ـ علیهما السلام ـ شوێنی کەوت، فەرمووی: یا ئیبراهیم بۆ کوێ ئەچی؟ ئێمە لێرەدا بەجێ ئیێڵی؟ هیچ ئینسانی لێ نی‌یەو، هیچ شتی لێ نی‌یە! چەند دەفعە وای وت. ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ ئاوڕی لێ نەدایەوە، لە پاشا پێی‌وت: توخوا!

خوا ئەمری پێ کردووی کە وا بکەی؟ فەرمووی: بەڵێ. حەزرەتی هاجەر فەرمووی: کە وابێ خوا بە ضایعمان ناداو گەڕایەوە [لەریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ: کە فەرمووی: ئێمە بە کێ ئەسپێری؟ فەرمووی: بەخواتان ئەسپێرم، هاجەر فەرمووی: رازیم بە خوا].

کە حەزرەتی ئیبراهیم - علیه السلام - گەیی‌یە ئەو کەلە [ی کە پێغەمەر-ﷺ- تەشریفی لێی هاتەخوارێ بۆ مەککەکە فەتحی مەککەی کرد] کە لێیانەوە نەبینرێ، رووی کردە بەیت و دەستی هەڵبڕی‌و بەم کەلیمانە دۆعای کرد، فەرمووی: ئەی خوایا من بەعەزێ ذورییەتی خۆم لە وادی‌یێکی بێ زەراعەتا دانا لای (بیت الحرام)ی‌تۆوەو ئەی رەببی ئێمە بۆیێکم لێرە دانان کە نوێژو طاعەتی تۆ بکەن، دڵی بەعزێ لە خەڵقیان بۆ وا لێ بکە کە بێنە لایان، لە ئەنواعی میوە رزقیان بدە ئومێدم هەیە شوکری تۆ بکەن. [سوورەتی ئیبراهیم].

دایکی ئیسماعیل - علیهما السلام - لەو ئاوەی ئەخواردەوەو شیری زۆر ئەبوو بۆ ئیسماعیل - علیه السلام - کە ئاوەکە بڕایەوە ئەویش تینووی بوو کورەکەیشی تینووی بوو، تەماشای ئیسماعیل - علیه السلام -ی ئەکرد، بەسەر پشتاو بەسەر دەما گینڵەی ئەدا، یا فەرمووی: ئەتلایەوە لە ناو خۆڵا،مەبادا لەسەر ئەو حاڵە تەماشای بکا لێیدا رۆیی تا گەیی‌یە صەفا ،کەشاخێ بوو لەوەوە لێی نزیکتر بوو لە شاخەکانی تر،لەسەر صەفا وەستا رووی‌کردە وادی‌یەکە تێ ئەفکری ئایا یەکێك نەبینێ! هیچ کەسی نەدی، لە صەفا هاتەخوارێ بۆ وادی‌یەکە، کە گەیی‌یە وادی‌یەکە مەبادا داوێنی کراسەکەی بکەوێتە بەرپێی‌و هەڵەنگوێ لایێکی کراسەکەی

هەڵگرت. لە پاشا وەك یەكێ كە ترسێكی لەبەر بێ هەڕای كرد تا لە وادی‌یەكە تێپەڕ بوو، ئەمجا سەركەوتە سەر مەروە، لەسەری ڕاوەستاو تەماشای كرد: ئایا كەسێك ئەبینێ؟ هیچ كەسی نەدی. حەوت دەفعە وای كرد.

ئیبن و عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: ئەو حەوت جار هاتوچۆی هاجەرە لە بەینی صەفاو مەروەدا ئەوەیە كە ئێستە خەڵق ئەیكەین. [حەدیثەكە لە ئەووەڵەوە بە مەوقووف دیارە، بەمە كە ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: ئەبێ بە موسنەد].

كە هاجەر لە مەروەوە نزیك بۆوە دەنگێكی بیست، بە خۆیی وت: وز، وز! ئەمجا گوێی ڕاگرت دیسان بیستی فەرمووی: وا خستتە گوێوە بە خەڵقت بیست. ئەگەر ئیمدادێكت لا هەیە وەرە بە ئیمدادمەوە كە تێفكری حەزرەتی جیبریل لای زەمزەم بوو، بە پاژنەی پێی یا بە باڵی ئەرزی كۆڵی‌یەوە تا ئاو دەركەوت، حەزرەتی هاجەر ئەیكرد بە حەوز تا ئاوەكەی بڵاونەبێتەوە، بە دەستی وای ئەكرد بە لوێنج، لێی هەڵەهێنجاو ئەكردە ناو مەتارەكەیەوە، لە دوای لێ‌هەڵهێنجانی هەڵەقوڵایەوە.

ئیبن وعەباس ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: خوا رەحم بكا بە دایكی ئیسماعیل، ئەگەر زەمزەمی تەرك بكردایە، یا فەرمووی: لێی هەڵنەهێنجایە زەمزەم ئەبوو بە سەرچاوەییكی جاریی.

فەرمووی: لە ئاوی زەمزەمی خواردەوەو شیری دا بە منداڵەكەی. جیبریل ـ علیه السلام ـ پێی‌فەرموو: مەترسن بە ضایع ناچن؛ چونكی

لێرەدا بەیتوڵڵا هەیە، ئەم مناڵەو باوکی (بیت الله)بینا ئەکەن، خوا ئەهلی خۆی بە ضایع نادا (بیت الحرام)یش وەکوو تەپۆڵکە لە ئەرز بەرزتر بوو، سەیل بە لای راست و چەپیا ئەهات ئەیبرد، یەعنی زەرەری بۆ بەیت نەئەبوو. موددەتێ وا بوو تا چەند کەسێ لە جورهوم، یا فەرمووی: ئەهلی بەیتێ لە جورهوم لە کەلی کەدائەوە روویان کردە ئەوێ، لە خوار مەککەوە دابەزین، چاویان بە طەیر کەوت کە لەوێدا دەورەی ئەدا، وتیان: ئەم طەیرە بە دەوری ئاوێکا ئەگەڕێ، ئەم وادی یە وامان دیوە کە ئاوی تیا نی یە. دوو سێ کەسیان نارد کە بزانن ئاوی لێیە یا لێی نی یە؟ هاتنەوە وتیان: ئاوی لێیە، هاتنە لای ئاوەکە دایکی ئیسماعیل - علیهما السلام - لەسەر ئاوەکە بوو عەرزیان کرد: ئیذنمان ئەدەی کە لای تۆ دابەزین؟ فەرمووی: بەڵێ، ئەمما ئێوە لە ئاوەکەدا حەقتان نەبێ. عەرزیان کرد: بەڵێ.

ئیبن و عەباس ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: ئەو قەبیلەیە لە جورهوم تێگەیین کە دایکی ئیسماعیل - علیە السلام - حەزەکا کە رەفیقی بێ ئولفەتی پێوە بگرێ، ئەوانە لەوێ دابەزین ناردیان بە شوێن ماڵ و مناڵەکانیانا ئەوانیش هاتنە لایان، تا چەند ماڵێکی لێ کۆبووەوە، ئیسماعیل - علیە السلام - یش لە ناو مناڵی ئەوانا گەورە بوو، عەرەبیی یان لێ فێر بوو. [ئەوەڵ کەسێ لە ئەولادی ئیبراهیم - علیە السلام - کە بە فەصیحیی تەکەللومی بە عەرەبیی کردبێ حەزرەتی ئیسماعیلە - علیە السلام] حەزرەتی ئیسماعیل - علیە السلام - گەورە بوو، لەناو ئەوانا نەفیس و تەبیعەت بڵند بوو، خستنیە حیرەتەوە، کە

بلووغی بوو کچێکی خۆیـانیـان لێ نیکـاح کرد [نـاوی عەمـارەی کچی سەعد بوو].

دایکی حەزرەتی ئیسماعیل ـ علیه السلام ـ وەفاتی کرد [عومری نەوەد ساڵ بوو، حەزرەتی ئیسماعیل ـ علیه السلام ـ لە حیجرا دفنی کرد] ئیبـراهیم ـ علیـه الصـلاة والسـلام ـ لە دوای ئەمـە کە حەزرەتی ئیسمـاعیـل ژنی هێنـا تەشـریفی هات بە شوێن ئەوەدا ئەگـەرا کە لەوێ تەرکی کردبوو. ئیسماعیل ـ علیه السلام ـی لە ماڵەوە دەست نەکەوت پرسی: کە لە کوێیە؟ ژنەکەی ئیسماعیل ـ علیه السلام ـ عەرزیکرد: چوە شتـێـکـمـان بۆ پەیـدا بکـا. لە گوزەران و حاڵـیشیـانی پرسی. عەرزیکـرد: لە شەڕاین، لە تەنگانەو زەحمەتاین! لای ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ شکایەتی لە ئەحواڵی خۆیان کرد. ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ فەرمووی: کە مێردەکەت هاتەوە سەلامی لێبکەو پێی بڵێ: داری ژێر دەرگـاکـەی بگـۆڕێ. کە ئیسمـاعیـل ـ علیـه السلام ـ تەشریفی هاتەوە [بۆنی باوکی کرد] وەك حیسی ئەمەی کردبێ کە یەکێ هاتوە پرسی: کەسێکتـان هاتـوەتـە لا؟ وتی: بەڵێ پیـاوێکی پیری واو وا هات. [وەك ئـستیخفـافی پێ بکـا] خەبــەری تۆی لێ پرسین، خەبـەرم دایـە، لە گوزەرانی پرسین، وتم: لەتەنگانەداین. فەرمـووی: هیچی راسپـاردن؟ عەرزیکرد: بەڵێ ئەمری پێکردم کە سەلامت لێ بکەم، وتیشی کە پێی بڵێ: داری ژێـر دەرگـاکـەی بگـۆڕێ. فەرمـووی: ئەو پیـاوە باوکمـە، ئەمری پێکردووم کە تەڵاقت بدەم، بچۆرەوە لای کەس و کاری خۆت. تەڵاقی داو ژنێکی تری لێ هێنان.

ئیبراهیم - علیه السلام - موددەییێکی تر صەبری لێکردن، لە پاشا تەشریفی هاتەوە لایان، حەزرەتی ئیسماعیل - علیه السلام ـی لە ماڵەوە دەست نەکەوت، تەشریفی چوە لای ژنەکەی [کە سەلەمەی کچی موهەلهەلە]. حەزرەتی =ئیبراهیم هەواڵی حەزرەتی= ئیسماعیل - علیه السلام ـی لێ پرسی، عەرزیکرد: چوە رزقێکمان بۆ پەیدا بکا، فەرمووی: حاڵتان چۆنە؟ لە مەعیشەت و گوزەرانی پرسین.. عەرزی کرد: ئێمە لە خەیرو روفاهی یەتاین، حەمدو ثەنای خوایکرد. [عەرزیکرد: دابەزە شتێك بخۆ، شتێك بخۆرەوە. أخری] فەرمووی: طەعامتان چییە؟ عەرزیکرد: گۆشتە. فەرمووی: شەرابتان چییە؟ فەرمووی: ئاوە. ئیبراهیم - علیه السلام - فەرمووی: یا رەببی بەرەکەت بخەرە گۆشتیان و ئاویانەوە.

پێغەمەر -ﷺ- =فەرمووی: = ئەو وەختە دانەوێڵەیان نەبوو، ئەگەر بیان بوایە بۆ ئەوەیش دۆعای بەرەکەتی بۆ ئەکردن. فەرمووی: هیچ کەس نی یە بە دەوام هەر گۆشت و ئاو بخواو بخواتەوە لە غەیری مەککەدا پێی بکەوێ. [ئەبوجەهم - رحمه الله - لە ریوایەتی خۆیا ئەوەی لێ زیادکردوە کە: بووکەکەی عەرزیکرد: رەحمەتی خوات لێ بێ دابەزە بخۆو بخۆرەوە، فەرمووی: ناتوانم دابەزم - چونکی وەعدەی دابوو بە سارا کە دانەبەزێ، ئەمجا ئیذنی دا کە تەشریفی بچێتە لایان - عەرزیکرد: سەرو ریشت تێك ئاڵۆزاوە، ئایا سەرت نەشۆم و رۆنی لێ نەدەم؟ فەرمووی: ئەگەر ئەیکەی بیکە. بووکەکەی چوو مەقامی هێنا، مەقام ئەو رۆژە سپیی بوو، =وەك= بلوورو وەك دوڕ وابوو! لە ناو ماڵی حەزرەتی

ئیسماعیل ـ علیه السلام ـابوو،بەسەر ولاٚخەکەیەوە پێی موبارەکی راستی لەسەر داناو لای راستی سەری شت، کە لە لای راستی بووەوە بەردەکەی بردە لای چەپیەوە، پێی موبارەکی چەپی خستە سەر، سەری بۆ دانەوان لای چەپی سەریشی شت، ئەو ئەثەرەی کە لە مەقاما دیارە جێ پاژنەو پەنجەی موبارەکی حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیه السلام ـە] فەرمووی: کە مێردەکەت هاتەوە سەلامی لێ بکەو ئەمری پێ بکە داری ژێر دەرگای لە جێی خۆی بهێڵێتەوە. [ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ تەشریفی رۆیی].

کە حەزرەتی ئیسماعیل ـ علیه السلام ـ تەشریفی هاتەوە فەرمووی: هیچ کەستان هاتۆتە لا؟ عەرزیکرد: بەڵێ پیاوێکی پیری هەیئەت جوانمان هاتەلا. ئەنای لەسەر حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ کرد. تۆی لێ پرسیم، خەبەرم دایێ، لە مەعیشەتی پرسین عەرزم کرد: کە لە خێراین. فەرمووی: هیچ شتێکی راسپاردن؟ عەرزیکرد: بەڵێ سەلامت لێ ئەکاو ئەمرت پێ ئەکا کە عەتەبەی دەرگاکەت لە جێی خۆی بێڵەوە. [کە صەلاحی ماڵە، ئەبو جەهم] ئیسماعیل ـ علیه السلام ـ فەرمووی: ئەوە باوکمە تۆیش داری ژێر گرێژەنەی دەرگاکەی، ئەمری پێکردووم کە تەڵاقت نەدەم. [تۆ لە لام کەریم بووی‌و کەرامەتت لە لام زیادی کرد. ئەو ژنە دە کوڕی بوو بۆ ئیسماعیل ـ علیه السلام ـ ئەبو جەهم].

لە پاشا ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ ئەوەندەی خوا ئیرادەی کردبوو صەبری لێکردن، لە پاشا تەشریفی هاتەوە لایان. ئیسماعیل ـ علیه السلام ـ لە ژێر ئەو دارە گەورەدا کە ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ ئەوو

دایکی لە ژێرا دابەزانن لە نزیکی زەمزەمەوە تیرێکی ئەتاشیی ، کە چاوی بە باوکی کەوت تەشریفی لە بەری هەڵسا، باوك لەگەڵ ئەولاداو ئەولاد لەگەڵ باوکا چی ئەکەن کردیان [یەعنی ئیسماعیل - علیه السلام - دەستی ئەوی ماچ کردو، ئیبراهیم - علیە السلام - یش سەروچاوی ئەوی ماچ کرد]. لە پاشا ئیبراهیم - علیە السلام - فەرمووی: یا ئیسماعیل خوا شتێکی پێ ئەمر کردووم. ئیسماعیل - علیه السلام - عەرزیکرد: چی ئەمر پێفەرمووی بیکە. فەرمووی: موعاوەنەتم ئەکەی؟ عەرزیکرد: موعاوەنەتت ئەکەم. فەرمووی: ئەمری پێ فەرمووم لێرەدا بەیتێ دروست بکەم، ئیشارەیکردە تەپۆڵکەیێ کە بەرزایی بوو بەسەر ئەطرافیا. ئیتر ئەو وەختە بناغەی بەیتیان بەرزکردوە. ئیسماعیل - علیه السلام - بەردی ئەهێناو ئیبراهیم - علیه السلام - بینای ئەکرد تا بیناکە بەرز بۆوە [بەرزیی نۆ ذیراع و=پانیی لە ئەرازا یەعنی=دەورەی سی زیراع بە زیراعی خۆیان. أبوجهم].

کە بیناکەی بەرزبۆوە ئیسماعیل - علیه السلام - حەجەری مەقامی هێنا بۆ ئیبراهیم - علیه السلام ـی دانا، تەشریفی لە سەری راوەستا. ئیبراهیم - علیه السلام - بینای ئەکردو ئیسماعیل - علیه السلام - بەردی ئەدایێ، ئەیان فەرموو: ئەی خوایا لێمان قەبووڵ بکە؛ چونکی هەر تۆی گوێت لە دەنگمان بێو عیلمت پێمان ببێ.

[وتوویانە لە دنیادا بینایێ نییە کە لە کەعبە شەریفتر بێ، ئەوی ئەمری بە بینای فەرموە (رب العالمین)ە حەزرەتی جیبریل - علیه السلام

ـ تەبلیغی ئەو ئەمـــرەی کردوون و موهـــەنـدیسیی بۆ کردوون. حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ وەستای بووو حەزرەتی ئیسماعیل ـ علیه السلام ـ شاگردی بوە. قسطلاني]

له حەدیثی عوثمـــانـــا ئەفـــەرمـویّ: روکن و مەقـامی بۆ نازلّ بوو، ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ تەشریفی ئەوەستاو ئیسماعیل ـ علیه السلام ـ بۆی بەرزئـەکـردەوە تا گەیی‌یـەوە ئەو جێیـەی کە ئێستـە روکنی لێیە، ئەو رۆژە روکنی لەو جێیـــە دانـــا، مەقـامی هێنـا نوسـانی بە بەیتـەوە. کە ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ لە بینای بەیت بۆوە جیبریل ـ علیه السلام ـ تەشـریفی هاتـە لای، هەمـوو مەنـاسیکی حەجی پیّ نیشان دا، لە پاشا حەزرەتی ئیبـــراهیم ـ علیـــه الســلام ـ تەشـریفی لەسـەر مەقـام وەستـا فەرمـووی: (أیهـا النـاس) ئیجـابـەتی دەعـوەتی خوای خۆتـان بکـەن، ئیبـــراهیم و ئیسمـاعیـل ـ علیهمـا الصـلاة والسـلام ـ لەو مەواقیفـانـەدا تەشـــریفیـان وەستـــا. ئیبـــراهیم و سارة ـ علیهمـــا الســلام ـ لە (بیت المقدس)ەوە حەجی بەیتیان کرد، لە پاشانا ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ تەشریفی گەڕایەوە بۆ شام و لەویّ وەفاتی کرد].

١٢/١٤٩٣ـ عن أبي هريــرة [رضي الله تعـالى عنـه] أن رسـول الله ـ ﷺ ـ قال: لم يكـذب إبـراهيم النبي ـ عليـه الصـلاة والسـلام ـ قط إلا ثلاث كَذَبات: ثنتين في ذات الله؛ قوله: ﴿إني سقيم﴾. وقوله: ﴿بل فعله كبيرهم هذا﴾. وواحدة في شأن سارة؛ فانه قدم أرض جبّار ومعه سارة [بنت هادان ملك حران] وكانت أحسن الناس، فقال لها: إن هذا الجبـار إن يعلم أنـكِ امـرأتي يغلبني عليـكِ، فإن سألـكِ فاخبـريه أنكِ

أختي. فإنكِ أختي في الإسلام، فإني لا أعلم في الأرض مسلماً غيري وغيركِ.

فلما دخل أرضه رآها بعض أهل الجبار، آتاه فقال له: لقد قدم أرضك امرأة لا ينبغي لها أن تكون إلا لك: فأرسل إليها، فأتيَ بها، وقام إبراهيم - عليه السلام - الى الصلاة، فلما دخلت عليه لم يتمالك أن بسط يده إليها، فقبضت يده قبضة شديدة، فقال لها: أُدعي الله أن يطلق يدي ولا أضركِ، ففعلت، فعاد، فقُبضت أشد من القبضة الأولى، فقال لها مثل ذلك ففعلت، فعاد، فقبضت أشد من القبضتين الأوليين فقال: أُدعي الله أن يُطلق يدي فلكِ الله أن لا أضركِ، ففعلت وأطلقت يده. ودعا الذي جاء بها، فقال له: إنك إنما أتيتني بشيطان ولم تأتني بإنسان! فأخرجها من أرضي وأعطها هاجر، قال: فأقبلت تمشي، فلما رآها إبراهيم - عليه الصلاة والسلام - إنصرف. فقال لها: مهيم؟ قالت: خيرا؛ كفَّ الله يد الفاجر وأخدم خادما. قال أبو هريرة: فتلك أمكم يا بني ماء السماء. م - ٩/٢٣٦. خ - ٥/٣٤٠. ح - ٤/٩٨ بفرق ما.

١٣/١٤٩٤- وفي خ - ٤/٩٨ عنه قال: قال النبي -ﷺ-: هاجر إبراهيم - عليه السلام - بسارة، فدخل بها قرية فيها ملك من الملوك [القرية مصر أو الأردن] أو جبار من الجبابرة فقيل [له]: دخل إبراهيم بامرأة من أحسن النساء [وشّى به حنّاط، وكان إبراهيم - عليه الصلاة والسلام - يمتار منه] فأرسل إليه أن: يا إبراهيم من هذه التي معك؟ قال: أختي. ثم رجع إليها، فقال: لا تكذبي حديثى فإني أخبرتهم أنكِ أختي

والله إنْ على الأرض من مؤمن غيري وغيركِ. فأرسل بها إليه، فقام إليها، فقـامت توضأ وتصلي. فقـالت: أللهم إن كُنت آمنت بك وبـرسـولـك وأحصنت فرجي إلا على زوجي فلا تسلط علي الكـافـر! فغط حتى ركض برجله ـ وقـالت: أللهم إن يمت يقـال: هي قتلتـه. فأرسـل ثم قام إليهـا فقـامت توضأ وتصلي وتقـول: أللهم إن كنت =آمنت= بك وبـرسـولـك وأحصنت فرجي إلا على زوجي فلا تسلط علي هذا الكـافـر! فغـط حتى ركض برجله ـ فقـالت: أللهم إن يمت فيقـال:هي قتلته. فأرسل في الثانية أو الثـالثـة. فقـال: والله ما أرسلتم إلي إلا شيطانا! إرجعوها إلى إبراهيم وأعطوها آجر [أبوها من ملوك القبط] فرجعت الى إبراهيم ـ عليه السلام ـ فقـالت: أشْعِرْتُ أن الله كبت الكـافـر وأخـدم وليـدة. ح ـ ٤/٩٨. ح ـ ٤/٣٥٦ مختصرا.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: ئیبراهیم پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە سێ درۆ زیاتر قەط درۆی نەکردوە، دوانی دەرحەق خوا، یەکێکی کە بتەکانی شکان وتیان: تۆ شکانوتە؟ فەرمووی: گەورەکەیان شکانوویەتی. دوەمی کە قەومەکەی چوە دەرەوە بۆ جەژن، ئەو بۆ خاتری =ئەوە= بتەکان بشکێنێ خۆی بەنـەخـۆش خست و فەرمووی: نەخۆشم. لەگەڵیان نەچوو مایەوەو بتەکانی شکانن. سێیەمیشی دەرحەق سارا کە فەرمووی: ئەمە خوشکمە [ئـەمـانـە لە حەقیقـەتا هیچیان درۆ نین؛ چونکی دوو مەعنا هەڵەگرێ، مەقصـوودی ئەو مەعنـایـەیـە کە درۆ نی‌یـە، مەعنا ظاهیرەکەی مەقصوود نەبـوە؛ چونکی هەمـوو پێغـەمـەرێ لە درۆ مەعصـوومن. ئەبو سەعیدی

خدريی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: ئەو سێ کەلیمەی کە حەزرەتی ئیبراهیم فەرمووی: بە کولليکی مودافەعەی دینی خوای پێکردوە؛ بە دوانی مودافەعەی ئەمەی پێکردوە کە خوا - عزوجل - شەریکی نی‌یە. بە یەکێکی مودافەعەی سارەی پێکردوە؛ چونکی صوورەتەکەیان صوورەتی درۆیە بۆیە پێغەمەر -ﷺ- ناوی بردوون بە درۆ. کە فەرموویەتی ناخۆشم مەقصوودی نارەحەتی دڵی بوە بە سەبەبی شیرك و کوفری ئەوان، ئەوەی کە فەرموویەتی: گەورەکەیان بتەکانی تری شکانوون مەقصوودی وابوە ئێوە تەعظیمیان ئەکەن، تەعظیمی گەورەکەیان لەوانی تر زیاتر ئەکەن ئەو بوو بە سەبەبی ئەمە کە ئیهانەتیان بکەم و بیان شکێنم. یەعنی ئەگەر شتێکی لە دەست بێ بۆ ئێوە نەیئەهێشت کە بتەکانی تر لە پێش چاوی ئەو بشکێنم، ئێوەیش تێبگەن کە ئەویش هیچ نی‌یەو هیچی لە دەست نایێ. بە سارەی فەرموە کە خوشکمە خۆی - علیه السلام - تەئویلی کردوە؛ فەرموویە: خوشکی دینمە (المؤمنون إخوة)].

ئیبراهیم - علیه الصلاة والسلام - حەزرەتی سارای لە خزمەتا ئەبێ، حەزرەتی سارایش لە جوانترینی ژنی ئەو عەصرە بوو، داخڵی موڵکی جەبباریك ئەبێ، بە سارا ئەفەرموێ: ئەگەر ئەم جەببارە بزانێ تۆ ژنی منی تۆیشم لێ داگیر ئەکاو غیرەتیش ئەیهێنێتە سەر ئەوە کە منیش بکوژێ. ئەگەر لێی پرسیت بڵێ: من خوشکی ئەوم (ذاتا) تۆ لە دینا خوشکی منی، لەسەر ئەرز غەیری من و تۆ هیچ کەس نازانم کە موسوڵمان بێ.

حەزرەتی ئیبـراهیم ـ علیـه السـلام ـ کە تەشـریفی هاتـە خاکی ئەو جەبباره، بەعزێ لە پیاوانی ئەو جەبباره چاوی بە حەزرەتی سارا کەوت، هات خەبەری دا بە جەببارەکە، پێی‌وت: ژنێ هاتۆتە خاکی تۆوە بە تۆ نەبێ بە کەس لایەق نی‌یە، ناردی بە شوێنیا هێنایانە لای. ئیبراهیم ـ علیه الصلاة والسلام ـ دەستی کرد بە نوێژکردن. کە حەزرەتی سارە چوە لای خۆی پێ‌ڕاگیر نەکرا دەستی بۆ درێژکرد، دەستی وشك بوو زۆر بە شیددەت! پێی‌وت: دۆعام لە لای خوا بۆ بکە دەستم بەرەڵلا بێ هیچ زەرەرت پێ ناگەیێنم. دۆعای بۆ کرد دەستی بەرەڵلا بوو، دیسان دەستی بۆ کێشایەوە، دەستی لە جاری پێشوو زیاتر وشك بوو. دووباره پێی‌وت: دۆعام بۆ بکە دەستم بەرەڵلا بێ هیچ زەرەرم بۆت نابێ، دۆعای بۆ کرد دەستی بەربوو. دیسان دەستی بۆ کێشایەوە، دەستی لە دوو جارەکەی تر زیـاتـر وشـك بوو. پێی‌وت: دۆعـام بۆ بکـە خوات لەسەر بێ کە زەرەرم بۆت نەبێ. دۆعای بۆ کرد، دەستی بەربوو بانگی ئەوەی کرد کە بۆی هێنابوو، پێی‌وت: تۆ ئینسانت بۆ نەهێناوم هەر شەیتانێکت بۆ هێناوم! لە ئەرزی من بیکەره دەرێ‌و هاجەری بدەرێ. فەرمووی: حەزرەتی سارا گەڕایـەوە بۆ خزمـەت حەزرەتی ئیبـراهیم ـ علیـه السـلام ـ کە حەزرەتی ئیبـــراهیم ـ علیـــه السـلام ـ چاوی پێکـەوت سەلامی نوێـژی دایـەوەو فەرمـــووی: چە خەبـــەرێکت پێیـــە؟ عەرزی‌کـرد: خوا ـ عزوجـل ـ لە دەستی فاجیـرەکـە حیفظی کردم و خادیمێکیشی دایێ. ئەبـوهـورەیـره ـ رضي الله تعـالی عنـه ـ ئەفـەرمـوێ: ئەی ئەولادی بارانی ئاسمـان ئەوە دایکی ئێوەیە. [چونکی هەر لە صەحراو دەشتا بوون و هەر ئاوی بارانیان خواردۆتەوە، بە ئەولادی هاجەر ئەڵێن: ئەولادی ئاوی ئاسمان].

له حەدیثـەکـەی، ترا ئەفـەرمـوێ: ئیبـراهیم ـ علیـه السلام ـ لەگەڵ سارادا هیجرەتی کرد، تەشریفی چوە شارێك کە میصرە یا ئەردەنە یەکێ =لـە= پادشـایـانی تیـابوو، یا فەرمووی: جەبباری لە جەببارانی تیابوو، حەنناط، کە حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ موعامەلەی لێ‌ئەکرد، بەو پادشایەی وت: ئیبراهیم ژنێکی هێناوە لە جوانترینی هەموو ژنانە، ئەو پادشایە ناردی‌یە خزمەت حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ: ئەو ژنەی کە لەگەڵتە کێیە؟ فەرمووی: خوشکمە. گەڕایەوە بۆ لای حەزرەتی سارا پێی‌فەرموو کە قسەکەم بە درۆ دەرنەخەی من وام خەبەر داوەتێ کە تۆ خوشکی منی. وەڵڵاهی لەسەر ئەرز غەیری من و تۆ موئمین نی‌یە.

سارای نارد بۆ پادشـاکـە، هەڵـسـا بچـێ بە لایـەوە حەزرەتی سارا دەزنوێژی شت و نوێژی ئەکردو فەرمووی: خوایا ئەگەر ئیمانم هێناوە بە تۆو بە رەسـوولی‌تۆو لە غەیـری مێـردم خۆم موحـافـەظە کردوە ئەم کافرەم بەسـەرا موسـەللەط مەکـە! صەرعی لێ هات تا لنگـەفـرکێی پێکـەوت! حەزرەتی سارا فەرمووی: یاڕەببی ئەگەر بمرێ پێم ئەڵێن تۆ کوشتت. لەوە بەربوو. دەفعەی دوەم‌بوویا سێیەم بوو، وتی:وەڵڵاهی ئێوە شەیتانتان ناردۆتـە لام، بی‌نێرنـەوە بۆ ئیبـراهیم ـ علیـه السلام ـ ئاجەری بدەنێ. حەزرەتی سارا تەشریفی گەڕایەوە بۆ خزمەت ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ عەرزی کرد: کە مەعلوومم بوو خوا ـ عزوجل ـ کافرەکەی پەست کردو جاری‌یەکی کرد بەخادیم.

ئەم دوو حەدیثەم لە شەفاعەتا نووسیبێ لێرە مەینووسن.

يعقوب، ويوسف، وإسحاق، وابراهيم ﴿عليهم الصلاة والسلام﴾

١٤/١٤٩٥ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن النبي ـﷺـ قال: الكريم ابن الكريم، ابن الكريم، ابن الكريم يوسف بن يعقوب، بن إسحاق، بن إبراهيم عليهم السلام. ح ـ ٥/٣٦٩.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـﷺـ فەرموویەتی: یوسف خۆی کەریمە کوڕی کەریمە کە یەعقووبە، یەعقووبیش کوڕی کەریمە کە ئیسحاقە، ئیسحاقیش کوڕی کەریمە کە حەزرەتی ئیبراهیمی خەلیلە. حەزرەتی یوسف خۆیشیو باوك و دوو باپیری پێغەمەر بوون ـ علیهم الصلاة والسلام ـ ئەم شەرەفە بۆ کێ هەیە؟ کە ئیبراهیم خۆیو کوڕو کوڕەزاو کوڕەزازای، ئیسحاق باوك و کوڕو کوڕەزای، یەعقووب خۆیو کوڕو باوك و باپیری ـ علیهم الصلاة والسلام ـ هەموو بە ریزە پێغەمەر بوون!

موسى ﴿عليه الصلاة والسلام﴾

١٥/١٤٩٦ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال: بينما يهودي يعرض سلعة أُعْطِي بها شيئا كرهه فقال: لا [أبيعها بهذا الثمن] والذي اصطفى موسى على البشر! فسمعه رجل من الأنصار [أي من الناصرين لدينه، لا من قبيلة الأنصار؛ لأن عمرو بن دينار ـ رحمه الله ـ روى أنه أبو بكر الصديق ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فقام فلطم وجهه وقال: تقول: والذي اصطفى موسى على البشر والنبي ـﷺـ بين أظهرنا؟! فذهب

اليهـودي . م] إليـه [الى رسـول الله ـ ﷺ ـ م] فقال: يا أبا القاسم إن لي ذمة وعهـدا فمـا بال فلان لطم وجهي؟ فقـال [رسول الله ـ ﷺ ـ م]: لم لطمت وجهه؟ فذكره [قال: قال: يا رسول الله والذي اصطفى موسى ـ عليه السلام ـ على البشر وأنت بين أظهرنا . م] فغضب النبي [رسول الله . م] ـ ﷺ ـ حتى رؤي [عـرف . م] الغضب في وجهـه . ثم قال: لا تفضلوا بين أنبيـاء الله . فإنه ينفخ في الصور فيصعق من في السماوات ومن في الأرض إلا من شاء الله، ثم ينفخ فيـه أخـرى فأكـون أول من بعث، فإذا موسى آخذ بالعرش [بقـائمـة من قوائم العـرش . ح ـ ٥/٣٨٦ . أخـرى] فلا أدري أحـوسب بصعقة يوم الطور [لما سأل الرؤية] أم بعث قبلي؟ ولا أقول إن أحدا أفضل من يونس بن متي! ح ـ ٥/٣٩٣ . م ـ ٩/٢٤٤ . د، ن .

تەرجەمە:

ئەبـوهـورەيـرە ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ ئەفـەرمـوێ: جوولـەکەیێ مەتـاعێکی هێنـا بۆ ئەفرۆت، پارەیێکیـان دایێ بە موقـابیلی ئەوە لای جوولەکەکە لە قیمەتی مەتاعەکە کەمتر بوو پێی رازیی نەبوو، جوولەکەکە وتی: قەسـەم بەو خوایـەی کە حەزرەتی مووسـای بەسـەر هەمـوو کەسـا تەرجیـح داوە =بـەو نرخـە نایـدەم= حەزرەتی ئەبـوبـەکری صەدیق، کە ناصیـری دینی خوا بوە، بیستی و بۆی هەڵسـا شەقـەزلـەیێکی لێـدا، فەرمووی: ئێمە پێغەمەر ـ ﷺ ـ مان لە ناوایەو تۆ ئەڵێی: قەسەم بەوەی کە مووسـای تەفضیـل داوە بەسـەر هەمـوو بەشـەرا؟! جوولـەکـەکە چوە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەرزی‌کرد: (یا أبو القاسم)من عەهدو ذیممەتم لە ناو ئێـوەدا هەیـە کەچی فلان زللەیێکی لێـدام! پێغـەمـەر ـ ﷺ ـ پێی

فەرمـوو: بۆچی زللەت لێـداوە؟ عەرزیکـرد: (یـارسـول الله) تۆ لە ناومـانـایت و کەچی ئەو ئەڵێ: قەسـەم بەوە مووسـای ئینتیخـاب کردوەو تەرجیحی داوە بەسـەر هەمـوو بەشـەرا. پێغـەمـەر ـﷺ ـ رقی هەڵسـا تا ئەثـەری رقـەکـەی لە دەمـوچـاوی موبـارەکی دیـاریی دا، لە دواییـدا فەرمـووی: لە بەینی پێغـەمـەرانـا تەرجیـح مەدەن؛ کە ئەم پێغەمەرە لەو پێغـەمـەرە زیـاتـرە [یـەعنی عیلمی ئەوە لای خوایـەو ئەو کەسەی کە ئەو خەبەری داوەتێ] چونکی بە صووری ئیسرافیلا نەفخ ئەکرێ غەیری ئەو میقـدارەی کە خوا ـ عزوجـل ـ ئیـرادەی کردوە هەمـوو ئەمـرن، لە دوای موددەتێـك دەفعـەیێکی تر فووی پیـا ئەکـرێ، من لە پێش هەمـوو کەسا زیندووئەکرێمەوە کە تێئەفکرم مووسا پێچکی عەرشی گرتوە! نازانم صەعقەی[1] رۆژی طووری [کـە داوای چاوپێکـەوتنی بە خوا کرد] بۆ خراوەتە بری صەعقەی ئاخری زەمان کە پێی هیلاك نەبوە، یاخۆ لە پێش منـا زیندوکراوەتەوە؟ من ناڵێم کە هیـچ کەسێ لە یونسی کوڕی مەتتی گەورەو باشترە!

موسا ـ علیه السلام ـ لە پێش ئەو نەفخی صوورەدا وەفاتی کردوە، دیارە بەوە هیلاك نەبوە، کە وابێ چۆن صەعقەی طوور ئەکەوێتە بری صەعقەی نەفخی صوور. (تأمل یا سلام! علیك السلام واجب)

---

(١) صەعقـە: هەورەتـریشقـە. مەبـەستی ئەوەیـە کە حەزرەتی مووسـا لەسەر داوای گەلەکەی داوای لە خودا کرد کە خودا ببینن. خودایش فەرمووی: من نابینن، بەڵام تەماشای ئەو کێوە بکەن، کە سەرنجی کێوەکەیان داو خوا نووری ذاتی خۆیی پیشان دا؛ کێوەکە وردو خاش بوو، حەزرەتی مووسایش بێهۆش کەوت، وەك خودا دەفەرموێ. ﴿فلما تجلّى ربه للجبل جعله دكاً، وخرَّ موسى صعقا﴾.

١٦/١٤٩٧- أبو هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال: إستب رجل من المسلمين [أبو بكر الصديق - رضي الله تعالى عنه -]ورجل من اليهود، فقال المسلم: والذي اصطفى محمدا -ﷺ- على العالمين! في قسم يقسم به. فقال اليهودي: والذي اصطفى موسى على العالمين! فرفع المسلم عند ذلك يده فلطم اليهودي. فذهب اليهودي الى النبي -ﷺ- فأخبره الذي كان من أمره وأمر المسلم. فقال: لا تخيروني على موسى [من تلقاء أنفسكم، فإن ذلك قد يفضي إلى العصبية، فينتهز الشيطان فرصة فيوقع في الإفراط والتفريط] فإن الناس يصعقون، فأكون أول من يُفيق، فإذا موسى باطش بجانب العرش، فلا أدري أكان فيمن صعق فأفاق قبلي، أو كان ممن استثنى الله؟ ح - ٣٨٦/٥.

تەرجەمە:

ئەم حادیثەیە عەینی حادیثەکەی پێشوە، لێرەدا ئەفەرموێ: موسوڵمانێك و جولەکەیێ شەرەجوێنیان کرد، یەعنی دەمقاڵیان بوو، لێرەدا ئەفەرموێ: لە سوێندێکا کە موسوڵمانەکە خواردی فەرمووی: قەسەم بەوەی کە محەمەدی -ﷺ- ئینتیخاب کردوە بەسەر عالەما، لەوێدا ئەفەرموێ: بەسەر بەشەرا [موراد لە عالەم بەشەرە]. پێغەمەر -ﷺ- لە ئەوەڵەوە فەرموویەتی: ئەنبیا بەعزێکیان بەسەر بەعزێکیانا تەرجیح مەدەن، لە پاشا فەرموویەتی: منیش بەسەر مووسادا تەرجیح مەدەن [چونکی ئەوە ئەکێشێتە سەر رقەبەریی، ئینسان لە حەدی خۆی تێئەپەڕێ‌و، شتی بێ مەعنا ئەڵێ‌و ئەبێ بە سەبەبی ظەفەری شەیطان بە خەڵق].

١٧/١٤٩٨ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال: أرسل ملك الموت إلى موسى [عليه السلام ـ فقال: أجب ربك. م] فلما جاءه صكه ففقأ عينه، فرجع إلى ربه فقال: أرسلتني إلى عبد لا يريد الموت [قال: فردّ الله عليه عينه] قال: ارجع إليه فقل له:[الحياة تريد؟ فإن كنت تريد الحياة فضع يدك. م] يضع يده على متن ثور فله بما غطت يده بكل شعرة سنة. قال: أي رب. ثم = ماذا=؟ قال: ثم الموت. قال: فالآن. =قال= فسأل الله أن يدنيه من الأرض المقدسة رمية بحجر. فقال رسول الله ـﷺـ: فلو كنت ثم لأريتكم قبره إلى جانب الطريق عند الكثيب الأحمر.
ح ـ ٥/٣٨٦. م ـ ٩/٢٤١. ح ـ ٢/٤٢٢. ن.

تەرجەمە:

ئەبو هورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: خوا (ملك الموت)ی ناردە لای مووسا [لە صوورەتی بەشەرا کە قەبضی رۆحی بکا] کە هاتەلای عەرزیکرد: ئیجابەتی دەعوەتی رەببی خۆت بکە، کە زللەیێکی لێدا چاوێکی دەرپەڕان. حەزرەتی ئیزرائیل ـ علیه السلام ـ گەڕایەوە بۆ خزمەت خوا عەرزیکرد: منت نارد بۆ لای عەبدێ کە مردنی ناوێ. خوا چاوی نایەوە جێی خۆی. فەرمووی: بچۆ پێی بڵێ: ئەگەر ژیانت ئەوێ دەست بنێرە سەر پشتی گاجووتێ، دەستت چەندە جێ ئەگرێ بە قەد هەر موویێکی ساڵێکت عومر بێ. فەرمووی: یارەببی لە دوای ئەوە؟ فەرمووی: دوای ئەوە مردنە. فەرمووی: یارەببی کە وابێ ئێستە. طەلەبی لە خوا کرد کە بە قەد بەردهاوێژێ لە ئەرزی موقەددەسی نزیك بخاتەوە. پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: ئەگەر لەوێ بوومایە قەبرەکەییم پێ نیشان ئەدان، لە تەنیشت ڕێگەوەیە لای گردێکی لمی سوور.

[ئـەگـەر ئینسـان ئیمانی ببێ بە قودرەتی خواو خەلق و تەکـوینی لێی عەجایب نابێ کە حەزرەتی مووسا ـ علیه السلام ـ بە زللەیێ چاوی حەزرەتی ئیـزرائیـل ـ علیـه السـلام ـ دەرپـەڕێنێ. هەمـوو موسـوڵمـان (الحمد لله) بڕوایان هەیە بەوە کە هیچ مومکینێ لە قودرەت و ئیرادەی خوا ـ عزوجل ـ دەرناچێ.]

١٨/١٤٩٩ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال: قال رسول الله ـﷺـ: إحتج آدم وموسى ـ عليهما السلام ـ عند ربهما فحج آدم موسى [عليهما السلام] قال موسى: أنت آدم الذي خلقك الله بيده، ونفخ فيك من روحه، وأسجد لك ملائكته، وأسكنك في الجنة ثم أهبطت الناس بخطيئتـك إلى الأرض؟! فقـال آدم ـ عليـه السـلام ـ: أنت موسى الذي اصطفـاك الله برسـالتـه وبكـلامه، وأعطاك الألواح فيها تبيان كل شيء، وقـرَّبـك نَجيـاً فبكم وجـدت الله كتب التوراة قبل أن أخلق؟ قال موسى [عليه السلام]: بأربعين عاما. قال آدم [عليه السلام]: هل وجدت فيها ﴿وعصى آدمُ ربه فغوى﴾؟[1] قال: نعم. قال: أفتلومني على أن عملت عملا كتبه الله عليَّ قبل أن يخلقني بأربعين سنة؟! قال رسول الله ـﷺـ: فحج آدم موسى. م ـ ١٠/٨٦، ٨٥. ح ـ ٩/٣٤١. ح ـ ٥/٣٨٧ بأخصر.

[ئەم حەدیثە موناسب وایە کە لە فەضائیلی ئادەم ـ علیه السلام ـ ا بنووسرێ. موناسبی قەدەریشە].

(١) طه/١٢١.

تەرجەمە :

پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: حەزرەتی ئادەم و مووسا ـ علیهما السلام ـ لە حوضـووری خوا موناظەرەیان کرد. حەزرەتی ئادەم ـ علیه السلام ـ غەڵەبەی کرد بەسەر حەزرەتی مووسا ـ علیه السلام ـاحەزرەتی مووسا ـ علیه السلام ـ فەرمووی: تۆ ئەو ئادەمەی کە خوا ـ عزوجل ـ بە دەستی قودرەتی خۆی دروستی کردیو، رۆحی خۆیی کردی بەبـەراو، ئەمـری کرد بە مەلائیکە سەجدەیان بۆ بردیو، لە بەهەشتا داینایی‌و، لە پاشا بە خەطاییکی خۆت خەڵقت لە بەهـەشت خستـە خوارێ سەر ئەرز؟ حەزرەتی ئادەم ـ علیه السلام ـ فەرمووی: تۆ ئەو مووسایەی کە خوا ـ عزوجـل ـ بە رەسـوولیی‌و کەلامی خۆی تۆی لە ناو خەڵقـا هەڵبـژاردو، چەند لەوحەی پێ عەطا فەرمووی کە بەیانی هەموو شتێکی (ماکان)و (مایکون)ی[1] تیابوو، بە خەڵوەت لەگەڵتا لە خۆیی نزیك خستیەوە.. بە چەند ساڵ لە پێش خەلقی منا تەورات نووسراوە؟ حەزرەتی مووسا ـ علیه السلام ـ فەرمووی: بە چل ساڵ. حەزرەتی ئادەم ـ علیه السلام ـ فەرمووی: بۆ لۆمەم ئەکەی لەسەر شتێك کە بە چل ساڵ لە پێش خەلقما خوا لەسـەری نووسیـوم کە بیکـەم؟ پێغـەمەر ـﷺـ فەرمووی: حەزرەتی ئادەم حەزرەتی مووسای ئیلزام دا[2]..

---

(١) واتە چی بووەو چی لەمەولا ئەبێ هەمووی لەو لەوحانەدا نووسراوەو بەیان کراوە.

(٢) دانەر ـ خ ـ ئەو پرسیارەی ئادەمی لەبیرچوە کە فەرمووی: (فهل وجدت فیها ﴿وعصی آدم ربه فغوی﴾)؟ واتە تەورات ئەوەی تیابوو ـ کە لە قورئانیشدایەو خوا ئەفەرموێ ـ: ئادەم لە فەرمانی خوا دەرچوو ئەو مەبەستە باشە کە مانەوەیە لە بەهەشتدا لە کیسی چوو؟

ذِكرُ بني إسرائيل

١٩/ ١٥٠٠- أبـو هريـرة - رضي الله تعالى عنه - يقول: قال رسول الله -ﷺ-: قيـل لبني إسـرائيـل: ادخلوا البـاب سجـدا وقولوا حطةٌ، فبدلوا، فدخلوا يزحفون على أستاههم، وقالوا: حبة في شعرة! ح - ٥/٣٨٢. م - ١٠/٤٦٦، ت. ح - ٧/٨٠، ١٢٥. وفيه: حطة حبة في شعرة.

تەرجەمە:

ئەبـوهـورەيـرە - رضي الله تعـالى عنـه - ئەفـەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- فەرمـووی: ئەمـرکـرا بە بەنیئیسراٸیل کە بەسەجدەبردن داخڵی دەرگای ئەو شارە ببن [کـە لە طەرەفی قیبلەیـانـەوە بوو] بیشڵێن: خوایـا طەڵەبی ئێمە لە تۆ ئەوەیە گوناهمان هەڵوەرێنی. [ئەوان بە قەولیش و بە فیعلیش موخـالـەفـەی ئەمـری خوایـان کرد] بە قنگـەخشکێ لە دەرگـاکـە چوونەژوورێ‌و وتیان: طەڵەبی ئێمە دەنکێکە لە موویێکا [ئەم قسە بێ مەعنایەیان کرد، خوا - عزوجل - ئینتیقامی لێ ستەندن، طاعوونێکی، بەسەرا موسەللەط کردن لە سەعاتێکا حەفتا هەزاریان لێمرد!]

٢٠/ ١٥٠١- قالَ حذيفة [رضي الله تعالى عنه] سمعته -ﷺ- يقول: إن رجلا كان فيمن كان قبلكم أتاه الملك ليقبض روحه، فقيل له: هل عملت من خير؟ قال: ما أعلم. قيل له: أنظر. قال: ما أعلم شيئا غير أنّي كنت أبايع الناس في الدنيا فأجازيهم [أي أتقاضاهم] فأُنظِر الموسر، وأتجاوز عن المعسر. فأدخله الله الجنة.

فقال: وسمعته يقول: إن رجلا حضره الموت فلما يئس من الحياة وصى أهله: إذا أنا مت فأجمعوا لي حطبا كثيرا، وأوقدوا فيه نارا حتى

إذا أكلت لحمي وخلصت إلى عظمي فامتحشت [إحترقت] فخذوها فاطحنوها ثم انظروا يوما راحا فاَذْروه في اليم ففعلوا، فجمعه، فقال له: لم فعلت ذلـك؟ قال: من خشيتـك =فغفـر الله له= . قال عقبـة بن عمرو [البدري لحذيفة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ]: وأنا سمعته يقول ذاك، وكان نبّاشا. ح ـ ٥/٤٢١. ح ـ ٥/٤٣٥.

تەرجەمە:

حوذەیفە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: لە پێغەمەر ـﷺـ م بیست ئەیفـەرمـوو: پیـاوێ بوو لەمـەوپێش (ملك المـوت) هاتـەلای کە قەبضی رۆحی بکا، رۆیی قەبضی‌کرد، خوا زیندووی‌کردەوە لێی‌پرسی: هیـچ عەمـەلی چاکـەت هەیـە؟ عەرزی‌کرد: نازانم. ئەمری‌پێ‌فەرموو: فکـرکـەرەوە، عەرزی‌کـرد: هەر ئەوە ئەزانم لە دنیـادا موعـامەلەم لەگەڵ خەڵقـا ئەکـرد، کە داوام لێ‌ئـەکـردنەوە مۆڵەتی دەوڵەمەندم ئەداو، ئەوی نەیبوایە لێی‌خۆش ئەبووم. خوا ـ عزوجل ـ بەوە لێی خۆش بوو.

حوذەیفە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: هەم لە پێغەمەرم ـ علیه الصلاة والسلام ـ بیست ئەیفەرموو: پیاوێ کەوتە حاڵی جاو، کە لە ژیان مەئیووس بوو وەصیەتی لای ماڵ و مناڵی کرد: کە مردم دارێکی زۆر کۆبکـەنـەوە، ئاگـری تێ‌بـەردەن بمخـەنـە ناوی، کە گۆشتـەکـەی خواردم و گەیی‌یـە ئێسکم و تەواو سووتـام ئێسکـە سووتـاوەکـەم بێنن بیهـاڕن، مونتـەظیـری رۆژێ بن کە بای زۆر بێ بە بای بکـەن بۆ ناو بەحر! ئەوەیان لەگەڵ کرد. خوا کۆی‌کردەوە پێی‌فەرموو: بۆچ وات کرد؟ عەرزی‌کرد: لە ترسی تۆ. خوا لێی خۆش بو.

عەقەبەی کوڕی عەمری بەدری بە حوذەیفەی فەرموو - رضي الله تعالى عنهما -: منیش لە پێغەمەر -ﷺ- م بیست کە ئەوەی فەرموو. ئەو پیاوە کفن دز بوو.

٢١/١٥٠٢- عن أبي سعيد الخدري - رضي الله تعالى عنه - عن النبي -ﷺ- أن رجلا كان قبلكم [يسرف على نفسه. أخرى] رغسه الله مالا [أعطاه ووسع له فيه] فقال لبنيه، لما حُضِر، : أيَّ أب كنت لكم؟ قالوا خير أب قال: فإني لم أعمل خيرا قط، فإذا مت فأحرقوني ثم إسحقوني، ثم ذرّوني في يوم عاصف! [فوالله! لئن قدر عليَّ ربي ليعذبني عذابا ما عذبه أحداً. أخرى] ففعلوا. [فأمر الله - عزوجل - الأرض فقال: إجمعي ما فيكِ منه، ففعلت. أخرى] فجمعه الله - عزوجل - فقال: ما حملك [على ماصنعت. أخرى]؟ قال: مخافتك. فتلقاه برحمته. ح - ٥/٤٣٤. م - ١٠/١٩٣. وفيه: إذا مات فحرقوه، ثم اذروا نصفه في البر، ونصفه في البحر وفي أخرى: فقال للأرض: أدِّي ما أخذتِ، فاذا هو قائم. وفي أخرى: فإني لم أبتئر [أي لم أدخر] عن الله خيرا. م - ١٠/١٩٦. وفي أخرى: فقال الله لكل شيء أخذ منه شيئا: أدِّ ما أخذت منه م - ١٠/١٩٦. والروايات كلها متقاربة الألفاظ متفقة في المعنى، وهذا القدر كافٍ.

تەرجەمە:

مەعنای وەك حەدیثەکەی پێشوە. ظاهیری بەعزێ ریوایەت وایە کە شکی بووبێ لەوەدا خوا قودرەتی بەسەریا بێ کە وای کرد!

نەووەوی ـ رحمـه الله ـ ئەفـەرمـوێ: (قَـدَرَ) بە مەعنـا (ضَیَّق)ەیە وەك لە (عمّ)دا ئەفـەرمـوێ: ﴿فقـدر علیـه رزقـه﴾[1] یەعنی رزقی تەنـگ كرد. ئەمیش ئەڵێ: ئەگـەر خوا تەنگم پێ هـەڵبچنێ عەذابێكم ئەدا كە كەسی بەو عەذابە عەذاب نەدابێ.

مەعنـای زیـادەكـەی تریشی وایـە: كە خوا ئەمر ئەكا بە ئەرزو بەحرو بە كوللی شتێ كە شتێكی لە خۆڵـەمێشـەكـەی ئەوی پێوە نووسابێ ئەیهێنێتەوەو زیـنـدووی ئەكـاتـەوە، مەقصـوود لەم حەدیثانە وایە كە هیچ كەس با غەرقی گوناهی كەبیرەیش بێ نابێ مەئیووس بێ لە مەرحەمەتی واسیعەی خوا، بۆ خاتـری ئەمـەیش كە ئینسـان بەم نەوعـە حەدیثـانـە كە دائیر ن بە رەحمەت موسلیمیش و بوخـاریش، بەڵكـو بەعـزێ لە راویـەكـانیش، حەدیثی ئەو ژنەیشیان لەگەڵ ئەم حەدیثەدا نەقڵ كردوە، كە ئەوژنە بە واسیطەی ئەمە كە پشـیـلەیـێـكـی حەبس كردوە نەخـــۆی شتـی داوەتـێ، نە بەریداوە كە بە خەوش و خاڵ و مشكی ناومـــاڵ گوزەران بكـــا چوەتـە جەهـەنـنـەمـەوە. لە قورئانیشا وایە؛ لەگەڵ كوللی ئایەتێكی رەحمەت ئایەتێكی قەهریشی ذیكر فەرموە، بۆ خاتری ئەمە كە خەوف و رجا بەرابەر بن، لە غەیری حاڵی نەزعا ئەبێ خەوف زیـاتـر بێ، لە حاڵی نەزعـا ئەبێ رجـا زۆر زیاتر بێ لە خەوف (أنا عند ظن عبدي بي).

٢٢/١٥٠٣ـ عن أبي هريـــرة ـ رضي الله تعـــالى عنـــه ـ قال قال النبي ـ ﷺ ـ: إشتـرى رجـل من رجـل عقـارا له، فوجد الذي اشترى العقار في

(١) الفجر/١٦. دەبێ دانەر مەبەستی لە (عم) جوزئی (عم) بێ.

عقـاره جرة فيهـا ذهب، فقال له الذي اشترى العقار: خذ ذهبك مني إنما اشتـريت منـك الأرض، ولم أبتـع منـك الذهب، وقال الذي له الأرض: إنمـا بعتـك الأرض ومـا فيها، فتحاكما إلى رجل. فقال الذي تحاكما اليه أَلَكُمـا ولـدٌ؟ قال أحـدهمـا: لي غلام، وقـال الآخـر: لي جاريـة. قال: أنكحوا الغلام الجارية وأنفقوا على أنفسهما منه وتصدقا. ح - ٥/٤٣٢، م - ٧/٢٨٩.

تەرجەمە:

پێغـەمـەر -ﷺ- فەرمـوویەتی: پیاوێ عەرصەیێ لە پیاوێك ئەكرێ، ئەوی عەرصەكە ئەكرێ جەرِرەیێ ئاڵتوون لە عەرصەكەدا ئەدۆزێتەوە، بە صاحیبەكەی ئەڵێ: من هەر عەرصەكەم لە تۆ كریوە ئاڵتوونەكەییم لێ نەكـرِیـوی ئاڵتـوونـەكـەت بەرەوە. صاحیب عەرصـەكـە ئەڵێ: من عەرصەكەم بەووە كە تیایەتی بە تۆ فرۆتوە، موحاكەمە ئەبەنە لای پیاوێ، پێیان ئەڵێ: مناڵتان هەیە؟ یەكێكیان ئەڵێ: كورِێكم هەیە، ئەوی تریان ئەڵێ: كچێكم هەیـە. ئەو پیـاوە پێیـان ئەڵێ: كچـەكـە لە كورەكـە مارە بكەن، لەو پارەیە بۆیان صەرف بكەن و صەدەقەی لێ بكەن (رحمهم الله تعالى).

٢٣/١٥٠٤- عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - عن النبي -ﷺ- قال: بينا رجل بفلاة من الأرض فسمع صوتا في سحابة: إسق حديقة فلان! فتنحى ذلك السحاب فأفرغ ماءه في حرة. فإذا شرجة من تلك الشـراج قد استـوعب ذلـك المـاء كله، فتتبع الماء، فإذا رجل قائم في حديقـة يحـوِّل المـاء بمسحـاته. فقال له: يا عبد الله ماسمك؟ قال:

فلان ـ للاسم الذي سمع في السحابة ـ فقال له: يا عبد الله لم تسألني عن اسمي؟ فقال: إني سمعت صوتا في السحاب الذي هذا ماؤه يقول: إسق حديقة فلان لاسمك، فما تصنع فيها؟ قال: أما إذا قلت هذا فإني أنظر إلى ما يخرج منها فأتصدق بثلثه، وآكل أنا وعيالي ثلثا، وأرد فيها ثلثه. م ـ ١٠ / ٤٣٠ وفي أخرى مثلها وأجعل ثلثه في المساكين والسائلين وابن السبيل.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەفەرموێ: پیاوێ لە صەحرایێکا ئەبێ، لەو وەختەدا لە هەورێکەوە دەنگێك ئەبیێ کە: باغی فلان کەس ئاو بدە! ئەو هەورە لای دا چوو ئەو ئاوە کە پێی بوو هەمووی رژانە ناو جێیەکی بەردەلانیی، شیوێ لەو شیوانە هەموو ئاوەکەی گرتە ناو خۆیەوە، ئەو پیاوە شوێن ئاوەکە کەوت تێفکری پیاوێ لە باغێکا راوەستابوو بە بێڵ ئاوەکەی بە باغەکەدا ئەگێڕا پێی‌وت: ئەی عەبدی خوا ناوت چییە؟ وتی: ناوم فلانە ـ ئەو ناوەی وت کە لە هەورەکەوەی بیستبوو ـ صاحیب باغەکە لەو پیاوەی پرسی: بۆ لە ناومت پرسی؟ وتی: لە ناو ئەو هەورەی کە ئەم ئاوە ئاوی بارانی ئەوە دەنگێکم بیست کە: باغی فلان کەس ئاو بدە، ناوی تۆی برد، تۆ چی ئەکەی لە واریداتی ئەم باغە؟ صاحیبەکەی وتی: مادام کە تۆ وات وت.. تێ‌ئەفکرم چی لێ بێتە مەحصوول سێ‌یەکێکی ئەکەم بە صەدەقە [بە سەر میسکین و داواکەرو رێبوارا] سێ‌یەکێکی لەگەڵ ماڵ و منالەکانم ئەیخۆین، سێ‌یەکێکیشی صەرفی خۆی ئەکەمەوە.

صەدەقە بەرەکەت ئەخاتە ماڵ.

هەوری ئێستەیش دەنگی لێ یێ ئەڵێ: بە لافاوت فلان زەراعەت وێران بکە، فلان دێو خانوو برووخێنە، فلان و فلان بخنکێنە! ئەمما ئێمە کەرین (مخففا ومشددا!) نای‌بیێین و تیێ‌ناگەین. (هدانا الله تعالى وفتح سمعنا وأبصارنا وقلوبنا آمين!).

حديث الأقرع، والأبرص، والأعمى

٢٤/١٠٠٥- أبو هريرة - رضي الله تعالى عنه - سمع رسول الله -ﷺ- يقول: إن ثلاثة في بني إسرائيل: أبرص، وأعمى، وأقرع. بدا لله - عزوجل - أن يبتليهم، فبعث إليهم ملكا، فأتى الأبرص فقال: أي شيء أحب إليك؟ قال: لون حسن، وجلد حسن، قد قذرني الناس. قال: فمسحه فذهب عنه فأُعطي لونا حسنا وجلدا حسنا فقال: أي المال أحب إليك؟ قال: الإبل أو قال البقر هو [أي إسحاق بن عبد الله بن أبي طلحة. م] شك في ذلك أن الأبرص والأقرع قال أحدهما الإبل، وقال الآخر البقر. فأعطي ناقة عُشراء [أتى على حملها عشرة أشهر] فقال: يبارك لك فيها.

وأتى الأقرع فقال: أي شيء أحبُّ إليك؟ قال: شعر حسن، ويُذْهَبَ عني هذا، قد قذِرني الناس. قال: فمسحه فذهب، وأُعطي شعرا حسنا. قال: فأي المال أحب إليك؟ قال: البقر. قال: فأعطاه بقرة حاملا، وقال: يبارك لك فيها.

وأتى الأعمى فقال: أي شيء أحب إليك؟ قال: يردَّ الله إليّ بصري فأبصِرَ بِهِ الناس. قال: فمسحه فردَّ الله إليه بصره. قال: فأي المال أحب إليك؟ قال: الغنم. فأعطاه شاة والدا [أي ذات ولد أو حاملا] فأنتج هذا وولَّد

هذا، فكان لهذا واد من الإبل، ولهذا واد من البقر، ولهذا واد من الغنم.
ثم إنه أتى الأبرص في صورته وهيئته [أي الأبرص] فقال: رجل مسكين تقطعت بي الحِبال في سفري [أي الأسباب] فلا بلاغ اليوم إلا بالله ثم بك، أسألك بالله الذي أعطاك اللون الحسن والجلد الحسن والمال بعيرا أتبلغ عليه في سفري! فقال له: إن الحقوق كثيرة. فقال له: كأني أعرفك، ألم تكن أبرص يقذرك الناس فقيرا فأعطاك الله؟ فقال: لقد ورثت لكابر عن كابر. فقال: إن كنت كاذبا فصيرك الله إلى ما كنت!

وأتى الأقرع في صورته وهيئته فقال له مثل ما قال لهذا، فردَّ عليه مثل ما رد عليه هذا. فقال: إن كنت كاذبا فصيرك الله إلى ماكنت!

وأتى الأعمى في صورته وهيئته فقال: رجل مسكين وابن سبيل وتقطعت بي الحِبال في سفري فلا بلاغ [كفاية] اليوم إلا بالله ثم بك، أسألك بالذي رد عليك بصرك شاة أتبلَّغ بها في سفري. فقال: قد كنتُ أعمى فردّ الله بصري، وفقيرا فقد أغناني، فخذ ما شئت، فوالله لا أجهدك اليوم بشيء [أي لا أشق عليك في ردِّ شيء تطلبه مني] أخذته لله. فقال: أمسك مالك، فإنما أبتليتم، فقد رضي الله ـ تعالى ـ عنك، وسخط على صاحبيك. ح ـ ٥/٤٢٥. م ـ ١٠/٤١٨.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: سێ کەس لە بەنی ئیسرائیل: بەڵەکێك و، کوێرێك و، کەچەڵێ. خوا ئیرادەی کرد کە ئیمتیحانیان بکا، مەلائیکەیێکی ناردەلایان، مەلائیکەکە هاتە لای بەڵەکەکە پێی فەرموو:

حەز لە چی ئەکـەی؟ عەرزی‌کـرد: رەنگێکی جوان و پێستێکی جوان، خەڵق بێـزم لێ ئەکـەن. ملائیکـەکـە دەستێکی پیاهێنا رەنگێکی جوان و پێستێکی جوانی پێ عەطـاکـرا، فەرمـووی: حەز لە =چ= نەوعـە ماڵێ ئەکەی بتبێ؟ عەرزی‌کرد: حەز لە وشتر ئەکەم، یا عەرزی‌کرد: حەز لە گاگەل ئەکەم. بوخاریی ئەفەرموێ: ئیسحاقی کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بە شك کەوتوە، کە ئەبرەص و کەچەڵەکە کامیان وشتری ویستوەو کامیان مانگای ویستوە. وشترێکی دە مانگی بەسەر ئاوسیدا رابوردبێ دایێ، وتی: خوا بەرەکەتت بۆ تێ بخا.

ئەمجا چوو بە لای کەچەڵەکەوە پێی‌فەرموو: حەز لە چی ئەکەی؟ عەرزی‌کـرد: حەز لەوە ئەکـەم خوا مووێـکـی جوانـم بداتـێ‌و ئەم کەچـەڵی‌یـەم لێ لابـەرێ؛ چونکی خەڵق بێـزم لێ ئەکـەنەوە. دەستی بەسـەریـا هێنـا، سەری چـاك بۆوەو مووێکی جوانی پێ عەطـاکـرا. فەرمووی: حەز لە چ ماڵێ ئەکەی بتبێ؟ عەرزی‌کرد: حەز لە گاگەل ئەکەم، مانگاییێکی ئاوسی دایێ‌و فەرمووی: خوا بەرەکەتت بۆ تێ بخا.

ئەمجـا هاتـە لای کوێـرەکـە، لێی‌پـرسی: حەز لە چی ئەکـەی؟! عەرزی‌کرد: حەزەکەم =خوا= چاوم بداتەوەو خەڵقی پێ ببینم. دەستی بەسەر چاویا هێناو چاوی پێ عەطاکرایەوە،فەرمووی: حەز لە چە ماڵێك ئەکەی؟ عەرزی‌کرد: حەز لە مەڕ ئەکەم. مەڕێکی ئاوسی دایێ‌و دۆعای بەرەکـەتی بۆ کرد، ئەوان وشتـرو مانگـاکـەیـان زاو ئەمیش مەڕەکەی زا، ئەوان یەکی پڕ بە وادی‌یێ وشترو گاگەلیان بوو، ئەمیش پڕ بە وادی‌یێ مەڕی بوو.

لە دواییدا مەلائیکەکە لە شکڵ و هەیئەتی بەڵەکەکەدا هاتە لای بەڵەکەکە، فەرمووی: پیاوێکی فەقیرم، لەم سەفەرەما ئەسبابی بەرێدارۆیینم براوەتەوە، ئەمرۆ غەیری خواو غەیری تۆ هیچی تر نی‌یە بمگەیێنێتە مەقصەد، بە ناوی ئەو خوایەی کە ئەم رەنگە جوانەو پێستە جوانەی پێ عەطا فەرمووی وشترێکم بدەرێ پێی بگەمەوە جێی خۆم، پێی‌وت: حەق زۆرە. فەرمووی: وا بزانم ئەتناسمەوە، بەڵەك نەبوویت و خەڵق بێزیان لێ‌ئەکردی‌و فەقیر نەبوویت و خوا ماڵی پێ عەطا کردی؟ وتی: خەیر لە باوك و باپیرمەوە بە ئیرث وەرم گرتوە. مەلائیکەکە فەرمووی: ئەگەر درۆ بکەی خوا بتگێرێتەوە سەر ئەو حاڵەی کە بووت.

ئەمجا هاتە لای کەچەڵەکە لە صوورەتی کەچەڵیدا، ئەوی بە بەڵەکەکەی وت بەویشی فەرموو، بەڵەکەکە چ جوابێکی دابووەوە ئەویش ئەو جوابەی دایەوە. فەرمووی: ئەگەر درۆ بکەی خوا بتباتەوە سەر ئەو حاڵە کە بووت.

ئەمجا هاتە لای کوێرەکە لە شکڵی کوێردا، فەرمووی: پیاوێکی فەقیرم رێبوارم ئەسبابی سەفەرم نەماوە کە ئەم سەفەرەی پێ بەرمە سەر، ئیمرۆ ئەوی کافیی من بێ هەر خوایەو لە پاشا تۆ، سوئالت لێ ئەکەم بەو کەسەی چاوی پێ عەطا کردی‌یەوە مەرێکم بدەیتێ. کوێرەکە وتی: من کوێر بووم خوا چاوی دامەوە، فەقیر بووم خوا دەوڵەمەندی کردم، چیت دەوێ هەڵی‌گرە، وەڵڵاهی دەستت نایێنمە پێش، لەوەی بۆ خوا وەری بگری. مەلائیکەکە فەرمووی: ماڵی خۆت بۆ خۆت بێ. خوا ئێوەی ئیمتیحان کرد؛ لە تۆ رازی‌یەو لەوان غەضەبناکە.

شوکری حەقیقیی نیعمەت فەرزە؛ گینا خوا زوو لێی وەرەگرێتەوە.

قتل أصحاب الأخدود النار ذات الوقود

٢٥/١٥٠٦- عن صهيب - رضي الله تعالى عنه - أن رسول الله -ﷺ- قال: كان ملك فيمن كان قبلكم، وكان له ساحر، فلما كبُر قال للملك: إني قد كبُرت، فابعث إليَّ غلاما أُعلِّمه السحر، فبعث إليه غلاما يعلِّمه، فكان في طريقه، إذا سلك راهب، فقعد إليه وسمع كلامه، فأعجبه، فكان إذا أتى الساحر مرَّ بالراهب وقعد إليه، فإذا أتى الساحر ضربه، فشكا ذلك إلى الراهب، فقال: إذا خشيت الساحر فقل: حبسني أهلي، وإذا خشيت أهلك فقل: حبسني الساحر.

فبينما هو كذلك إذ أتى على دابة عظيمة قد حبست الناس، فقال: اليوم أعلم الساحر أفضل أم الراهب أفضل؟ فأخذ حجرا فقال: اللهم إن كان أمر الراهب أحب إليك من أمر الساحر فاقتل هذه الدابة حتى يمضي الناس! فرماها فقتلها، ومضى الناس. فأتى الراهب فأخبره. فقال له الراهب: أي بُنيَّ أنت اليوم أفضل مني قد بلغ من أمرك ما أرى. وإنك ستُبتلى، فإن ابتليت فلا تدل عليَّ، وكان الغلام يبرىء الأكمه والأبرص، ويداوي الناس من سائر الأدواء. فسمع جليس للملك كان قد عمي، فأتاه بهدايا كثيرة، فقال: ما ههنا لك أجمع إن أنت شفيتني. قال: إني لا أشفي أحدا إنما يشفي الله. فإن أنت آمنت بالله دعوتُ الله فشفاك. فآمن بالله فشفاه الله.

فأتى الملك، فجلس إليه كما كان يجلس. فقال له الملك: من رد عليك بَصَرَكَ؟ قال: ربي. قال: ولك رب غيري؟ قال: ربي وربك الله. فأخذه فلم يزل يعذبه حتى دل على الغلام، فجيء بالغلام، فقال له

الملك: أي بني قد بلغ من سحرك ما تبرىء به الأكمه والأبرص، وتفعل وتفعل؟ فقال: إني لا أشفي أحدا إنما يشفي الله، فأخذه فلم يزل يعذبه حتى دل على الراهب. فجيء بالراهب، فقيل له: ارجع عن دينك، فأبى. فدعا بالمنشار فوضع المنشار في مفرق رأسه فشقه به حتى وقع شقاه! ثم جيء بجليس الملك فقيل له: ارجع عن دينك فأبى فوضع المنشار في مفرق رأسه فشقه به حتى وقع شقاه! ثم جيء بالغلام فقيل له: ارجع عن دينك فأبى، فدفعه إلى نفر من أصحابه فقال: اذهبوا به إلى جبل كذا وكذا، فأصعدوا به الجبل، فإذا بلغتم ذروته فإن رجع عن دينه وإلا فاطرحوه. فذهبوا به فصعدوا به الجبل فقال: أللهم أكفنيهم بما شئت. فرجف بهم الجبل فسقطوا!

وجاء يمشي إلى الملك، فقال له الملك: ما فعل أصحابك؟ قال: كفانيهم الله. فدفعه إلى نفر من أصحابه، فقال: اذهبوا به فاحملوه في قرقور فتوسطوا به البحر، فإن رجع عن دينه وإلا فاقذفوه. فذهبوا به. فقال: أللهم اكفنيهم بما شئت، فانكفأت بهم السفينة فغرقوا!

وجاء يمشي الى الملك، فقال له الملك: ما فعل أصحابك؟ قال: كفانيهم الله. فقال للملك: أنت لست بقاتلي حتى تفعل ما آمرك به! قال وما هو؟ قال: تجمع الناس في صعيد واحد، وتصلبني على جذع، ثم خذ سهما من كنانتي، ثم ضع السهم في كبد القوس، ثم قل: بسم الله رب الغلام، ثم ارمني. فإنك إذا فعلت ذلك قتلتني. فجمع الناس في صعيد واحد وصلبه على جذع، ثم أخذ سهما من كنانته، ثم وضع السهم

في كبد القوس، ثم قال: باسم الله رب الغلام ثم رماه فوقع السهم في صدغه فوضع يده في صدغه في موضع السهم فمات!

فقال الناس: آمنا برب الغلام، آمنا برب الغلام، آمنا برب الغلام. فأتي الملك، فقيل له: أرأيت ما كنت تحذر؟ قد والله نزل بك حِذْرك! قد آمن الناس، فأمر بالأخدود بأفواه السكك فخدّتْ، وأُضْرِم النيران، وقال: من لم يرجع عن دينه فأحموه فيها، أو قيل له: اقتحم ! ففعلوا حتى جاءت امرأة ومعها صبي لها فتقاعست أن تقع فيها فقال لها الغلام: يا أمه اصبري فإنك على الحق. م ـ ١٠/٤٤٢.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرموی: لەو میللەتانەی کە لە پێش ئێوەوە بوون پادشایێ بوو ساحیرێکی بوو، کە ساحیرەکەی پیربوو بە پادشاهەکەی وت: من پیر بووم کوڕێکم بنێرە لا فێری سیحری بکەم. کوڕێکی بۆ نارد کە سیحری فێر بکا، ئەو کوڕە کە ئەچوو بۆ لای ساحیرەکە راهیبێکی لە رێدا بوو کوڕەکە لای دانیشت گوێی لە قسەی گرت، قسەکانی پێ خۆش بوو، لە دوای ئەوە کە ئەچوو بۆ لای ساحیرەکە بە لای راهیبەکەدا ئەڕۆیی و لای دائەنیشت، لە پاشا کە ئەچوو بۆ لای ساحیرەکە لەبەر ئەمە کە درەنگی پێ چوە ساحیرەکە لێی ئەدا، شکاتی ئەوەی لای راهیبەکە کرد. راهیبەکە پێی وت: کە ترست لە ساحیرەکە بوو لێت دا بڵێ: کەس و کارم درەنگیان پێ چواندم، لە کەس و کارت ترست بوو بڵێ: راهیبەکە درەنگی پێ کردم.

کە ئەو کوڕە بەم نەوعــە لە ڕێـــی ساحـیــرەکــەدا لای ئەدا بۆ لای ڕاهیبەکە گوێی لە وەعظی ئەگرت و دین فێرئەبوو. ڕۆژێ جانەوەرێکی زۆر گەورە ڕێی بردبوە بەست لە خەڵق. کوڕەکە وتی: ئیمرۆ تێئەگەم کە ساحیرەکە چاترە یا ڕاهیبەکە چاترە. بەردێکی هەڵگرت وتی: خوایە ئەگــەر ئیشی ڕاهیـبـەکـەت لە ئیشی ساحیـرەکـە لە لا مەحبـووبتـرە ئەو جانــەوەرە بکـوژە. بەردەکـەی گرتـە جانـەوەرەکـەو کوشتی، ڕێی خەڵق بەرەڵــلا بوو، ڕۆیین. چوە لای ڕاهیبــەکـە خەبـەری دایێ، ڕاهیبـەکـە پێی‌وت: ئەی کوڕی خۆم تۆ ئیمرۆ لە من چاتری، کارت بەوە گەییوە کە ئەیبینم، تۆیش موبتەلا ئەبی، کە موبتەلا بووی ڕاستیی من مەڵێ.

ئەو کوڕە وای لێ هات کوێری مادەرزادی، چاك ئەکردەوەو، بەڵەکی چاك ئەکردەوە، لە نەخۆشیی تریش بە دوعا خەڵقی تەداویی ئەکرد. ئەو پادشـایـە وەزیـرێکی بوو کوێـر بووبـوو، خەبـەری ئەو کوڕەی بیست کە خەڵق چاك ئەکـاتـەوە، دیـارییێکی زۆری بۆ برد پێی‌وت: ئەگـەر شیفام بدەی لەم کوێـری‌یـە ئەمـانـەی کە لێـرەدایـە هەمـووی بۆ تۆ بێ کوڕەکە پێی‌وت: من شیفا نادەم هەر خوا شیفا ئەدا، ئەگەر ئیمان بە خوا بێنی دوعات بۆ ئەکەم خوا شیفات ئەدا، وەزیرەکە ئیمانی هێنا خوا شیفای دا چاوی چاك بۆوە. چۆن لەوەپێش ئەچوە لای پادشاهەکە وا چوە لای‌و دانیشت، پادشـاهـەکـە لێی‌پـرسی: کێ چاوی چاك کردی‌یـەوە؟ وتی: خوای خۆم. وتی: بۆ غەیری من تۆ هیچ خوای ترت هەیە؟ وەزیرەکە وتی: خوای منیش و خوای تۆیش (الله)یە پادشاهەکە گرتی‌و عەذابی دا تا ڕاستیی لە کوڕەکە وت.

کوڕەکـەی بانـگ کردو هێنـایـان، پێی‌وت: کوڕی خۆم لە سیحـرا گەییویتە ئەو پایەیە کە کوێری مادەرزادو بەڵەك چاك ئەکەیتەوە. وتی: من شیفا نادەم هەر خوا شیفا ئەدا. پادشا ئەو کوڕەی گرت هەر عەذابی دا تا خەبـەری لە راهیبـەکـە دا. راهیبـەکـە هێنـرا ئەمـری پێکـرا کە لە دین بگـەڕێتـەوە، نەگـەڕایـەوە، ئەمـری کرد شەقـەمشاریان هێنا مشارەکەیان لەســەر تەپڵی سەری دانـا، بە مشـارەکـە دایـان هێنـا تا کردیـان بە دوو لەتەوە، بەم لاو بەولادا کەوت.

لە پاشا وەزیرەکەیی هێنا پێیان وت: لە دین بگەڕێرەوە، ئیبای کرد، مشاریان نایە سەر تەپڵی سەری دایان هێنا تا لەتێکی بەم لاداو لەتێکی بەولادا کەوت.

لە پاشـا کوڕەکـە هێنـرا، پێیـان وت: لە دین بگەڕێرەوە، ئیبای‌کرد، دایە دەست چەند کەسێ لە پیاوانی خۆی، پێی‌وتن: بیبەنە سەر فلانە شاخە، کە گەیانتانە سەر تەپڵە سەرەکەی لەوێ بیخەنە خوارێ، بردیان کە سەریان خستە سەر شاخەکە، وتی: یارەببی بەچی ئیرادە ئەفەرمووی ئەمانەم لێ دەفع بکە! شاخەکە هاتە حەرەکەو هەموو کەوتنە خوارێ‌و، هاتـەوەلای پادشـاهـەکـە. لێی‌پرسی: رەفیقـەکـانت چییـان لێ هات؟ فەرمووی: خوا نەجاتی دام لە دەستیان.

لە دواییا دایە دەست چەند کەسێکی تر لە پیاوانی خۆی، پێی‌وتن: سواری سەفینـەیێکی بکـەن، بیبـەنـە ناوەڕاستی بەحرەکە ئەگەر لە دینی گەڕایـەوە ظەریفـە، ئەگـەر نەگـەڕایـەوە بیخـەنە ناو بەحرەکەوە، بردیان،

وتی: یارەبی بە هەرچی لێمیان دەفع ئەکەی بیکە! سەفینەکە بەلادا هات و هەموو کەوتنە ناو بەحرەکەوە غەرق بوون، کورەکە هاتە لای پادشاهەکە وتی: رەفیقەکانت کوانێ؟ فەرمووی: خوا لێی دەفع کردم.

بە پادشاهەکەی وت: شتێکت پێ ئەمر ئەکەم تا ئەوە نەکەی ناتوانی من بکوژی. وتی: چیە؟ فەرمووی: ئەمر بکەی لە مەیدانێکا هەموو خەڵق کۆببنەوە، بمکەی بە دارێکا، تیرێ لە تیرکەشەکەم دەرێنی بیخەیتە ناو کەوانەکەوە، لە پاشا بڵێی (بسم الله رب الغلام) تێم بگری، کە ئەوەت کرد ئەمکوژی. پادشاکە وای‌کردو تیرەکەی تێگرت و دای لە لاجانگی، کورەکە دەستی نایە سەر جێ تیرەکەو وەفاتی کرد، خەڵقەکە هەموو بە جارێ دوو جار[1] وتیان: ئیمانمان هێنا بە رەببی غولام! ئەطرافی پادشاهەکە هاتنە لای‌و خەبەریان دایێ: وەڵڵاهی ئەوەی لێی ترسای تووشی بووی؛ هەموو کەس ئیمانی هێنا، پادشاکە ئەمری کرد: لەسەر هەموو کۆڵانان خەندەق هەڵبکەنن. خەندەق هەڵکەنراو ئاگری تیاکرایەوەو وتی: هەرکەسێ لە دینی وەرنەگەڕایەوە بیخەنە ناو ئاگرەکەوە، خەڵقیان فرێ‌دایە ناویەوە، تا ژنێ هات منالێکی بەرمەمکانی بە باوەشەوە بوو خۆی کێشایەدواوە کە خۆی نەخاتە ناو ئاگرەکەوە، منالەکەی پێی‌وت: دایە صەبر بکە تۆ لەسەر حەقی!

خضر ﴿علیه السلام﴾

٢٦/١٥٠٧- عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ ﷺ ـ إنما سمي الخضرَ أنه جلس على فروة بيضاء [أرض لا نبات فيها] فاذا هي

(١) لە دەقی عەرەبی‌یەکەدا سێ جار نووسراوە (آمنا برب الغلام).

تهتز من خلفه خضراء [بعد أن كان جَرْداء] ح - ٥/ ٣٨١.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- فەرموویەتی: بۆیە بە (خضر) ئەڵێن (خضر) چونکی لەسەر ئەرزێکی رووتی بێ گیا دانیشتبوو کە تێفکری لە پشتیەوە ئەو ئەرزە تیایا گیای سەوز کەروێشکە ئەکا[1].

إسمه: بلْيا بن مَلكان، ابن فالغ، بن عابر، بن شالخ، بن أرفخشد، بن سام، بن نوح - عليه السلام - فمولده قبل إبراهيم الخليل - عليه السلام - لأنه ابن عم جد إبراهيم - عليه السلام -.

يونس ﴿عليه السلام﴾

٢٧/ ١٥٠٨- ابن عباس - رضي الله تعالى عنه - عن النبي -ﷺ- قال: لا ينبغي لعبد أن يقول أنا خير من يونس ابن متي. ونسبه إلى أبيه ح - ٥/ ٣٩٢، ٧٥، ٣٩٤. م - ٩/ ٢٤٨. وفيه أنه قال: يعني الله تبارك وتعالى لا ينبغي لعبد لي.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- فەرموویەتی: بۆ هیچ کەسێ ناشێ کە بڵێ: من لە یونسی کوڕی مەتی چاکترم. پێغەمەر -ﷺ- یونس - علیه السلام - ی نیسبەت دایە ئەلای باوکی. پێغەمەر -ﷺ- ئەم حەدیثە لە خواوە - عزوجل - ریوایەت ئەکا کە فەرمووی: هیچ عەبدێکی من بۆی نی یە

(١) دانەر - خ - مانای قسەکەی دوایی نەکردوە کە لە قەسطەلانیی وەگرتوە کە ناوو پشتەکانی خضری تیایەو، دەڵێ: لە پێش ئیبراهیمدا لە دایك بووە؛ چونکە ئامۆزای باپیری ئیبراهیم بوە - د -.

بڵێ: من چاکترم لە یونس.

داود وسليمان ﴿عليهما السلام﴾

٢٨/١٥٠٩ـ عن أبي هريــرة ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ عن النبي ـﷺـ قال: خُفِّف على داود ـ عليـه السـلام ـ القـرآن، فكان يأمر بدوابه فتسرج فيقرأ القرآن [أي الزبور] قبل أن تسرج دوابه، ولا يأكل إلا من عمل يده. ح ـ ٣٩٦/٥.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـﷺـ فەرموویەتی: خوێندنی زەبوور بۆ داود ـ عليه السلام ـ سووك کرابـوو، ئەمـری ئەکـرد کە وڵاغـەکـانی زین بکـرێن، لە پێش ئەمەدا زین بکرێن زەبووری ئەخوێن، لە غەیری عەمەلی دەستی خۆی هیچی نەدەخوارد.

٢٩/١٥١٠ـ أبـو هريـرة ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ سمـع رسـول الله ـﷺـ يقول: مثلي ومثلُ الناس كمثلِ رجل استوقد نارا فجعل الفراش وهذه الدواب تقع في النار [وقال أبو هريرة، فموقوف، أو النبي ـﷺـ فمرفوع] كانت امرأتان معهما ابناهما جاء الذئب فذهب بابن إحديهما، فقالت صاحبتها: إنما ذهب بابنكِ، وقالت الأخرى: إنما ذهب بابنكِ. فتحاكما إلى داود [عليه الصلاة والسلام] فقضى به للكبرى [لأن الولد كان في يدها] فخرجتا على سليمان بن داود [عليهما الصلاة والسلام] فـقــال: إئتـوني بالسكين أشقـه بينهمـا، فقـالت الصغـرى: لا تفعـل يرحمــكَ الله هو ابنهـا، فقضى به للصغـرى. قال أبـو هريـرة. والله إن

سمعت بالسِّكِّين إلا يومئذ، وما كنا نقول إلا المُدْية. ح ـ ٥/٤٠٣. م ـ ٧/٢٨٨. ح ـ ١٠/٤٣٥.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە پێغەمەر ـﷺـی بیستوە کە ئەیفەرموو: مەثەلی من و خەڵق وەك مەثەلی پیاوێ وایە کە ئاگرێ بکاتەوەو پەپوولەو ئەم حەیوانە وردانە خۆی ئەخەنە ناو. هەم پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: دوو ژن دوو کوڕیان پێبوو، گورگێ هات کوڕی یەکێکیانی فڕان، ئەوی تر وتی: کوڕی تۆی فڕانوە، ئەویش وتی: خەیر کوڕی تۆی فڕانوە. موحاکەمەیان بردە خزمەت حەزرەتی داود ـ عليه السلام ـ [چونکی کوڕەکە لە دەستی ژنە گەورەکەدا بوو] حوکمی بۆ ئەو کرد، لە خزمەتی کە چوونە دەرێ چوونە لای حەزرەتی سولەیمان ـ عليه الصلاة والسلام ـ [سولەیمان ـ عليه الصلاة والسلام ـ ئەو وەختە عومری دە ساڵ بوو] خەبەریان دایێ فەرمووی: کێردێکم بۆ بێنن ئەیکەم بە =دوو= لەتەوە لە بەینیانا، بچکۆلەکەیان [دڵەلەرزێی پێکەوت] وتی: رەحمەتی خوات لێ‌بێ لەتی مەکە کوڕی ئەوە. بەوە حەزرەتی سولەیمان ـ عليه السلام ـ زانیی کە کوڕی بچکۆلەکەیانە حوکمی پێکرد.
ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ: وەڵڵاهی! هەر ئەو رۆژە (سکین)م =بیستوە= کە پێغەمەر ـﷺـ تەلەفوظی پێکرد، گینا ئێمە لەوەپێش بە کێردمان هەر (مُدية) ئەوت.

[لەم قسەی ئەبوهورەیرەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ دەرەکەوێ کە لە پێغەمەر ـﷺـی بیستوەو حەدیثەکە مەرفووعەو مەوقووف نی‌یە].

[حەزرەتی سولەیمان حوکمی حەزرەتی داودی نەقض کرد؛ چونکی ژنە گەورەکە لە دواییدا ئیقراری پێکرد؛ چون کەسێ لای حاکم ئیقامەی شاهیدی زوور بکا، یا بە درۆ سوێن بخوا حاکم مەجبوور ئەبێ کە بە طەرەفی ئەوا حوکم بکا، لە پاشا ئەو کەسە بڵێ: حەقی من نی‌یە حەقی خەصمەکەمە مەحکەمەکە هەڵەوەشێ. یا حەزرەتی داود ـ علیه السلام ـ بە طریقی فەتوا وای فەرموە بە طەریقی حوکم نەیفەرموە، یا ئەو وەختە کە دەلیلێکی بەقــووەتتــر بیــوایــە لەســەر خیـلافی حوکمێ ئەو حوکمــە هەڵەوەشێنرا. وەك مەسئەلەی مەڕەکان کە زەراعەتەکەیان خوارد حەزرەتی داود ـ علیــه الســلام ـ مەڕەکـەی دا بە صاحیب زەراعـەتەکە. حەزرەتی سولەیمان مەڕەکانی نەدایێ هەر مەنفەعەتی مەڕەکانی دایێ تا زەراعەتەکە وەکوو پێشووی لێ بێتەوە. خوا ئەفەرموێ: ﴿ففهمناها سليمان، وكلا آتيناه حكما وعلما﴾(١) حوکمی ئەو مەسئەلەیەمان تەعلیمی سولەیمان کرد. عیلم و حوکممان بە هەردوکیان ئیعطا کردوە].

زكريا ﴿عليه الصلاة والسلام﴾

١٥١١/٣٠ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـﷺـ قال: كان زكريا نجارا. م ـ ٩/ ٢٥٠.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـﷺـ فەرموویەتی: کە حەزرەتی زەکەریا ـ علیه السلام ـ دارتاش بوە.

---

(١) أنبياء/ ٧٩.

[ڕەئیسی هەموو بەنی‌ئیسرائیل بە کەسب خۆیو ماڵ و منالی بەخەم کردوە. غەیری خوا مەمنوونی کەس نەبوە].

عیسی ﴿علیه الصلاة والسلام﴾

١٥١٢/٣١ـ أبـو هريـرة ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ قال [سمعت]: قال رسول الله ـﷺـ:أنا أولى الناس بعيسى بن مريم في الدنيا والآخرة [قالوا: كيف يا رسـول الله؟ قال م] والأنبيـاء إخـوة لعـلات أمهاتهم شتى، ودينهم واحد، [ليس بيني وبينه نبي. أخرى، خ، م] ح ـ ٤١٨/٥. م ـ ٢٣١/٩.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: من لە هەموو کەس ئەولاترم بە عیسای کوڕی مەریەم. عەرزیان کرد: بۆچی (یارسول الله)؟ فەرمووی: ئەنبیاء ئەولادی گەلێ هەوێن دایکیان جوێیە [باوکیان یەعنی] دینیان یەکێکە، لە بەینی من و ئەوا هیچ پێغەمەر نی‌یە.

[بـــرای دایکیی ئەولادی (أخیـافن) برای باوکیی ئەولادی عەلـلاتن] [یەعنی ئوصوولی دینمان یەکێکە کە عەقایدو ئەخلاقە، لە فورووعا لە یەك جوێین. فورووع دایکمانەو ئوصوولی دین باوکمانە؛ چونکی هیچ پێغەمەری مورسەلمان لە بەینا نی‌یە، من لە هەموو کەس بەو نزیکترم].

١٥١٣/٣٢ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال: قال ـﷺـ: كل بني آدم يطعن الشيطـان في جنبيـه بأصبعـه حين يولـد غيـر عيسى بن مريم ذهب يطعن فطعن في الحجاب. ح ـ ٢٨٧/٥. م ـ

.٢٣٣/٩
ح ـ ٧/ ٥٠ وفيه فيستهل صارخا من نخسة الشيطان. ثم قال أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] فاقرأوا، إن شئتم، : ﴿وإني أعيذها بك وذريتها من الشيطان الرجيم﴾(١٤) م ـ ٩/٤٣٣ وجميع الأنبياء يتشاركون في هذه الخصلة. نووي

١٥١٤/٣٣ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال رسول الله ـﷺـ: صياح المولود حين يقع نزغة من الشيطان م ـ ٩/٢٣٣.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: هەر منداڵێ کە لە دایك ئەبێ شەیطان بە پەنجەی لە هەردوو کەلەکەی ئەژەنێ، ئەو وەختە منداڵەکە لەو تێوەژەنینە ئەقیژێنێ و ئەگری، غەیری عیسای کوڕی مەریەم ـ علیه السلام ـ تەمای بوو تێوەژەنێ پەنجەی دا لەو پەردەی کە حەزرەتی عیسای تیابوو، لە حەزرەتی =عیسا= ـ علیه السلام ـی نەدا. ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ: ئەگەر هەوەست یێنێ ئەو ئایەتە بخوێنەرەوە کە دایکی مەریەم لەو وەختەدا کە مەریەمی ئەبێ ئەڵێ: یارەببی مەریەم و ذوریيەتی مەریەم لە شەیطانی رەجیم ئەخەمە پەنای تۆوە.

لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ: منداڵ کە لەو وەختەدا ئەکەوێتە سەر ئەرزو ئەقیژێنێ لەو پەنجەلێدانەی شەیطانە.

١٥١٥/٣٤ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـﷺـ قال: رأى عيسى بن مريم [عليهما الصلاة والسلام] رجلا يسرق، فقال

(١٤) آل عمران/ ٣٦.

له: أسرقت؟ قال: كلا والله الذي لا إله إلا هو! فقال عيسى: آمنت بالله وكذّبت عيني [نفسي. م] ح ـ ٤١٨/٥. م ـ ٢٣٣/٩.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: حەزرەتی عیسا پیاوێکی دی دزیی ئەکرد. فەرمووی: تۆ دزیت کرد؟ وتی: =نەء= قەسەم بەو خوایەی کە غەیری =ئەو= ئەولای بە پەرستش بێ هیچ کەس نییە. فەرمووی: باوەڕم بە خوا هەیەو چاوی خۆم، لە موسلیما: نەفسی خۆم بەدرۆ ئەخەمەوە.

[حەزرەتی عیسا ـ علیه السلام ـ پیێ باوەڕ نەکرد ئەمما لە سوێنە درۆکەی ترساو بێدەنگ بوو].

١٥١٦/٣٥ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـﷺـ قال: لم يتكلم في المهد إلا ثلاثة:

١ ـ عيسى [عليه السلام]

٢ ـ وكان في بني إسرائيل رجل يقال له: جريج [وفي حديث أبي سلمة إنه كان تاجرا، وكان ينقص تارة ويزيد أخرى، فقال: مافي هذه التجارة خير، لألتمسنّ تجارة هي خير من هذه، فبنى صومعة وترهب فيها. وعند أحمد: وكانت أمه تأتيه فتناديه فيشرف عليها فتكلمه. و] كان يصلي جاءته أمه فدعته، فقال أجيبها أو أصلي؟ [فلم يجبها بعد ما دعته ثلاثا] فقالت: اللهم لا تمته حتى تريَهُ وجوه المومسات [أي الزانيات].

وكان جريج في صومعته فتعرضت له امرأة [راعية أو بنت الملك] فكلمتْه، فأبى. فأتت راعيا فأمكنته من نفسها، فولدت

غلاما، فقالت: من جريج [فأخذت، وكان من زنى منهم قتل أحمد. فذهبوا إلى الملك فأخبروه، فقال: أدركوه فأتوني به. أبو سلمة] فأتوه فكسروا صومعته، وأنزلوه وسبوه [وضربوه. فقال: ما شأنكم؟ قالوا: إنك زنيت بهذه. أحمد. وعنده أيضا: أنهم جعلوا في عنقه وعنقها حبلا، وجعلوا يطوفون بهما على الناس. وفي رواية أبي سلمة: أن الملك أمر بصلبه] فتوضأ وصلى [ركعتين، عمران. ودعا، وهب بن جرير] ثم أتى الغلام فقال: من أبوك يا غلام؟ فقال: الراعي. قالوا: نبني صومعتك من ذهب. قال: لا إلا من طين.

٣ ـ وكانت امرأة ترضع ابنا لها من بني إسرائيل، فمرَّ بها رجل راكب ذو شارة [حسن يتعجب منه ويشار إليه لحسنه وهيئته]فقالت: أللهم اجعل ابني مثله، فترك ثديها وأقبل على الراكب فقال: أللهم لا تجعلني مثله، ثم أقبل على ثديها يمصه. قال أبو هريرة: كأني أنظر إلى النبي ـ ﷺ ـ يمص أصبعه. ثم مُرَّ بأمة [تُضرب. وهب بن جرير] فقالت: أللهم لا تجعل ابني مثل هذه. فترك ثديها فقال: أللهم اجعلني مثلها. فقالت: لم ذاك؟ فقال: الراكب جبار من الجبابرة. وهذه الأمة يقولون: سرقتِ زنيتِ، ولم تفعل. [ورواية الأعرج: يقولون لها: تزني، وتقول: حسبي الله. ويقولون لها: تسرق، وتقول: حسبي الله]ح ـ ٥/٤١٣، م ـ ٩/٤٤٣. ح ـ ٥/٤٣٠. ليس فيه حديث جريج، ولا عيسى ـ عليه السلام ـ.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ

فەرمووی: لە منداڵی بێشکە غەیری سێ کەس قسەی نەکردوە:

١ ـ عیسى ـ علیە السلام ـ.

٢ ـ لە بەنی ئیسرائیلا پیاوێ بوو جورەیجیان پێ‌ئەوت. [تاجیر بوو، بەعـزێ وەقت زەرەری ئەکـرد، بەعـزێ وەقت قازانجی ئەکـرد. فەرمووی: لەم تیجارەتەدا خێر نی‌یە، ئەبێ تیجارەتێ بکەم کە لەمە خێـرتـر بێ. عیبـادەتخـانەییەکی دروست کرد، لەوێدا دەستی‌کرد بە عیبادەتکردن . ئەبوسەلەمە . ئیمـامی ئەحمـەد ریـوایەت ئەکا: دایکی ئەهـاتـە لایی‌و بانگی‌ئـەکردو قسەی لەگەڵا ئەکرد] رۆژێ لە عیبادەتخانەکەیا نوێژی ئەکرد دایکی هات بانگی‌کرد، لە دڵی خۆیا وتی: نوێژەکەم بکەم یا جوابی دایکم بدەمەوە؟ [سێ دەفعە بانگی کردو جوابی نەدایـەوە. ئیختیـاری نوێـژەکـەی کرد. حەوشـەب ریـوایـەت ئەکـا لە پێغـەمـەرەوە ـﷺـ کە فەرمووی: ئەگەر جورەیج فەقیـە بوایـە ئەیـزانی کە جوابـدانـەوەی دایکی خێـرترە لە عیبادەتی خوا. یەعنی غەیری فەرزو، ئەو جوابدانەوە] کە لە دوای سێ دەفعە جوابـی دایکی نەدایـەوە دایکی وتی: یارەببی نەیمـرێنی تا رووی ژنـانی فاحیشـەی پێ‌نیشـان ئەدەی! [چا بوو دوعـای لێ‌نـەکرد کە تووشی زینا ببێ].

ژنە فاحیشەیێ هاتە لای لە صەومەعەکەیا طەلەبی لێ‌کرد کە زینای لەگەڵ بکا نەیکرد ژنەکە چوو خۆی تەسلیمی شوانێ کرد، زینـای لەگـەڵا کردو منـاڵێکی لێی‌بـوو، پێیـان وت: ئەو مناڵەت لە کێیـە؟ وتی: لە جورەیجـە. =هـاتنـەسـەری‌و عیبـادەتخـانـەکـەیان رووخان و هێنایانە خوارێ‌و جوێنیان پێ‌ئەداو [لێیان ئەدا! پێی‌وتن:

بۆچی وا ئەکەن؟ وتیان: زینات لەگەڵ ئەم ژنە کردوە. پەتیان خستە ملی و بەناو خەڵقا ئەیان گێراو، پادشای ئەوێ ئەمری کرد کە صەلبی[1] بکەن. وتی: مۆڵەتم بدەن دوو رکات نوێژ بکەم] دەستنوێژی شت و، دوو رکات نوێژی کردو [دوعای کرد] هاتە لای منالەکە پێی وت: ئەی غولام باوکی تۆ کێیە؟ منالەکە وتی: باوکی من ئەو شوانەیە. ئەو وەختە پێیان وت: صەومەعەکەت لە ئالتوون بۆ دروست ئەکەینەوە. وتی: خەیر هەر لە گڵ[2] دروستی بکەنەوە.

٣ ـ ژنێ بوو لە بەنی ئیسرائیل شیری ئەدا بە منالێکی، سوارێکی بە شەوکەتی لیباس جوانیان بە لادا رابورد، ژنەکە وتی: یارەبی کورەکەم وەك ئەم سوارە لێ بکە. کورەکەی دەمی لە مەمکی دایکی بەرداو رووی کردە سوارەکەو وتی: یارەبی من وەك ئەو سوارە لێ مەکە، مەمکە بە وەك ئەو سوارە، لە پاشا دەمی نایەوە بە مەمکی دایکیەوە ئەیمژی. ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: ئێستە (كأنه) تەماشای پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەکەم کە پەنجەی موبارەکی خۆیی ئەمژی. لە پاشا بە لای ژنێکا رابورد [لێیان ئەدا] وتی: یارەبی کورەکەم مەکە بە وەك ئەم ژنە. کورەکەی وازی لە مەمکی دایکی هێناو وتی: یارەبی بمکە بە وەك ئەو ژنە. دایکی لێی پرسی: بۆچ وا ئەڵێی؟ وتی: ئەو پیاوە جەببارێکە لە جەبباران، ئەم ژنە پێی ئەڵێن: زینات کردوەو نەیکردوە، پێی ئەڵێن: دزیت

(١) بیکەن بەدارا.

(٢) لە دەقە عەرەبی یەکەدا (من طين)ە واتە (لە قور) نەك (لە گڵ).

کردووەو نەیکردوە.

[٤ - شاهیدی یوسف.

٥ - کوڕی سەرداهێنەری کچی فیرعەون کە فیرعەون تەمای بووبیخاتە ناو ئاگرەوە بە دایکی وت: صەبر بکە تۆ لە سەر حەقی.

٦ - منالەکەی (أصحاب الأخدود) - رابورد -.

٧ - عند الضحاك يحيى - عليه السلام -.

٨ - واقیدیی ئەفەرموێ: پێغەمەر - ﷺ - کە تەشریفی هاتە دنیاوە. ئیبن وعەباس لە حەلیمەی سەعدیەوە - رضی الله تعالی عنهم - ریوایەت ئەکا کە لەووەختەدا کە پێغەمەری - ﷺ - لە مەمك بڕی‌یەوە فەرمووی: (الله أکبر کبیرا، والحمد لله کثیرا، وسبحان الله بکرة وأصیلا).

٩ - موعەیقیبی یەمانی - رضي الله تعالی عنە - ئەفەرموێ: لە حەجی وەداعا چووم بۆحەج، چوومە ماڵێکەوە تەشریفی موبارەکی پێغەمەر - ﷺ - ی لێ‌بوو، شتێکی عەجایەبم لێ دی، پیاوێ لە ئەهلی یەمامەوە هاتە خزمەتی منالێکی ئەوڕۆژە لەدایکبووی هێنایە خزمەتی. پێغەمەر - ﷺ - پێی فەرموو: ئەی غولام من کێم؟ فەرمووی: تۆرەسوولوڵڵای. پێغەمەر - ﷺ - = فەرمووی: = راستت وت (بارك الله فيك) لە پاشا ئەو غولامە تاگەورە بووقسەی نەکرد. پێمان ئەوت: موبارەکی یەمامە. (رواه البيهقي.قسطلاني)]

١٥١٧/٣٦- عن أبي هريرة قال: كان جريج يتعبد في صومعة فجاءت أمه. قال حميد: فوصف لنا أبو رافع صفة أبي هريرة لصفة رسول الله - ﷺ - أمه حين دعته كيف جعلت كفها فوق حاجبها ثم رفعت

رأسها إليه تدعوه. فقالت: ياجريج أنا أمك كلّمني، فصادفته يصلي. فقال: اللهم أمي وصلاتي! قال: فاختار صلاته. فرجعت، ثم عادت في الثانية فقالت: يا جريج أنا أمك فكلمني. قال: اللهم أمي وصلاتي! فاختار صلاته فقالت: اللهم إن هذا جريج وهو ابني، وإني كلمته فأبى أن يكلمني. اللهم فلا تمته حتى تريه الموسات. قال: ولو دعت عليه أن يفتن لفتن.

قال: وكان راعي ضأن يأوي إلى ديره. قال: فخرجت امرأة من القرية فوقع عليها الراعي، فحملت فولدت غلاما، فقيل لها: ماهذا؟ قالت: من صاحب هذا الدير. قال: فجاؤا بفؤسهم ومساحيهم فنادوه، فصادفوه يصلي فلم يكلمهم. قال: فأخذوا يهدمون ديره، فلما رأى ذلك نزل إليهم، فقالوا: سل هذه، قال: فتبسم ثم مسح رأس الصبي، فقال: من أبوك؟ فقال: أبي راعي الضأن، فلما سمعوا ذلك منه قالوا: نبني ما هدمنا من ديرك بالذهب والفضة! قال: لا، ولكن أعيدوه ترابا كما كان ثم علاه. م ـ ٩/٤٤٢.

١٥١٨/٣٧ـ وعنه عن النبي ـﷺـ قال: لم يتكلم في المهد إلا ثلاثة: عيسى بن مريم، وصاحب جريج، وكان جريج رجلا عابدا، فاتخذ صومعة، فكان فيها، فأتته أمه وهو يصلي، فقالت: يا جريج. فقال: ياربي أمي وصلاتي! فأقبل على صلاته فانصرفت. فلما كان من الغد أتته وهو يصلي. فقالت: ياجريج، فقال: ياربي أمي وصلاتي! فأقبل على صلاته. فانصرفت، فقالت: اللهم لا تمته حتى ينظر إلى وجوه الموسات! فتذاكر بنو إسرائيل جريجا وعبادته، وكانت امرأة

بغي يتمثل بحسنها فقالت: إن شئتم لأَفْتِنَنَّه لكم! قال: فتعرضت له فلم يلتفت إليها. فأتت راعيا كان يأوي إلى صومعته فأمكنته من نفسها فوقــع عليهــا، فحملتْ، فلمــا ولـدت قالت: هو من جريـج. فأتـوه فاستنـزلـوه وهـدموا صومعته وجعلوا يضربونه. فقال: ماشأنكم؟ قالوا: زنيتَ بهذه البغي فولدتْ منك! فقال: أين الصبي؟ فجاؤا به، فقال: دعــوني حتى أصلِّي فصلّى، فلمـا انصـرف أتى الصبي فطعن في بطنـه وقال: ياغلام من أبوك؟ قال: فلان الراعي. قال: فأقبلوا على جريج يقبّلونه ويتمسحون به، وقالوا: نبني لك صومعتك من ذهب. قال: لا، أعيدوها من طين كما كانت، ففعلوا.

وبينـا صبي يرضـع من أمـه فمرَّ رجل راكب على دابة فارهة وشارة حسنة، فقالت أمه: أللهم اجعل ابني مثل هذا. فترك الثدي وأقبل إليه فنظـر إليـه، فقـال: أللهم لا تجعلني مثله! ثم أقبـل على ثديـه فجعـل يرتضـع، قال: فكأني أنظـر إلى رسـول الله ـ ﷺ ـ وهـو يحكي ارتضـاعه بأصبعـه السبـابـة في فمـه فجعـل يمصهـا. قال: ومـروا بجـاريـة وهم يضـربـونهـا ويقولون: زنيتِ سرقتِ، وتقول: حسبي الله ونعم الوكيل. فقالت أمه: أللهم لا تجعل ابني مثلها فترك الرضاع ونظر إليها. فقال: أللهم اجعلني مثلها. فهناك تراجعا الحديث:

دەستیان کرد بە قسەکردن لەگەڵ یەك.

فقالت: حلقى:

دایکەکەی پێیوت: سەرت بە تاشین چێ!

مرَّ رجــل حسن الهيئــة، فقلتُ: اللهم اجعــل ابني مثله. فقلتَ:

اللهم لا تجعلني مثله. ومرّوا بهذه الأمة وهم يضربونها ويقولون زنيتِ سرقتِ، فقلتُ: اللهم لا تجعل ابني مثلها، فقلتَ: اللهم اجعلني مثلها؟ قال: إن ذاك الرجلَ كان جبّاراً فقلتُ: اللهم لا تجعلني مثله. وإن هذه يقولون لها: زنيتِ ولم تزنِ، وسرقتِ ولم تسرِق، فقلت: اللهم اجعلني مثلها. ـ ٩/٤٤٣.

ئەم سێ حەدیثە مەثالیان یەکێکە بەعزێ فەرقیان =تیایە= تەنها مەعنای فەرقەکەیان کافی‌یە:

لە ئەوەڵی حەدیثی دوەما ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەصویری دایکی جورەیجی کرد کە دەستی موبارەکی نایە سەر بڕۆی‌و سەری هەڵبری‌و بانگی‌کرد: (یاجُریج).

لە حەدیثی سێیەما ئەفەرموێ: بەنوئیسرائیل قسەی زۆریان لە عیبادەتی جورەیج کرد، ژنێکی فاحیشە پێی‌وتن: ئەچم تووشی فیتنەی ئەکەم. باقیەکەی وەك حەدیثە ئەوەڵەکە وایە.

تمت أحاديث الأنبياء والحمد لله أولا وآخرا.
٩٤١/٣/٩

كتـــــاب الأدب

٩٤١/٣/٩

باب البر للوالدين والأقربين والصِّلة للأرحام

﴿ووصينا الإنسان بوالديه حسنا . . .﴾[1] الآية

١٥١٩/١ـ عن أنس بن مالك، وأبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال: سمعت رسول الله ـﷺـ =يقول=: من سره [أحب. أخرى. خ] أن يبسط له في رزقه، أوينسأ له في أثَره [أي بقية عمره] فليصل رحمه. ح ـ ١٦/٤. ح ـ ٩/١٠/. م ـ ٩/٤٤٩.

تەرجەمە:

ئەنـەس و ئەبـوهورەیرە ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ ئەفەرموون: لە پێغەمەر ـﷺـ م بیست ئەیفەرموو: هەرکەسێ ئەیەوێ کە رزقی واسیع بێ‌و ئەجەلی دوا بخرێ صیلەی رەحمی بەجێ‌بێنێ.

[ئەبوموساى مەدینی ـ رحمه الله ـ لە عەبدوڵڵای کوڕی عەمری عاصەوە ریوایەت ئەکا کە پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: ئینسان وا ئەبێ هەر سێ رۆژی لە دنیا ئەمێنێ صیلەی رەحم بە جێ بێنێ، خوا ـ عزوجل ـ سی ساڵ لە عومری زیاد ئەکا. وا ئەبێ سی ساڵی لە دنیادا ماوە قەطعی رەحم ئەکا، خوا ـ عزوجل ـ لە عومری کەم ئەکاتەوە تا وای لێ بێ کە هەر سێ رۆژی ئەمێنێ. ئەبوموسا ئەفەرموێ: ئەم حەدیثە حەدیثێکی حەسەنە.]

---

(١) عنكبوت/ ٨. دانەر ـ خ ـ مانای ئایەتەکەی نەنووسیوە، ئەمە ماناکەیەتی: ئامۆژگاری ئینسانم کردوە بەرابەر بە باوك و دایکی بە ئامۆژگاری‌یەکی جوان کە بریتی‌یە لە رەفتاری باش لەگەڵیانا لە کارو باری ژیانا بە هەموو جۆرێ.

ئەبـومـووسـا لە ئەبـوسـەعیـدیِ خدریی بە مەرفـووعیی لە تەوراتەوە ریوایەت ئەکا [یەعنی پێغەمەر -ﷺ- فەرموویەتی :] لە تەوراتا نووسراوە : صیلەی رەحم، حوسنی خولق، چاکـەکـردن لەگـەڵ ئەقـریبـا. . . مەملەکەت ئاوا ئەکا، ماڵ زۆر ئەکا، لە ئەجەل زیاد ئەکا با ئەو قەومەی کە وا ئەکەن کافر بن. قسطلاني -٤-١٦.

٢/١٥٢٠- عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال: جاء رجل إلى رسـول الله -ﷺ- فقـال: يارسـول الله من أحق [النـاس. م] بحسن صحـابتي؟ قال: أمـك. قال: ثم من؟ قال: [ثم. م] أمـك. قال: ثم من؟ قال: [ثـم. م] أمـك. قال: ثم من؟ قال: [ثم. م] أبـوك. ح - ٩/٣. م - ٩/٤٣٩ وفي أخرى ثم أدناك أدناك. م - ٩/٤٤٠. جه.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: پیاوێ هاتە خزمەت پێغەمەر -ﷺ- عەرزیکرد: (یارسول الله) کێ چاکترینی خەڵقە کە بە چاکێتی رەفیقایەتی لەگەڵ بگرم؟ فەرمووی: دایکت. عەرزیکرد: لە دوای ئەو کێ؟ - تا سێ جار - لە دەفعەی چوارەما فەرمووی: لە دوایی‌یا باوکت. لەحەدیثـەکـەی تری موسلیمـا ئەفـەرمـوێ: لە دواییدا کێ لێت نزیکتر بێ، لە دوای ئەو کێی تر لێت نزیك بێ.

٣/١٥٢١- جبير بن مطعم [رضي الله تعـالى عنـه] أنـه سمـع النبي -ﷺ- قال [يـقـول. م]: لا يدخـل الجنـة قاطـع. ح - ٩/١٠. م - ٩/٤٤٩. وفيه: قال سفيان: يعني قاطع رحم. د،ت.

تەرجەمە :

جوبەیری کوڕی موطعیم ـ رضي الله تعالی عنه ـ لە پێغەمەری ـ ﷺ ـ بیستووە کە ئەیفەرموو: قاطیعی رەحم ناچێتە بەهەشتەوە. [یەعنی لەگەڵ ئەوانەی کە =لە= پێش هەموو خەڵقا ئەچنە بەهەشت. یا خو بە بێ سەبەب، بە بێ شوبهە بە حەڵاڵی بزانێ عیلمیشی ببێ بەمە کە حەرام کراوە؛ چونکی ئینکاری شەرع ئەکا. ئەمما ئەگەر بە حەرامی بزانێو بیکا کافر نابێ وەك زیناو حەرام خواردن و موحەرەماتی تر.]

١٥٢٢/٤ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ ﷺ ـ قال: إن الله خلق الخلق حتى إذا فرغ من خلقه قالت الرحم: هذا مقام العائذ بك من القطيعة. قال: نعم أما ترضين أن أصل من وصلكِ وأقطع من قطعكِ؟ قالت: بلى ياربي. قال: فهو لكِ. قال رسول الله ـ ﷺ ـ فاقرؤا إن شئتم: ﴿فهل عسيتم إن تولّيتم أن تفسدوا في الأرض وتقطعوا أرحامكم؟﴾[1] ح ـ ٩/١١. م ـ ٩/٤٤٧. وفيه الآية ﴿أم على قلوب أقفالها﴾[2] [سورة القتال] ح ـ ٧/٣٢٨. وفيه قال أبو هريرة: إن شئتم ن ح ـ ١٠/٤٣٤ وفيه: قامت الرحم فقال [تعالى]:مه قالت. . . وفيه أيضا: قامت الرحم فأخذت بحقو الرحمن. فقال [تعالى] له. .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: خوا ـ عزوجل ـ خەلقی خەلق کرد، کە لە خەلق کردنی بۆوە

(١) محمد/٢٢.

(٢) محمد/ ٢٤.

ڕەحم ڕاوەستا پشتێنی خوای گرت، خوا فەرمووی: پشتێنەکەم بەردە چیت دەوێ؟ عەرزی بارەگای کرد: ئەم مەقامە ئەو مەقامەیە کە پەنای لێ ئەگیررێ لەوەی قەطعی ڕەحم بکرێ؟ خوا ـ عزوجل ـ فەرمووی: بەڵێ وایە، بەوە ڕازی نابی کە هەرکەسێ وەصلی تۆ بکا [یەعنی صیلەی ڕەحم بکا] منیش صیلەی ئەو بکەم یەعنی ڕەحمی پێ بکەم؟ =هەرکەسێ= قەطعی تۆ بکا منیش قەطعی ئەو بکەم؟ یەعنی ڕەحمی پێ نەکەم؟ عەرزیکرد: بەڵێ یارەببی بەوە ڕازی ئەبم. خوا ـ عزوجل ـ فەرمووی: ئەوە بۆ تۆ بێ.

پێغەمەر ـﷺـ لە ریوایەتەکەی ترا ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی: ئەگەر هەوەستان یێنێ ئەو ئایەتی سوورەتی (الذين كفروا)وە بخوێننەوە کە ئەفەرموێ: [هەر زەمانێ سوورەتێ نازڵ ببێ کە موحکەم بێ‌و ئەمری بە موحارەبە تیا بێ ئەوانەی کە نەخۆشیی نیفاق لە دڵیانایە ئەبینی لە ترسی مردن وەك ئینسانی بێهۆش تێئەفکرن، وا چاکە بۆ ئەوان کە ئیطاعەتی تۆ بکەن و قسەی باشت لەگەڵ بکەن کە موحارەبەکردن بە قەطعیی لەسەر ئێوە فەرز کرا، ئەگەر لەوەدا کە ئەڵێن ئیمانمان هەیە بە تۆ ئیطاعەتت ئەکەین ڕاستیی بکەن لەگەڵ خواداو درۆی تیا نەکەن بۆ ئەوان زۆر باش ئەبێ، ئەی مونافیقان] بۆ ئێوە ئومێدتان وایە کە تەوەللاتان لە ئیمانی بەڕاستیی کرد بێنن فەساد لەسەر ئەرز بکەن و قەطعی ڕەحم لەگەڵ ئەقاریبتان بکەن و [شەڕیان لەگەڵ بکەن بچنەوە سەر عادەتی جاهیلییەت؟ ئەو موفسیدانە ئەوانەن کە خوا لەعنەتی لێکردوون و گوێی کەڕ کردوون، حەق نابینن، چاوی کوێر

کردوون حەق نابینن. ئایا ظەریف (تأمل) لە قورئان ناکەن تا لە حەق بگەن، یا دڵیان قفڵی لێ دراوەو داخراوە تێی ناگەن؟].

٥/١٥٢٣ـ عن أبي هريـرة ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ وعن عائشـة ـ رضي الله تعالى عنه ـ زوج النبي ـﷺـ عن النبي ـﷺـ قال: إن الرحم شجنـة [عـروق مشتبكـة مشتقـة] من الـرحمن فقـال الله تعـالى [لها، إسماعيلي]: من وصلكِ وصلته، ومن قطعك قطعته. ح ـ ١٢/٩.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالی عنه ـ و حەزرەتی عایشەی حەرەمی پێغـەمـەر ـﷺـ ورضي عنهـا ـ ئەفـەرمـوون: پێغـەمەر ـﷺـ فەرمووی: رەحم رێگەو رەگی تێك ئاڵاوە هەموو ئەچنەوە سەر رەحمەتی رەحمان، لەفظـەکـەی لە کەلیمـەی رەحمـان دروست کراوە، خوا ـ عزوجـل ـ بە رەحمی فەرموو : هەرکەسێ صیلەی تۆ بەجێبێنێ صیلەی بەجێ‌بێنم، هەرکەسێ قەطعی تۆ بکا، صیلەی رەحم نەکا، منیش قەطعی ئەو کەسە ئەکەم و رەحمی پێ ناکەم.

٦/١٥٢٤ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت: قال رسول الله ـﷺـ: الرحم معلقة بالعرش تقول: من وصلني وصله الله، ومن قطعني قطعه الله. م ـ ٤٤٨/٩.

تەرجەمە:

عایشـــە ـ رضي الله تعـــالی عنهـــا ـ ئەفـەرمـوێ: پێغـەمـەر ـﷺـ فەرمـــووی: رەحم (معلق)ە بە عەرشـــەوە ئەڵێ: هەرکـەس وەصڵی من

بکاو بەجێم بێنێ خوا صیلەی ئەو کەسە بکا، هەرکەس قەطعی من بکا خوایش قەطعی ئەو کەسە بکاو رەحمی پێ نەکا.

رەحم ئەمـرێکی (إعتبـاری)یـە لازمی رۆحـە، خوا ـ عزوجـل ـ مونـەزەهـە لە جیسمی یـەت و لەمـە کە قەدو پشتێنی ببێ، مونـەزەهـە لە هەموو عەواریضی حودووث کە وابێ ئەم حەدیثانەی کە داثیرن بە رەحم هەموو تەمثیل و مەجازن، موبالەغەیە لەمەداو ئەمری قەطعی یە بەمە کە ئینسان ئەبێ لەگەڵ هەموو کەسا بە رەحم بێ، با خوصووص، لەگەڵ خزم و ئەقـریبـادا، چۆن کەسێ ئیحتیـاج بە کەسێ ببێ و لێی بپـارێتـەوە دەست ئەکـا بە پشتێنیـاو بە ذیللەت لێی ئەپـارێتـەوەو ئیحتیـاجیی خۆیی عەرز ئەکا رەحم ئەوەندە لازمە کە ئینسان بە موقتەضای عەمەل بکا ئەگەر رۆح لەبەر بوایەو ئینسان بوایە، خوایش ـ تعالی وتقدس ـ (معاذ الله) جیسم بوایە بەو نەوعە رەحم دەستی ئەکرد بە پشتێنیاو لێی ئەپارایەوە. ئەمـیش وەك دەسـت و پێ و (وجـه) کە بە طەریـقـی مەجـاز بۆ خوا لە قورئان و حەدیثا ئیستیعمال کراوە، حەتتا ئیستیعمالی کەلیمەی رەحمان و رەحیم و رەئووفیش بۆ خوا مەجازە، موراد غایەتی ئەو صیفەتانەیە.

١٥٢٥/٧ـ عن عبـد الله بن دينـار عن عبـد الله بن عمـر [رضي الله تعالى عنهما] أنه كان إذا خرج الى مكة كان له حمار يتروح عليه إذا مل ركوب الراحلة، وعمامة يشد بها رأسه، فبينا هو يوما على ذلك الحمار إذ مرّ به أعـرابي فقـال: ألست ابن فلان بن فلان؟ قال: بلى. فأعطـاه الحمار وقال: اركب هذا، والعمامة، قال: اشدد بها رأسك. فقال له بعض أصحـابـه: غفـر الله لك أعطيت هذا الأعـرابي حمارا كنت تَرَوَّحُ

عليه وعمامة كنت تشد بها رأسك؟ فقال: إني سمعت رسول الله ـﷺـ يقول: إن من أبرِّ البرّ صلة الرجل أهل ودِّ أبيه بعد أن يولّي، وإن أباه كان صدِّيقا لعمر [رضي الله تعالى عنه] م ـ ٩/٤٤٦.

تەرجەمە:

عەبدوڵڵای بنی دینار ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ: عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ کە تەشریفی بچوایە بۆ مەککە گوێدرێژ یکی بوو کە =لە= سواریی وشتر ماندوو ببوایە بۆ ئیستیراحەت سواری گوێدرێژەکەی ئەبوو، مێزەرێکی بوو بەسەریەوە ئەبەست. لە رۆژێکا کە سواری گوێدرێژەکەی بوو بوو بە لای عەرەبێکی بەرانیدا رابورد لێی پرسی: تۆ کوڕی فلانی کوڕی فلان نیت؟ عەرزی کرد: بەڵێ. گوێدرێژەکەی دایێ فەرمووی: سواری بە، مێزەرەکەی دایێ فەرمووی: بەسەرتیەوە ببەستە. بەعزێ لە ئەصحابی عەرزیکرد: رەحمەتی خوات لێ بێ بەم عەرەبە بەرانییە گوێدرێژەکە کە ئیستیراحەتت لەسەر ئەکرد =دات پێی= مێزەرێکت دایێ کە سەرت پێ ئەبەست [ئەوانە بە کەمێ رازی ئەبن. أخری]؟ فەرمووی: لە پێغەمەر ـﷺـ م بیست ئەیفەرموو: چاکترینی چاکە ئەوەیە کە ئینسان چاکە بکا لەگەڵ دۆست و ئەحبابی باوکی لە دوای ئەمە کە باوکی پشتیهەڵکردو وەفاتی کرد. باوکی ئەم پیاوە ئەحباب و دۆستی عومەر بو. [ـ رضي الله تعالى عنه ـ دۆست و ئەحبابی دایك و براو خزمی تریش هەرکەس بە پێی خزمایەتیی خۆی وایە صیلە بەجێهێنانیان خێرە بەوان].

-١٥٢٦/٨ عن نواس بن سمعان [رضي الله تعالى عنه] قال: أقمت

مع رسـول الله -ﷺ- بالمـدينـة سنـة ما يمنعني من الهجـرة الى المدينة إلا المسألـة [لأن من توطَّن المـدينـة يفرحون بسؤال الغرباء دينهم عن النبي -ﷺ- وهم لا يسألونه كثيرا] كان أحدنا إذا هاجر لم يسأل رسول الله -ﷺ- عن شيء قال: فسألته عن البر والإثم، فقال رسول الله -ﷺ-: البر حسن الخلق، والإثم ما حاك في نفسك وكرهت أن يطلع عليه الناس. م - ٩/٤٤٧.

تەرجەمە:

نەوواسی کوڕی سەمعان ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: ساڵێ لە مەدینــەدا لە خزمــەت پێغــەمــەرا -ﷺ- ئیقــامــەتم کرد. غەیـری سوئاڵ کردنی دین هیچ شتێ مەنعی نەئەکردم کە بە تەواویی هیجرەت بکەم بۆ [مەدینە؛ چونکی ئەوانی لە مەدینەدا بوون جەسارەتیان نەئەکرد کە شت لە پێغەمەر -ﷺ- بپرسن، حەزیان ئەکرد کە غەریب بێن سوئالی دینی خۆیانی لێ بکەن] ئێمەیش کە یەکێکمان هیجرەتی کرد سوئالی لە پێغەمەر -ﷺ- نەئەکرد [من هیجرەتم نەکرد تا بتوانم سوئالی لێ بکەم] لە چاکـەو گونـاه سوئـالم لێ‌کـرد فەرمووی: چاکە حوسنی خولقە [حوسنی خولق جامیعی هەموو صیفەتێکی چاکەیە] خراپە ئەوەیە کە بە دڵتا بێ‌و حەز نەکەی کە خەڵق پێی بزانن.

٩/١٥٢٧- عن أبي هريـرة [رضي الله تعـالى عنـه] عن النبي -ﷺ- قال: رغم أنفُ ثم رغم أنف ثم رغم أنف! قيل: من يارسول الله؟ قال: من أدرك أبويه عند الكبر أحدهما أو كليهما فلم يدخل الجنة. م - ٩/٤٤٥.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ سێ دەفعە فەرمووی: لووتی لە ئەرز نیشێ! عەرزیان کرد: (یارسول الله) لووتی کێ؟ فەرمووی: لووتی ئەو کەسە کە بگا بە دایکی یا باوکی یا بە هەردوکیان لە وەختی پیرییاو نەچێتە بەهەشتەوە. یەعنی صیلەی رەحمیان لەگەڵ بەجێ نەهێنێ.

١٥٢٨/١٠ـ عن عبد الله بن عمرو بن العاص ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عن النبي ـ ﷺ ـ قال: ليس الواصل بالمكافيء، ولكن الواصل الذي إذا قَطَعْتَ رحمه وصلها. ح ـ ١٣/٩. د، ت.

تەرجەمە:

صیلەی رەحم بەجێهێنەر ئەو کەسە نی‌یە لە پاداشا صیلە بەجێ بێنێ، ئەو کەسەیە کە تۆ صیلەی لەگەڵا بەجێنەهێنی ئەو بەجێی بێنێ.

١٥٢٩/١١ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رجلا قال: يا رسول الله إن لي قرابة أصِلهم ويقطعوني، وأحسن إليهم ويسيئون إلي، وأحلم عنهم ويجهلون عليّ. فقال: لئن كنت كما قلت فكأنما تسفُّهم الملَّ، ولا يزال معك من الله ظهير عليهم ما دمت على ذلك. م ـ ٤٥٠/٩.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پیاوێ عەرزی پێغەمەری کرد ـ ﷺ ـ: (یارسول الله) من بەعزێ خزمم هەیە صیلەی رەحمیان بەجێ‌یێنم ئەوان لەگەڵ منا بەجێی ناهێنن، چاکەیان لەگەڵ

ئەکـەم ئەوان خراپـەم لەگـەڵ ئەکـەن، من حیلمیـان لەگەڵ ئەکەم ئەوان قسەی خراپم پێ ئەڵێن. پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: ئەگەر وەکوو ئەڵێی وابێ (کأنه) ژیڵەمۆیان دەرخوارد ئەدەی، لە طەرەف خواوە لەسەر ئەوان بە دەوام پشتیوانێکت هەیە تا وابی لەگەڵیانا.

الوصية بالجار

١٢/١٥٣٠ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ عن النبي ـﷺـ قال: مازال جبـريـل [عليـه السـلام] يوصيني بالجار حتى ظننت أنه سيورِّثه ح ـ ٢٣/٩. م ـ ١٠/٦٠. ت، د، جه.

تەرجەمە:

پێغـەمـەر ـﷺـ فەرمـووی: جیبـریـل ـ علیـه السـلام ـ ئەوەنـدەی دەرحەق دراوسێ وەصیەت پێکردم حەتا وام ظەن ئەبرد کە ئەیکا بە واریث.

١٣/١٥٣١ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال: قال رسول الله ـﷺـ:

١ ـ لا تحاسدوا.

٢ ـ ولا تناجشوا.

٣ ـ ولا تباغضوا.

٤ ـ ولا تدابروا.

٥ ـ ولا يبع بعضكم على بيع بعض.

٦ ـ وكونوا عباد الله إخوانا المسلم أخو المسلم

٧ - لا يظلمه.

٨ - ولا يخذله. ولا يحقره. التقوى ههنا، ويشير الى صدره، ثلاث مرات. بحسب امرىء من الشر أن يحقِّر أخاه المسلم، كل المسلم على المسلم حرام: دمه، وماله، وعرضه . م - ٩/٤٥٤. وفي رواية زيادة: إن الله لا ينظر الى [صوركم وأموالكم. م] أجسادكم، ولا إلى صوركم، ولكن ينظر إلى قلوبكم [وأعمالكم. م] وأشار بأصبعه إلى صدره. م - ٩/٤٥٤.

١٤/١٥٣٢- وعنه أن رسول الله -ﷺ- قال: إياكم والظن فإن الظن أكذب الحديث، ولا تحسَّسوا، ولا تجسَّسوا [ولا تنافسوا. م] ولا تحاسدوا، ولا تباغضوا، ولا تدابروا، وكونوا عباد الله إخوانا. م - ٩/٤٥٣. ح - ٩/٤٦.

١٥/١٥٣٣- عن أنس بن مالك أن رسول الله -ﷺ- قال: لا تباغضوا، ولا تحاسدوا، ولا تدابروا، وكونوا عباد الله إخوانا، ولا يحل لمسلم أن يهجر أخاه فوق ثلاثة أيام. وزاد ابن عيينة: ولا تقاطعوا. ح - ٩/٤٦. م - ٩/٤٥٠.

١٦/١٥٣٤ - عن أبي أيوب الأنصاري [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله -ﷺ- قال: لا يحل لمسلم أن يهجر أخاه فوق ثلاث ليال، يلتقيان، فيُعرضُ هذا ويُعرضُ هذا، وخيرهما الذي يبدأ بالسلام. م - ٩/٤٥٢. ح - ٩/٥١.

[ولأبي داود بسند صحيح عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه -: فإن مرَّت به ثلاث فلقيه فليسلِّم عليه؛ فإن ردَّ فقد اشتركا في الأجر،

وإن لم يرد فقد باء بالإثم، وخرج المسلًم من الهجرة. قسطلاني ٥١/٩.]

تەرجەمە:

مەثالی ئەم حەدیثانە بە جارێ ئەمەیە: لە ئەبوهورەیرەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی:

١ ـ حەسەد بە یەکتری مەبەن.

٢ ـ بە درۆ لەسەر نرخی ماڵ زیاد مەکەن بۆ خاتری ئەمە یەکێ بغەڵەتینن بۆ یەکێکی تر، یەعنی بێ ئەمە خۆتان طالیبی کرینی ماڵێ بن لەسەر نرخی زیاد بکەن بۆ خاتری ئەمە ئەو ماڵە زیاد لە قیمەتی خۆی بۆ یەکێ بفرۆشرێ.

٣ ـ یەکتری مەبوغزێنن. ٤ ـ لە رێ بەیەك گەیین روو لە یەك وەرمەگێرن و پشت بکەنە یەك.

٥ ـ لەسەر بەیعی کەس بەیع مەکەن. یەعنی کەسێ سەودای شتێکی کرد کە بیکرێ‌و لەسەر نرخێ قەراریان =دا= مەچن ئەو شتە مەکرن[1]

٦ ـ هەموو عەبدی خوا بن،ببن بە برای یەکتری، موسوڵمان برای موسوڵمانە، زوڵمی لێ نەکا، یەکێ زوڵمی لێ کرد لە یاریەدان مەحروومی نەکا، هیچ کەس تەحقیر نەکا، ئیمان لێرەدایە (سێ جار ئیشارەتی سنگی موبارەکی خۆیی کرد) لە شەر ئەوەندە کافی‌یە بۆ ئینسان کە تەحقیری برای موسوڵمانی خۆی بکا.

(١) ئەگەر (بکرن) بێ باشترە.

هەمـوو موسـوڵمـان لەسـەر موسـوڵمـان حەرامە: خوێنی،ماڵی، عیرضی حەرامە.

لە ریوایەتێکا ئەفەرموێ: خوا تەماشای جەسەدتان ناکا، تەماشای صوورەت و سیمـاتـان ناکـا، (لکن) تەمـاشای دڵتان ئەکا. بە پەنجەی موبـارەکی ئیشـارەتی سنگی شەریفی خۆیی فەرمـوو. لە ریـوایەتەکەی تریا ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: زینهار! سوئی ظەن مەبەن؛ چونکی درۆزنترینی قسە ظەننە. شوێن عەیبی باطین و ظاهیری کەس مەکەون. (ئەنەس) بۆ هیچ موسوڵمانێ حەڵاڵ نی‌یە لە سێ رۆژ زیاتر قسە لەگەڵ برای دینیی خۆی ببڕێتەوە.

سوفیانی کوڕی عویەینە ـ رحمه الله ـ ئەوەی لێ زیاد کردوە: کە فەرمـوویـەتی: یەکتـری تەرك مەکـەن. ئەبوئەیووبی ئەنصاریی ـ رضي الله تعالی عنه ـ پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: بۆ هیچ موسوڵمانێ حەڵاڵ نی‌یە زیاد لە سێ شەو تەرکی برای دینیی خۆی بکا، کە لە رێدا بە یەك گەیین ئەم روو لەو وەرەگێرێو ئەو روو لەم وەرەگێرێ. چاکترینیان ئەوەیـە لە پێشـا سەلام لەوی تریـان ئەکـا. ئەگـەر رەددی سەلامـەکەی کردەوە لە ئەجـرا شەریـك ئەبن (وإلا) ئەوی سەلام ئەکـا نەجـاتی لە گوناهی هیجران ئەبێو ئەوی تریان گوناهەکە بۆ خۆی ئەبا. (أبو داود) قسطلاني. ٥١/٩.

١٧/١٥٣٥ـ عن أبي هريـرة ـ [رضي الله تعـالى عنـه] أن رسـول الله ـﷺـ قال: تفتح أبواب الجنة يوم الإثنين ويوم الخميس، فيغفر لكل عبد

لا يشـرك بالله شيئـا إلا رجـل كانت بينه وبين أخيه شحناء، فيقال: أنظروا هذين حتى يصطلحـا، أنظـروا هذين حتى يصطلحـا، أنظروا هذين حتى يصطلحا. [أتركوا أو أركوا [أخِّروا] هذين حتى يفيئا، أخرى. م]. = م- ٩/٤٥٤ =.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- ئەفەرموێ: هەموو دوو شەنبەو پێنج شەمەیێ دەرگای بەهەشت ئەكرێتەوە هەر عەبدێ كە هیچ كەس ناكا بە شەریكی خوا ـ خوا لێی خۆش ئەبێ. دوو كەس نەبێ كە لە بەینیانا پڕ بەدڵ بوغزو عەداوەت ببێ، خوا =سێ جـار= ئەفـەرمـوێ: ئەو دوانـە دوا بخـەن تا صوڵح ئەكەن و لە بوغزی یەكتری ئەگەڕێنەوە.

١٨/١٥٣٦- وعنـه قال: قال رسـول الله -ﷺ-: إن الله يقـول يوم القيامة أين المتحابون؟ بجلالي! اليوم أظلهم في ظلّي يوم لا ظلّ إلا ظلّي م - ٩/٤٥٤. (أرجوا أن أكون مع ملا حسين ـ أدامه الله ـ منهم!)

تەرجەمە:

پێغـەمـەر -ﷺ- ئەفـەرمـوێ: خوا ـ عزوجـل ـ ڕۆژی قیـامـەت ئەفـەرمـوێ: ئەوانـەی كە یەكـترییـان خۆشـەوێ لە كوێن؟ قەسـەم بە جەلالی خۆم! لەو ڕۆژەدا كە غەیری سێبەری ڕەحمەتی من هیچ سێبەر نی‌یە ئەیان خەمە ژێر سێبەری ڕەحمەتی خۆمەوە.

(اللهم أظلني وملا حسين! وسائر أحبائي وأقربائي معهم).

١٩/١٥٣٧- وعنـه عن النبي -ﷺ- أن رجـلا زار أخاً له في قرية أخرى، فأرصد الله على مَدْرَجته ملكا، فلما أتى عليه قال: أين تريد؟

قال أريد أخا لي في هذه القرية. قال: هل لك عليه من نعمة تربّها؟ قال: لا غير أني أحببته في الله ـ عزوجل ـ قال: فإني رسول الله إليك بأن الله قد أحبك كما أحببته فيه. م ـ ٩/٤٥٥.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەفەرموێ: پیاوێ برادەرێکی بوو لە دێیەکی تر، چوو بۆ زیارەتی، خوا ـ عزوجل ـ لە سەرەرێیا مەلائیکەییکی کرد بە چاوەیێری، کە ئەو پیاوە گەیی یە لای مەلائیکەکە ـ مەلائیکەکە لێی پرسی: بۆ کوێ ئەچی؟ وتی: برادەرێکم لەو دێیەدا هەیە ئەچم زیارەتی ئەکەم. لێی پرسی: هیچ نیعمەتێکت بەسەریەوە هەیە تا بۆیە بچی ئیصلاحی بکەی یا موکافاتت بداتەوە؟ عەرزی کرد: خەیر هەر بۆ خوا خۆشم ئەوێ. مەلائیکەکە فەرمووی: من لە طەرەف خواوە نێرراوم کە خەبەرت بدەمێ چۆن تۆ ئەوت بۆ خوا خۆشەوێ خوایش ـ عزوجل ـ تۆی خۆشەوێ.

[موراد لە مەحەبەتی خوا لازمی مەحەبەتە، کە موجیب چە موعامەلەیێ لەگەڵ مەحبووبی خۆی ئەکا خوایش ئەو موعامەلەیەی لەگەڵ ئەکا. (وإلا) ئەصلی مەحەبەت، کە مەیلی قەلبە، دەرحەق خوا مەحاڵە. مەحض بۆ خوا مەحەبەتی موسوڵمانان فەضیلەتی زۆرە. زیارەتی پیاوی چاك سونەتە، ئینسان لە غەیری شەکڵی خۆیا لە دنیادا مەلائیکە ئەبینێ وەکوو چۆن لە صوورەتی دوحیەدا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەصحابی کیرام حەزرەتی جوبرەئیل ـ عليه السلام ـ یان دیوە].

عيــــادة المريض

٢٠/١٥٣٨- عن ثوبان وأبي سعيد قال: قال رسول الله -ﷺ- [ورضي عنهما]: عائد المريض في مخرفة الجنة حتى يرجع.

٢١/١٥٣٩- وفي اخــرى عنــه قال: قال رســول الله -ﷺ-: من عاد مريضا لم يزل في خرفة الجنة حتى يرجع.

٢٢/١٥٤٠- وعنـه قال رسـول الله -ﷺ-: من عاد مريضـا لم يزل في خرفة الجنة. قيل: يارسول الله وما خرفة الجنة؟ قال: جناها م - ٩/٤٥٥.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: ئەوی عەیادەتی نەخۆش بکا لە مەخرەفەی بەهــەشتــا ئەبێ، لە ریــوایــەتێکــا لە خورفــەی بەهــەشتــا ئەبێ.
عەرزیان کرد: خەرفەی بەهەشت چیە؟ فەرمووی: میوە چنینییەتی.
[یەعنی زیارەتی نەخۆش ئەبێ بە سەبەبی چوونەبەهەشت، کە ئینسان چوە بەهەشت دیارە لە میوەکەیشی ئەچنێ].

عەیادەتی نەخۆش سوننەتەو فەضلێکی گەورەی هەیە.

٢٣/١٥٤١- عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال: قال رسول الله -ﷺ-: إن الله - عزوجل - يقول يوم القيامة: يا ابن آدم مرضتُ فلم تعُدني! قال: يارب وكيف أعودك وأنت رب العالمين؟ قال: أما علمت ان عبدي فلانا مرِض فلم تَعُده؟ أما علمت أنك لو عدتهلوجدتني عنده؟ يا ابن آدم إستطعمتك فلم تطعمني! قال: يا رب وكيف أطعمك وأنت رب العالمين؟ قال: أما علمت أنه استطعمك عبدي فلان فلم تطعمه؟

أما علمت أنك لو أطعمته لوجدت ذلك عندي؟ ياابن آدم إستسقيتك فلم تسقني! قال: يارب كيف أسقيك وأنت رب العالمين ؟ قال: إستسقاك عبدي فلان فلم تسقه، أما أنك لو سقيته لوجدت ذلك عندي . م ـ ٩/٤٥٦ .

تەرجەمە:

پێغەمبەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: ڕۆژی قیامەت خوا ـ عزوجل ـ ئەفەرموێ: ئەی بەنیئادەم نەخۆش کەوتم نەهاتیە لام! عەرزی بارەگا ئەکا: یارەببی تۆ (رب العالمین)ی من چۆن عەیادەتت بکەم؟ ئەفەرموێ: بۆ نازانی فلان کەسی عەبدم نەخۆش کەوت عەیادەتت نەکرد؟ بۆ نازانی ئەگەر عەیادەتت بکردایە منت لە لای ئەبینی؟ [یەعنی موکافاتم ئەدایتەوە] ئەی عەبدی من داوای طەعامم لێکردی نەتدامێ! عەرزی ئەکا: تۆ (رب العالمین)ی چۆن من طەعامت بدەمێ؟ ئەفەرموێ: بۆ نازانی فلان کەسی عەبدم داوای طەعامی لێکردی نەتدایێ بۆ نازانی ئەگەر بتدایێ موکافاتی ئەوەت لە لای من دەست ئەکەوت؟ ئەی عەبدی من داوای ئاوم لێ کردی نەتدامێ؟ عەرزی ئەکا: یا ڕەببی تۆ (رب العالمین)ی من چۆن ئاوت بدەمێ؟ فەرمووی: فلانی عەبدم داوای ئاوی لێکردی نەتدایێ، ئەگەر ئاوت بدایێ موکافاتی ئەو ئاوەت لە لام دەست ئەکەوت.

[ئەحواڵی نەخۆش پرسین، ئینسانی برسی تێرکردن، ئاو بە ئینسانی تینوودان سوننەتە، ئەگەر (مضطر) بێ واجبەو ئەجری گەورەیە، هەموو ئیحتیاجییێکی موحتاج وایە بە قەدەر ئیقتیدار دەفعی لازمە کەچی ئێمە

ئەگـەر لوقمـەیێکی بەدەستـەوە بێ بە هەر نەوعێ بۆمـان هەڵکـەوێ لێی ئەستێنین. أصلح الله حالنا].

حســن الظن بالعبـــاد

٢٤/١٥٤٢ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـﷺـ قال: رب أشعث مدفوع بالأبواب لو أقسم على الله لأبره م ـ ١٠/٥٩، ٣٢٢.

تەرجەمە:

پێغـەمـەر ـﷺـ فەرمـووی: زۆر کەسی مووتێـك ئاڵـۆزاو هەیـە لەم دەرگاو لەو دەرگا دەرەکرێ. [ئەوەندە لە لای خوا گەورەیە] ئەگەر سوێند لەســەر خوا بخــوا بڵێ: وەڵــلاهــی خوایــا ئەبـێ ئەوە بکــەی! خوا سوێندەکەی ناخا بۆی ئەکا.

٢٥/١٥٤٣ـ وعنــه قال رســول الله ـﷺـ: إذا قال الـرجـل: هلك الناس فهو أهلكهم. م ـ ١٠/٥٩.

تەرجەمە:

ئەگەر یەکێ بڵێ: ئینسان [لەبەر گوناە] هەموو بەهیلاکا چوون ئەو کەسە [بەو سووئی ظەننە] لە هەموویان هیلاکترە.

مصاحبة الصلحاء والاجتناب عن القرين السوء[1]

٢٦/١٥٤٤ـ عن أبي موسى ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ قال: قال رسول

(١) هاوڕێتی پیاوچاکان و خۆلادان لە هاوڕێتی بەدخووان.

الله ـﷺـ: مثل الجليس الصالح والجليس السوء كمثل صاحب المسك وكير الحداد، لا يعدمك من صاحب المسك إما تشتريه، أو تجد ريحه، وكير الحداد يحرق بدنك، أو ثوبك، أو تجد منه ريحا خبيثة. ح ـ ٣٧/٤. م ـ ٦١/١٠.

تەرجەمە:

ئەبوموسای ئەشعەریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: مەثەلی هاونشینی پیاوچاك و پیاوخراپ وەك مەثەلی صاحیبی میسك و کوورەی ئاسنگەرە. لە صاحیبی میسك لە یەکێ لە دوو شت مەحرووم نابی: یا میسکی لێ ئەکڕی، یا بۆنی میسکی لێ ئەکەی. کوورەی ئاسنگەر یا بەدەنت ئەسووتێنێ، یا لیباست ئەسووتێنێ، یا بۆنێکی پیسی لێ ئەکەی.

حفظ السرّ

٢٧/١٥٤٥ـ أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] يقول: أسرَّ إليَّ النبي [رسول الله] ـﷺـ سرًّا فما أخبرت به أحدا بعده. ولقد سألتني أم سليم فما أخبرتها به. ح ـ ١٥٩/٩. م ـ ٣٩١/٩.

(رەنگە لە فەضائیلا نووسیبێتم)(١).

تەرجەمە:

ئەنەسی کوڕی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ سیرڕێکی تەودیع کردم لە دوای ئەوە بە کەسم نەوتوە. ئومم و

(١) ئەم مانایە لە حەدیثی (١٩٩/١٠٧٦)دا رابورد.

سولەیمی دایکیشم لێی پرسیم خەبەرم نەدایێ.
ئیفشای سیڕ حەرامە.

معاونـــة الأيتــام والأرامل[1]

٢٨/١٥٤٦ـ صفــوان بن سليم يرفعـه إلى النبي ـﷺـ قال: السـاعي على الأرملة كالمجاهد في سبيل الله، أو كالذي يصوم النهار ويقوم الليل.
ح ـ ٢٠/٩.

تەرجەمە:

[ئەم حەدیثە مورسەلە؛ چونکی صەفوان تابیعی‌یە، کە فەرمووی: (یرفعه) ئەبێ بە مەرفووعی مەجهوول؛ چونکی ناوی صەحابی‌یەکەی نەبردوە. فەقەط صەحابە هەموو عەدلن نەناسینیان خەلەل بە صیحەتی حەدیثەکە نادا].

پیغەمبەر ـﷺـ فەرمووی: کەسێ سەعی لەسەر ژنی بێوەژن و بێ‌کەس بکا لە ئەجرا وەك ئەو کەسە وایە کە لە ڕێی خوادا غەزا بکا، یا وەك کەسێ کە بە ڕۆژ بەڕۆژوو بێ و بە شەو هەڵسێ شەونوێژ بکا.

٢٩/١٥٤٧ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال: قال رسول الله ـﷺـ: السـاعي على الأرملة والمسكين كالمجاهـد في سبيـل الله، وأحسبه [أي مالكا] قال ـ يشك القعنبي ـ: كالقائم لا يفتر والصائم لا يُفطر. ح ـ ٢١/٩. ت، ن، جه. ح ـ ١٨٨/٨.

(١) یارمەتیدانی هەتیوان و بێوەژنان.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: ئەوی سەعی بۆ ژنی بێکەس و ئینسانی فەقیر بکا وەك کەسێکە کە لە رێی خوادا غەزا بکا. (قعنبی) کە یەکێکە لە راوییان، ئەفەرموێ: لام وایە کە ئیمامی مالیك ئەوەیشی لێ زیادکرد فەرمووی: لەحەدیثەکەدا ئەفەرموێ: وەك کەسێکە کە بە شەو بۆ شەونوێژکردن هەڵبسێ هیچ سستی نەکا، بە رۆژ بەرۆژوو بێ و هیچ رۆژێ ئیفطار نەکا. [یەعنی تەرکی رۆژوو نەکا].

١٥٤٨/٣٠ـ عن سهل بن سعد [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـﷺـ قال: أنا وكافل اليتيم في الجنة هكذا، وقال بأصبعيه: السبابة والوسطى. ح ـ ٩/٢٠. ت، د.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: من و ئەو کەسەی کە کەفالەتی هەتیو بکاو چاوێری بکا وەهاینە لە بەهەشتا، بە دوو پەنجەی شەهادەت و ناوەڕاستی موبارەکی خۆی ئیشارەت کرد، هەردووکی جووت گرتن.

الكبـــر

١٥٤٩/٣١ـ عن أبي سعيد الخدري وأبي هريرة [رضي الله تعالى عنهما] قالا: قال رسول الله ـﷺـ: العز إزاره، والكبر رداؤه؛ فمن ينازعني عذبته. م ـ ٥٧/١٠.

تەرجەمە:

پیغەمەر -ﷺ- فەرمووی: عیززەت پێشگیری خوایە، کیبر بەرمالی کۆڵیـەتی، خوا - عزوجـل - ئەفـەرمـوێ: هەرکەسێ لەوانەدا قینەبەریم لەگەڵ بکا عەذابی ئەدەم.

ریداو ئیزار مەجازە، خوا مونەزەهە لە مەعنای حەقیقییان.

٣٢/١٥٥٠- عن حارثة بن وهب الخزاعي - رضي الله تعالى عنه - عن النبي -ﷺ- قال: ألا أخبركم بأهل الجنة؟ كل ضعيف متضاعف لو أقسم على الله لأبره، ألا أخبركم بأهل النار؟ كل عتلٍّ [غليظ جاف] جوّاظ [منوع مختال] مستكبر. خ - ٤٩/٩. ح - ٣٨٢/٧. م - ٣٢/١٠. ت، ن، جه

تەرجەمە:

پیغـەمـەر -ﷺ- فەرمـووی: ئایـا خەبـەرتـان بدەمێ لە ئەهلی بەهـەشت؟ کوللی ضەعیفێکی موتـەواضیعێکی گۆشـەنشینـە، خەڵق بە هیچی ئەزانن و تەحقیری ئەکەن [دوو پەڕۆی شڕی لە خۆیەوە پیچاوەو کەس ئیعتیباری پێ ناکا. أحمد] ئەگەر ئەو کەسە سوێن لەسەر خوا بخوا لەسەر شتێك خوا سوێندەکەی ناخا، خەبەرتان بدەمێ لە ئەهلی جەهـەنـەم؟ کوللی کەسێکی قەڵەوو شەڕانیو رق ئەستـوورو ماڵ کۆکەرەوەو هیچ بەخەڵق نەدەرو (متکبر)و فاسق و فاجرە.

نجـــوى

٣٣/١٥٥١- عن عبد الله بن عمر وعبد الله بن مسعود - رضي الله تعالى عنهما - [واللفظ لابن مسعود] قال: قال النبي -ﷺ-: إذا كنتم ثلاثة فلا

يتناجى رجلان دون الآخر حتى تختلطوا بالناس من أجل أن يحزنه. م ـ ٩/٧. ح ـ ٩/١٦٠.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: کە سێ کەس بوون دوانتان بە دزی‌یەوە قسە مەکەن تا تێکەڵ بە خەڵق ئەبن؛ چونکی ئەوە ئەوەکەی تر مەحزوون ئەکا.

کاسەدراوسێتی‌و رووخۆشی

١٥٥٢/٣٤ـ عن أبي ذر [رضي الله تعالى عنه] قال: إن خليلي ـ ﷺ ـ أوصاني: إذا طبخت مرقا فأكثر ماءه، ثم انظر أهل بيت من جيرتك فأصبهم منها بمعروف. م ـ ١٠/٦٠.

١٥٥٣/٣٥ـ وعنه قال: لا تحقرن من المعروف شيئا ولو أن تلقى أخاك بوجه طلق. م ـ ١٠/٦١.

تەرجەمە:

ئەبوذەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: خەلیلی من کە پێغەمەرە ـ ﷺ ـ وای وەصیەت پێکردم کە: هەروەختێ کوشتارێکت لێ نا ئاوی زۆر تێ بکە، لە پاشا تێفکرە لە ئەهلی دراوسێکانت لەو ئاوو گوشتە بە قەدەر عادەت بۆیان بنێرە. هەم ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: هیچ چاکەیێکی خەڵق بە حەقیر مەزانە با بە رووخۆشیی مولاقاتت لەگەڵ بکا[1].

(١) ئەم حەدیثە دەکرێ بەم شێوەش مانا بکرێت: هیچ چاکەیەك بە کەم مەزانە با زۆر کەمیش بێت. تەنانەت ئەگەر هیچیشت نەبوو بیدەی بە خەڵك ئەوا بە رووی خۆشەوە لەگەڵیان بدوێ‌و رووت خۆش بێ لەگەڵیان، ئەوە چاکەیە.

المؤمن كله خير صبر وشكر

(أللهم) بمپـارێـزی له موجیبی صه‌بـر هه‌ر شوكرو ئه‌سبابی شوكرم پێ عه‌طا بفه‌رموو.

٣٦/١٥٥٤- عن صهيب [رضي الله تعالى عنه] قال: قال رسول الله -ﷺ- عجبا لأمر المؤمن! إن أمره كله خير له، وليس ذاك لأحد إلا للمؤمن: إن أصابته سراء شكر فكان خيرا له، وإن أصابته ضراء صبر فكان خيرا له. م - ٣٣٨/١٠ [1].

ته‌رجه‌مه:

پێغـه‌مـه‌ر -ﷺ- فه‌رمـووی: عه‌جـائیب بۆ ئینسـانی موئمین! هه‌موو شتێكی خێـره، ئه‌وه هه‌ر بۆ موئمین هه‌یـه بۆ كه‌سی تر نی‌یـه، ئه‌گـه‌ر فه‌ره‌ح و سرووری تووش بێ شوكـر ئه‌كـا ئه‌وه خێـره بۆی. ئه‌گـه‌ر موصیبه‌تی تووش ببێ صه‌بر ئه‌كا ئه‌وه‌یش خێره بۆی.

٣٧/١٥٥٥- عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله -ﷺ- قال: يقول الله - تعالى -: ما لعبدي المؤمن عندي جزاء إذا قبضت صفيه من أهل الدنيا ثم احتسبه [أي صبر راجيا الثواب] إلا الجنة. خ - ٢٣٢/٩.

ته‌رجه‌مه:

ئه‌بـوهـوره‌یـره - رضي الله تعـالى عنـه - ئه‌فه‌رموێ: پێغه‌مه‌ر -ﷺ- فه‌رمـووی: خوای ته‌عـالا ئه‌فـه‌رمـوێ: عه‌بدی موئمینی من كه رۆحی خۆشـه‌ویستی بكێشم و صه‌بـری له‌سـه‌ر بكـاو مونتـه‌ظیـری ئه‌وابی بێ غه‌یری به‌هه‌شت هیچ موكافاتی تری نی‌یه.

---

(١) ئه‌م حه‌دیثه‌م له موسلیمدا نه‌دوزی‌یه‌وه.

الإطـــراء في المـــدح

١٥٥٦/٣٨- عن همام بن الحرث أن رجلا جعل يمدح عثمان [رضي الله تعـالى عنـه] فعمـد المقـداد [رضي الله تعالى عنه] فجثى على ركبتيه، وكـان رجـلا ضخمـا، فجعـل يحثـو في وجهـه الحصباء. فقال له عثمان [رضي الله تعـالى عنـه]: ما شأنـك؟ فقـال: إن رسـول الله -ﷺ- قال: إذا رأيتم المداحين فاحْثوا في وجوههم التراب. م - ١٠/ ٤٤٠.

تەرجەمە:

هەمـــامی کوڕی حەرث ئەڵێ: پیـــاوێ مەدحی ئیمـامی عوثمـانی ئەکرد، میقداد کە پیاوێکی گۆشتن بوو چۆکی دادا دەستی‌کرد بە خۆڵ بەســەروچــاوکــردنیـــا. ئیمـــامی عوثمـان فەرمـووی: چی ئەکـەی؟ عەرزی‌کرد: پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: کە چاوتان کەوت بە کەسێ کە مەدحی خەڵق بکا خۆڵ کەن بەسەر دەموچاویا.

١٥٥٧/٣٩- عن أبي بكرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي -ﷺ- أنه ذكـر عنـده رجـل، فقـال رجـل: يارسول الله ما من رجل بعد رسول الله [ﷺ] أفضل منه في كذا وكذا. فقال رسول الله -ﷺ-: ويحك قطعت عنق صاحبـك! مراراً يقول ذلك. ثم قال رسول الله -ﷺ-: إن كان أحد مادحا أخاه لا محالة فليقل: أحسب فلانا إن كان يُرى أنه كذلك ولا أزكي على الله أحدا. م - ١٠/ ٤٣٩. ح - ٩/ ٤٣ بفرق عن خالد ويلك ح - ٩/ ٤٣. وفيه: حسيبه الله، ولا يزكي على الله أحدا. ح - ٤/ ٣٨٤. عن أبي موسى - رضي الله تعالى عنه - د، جه.

١٥٥٨/٤٠- عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت: دخل عليَّ

النبي -ﷺ- يوما وقال: ياعائشة ما أظن فلانا وفلانا يعرفان ديننا الذي نحن عليه. ح - ٩/٤٧ وفي أخرى: يعرفان عن ديننا شيئا. قال الليث [شيخ شيخ البخاري]: كانا رجلين من المنافقين. ح - ٩/٤٧.

إظهـــار الذنب

١٥٥٩/٤١- أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] يقول: سمعت رسول الله -ﷺ- يقول: كل أمتي معافى إلا المجاهرون. وإن من المجانة [الإجهار. م - أي عدم المبالاة بالقول والفعل] ان يعمل الرجل بالليل عملا ثم يصبح، وقد ستره الله، فيقول: يافلان عملتُ البارحة كذا وكذا، وقد بات يستره ربه ويصبح يكشف ستر الله عنه. ح - ٩/٤٧. م - ٤٣٣/١٠. وفي حديث ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - مرفوعا عند الحاكم: إجتنبوا هذه القاذورات التي نهى الله تعالى عنها، فمن أَلَمَّ بشيء منها فليستتر بستر الله قسطلاني. ٩/٤٨.

تەرجەمەكانیان: (١)

ئەبوبەكرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: كە پیاوێ لە خزمەت پێغەمەرا -ﷺ- ناوی برا، پیاوێ وتی: لە پاش پێغەمەر -ﷺ- هیچ پیاوێ نی‌یە كە لەوەو لەوەدا لەو باشتر بێ. پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: هێلگت برێ! ملی رەفیقەكەتت بری. تا چەند دەفعە وای فەرموو، لە پاشا پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: ئەگەر كەسێ هەر حەزی كرد كە مەدحی یەكێ بكا [جەزمی پێ نەنێ] ئەگەر لای وابێ كە وایە وەكو

(١) دانەر لێرەدا تەرجەمەی سێ حەدیثی یەك خست.

ئەیڵێ، بڵێ: ظەننم وایە کە وایە. من هیچ کەس تەزکیە ناکەم لەسەر خوا، خوا خۆی حسابی ئەبینێ چاك بێ یا خراپ بێ.

عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ: رۆژێ پێغەمەر ـ ﷺ ـ هاتەلام فەرمووی: ئەی عایشە ظەننم نی‌یە کە فلاَن و فلاَن لەم دینەی کە ئێمەی لە سەرین هیچ شتێکی لێ بزانن، لەیث، کە مامۆستای مامۆستای بوخاری‌یە، ئەفەرموێ: دوو کەسی مونافیق بوون.

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ م بیست ئەیفەرموو: هەموو ئوممەتی من لە گوناهیان عەفو کراون ئەوانە نەبێ کە گوناه ئەکەن و راستیی لە خۆیان ئەڵێن؛ چونکی لە بێ موبالاتی‌یە بە دین، شەو [مثلا] بێنێ گوناه بکاو خوا گوناهەکەی داپۆشیوە، کە رۆژی لێ بۆوە بڵێ: ئێمشەو وام کردو وام کرد. خوا بە شەو گوناهەکەی داپۆشیوەو ئەو لەسەر گوناهەکەی پەردەی خوا لائەداو دەری ئەخا.

[ئیبن و عومەر ـ رضي الله تعالى عنە ـ بە مەرفووعیی ئەفەرموێ: ئیجتیناب بکەن لەم شتە پیسانەی کە خوا نەهی لە کردنی فەرموە. هەرکەسێ شتێکی لەوانە لێ قەوما بە پەردەی خوا دای‌بپۆشێ].

٤٢/ ١٥٦٠ـ عن صفوان بن مُحْرِز المازني قال: بينما أمشي مع ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ آخذ بيده إذ عرض رجل فقال: كيف سمعت رسول الله ـ ﷺ ـ يقول في النجوى؟ فقال سمعت رسول الله ـ ﷺ ـ يقول: [إن الله ـ عزوجل ـ] يدني المؤمن فيضع عليه كنَفَه [أي ستره] ويستره فيقول: أتعرف ذنب كذا؟ أتعرف ذنب كذا؟ فيقول: نعم

أي رب. حتى إذا قرّره بذنوبه ورأى في نفسه أنه هلك قال [تعالى]: سترتها عليك في الدنيا وأنا أغفرها لك اليوم. فيعطى كتاب حسناته. وأما الكافر والمنافقون ﴿فيقول الأشهاد: هؤلاء الذين كذبوا على ربهم ألا لعنــة الله على الظــالـميـن﴾ (١) ح ـ ٤/٣٤٥. ح ـ ٩/٤٨. ح ـ ٧/١٦٤. ح ـ ١٠/٤٤٢. م ـ ١٠/٢١٢. ن في التفسير والرقاق. جه في السنة.

تەرجەمە:

صەفـوانی کوڕی موحـريـز ئەفـەرمـوێ: لە وەختێکـا دەستم لە ناو دەستی عەبــدوڵــڵای کوڕی عومــەرا بوو ـ رضي الله تعـالى عنهمـا ـ ئەڕۆییم پیــاوێ هاتـە سەرەڕێی لێی پرسی: دەرحـەق خەڵـوەتی خوا ـ عزوجـل ـ لەگـەڵ عەبـدی خۆی لە قیـامـەتـا لە پێغـەمەر ـ ﷺ ـ چۆنت بیستــوە؟ فەرمـووی: لە پێغـەمـەر ـ ﷺ ـ م بیستـوە ئەیفـەرمـوو: خوا ـ عزوجـل ـ عەبـدی موئمینی خۆی لە خۆی نزیـك ئەخـاتـەوە، پەردەی قودرەتی خۆی ئەدا بەسـەریـا لە خەڵقی سەتـر ئەکـا ئەفـەرموێ: فلاّنە گوناە ئەزانی کە کردووتە؟ فلاّنە گوناە ئەزانی؟ عەرزیئەکا: بەڵێ یا رەببی، تا ئیقراری بە هەموو گوناهێ پێ ئەکا، لە خۆیا وا ئەزانێ کە بە هیـلاکـا چوە. خوا ئەفـەرمـوێ: [مەترسە] لە دنیـادا لەسەرم پۆشیوی ئیمـرۆیش ئەیپـۆشـم، عەفـوت ئەکـەم، کیتـابی حەسـەنـاتی پێ عەطا ئەفـەرمـوێ [اللهم استر علينـا ذنـوبنـا في الدنيا والآخرة، وتب علينا

(١) هود/١٨.

بفضلك وكرمك يا أرحم الراحمين بجاه نبيك سيد المرسلين عليه صلوات وسلام الملائكة أجمعين] ئەمما كافیرو مونافیق شاهیدانی رۆژی قیامەت بانگیان ئەکەن کە: ئەمانە ئەوانەن کە تەکذیبی خوایان کردوە، بە دەم خواوە درۆیان کردوە، زاڵمن لەعنەتی خوا لەسەر زاڵمان بێ.

بە ئاشکارا گوناهکردن یا راستیی لە خۆ وتن بە دوو گوناه حسێبە، دوورە لە عەفوی خواوە بە پەنهانیو راستیی لەخۆ نەوتن بە ظەننی غاڵب ئومێدی عەفوی هەیە.

الصدق والكذب [1]

١٥٦١/٤٣- عن عبد الله [بن مسعود] - رضي الله تعالى عنه -: إن أحسن الحديث كتاب الله، وأحسن الهدي هدي محمد -ﷺ-، وشر الأمور محدثاتها، وإن ما توعدون لآت، وما أنتم بمعجزين. ح - ٦٠/٩: د، ح - ١٠/٢٩٠.

تەرجەمە:

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: جوانترینی قسە (كتاب الله)یە، جوانترینی هیدایەت هیدایەتی پێغەمەرە -ﷺ- خراپترینی هەموو شت ئەوەیە کە بە بێ دەلیلی شەرعیی لە دینا تازە داهاتوە، ئەوی وەعدەتان پێ ئەدرێ موحەقەق یێت ناتوانن کە مەنعی بکەن.

(١) راستیو درۆ.

ئەم حەدیثە مەوقووفە، ئەبوداوودو موسلیم لە جابیرەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە مەرفووعیی ریوایەتیان کردوە، ئەمما من لە موسلیما بۆی گەڕام نەمدۆزی‌یەوە. حەواڵەی عوهدەی دیرایەتی مەلا سەلام بێ. (سلّمه الله عن الآفات الكونية).

١٥٦٢/٤٤ ـ وعنه قال: قال رسول الله ـﷺـ: عليكم بالصدق، فإن الصدق يهدي إلى البر وإن البر يهدي إلى الجنة، وما يزال الرجل يصدق حتى يكتب عندالله صديقا. وإياكم والكذب فإن الكذب يهدي إلى الفجور، وإن الفجور يهدي إلى النار. ومايزال الرجل يكذب ويتحرى الكذب حتى يكتب عندالله كذابا. م ـ ٤٢/١٠.

وفي أخرى في أوله قال: إن محمدا ـﷺـ قال: ألا أنبئكم ما العضة؟ [أي الفاحش الغليظ التحريم] هي النميمة القالة بين الناس. م ـ ٤٠/١٠.

تەرجەمە:

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: محەمەد ـﷺـ فەرمووی: خەبەرتان بدەمێ کە شتی زۆر پیس و خراپ چیە؟ نەمیمەیە قسەهێنان وبردنە لە بەینی خەڵقا. هەم فەرمووی: هەر راست بڵێن لە راستیی لامەدەن؛ چونکی راستیی رێی هیدایەت و چاکە پێ‌نیشان ئەدا، چاکیی رێی بەهەشت پێ‌نیشان ئەدا، پیاو هەر راستیی ئەکا، =تا= وای لێ یە لە حوزووری خوادا بە راست بێژ ئەنووسرێ. زینهار! قەت درۆ مەکەن؛ چونکی درۆ رێی فیسق و فوجوور پێ‌نیشان ئەدا، فیسق و فوجوور رێی جەهەننەم پێ‌نیشانی =ئەدا=. ئینسان هەر درۆزنێ ئەکاو بۆ قسەی درۆ ئەگەڕێ کە بیکا تا

وای لێ بێ لە حوزووری خوادا بە درۆزن ئەنووسرێ.

كظـــم الغيظ [1]

٤٥/١٥٦٣ـ عن عبد الله بن مسعود [رضي الله تعالى عنه] قال: قال رسـول الله ـﷺـ: ما تعـدّون الـرّقوب [نەزۆك] فيكم؟ قال: قلنا الذي لا يولـد له. قال: ليس ذلـك بالـرقـوب ولكنه الرجل الذي لم يقدم من وُلده شيئـا. قال: فمـا تعـدُّون الصـرعـة فيكم؟ قال: قلنـا: الـذي لا يصرعه الرجال. قال: ليس بذلك، ولكنه الذي يملك نفسه عند الغضب. م ـ ٤٣/١٠.

تەرجەمە:

عەبدوڵڵای كوڕی مەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: لە ناو ئێـوەدا نەزۆك بە كێ ئەڵێن؟ عەرزمـان كرد: نەزۆك ئەوەیـە كە منـاڵی نەبێ. فەرمـووی: خەیـر نەزۆك ئەوە نیـە، نەزۆك ئەوەیـە كە لە پێش خۆیەوە مناڵی نەمرێو نەینێرێ بۆ ئاخیرەت. لە دواییا فەرمووی: پاڵـەوان كێیـە؟ فەرمـووی: عەرزمـان كرد: پاڵـەوان ئەوەیـە كە كەس نەیخـا، فەرمـووی: پاڵـەوان ئەوە نیـە. =پـاڵـەوان= ئەوەیـە لە وەختی رق هەڵسانا مالیكی نەفسی خۆی بێو نەچێ بە گژ كەسا.

٤٦/١٥٦٤ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـﷺـ قال: ليس الشـديـد بالصُّـرعَـة إنما الشديد الذي يملك نفسه عند الغضب. ح ـ ٦٧/٩. م ـ ٤٤/١٠. ن في اليوم والليلة.

(١) چاوپۆشیی‌و رق شاردنەوە.

تەرجەمە:

پێغـــەمــەر ـﷺـ فەرمـووی: قووەت بە پاڵەوانییتی نیە، ئینســانی بەقووەت ئەوەیە کە لە وەختی رقا بتوانێ خۆی بگرێو شەڕ لەگەڵ کەسا نەکا.

بەزار بە سەنەدێکی حەسەن لە ئەنەسەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریـوایـەت ئەکـا کە پێغەمەر ـﷺـ بە لای قەومێکـا تەشـریفی رابـورد زۆرانیـــان ئەگــرت، پرسیی: ئەمـە چیـە؟ عەرزیـان کرد: فلان کەس زۆران لەگەڵ هەرکەسێکا بگرێ ئەیدا بە ئەرزا. فەرمووی: پێتان بڵێم کە کێ لەو بەقووەت ترە؟ ئەو کەسەیە کە کەسێ قسەیێکی ناخۆشی پێ بڵێ رقی خۆی بخواتەوە، ئەو کەسە بەسەر ئەویشا غاڵب ئەبێو بەسەر شەیطانی خۆیشیو شەیطانی رەفیقەکەیشیا غاڵب ئەبێ.

٤٧/١٥٦٥ـ عن أبي هريــرة ـ رضي الله تعــالى عنــه ـ أن رجــلا [جارية] قال للنبي ـﷺـ: أوصني، قال لا تغضب فردد مرارا [ثلاثا] قال: لا تغضب. ح ـ ٦٨/٩. ت أحمد وابن حبان.

تەرجەمە:

ئەبـوهـورەیـرە ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ ئەفـەرمـوێ: پیـاوێ، کە جاریەی بەنی قوددامەیە، ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزی پێغەمەری کرد ـﷺـ: کە نەصیحەتێکم بفەرموو، پیێ فەرموو: رقت هەڵنەستێ. چەند جار =سێ جار= تیکراری کردەوە فەرمووی: رقت هەڵنەستێ.

تجربـــــة(١)

٤٨/١٥٦٦ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـﷺـ أنه

(١) تاقی کردنەوەو، تاقی کراوە.

قال: لا يلدغ المؤمن من جحر واحد مرتين.

[أسر رسول الله أبا عزة الشاعر يوم بدر فمنَّ عليه بالعفو، وعاهده أن لا يحرض عليه ولا يهجوه. فلحق ـ لعنه الله ـ بقومه. ثم رجع إلى التحريض والهجاء، ثم أسر يوم أحد. فسأله المنّ، فقال ـ ﷺ ـ: لا يلدغ المؤمن من جحر واحد مرتين. فأمر ـ عليه الصلاة والسلام ـ بضرب عنقه. قسطلاني].

تەرجەمە:

[ئەبو عیززەی شاعیر ـ لعنه الله ـ ڕۆژی بەدر بە ئەسیری گیررا، پێغەمەر ـ ﷺ ـ منەتی بەسەرا ناو عەفوی کردو موعاهەدەی لەگەڵ کرد کە تەشویقی موشریکی لەسەر نەکاو هەجوی پێغەمەر نەکا ـ ﷺ ـ. کە چووە ناو قەومەکەی دووبارە دەستی کردەوە بە هەجوو تەرغیب و تەشویقی موشریکان لەسەر حەرب کردن لەگەڵ پێغەمەرا ـ ﷺ ـ. ڕۆژی ئوحود ئەسیرکرایەوە عەفوی لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ طەلەب کرد]. پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: ئینسانی موئمین لە تەنها کونێکا دوو جار مارو دووپشکی پێوە نادا. [ئەمری فەرموو لە ملیان دا].

قول الشعر وإنشاده[1]

٤٩/١٥٦٧ـ عن أبي بن كعب [رضي الله تعالى عنه] أخبر أن رسول الله ـ ﷺ ـ قال: إن من الشعر حكمة ح ـ ٨٥/٩. م ـ ١٠٨/٩. د، جه.

تەرجەمە:

ئوبەیی کوڕی کەعب خەبەری داوە کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی:

(١) شیعروتن و شیعرخوێندنەوە.

بەعزێ لە شیعر حیکمەتە [قسەیێکی راست و حەقە].

١٥٦٨/٥٠ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال: قال النبي ـﷺـ: أصدق كلمة قالها الشاعر كلمة لبيد [رضي الله تعالى عنه]:

ألا كل شيء ما خلا الله باطـــل وكـــل نعـيم لا محــالــة زائــل

وكاد أمية بن أبي الصلت أن يسلم [في شعره. م] ح ـ ٨٥/٩. م ـ ١٠٨/٩ أصـدق كلمـة تكلمت به العـرب، أصـدق بيت قالـه الشاعر. أصدق بيت قالته الشعراء... روايات.م.

تەرجەمە:

پێغـەمـەر ـﷺـ فەرمـووی: راستـرینی شیعـرێ، لە ریـوایـەتێکا: کەلیمەیێ، لە ریوایەتێکا: بەیتێ کە شاعیر، لە ریوایەتێکا: کە عەرەب تەکـەللومی پێ‌کـردبێ کەلیمـەی لەبیـدە ـ رضي الله تعـالی عنه ـ =کە دەڵێ: بزانن جگە لە خودا هەموو شتێ پووچ و بێ بایەخە، وە هەموو نازو نیعمەتێك ـ بێ‌گومان ـ لە ناو ئەچێ= نزیك بوو ئومەییەی کوڕی ئەبوصەلت لە شیعریا موسوڵمان ببێ.

١٥٦٩/٥١ـ عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] قال: بينا نحن نسير مع رسـول الله ـﷺـ بالعَـرْج [قـرية] إذ عرض شاعر، فقال رسول الله ـﷺـ خذوا الشيطان، أو أمسكوا الشيطان! لأَن يمتلىء جوف رجـل قيحـا [يـريـه. أخـرى. أي يأكله] خيـر له من أن يمتلىء شعرا. م ـ ١١٠/٩. ح ـ ٩١/٩. جه

تەرجەمە:

ئەبـوسـەعیـدی خدریی ـ رضي الله تعـالی عنـه ـ ئەفـەرمـوێ: لە

وەختێکـــا لە عەرجـــا لە خدمـــەت پێغـەمـەرا ـﷺـ ئەڕۆیین شاعیـرێ دەرکـەوت، پێغـەمـەر ـﷺـ فەرمـووی: ئەو شەیطانە بگرن. وەڵڵاهی! ئەگەر زکی ئینسان لە کێم پڕ ببیۆ بیخوا لەوە چاکترە کە لە شیعر پڕ ببێ. لە ئیبن و عومەریشەوە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ریوایەت کراوە ئەمما بەحثی شاعیرەکەی تیا نیە. لە موسلیما هەیە.

٥٢/١٥٧٠ـ عن الشريد [رضي الله تعالى عنه] قال: ردفت رسول الله ـﷺـ يومـا فقـال: هل معـك من شعـر أمية بن أبي الصلت؟ قلت: نعم. فقـال: هَيِّـهْ، فأنشـدتـه بيتـا، فقـال: هَيِّهْ، ثم أنشدته بيتا، فقال هَيِّهْ... حتى أنشدته مائة بيت. م ـ ١٠٦/٩

تەرجەمە:

شەریـد ـ رضي الله تعـــالى عنـــه ـ ئەفـــەرمـوێ: ڕۆژێ سواری پاشکۆی پێغەمەر بووم ـﷺـ فەرمووی: هیچ شیعری ئومەییەی کوڕی ئەبو صەلتت لەلایە؟ عەرزم کرد: بەڵێ. فەرمووی: ئیی، شیعرێکم بۆ خوێندەوە، فەرمووی: ئیی. شیعرێکی ترم بۆ خوێندەوە. فەرمووی: ئیی... تا صەد بەیتم بۆ خوێندەوە.

خوڵاصە: شیعرێ تەحریکی حوزنی ئاخیرەت و، ئومووری دینییو تەشجیع لەسەر حەرب بکا حیکمەتەو باشە. شیعرێ تەحریك لەسەر هەواو هەوەس و عیشقبازییو فەساد بکا خراپەو صنعەتی شەیطانە، بۆیە پێغەمەر ـﷺـ هەم مەدحی کردووەو هەم ذەمی کردوە.

اللعب بالنرد (١)

٥٣/١٥٧١- عن بريدة [رضي الله تعالى عنه] أن النبي -ﷺ- قال: من لعب بالنردشير فكأنما صبغ يده في لحم خنزير ودمه. م - ٩/١١١.

تەرجەمە:

بورەیدە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: کە پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: هەرکەسێ یاری بە تاوڵە بکا وەکوو =ئەوە وایە= دەستی نابێتە ناو گۆشت و خوێنی بەرازەوە.

الأدب في القـــــول (٢)

٥٤/١٥٧٢- عن سهل وعن عائشة [رضي الله تعالى عنهما] عن النبي -ﷺ- قال: لا يقولن أحدكم خبثت نفسي، ولكن ليقل: لقست =نفسي= م - ٩/١٠٣. ح - ٩/١٠١. ن في اليوم والليلة.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: کەستان نەڵێ: نەفسم خەبیث بوە، بڵێ تێکچوە. [یەعنی ئیحتیراز بکرێ لە کەلیمەی ناشیرین (خبث)و (لقس) یەکێکن، تەعبیری خویث ناشیرینە بۆ شەیتان و کافرو شتی پیس لە عەمەل یێنرێ. پیسیش لە کوردی‌یا وایە (ئا)و (بەڵێ) مەعنایان یەکێکە، (درۆ)و (خیلافی واقیع) یەکێکن، (وتی)و (فەرمووی) یەکێکن... (مثلا إلخ)].

---

(١) یاری‌کردن بە تاوڵە.

(٢) ئەدەبی گفتوگۆ.

جوێن بە زەمانەدان و ناوبردنی (عنب)بە (كَرْم)

١٩٧٣/٥٥ـ قال أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال رسول الله ـﷺـ قال الله تعالى: يسب بنو آدم الدهر وأنا الدهرُ بيدي الليل والنهار. ح ـ ٩/١٠٢. م ـ ٩/٩٧.

١٥٧٤/٥٦ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـﷺـ قال لا تسموا العنب الكَرْم، ولا تقولوا: خيبة الدهر؛ فإن الله هو الدهر ح ـ ٩/١٠٢. م ـ ٩/٩٨.

١٥٧٥/٥٧ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال: قال رسول الله ـﷺـ: ويقولون الكَرْم إنما الكَرْم قلب المؤمن. ح ـ ٩/١٠٣. م ـ ٩/٩٨. وفي رواية خ م: إنما الكرم الرجل المسلم.

١٥٧٦/٥٨ـ وعنه أن رسول الله ـﷺـ قال: قال الله تعالى: يؤذيني بنو آدم يسب الدهر، وأنا الدهر أقلب الليل والنهار. م ـ ٩/٩٦.

١٥٧٧/٥٩ـ وعنه قال: قال رسول الله ـﷺـ: قال الله ـ تبارك وتعالى ـ: يؤذيني إبن آدم يقول: ياخيبة الدهر. فلا يقولنَّ أحدكم يا خيبة الدهر، فإني أنا الدهر أقلب ليله ونهاره، فإذا شئت قبضتهما م ـ ٩/٩٦.

١٥٧٨/٦٠ـ عن وائل [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـﷺـ قال: لا تقولوا الكرم ولكن قولوا الحبلة يعني العنب. وفي رواية: قولوا: العنب والحَبْلَة. [داری مێو] م ـ ٩/٩٩.

بەسە، خوڵاصەیان ئەوەیە:

پێغەمەر ـﷺـ ئەفەرموێ: خوا ـ عزوجل ـ فەرموویەتی: جوێن

مەدەن بە زەمـانـە، بە ترێ مەڵێن (کـەرم) یەعنی کەریم و موحتـەرەم؛ چونکی زەمانە هیچ ناکا، ئەوی ئێوە لە زەمانەی ئەزانن ئیشی زەمانە نیـەو ئەو نەیکـردوە من کردوومـە. جوێنـدان بە زەمـانـە لەبەر ئەوەبێ وا بزانن ئەو شت ئەکا کوفرە، ئەگەر وا نەزانن بزانن کە خوا ئەیکا ئەو جوێندانەتان (کأنە) جوێنە بە فاعیلی ئەو شتە ئەویش کوفرە. موراد وا نیە کە دەهر خوایە یا ناوی خوایە. دەهر هەر زەمانەیە، بۆیە ئەفەرموێ شەوو ڕۆژ بەدەست منە، من شەوو ڕۆژ وەرگێڕو داگێر پێ ئەکەم، کەی ئیرادە بکەم قەبضیان ئەکەم نایان هێڵم، گینا ئەوان هیچ نین. ترێیش چونکی شەرابی لێ ئەکرێ پێی بڵێن عەزیزو موحتەرەمە (کأنە) ئیکرامی شەرابخۆر ئەکەن، هەر پێی بڵێن: ترێ یا بەری ڕەز.

موراد لەم حەدیثانە ئادابی قسەکردنە.

التشبه بمن هو أحسن منه، واستعمال الطيب، وعدم رده إذا أكرم به (١)

٦١/١٥٧٩- عن أبي سعيد الخدري - رضي الله تعالى عنه - أن رسول الله - ﷺ - قال: كانت امرأة =من بني إسرائيل= قصيرة تمشي بين امرأتين طويلتين، فاتخذت رجلين من خشب وخاتما من ذهب مغلق مطبق، ثم حشته مسكا، وهو أطيب الطيب، فمرّت بين المرأتين. فلم يعرفوها، فقالت بيدها: هكذا ونفض شعبةُ يدَهُ. م - ٩/١٠٣.

---

(١) لاسایی کردنەوەی لەخۆجوانترو، بەرکاهێنانی بۆنی خۆش و، نەدانەدواوەی دیاریی بۆنی خۆش.

تەرجەمە :

پێغەمەر -ﷺ- ئەفەرموێ :لە بەنی ئیسرائیلا ژنێکی کورتەبالاّ بوو، لە بەینی دوو ژنی درێژا ئەرۆیی [پێی ناخۆش بوو کە خەلق بە کورتەبالاّی بزانن] لە دار دوو پێی درێژی دروست کرد. لە ئاڵتوون ئەنگوستیلەیێکی دروست کرد، نقێمەکەی هەڵۆڵ و سەرقابدار بوو، پڕی کرد لە میسك، میسك بۆنخۆشترینی هەموو بۆنخۆشێکە، لە بەینی ئەو =دوو= ژنەدا ئەرۆیی نەیان ئەناسیەوە کە کورتەباڵاکەیە، بە دەستی وای ئیشارەت ئەکرد. شوعبەی راویی حیکایەتی فیعلی پێغەمەری -ﷺ- کردو دەستی خۆیی راوەشان.

[مەقصوودی (مقلد)[1] وابێ عەیبی لێ نەگرن دروستە. مەقصوودی (مقلد) تەکەببور بێ حەرامە]

٦٢/١٥٨٠- عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال: قال رسول الله -ﷺ-: من عُرض عليه ريحان فلا يردَّه، فإنه خفيف المحمل [أي الحمل] طيب الريح. م - ٩/١٠٤.

تەرجەمە :

پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: کەسێ رێحانەی بدەنێ [یا موراد لە رێحانە هەموو شتی بۆن خۆشە] رەدی نەکاتەوە [قەبووڵی بکا] باری گران نیە سووکە، بۆنیشی خۆشە.

بە شتی بۆن خۆش ئیکرامی گیررا رەدکردنەوەی مەکرووهە.

٦٣/١٥٨١- نافع قال: كان ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] إذا

(١) لاسایی کەرەوە.

استجمر استجمر بألوَّة غير مطراة [أي غير مخروطة] وبكافور يطرحه مع الألوّة [العود] ثم قال: هكذا كان يستجمر رسول الله ـﷺـ م ـ ١٠٥/٩.

تەرجەمە:

نافیــع ئەفــەرمــوێ: ئیبن وعــومــەر ـ رضي الله تعــالى عنــه ـ كە بخــووری بســووتــانــایە عوودی خالص و كافووری بەیەكەوە ئەسووتان، بەوە خۆیی قان ئەدا، لە پاشــا ئەیفــەرمــوو: پێغــەمــەر ـﷺـ بەم نەوعــە خۆیی قان ئەدا.

تەبەخور بە عوودو كافوور سوننەتە

اللعن للانسان والحيوان (١)

١٥٨٢/٦٤ـ عن عمـران بن حصين [رضي الله تعـالى عنـه] قال: بينا رسول الله ـﷺـ في بعض أسفاره وامرأة [جارية. أخرى] من الأنصار على ناقــة [ورقــاء إذ بصــرت بالنبي ـﷺـ وتضــايق بهم الجبــل فقــالت: حل اللهم إلعنهــا. أخــرى. م] فضجــرت، فلعنتهــا، فسمع ذلك رسول الله ـﷺـ فقــال: خذوا ما عليهــا [واعــروها. م] فإنها ملعونة [لا تصاحبنا ناقة عليها لعنة. أخرى مسلم] قال عمران:فكأني أراها الآن تمشي في الناس ما يعــرض لهــا أحد. م ـ ٢٧/١٠. [ما في الأقواس عن أبي برزة الأسلمي ـ رضي الله تعالى عنه ـ]

(١) لەعنەتكردن لە ئینسان و حەیوان.

تەرجەمە:

عیمرانی کوڕی حصەین و ئەبی بەرزەی ئەسلەمیی ـ رضی الله تعالی عنهمـا ـ بە بەعـزێ فەرق لەبـەینی لەفظیـانـا کە ئیشـارەت کراوە..
ئەفەرموون: کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە بەعزێ سەفەریا بوو ژنێ لە ئەنصار سواری وشترێکی سپی‌بۆر بووبوو، چاوی بە پێغەمەر ـ ﷺ ـ کەوت ڕێی شاخەکە تەنگ بوو ئەویش دڵ تەنگ بوو ڕقی لە وشترەکەی هەڵسا بۆ خاتـری ئەمـە سیـرعـەت نەکـا دەنگی لێ‌کـرد وتی: (حـل) لەعنـەتی لێ‌کــرد؛ وتی: خوایـە بە لەعنـەتی کە. پێغـەمـەر ـ ﷺ ـ گوێی لێ بوو فەرمووی: ئەوی لە سەریەتی لێی لابەرن و رووتی بکەنەوە؛ چونکی مەلعــونـە، شتێ لەعنـەتی خوای لەسـەر بێ نابێ لەگـەڵ ئێمـە بێ.
عیمران ئەفەرموێ: ئێستە لە پێش چاومە کە ئەو وشترە لە ناو خەڵقا ئەڕۆیی‌و کەس دەخلی نەئەکرد.

٦٥/١٥٨٣ـ عن أبي هريــرة [رضي الله تعـالى عنـه] ان رسـول الله ـ ﷺ ـ =قال=: لا ينبغي لصديق أن يكون لعانا. م ـ ١٠/٢٨.

تەرجەمە:

پێغــەمــەر ـ ﷺ ـ فەرمــووی: لایــەق نی‌یـە بۆ هیـچ صەدیقێ کە لەعنەت فرۆش بێ.

٦٦/١٥٨٤ـ عن أبي هريــرة [رضي الله تعــالى عنـه] قال: قيـل: يارسول الله ادع على المشركين، قال: إني لم أبعث لعانا وإنما بعثت رحمة. م ـ ١٠/٣٠.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: عەرزی پێغەمەر ـﷺـ کرا کە دوّعا لە موشریکان بکە، فەرمووی: من بۆیە نەنێرراوم کە لەعنەت بکەم، هەر بۆ رەحمەت نێرراوم.

١٥٨٥/٦٧ـ عن زيد بن أسلم أن عبد الملك بن [.....] مروان بعث إلى أم الدرداء بأنْجاد [متاع البيت الذي يزينه من فرش ونمارق] من عنده. فلما أن كان ذات ليلة قام عبد الملك من الليل فدعا خادمه، فكأنه أبطأ عليه فلعنه، فلما أصبح قالت له أم الدرداء: سمعتك الليلة لعنت خادمك حين دعوته، فقالت: سمعت أبا الدرداء يقول: قال رسول الله ـﷺـ: لا يكون اللعانون شفعاء ولا شهداء يوم القيامة. م ـ ١٠/٢٩.

تەرجەمە:

زەیدی بنی ئەسلەم ئەفەرموێ: عەبدولمەلیکی کوڕی مەروان [.....]لەماڵی خۆی بەعەزێ مەتاعی ناوماڵی نارد بۆ لای (ام الدرداء) کە شەو داهات عەبدولمەلیك.... خادمێکی بانگ کرد درەنگ بە دەنگیەوە چوو لەعنەتی لێ کرد، کە رۆژ بۆوە (ام الدرداء) پێی فەرموو: شەوێ گوێم لێ بوو لەعنەتت لە خزمەتکارەکەت کرد لەو وەختەدا کە بانگت کرد، لە (أبو الدرداء) ـ رضي الله تعالى عنه ـ م بیستوە کە پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: ئینسانی لەعنەت فرۆش لە رۆژی قیامەتا نە ئەبێ بە شەفاعەت کەر نە بە شاهید لەسەر خەڵق. [.....].

٦٨/١٥٨٦ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت: دخل على رسول الله ـﷺـ رجلان فكلماه بشيء لا أدري ما هو، فأغضباه، فلعنهما وسبهما [وأخرجهما. أخرى] فلما خرج قلت:يارسول الله لَمَن أصاب من الخير شيئا ما أصابه هذان. قال: وما ذاكِ؟ قالت: قلت: لعنتهما. قال: أوَ ماعلمتِ ماشارطت عليه ربي؟: قلت أللهم إنما أنا بشر فأيّ مسلم لعنته أو سببته فاجعله له زكاة وأجرا. م ـ ١٠/٣١.

تەرجەمە:

عایشە [رضي الله تعالى عنها] ئەفەرموێ: دوو پیاو هاتنە خزمەت پێغەمەر ـﷺـ شتێکیان عەرزکرد نازانم چی بوو، رقی پێغەمەر ـﷺـ یان هەلسان. پێغەمەر ـﷺـ لەعنی لێ کردن، جوێنی پێدان و کردنیّ دەرێ. کە پێغەمەر ـﷺـ تەشریفی هاتەدەرێ عەرزم کرد: (یارسول الله) ئەگەر کەسێ شتێکی لە خێر دەسکەوێ ئەم دوانە دەستیان ناکەوێ، فەرمووی: ئەوە لەبەر چیە؟ عەرزم کرد: کە لەعنەتت لێ کردن. فەرمووی: بۆ نەتزانیوە لەگەڵ خوای خۆما شەرطم لەسەر چی کردوە؟ عەرزی بارەگای (ألوهیة)م کرد: یا رەببی من بەشەرم هەر موسوڵمانێ لەعنی لێ بکەم جوێنی پێبدەم بۆی بکە بە پاك بوونەوە لە گوناەو بۆی بگێرە بە خێر.

٦٩/١٥٨٧ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن النبي ـﷺـ قال: أللهم إني أتخذ عندك عهدا لن تخلفنيه فإنما أنا بشر [إنما محمد بشر يغضب كما يغضب البشر. أخرى. م] فأي المؤمنين آذيته، شتمته، لعنته، جلدته... فاجعلها له صلاة [كفارة. أخرى] وزكاة وقربة تقربه بها إليك يوم القيامة. م ـ ١٠/٣٢.

تەرجەمە :

پێغەمەر -ﷺ- ئەفەرموێ: خوایا عەهدێکت لە حوضوورا ئەکەم بۆم بەجێبێنە، من بەشەرم وەك بەشەر رقم هەڵەستێ، هەر موسوڵمانێ ئەذیەتی بدەم، جوێنی پێ بدەم، لەعنی لێ بکەم، لێی بدەم... بۆی بکە بە رەحمەت،بە کەفارەت،بە پاك بوونەوە لە گوناه،بە سەبەبی نزیکی لە تۆوە،بەوە لە خۆتی نزیك بخەیتەوە لە رۆژی قیامەتا.

١٥٨٨/٧٠- أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] قال: كانت عند أم سليم [رضي الله تعالى عنها] يتيمة [مصغرا ومكبرا في المواضع. نووي] وهي أم أنس، فرأى رسول الله -ﷺ- اليتيمة، فقال: أنتِ هِيَهْ لقد كبرتِ لاكبر سنكِ! فرجعت اليتيمة إلى أم سُليم تبكي، فقالت أم سليم: مالك يا يتيمة؟ قالت الجارية: دعا عليّ نبي الله -ﷺ- أن لا يكبر سني، فالآن لايكبر سني أبدا، أو قالت: قرني. فخرجت أم سليم مستعجلة تَلوَّثُ خمارها [تديره على رأسها] حتى لقيت رسول الله -ﷺ- فقال لها رسول الله -ﷺ-: مالكِ يا أم سليم؟ فقالت: يانبي الله أدعوتَ على يتيمتي؟ قال: وما ذاك يا أم سليم؟ قالت: زعمتْ أنك دعوتَ أن لا يكبر سنها، أو لا يكبر قرنها. قال: فضحك رسول الله -ﷺ- ثم قال: يا أم سليم أما تعلمين أني اشترطت على ربي فقلت: إنما أنا بشرٌ أرْضَى كما يرضَى البشر، وأغضب كما يغضب البشر، فأيما أحد دعوت عليه من أمتي بدعوة ليس لها بأهل أن يجعلها له طهورا وزكاة وقربة يقربه بها منه يوم القيامة؟ م - ٣٥/١٠.

تەرجەمە :

ئەنەسی بنی مالیك - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی: لای

ئومم وسولەیمی دایکم کچەتیوێ بوو پێغەمەر ـ ﷺ ـ چاوی پێیکەوت، فەرمووی: تۆ ئەو کچەی گەورە بووی عومرت درێژ نەبێ! کچەکە بەگریانەوە چووەوە لای ئومم و سولەیم ـ ئومم و سولەیم ـ رضي الله تعالى عنها ـ لێی پرسیی: کچۆڵەم بۆچ ئەگریت؟ عەرزی کرد: پێغەمەر ـ ﷺ ـ دۆعای لێ کردم فەرمووی: عومر درێژ نەبێ. ئیتر من بە ئەبەدیی عومرم درێژ نابێ، یاخو کچەکە پێی وت: پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: هاوعومرت عومر درێژ نەبێ. بە عەجەلە ئومم وسولەیم ـ رضي الله تعالى عنها ـ سەرپۆشەکەی لەسەریەوە ئاڵان و چوو بۆ خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: (یا ام سلیم) چیت لێ قەوماوە؟ عەرزی کرد: (یارسول الله) تۆ دۆعات کردوە لە کچەتیوەکەم، فەرمووی: بۆ چی بوە؟ فەرمووی: دۆعات لێ کردوە کە عومری درێژ نەبێ، یا فەرمووتە کە ئەقرانت گەورە نەبێ. پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێکەنی و فەرمووی: ئەی ئومم و سولەیم بۆ نازانی کە لە حوضوورا شەرطم کردوە عەرزم کردوە: یا رەببی من بەشەرم وەك بەشەر رقی هەڵەستێ منیش رقم هەڵەسێ، وەك بەشەر رازیی ئەبێ منیش وا رازیی ئەبم، هەرکەسێ لە ئوممەتی من دۆعای لێ بکەم کە ئەهل نەبێ بۆ ئەو دۆعایە خوا ئەو دۆعایەی بۆ بکا بە پاککەرەوەی گوناە، بۆی بکا بە نەش و نمای خێر، بۆی بکا بە سەبەبی نزیکیی لە خواوە، بەوە خوا لە رۆژی قیامەتا لە خۆیی نزیك بخاتەوە.

تم الأدب بحمد الله، ويليه الإستيذان

٩٤١/٣/١٣

* * *

الإستئــذان[1]

﴿يـا أيهـا الـذين آمنـوا لا تدخلوا بيـوتـا غيـر بيـوتكم حتى تستأنسـوا [تستأذنـوا، ابن عبـاس] وتسلمـوا على أهلهـا، ذلكم خيـر لكم لعلكم تذكرون. فإن لم تجدوا فيها أحدا فلا تدخلوها حتى يؤذن لكم، وإن قيل لكـم: ارجعـوا فارجعـوا هو أزكى لكم، والله بمـا تعملون عليم. ليس عليكم جنـاح أن تدخلوا بيـوتـا غيـر مسكـونة فيها متاع لكم، والله يعلم ما تبدون وما تكتمون﴾[2] النور.

تەرجەمە:

ئەی ئەو کەسـانـەی کە ئیمـانتـان هێنـاوە تا ئیذن نەخوازن و سەلام لەسـەر ئەهلەکـەی نەکـەن غەیـری ماڵی خۆتـان مەچنـە هیچ ماڵێ، بەو نەوعـە چوونـەمـاڵیخـەڵق چاکـە بۆ ئێـوە، ئەم نەهیەتان لێ کرا تا فکر کەنـەوە بەرخـۆتـان [چـونکی (تصـرف) لە ماڵی خەڵق بێ ئیـذنی صاحێبەکەی دروست نییە. وا ئەبێ سیرڕێکی ئەبێ حەز ناکا خەڵق پێی بزانن، سەلام کردنیش ئەمنییـەت ئەبـەخشێ لە زەرەرگـەیـانني ئەو کەسەی ئەچێتە لای یەکێ] ئەگەر لەو ماڵەدا کەستان نەدی تا نەزانن صاحێبـەکـەی ئیـذنی هەیـە یا نیـە مەچنـە ناوی. ئەگـەر لە دوای ئیذن خواستن و سەلام پێیان وتن: بگەڕێنەوە، بگەڕێنەوە ئەو گەڕانەوە بۆ ئێوە چاکترە؛ چونکە لێتان ناکەونە شکەوەو دڵتان لێپیس ناکەن، خوا عیلمی هەیـە بەوە کە ئەیکـەن، لەوەدا گونـاهتـان ناگـا بچنـە ماڵێ کە کەسی خۆیی تیا ساکن نابێ، وەك خان و تەکیە، لە چوونەئەو ماڵەدا بۆ

---

(١) ئیذن خواستن و ئادابی چوون بۆ ماڵان.

(٢) النور/ ٢٦ـ٢٩.

ئێوەیش مەنفەعەتێ بێ وەك موحافەظە لە گەرماو سەرماو ئەمثالی. خوا ظاهیرو باطینتان ئەزانێ. ح - ١٢٦/٩.

١٥٨٩/١- عن عقبة بن عامر - رضي الله تعالى عنه - أن رسول الله -ﷺ- قال: إياكم والدخول على النساء، فقال رجل من الأنصار: يارسول الله أفرأيت الحمو؟ قال: الحمو الموت. ح - ١١٠/٨. م - ٤٧٥/٨. ت، ن.

ليث بن سعد يقول الحمو أخ الزوج وما أشبهه من أقارب الزوج؛ ابن العم ونحوه. [ممن ليس لها بمحرم. نووي].

تەرجەمە:

عەقەبەی کوڕی عامیری جوهەنیی، کە لە فوضەلای صەحابەیە، - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: =پێغەمەر -ﷺ- فەرموویەتی: = زینهار مەچنە لای ژنان! [یەعنی خەڵوەتیان لەگەڵ مەکەن] پیاوێ لە ئەنصار وتی: ئەگەر خزمی مێردەکەی بێ؟ فەرمووی: ئەوە مردنە! [چونکی بە ئاسانیی رێی هەیە بچێتە لای، کەسیش لێی بە عەیب ناگرێ- خزمی مێرد ئەگەر ژن بێ یا مەحرەمی بێ وەك باوك و کوڕی مێردەکەی بۆی دروستە.]

[حمو]: خزمی مێرد. [ختن]: خزمی ژن. [صهر] خزمی هەردو لا.

٢/١٥٩٠- عن جابر - رضي الله تعالى عنه - يقول: أتيت النبي -ﷺ- في دَيْن كان على أبي، فَدَقَقْتُ الباب، فقال: من ذا؟ فقلت: أنا. فقال: أنا، أنا، كأنه كرهها. ح - ١٣٨/٩. م - ٤٦١/٨ د، ت، ن، جه.

تەرجەمە:

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: بۆ قەرزێ کە لەسەر باوکم بوو چوومە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە دەرگام دا، فەرمووی: کێیە ئەوە؟[1] عەرزم کرد: منم. پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: منم، منم! (کأنه) حەزی لەو جوابە نەکرد. [ئەبوایە وای عەرز بکردایە: کە جابیرم. سوننەتە ئینسان کە لێیان پرسیی ناوی خۆی ببا. لە شەوی میعراجا جیبریل ـ علیه السلام ـ لە هەر حەوت ئاسمانا لێیان پرسیی: ئەوە کێیە؟ فەرمووی: جیبریلە، ناوی خۆی برد. ناوی خۆی نەبا حەقی ئەوەی نیە دەرگای لێ‌بکرێتەوە. تا لێیشی نەپرسێ کێیەو ناوی خۆی نەڵێ و نەناسرێ دەرگالێکردنەوەی چاك نیە. بەڵکو دوشمنێ بێ!].

١٥٩١/٣ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول: قال رسول الله ـ ﷺ ـ: يسلم الراكب على الماشي، والماشي على القاعد، والقليل على الكثير ح ـ ٩/ ١٣٠. م ـ ٨/ ٤٦٤.

١٥٩٢/٤ـ وعنه قال رسول الله ـ ﷺ ـ: يسلم الصغير على الكبير، والمارُّ على القاعد، والقليل على الكثير. ح ـ ٩/ ١٣٠.

١٥٩٣/٥ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ قال: لا تبدؤا اليهود ولا النصارى بالسلام، وإذا لقيتم أحدهم في طريق فاضطروه إلى أضيقه. م ـ ٨/ ٤٧١.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: لە پێشەوە نە لە جولەکە نە لە گاور

(١) ئەمە تەرجەمەی حەرفی‌یەو، کوردانە ئەوەیە بڵێ: (ئەوە کێیە؟).

سەلام مەکەن. لە ڕێدا تووشی یەکێکیان ببن مەجبووری بکەن کە بە تەنگەبەریەکەیا بروا.[1]

[بە ناشوکریی نەبێ ئەوەندەمان لە دین و ئەحکامی ئایات و ئەحادیث لاداو، ئەوەندەمان پەیرەویی ئەوان کرد کە ئێستە لەسەر ئەرزا هیچ ئیسلامێ نیە نەچووبێتە ژێر حوکمی کوففارەوە! چۆن ئەتوانین سەلامیان لێ نەکەین و مەرایی‌یان =بۆ= نەکەین و بیان خەینە تەنگەبەری‌یەوە؟!].

١٥٩٤/٦ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـﷺـ مرَّ بصبيان [غلمان. أخرى] لهم، فسلم عليهم. م ـ ٤٧٢/٨.

١٥٩٥/٧ـ وعنه أنه مر على صبيان فسلم عليهم، وقال: كان النبي ـﷺـ يفعله. ح ـ ١٣٧/٩.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـﷺـ تەشریفی بە لای بەعزێ منالّی ئەنصارا رابورد سەلامی لێکردن. ئەنەسیش خۆی بە لای بەعزێ منالاّ رابورد سەلامی =لێ=کردن فەرمووی: پێغەمەریش ـﷺـ سەلامی لێ‌ئەکردن.

(١) دانەر ـ خ ـ تەرجەمەی حەدیثەکانی ١٥٩١/٣ و١٥٩٢/٤ی بیرچوە. وا لێرەدا تەرجەمەکانیان دەنووسین:

١ ـ ئەبوهورەیرە ـ خ ـ ئەگێڕێتەوە کە پێغەمەر ـﷺـ فەرموویەتی: سوار سەلام لە پیادە دەکات و، پیادە لە دانیشتوو، کەم لە زۆر.

٢ ـ ئەبوهورەیرە ـ خ ـ دەگێڕێتەوە پێغەمەر ـﷺـ فەرموویەتی: بچووك سەلام لەگەورە دەکات و، پیادە لە دانیشتوو، کەم لە زۆر.

٨/١٥٩٦ـ ابن مسعود [رضي الله تعالى عنه] يقول: قال لي رسول الله ـ ﷺ ـ: آذنك على أن ترفع الحجاب وأن تسمع سِوادي حتى أنهاك.
م ـ ٨/٤٧٣.

تەرجەمە:

ئیبن ومەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێی فەرمووم: تا نەهێت لێ ئەکەم ئیـذنت ئەدەم کە ئەو پەردە دام داوەتەوە هەڵی بدەیتەوەو گوێ لە سیری من بگری. [موراد لە (سواد): سیرە کە ئینسان لەگەڵ یەکێ بە دزی‌یەوە قسە بکا، خۆیان لە یەکتري نزیك ئەخەنەوە. (سِواد): بە شەخص ئەڵێن].

٩/١٥٩٧ـ عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال: قال رسول الله ـ ﷺ ـ: ألا لا يبيتنَّ رجل عند امرأة ثيب إلا أن يكون ناكحا أو ذا محرم.
م ـ ٨/٤٧٥.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: غەیری مێردو مەحرەم هیچ کەسێ(١) خەڵوەت لەگەڵ بێوەژنا نەکاو شەوی لە لا رۆژ نەکاتەوە.

(ثیب)ی فەرموو، چونکی کچ خۆی لە خەڵق ئەپارێزێو زۆر لە پیاو (إجتناب) ئەکا، ئیحتیاج بە ذیکری نیە، غاڵب هەر لەگەڵ بێوەژنا خەڵوەت ئەکرێ، (وإلا) قەیدی ئیحتیرازیی نیە، کچیش بە طەریقی ئەولا وایە.

---

(١) ئەگەر (هیچ پیاوێ) بێ راسترە؛ چونکە (کەس) پیاوو ژن دەگرێتەوە.

١٥٩٨/١٠- عبـد الله بن عمـرو بن العـاص [رضي الله تعـالى عنهما] حدث أن نفرا من بني هاشم دخلوا على أسماءبنتعميس ؛ فدخل أبو بكر الصديق [رضي الله تعالى عنه] وهي تحته يومئذ فرآهم، فكره ذلك، فذكـر ذلـك لرسـول الله ـﷺـ وقـال: لم أرَ إلا خيـرا، فقـال رسول الله ـﷺـ: إن الله قد برّأها من ذلك، ثم قام رسول الله ـﷺـ على المنبر فقال: لا يدخلنّ رجل بعد يومي هذا على مُغيبة إلا ومعه رجل أو اثنان.

م - ٨/٤٧٧.

تەرجەمە:

بەعزێ لە بەنیھاشم ئەچنە لای ئەسمای کچی عومەیسی حەرەمی ئەبوبەکری صەدیق - رضي الله تعالى عنهم - ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنە - تەشـریفی ئەچێتـە ماڵـەوە چاوی پێیان ئەکەوێ، لەبەری ناخۆش ئەبێ، عەرزی پێغەمەر ئەکا ـﷺـ و ئەفەرموێ: غەیری خێر هیچم نەدی [یـەعنی چاوم بە شتی خراپ نەکـەوت] پێغـەمـەر ـﷺـ ئەفەرموێ: خوا تەبریەی ئەسمای کرد. لە پاشا پێغەمەر ـﷺـ تەشریفی ئەچێتـە سەر مینبـەرو راوەستـاو فەرمـووی: لەم ڕۆ بەدواوە هیـچ کەسێ نەچێتە لای ژنێ کە مێردەکەی غایب بێو لە ماڵەوە نەبێ مەگەر یەکێ یا دوانی لەگەڵ بێ [ظاهیر وایە کە دوان یا سیان دروست بێ بۆیان کە لەگـەڵ ئەجنـەبیـەدا خەڵـوەت بکەن. مەشهوور لە **لای ئەصحابي** ئیمامی شافیعی حەرامــە. حەدیثـەکـە تەئـویـل ئەکـەن ئەڵێن: موراد وایـە جەمـاعـەتێ بێ بە عادەت دوور بێ لەمـەوە کە هەمـوو (إتفـاق) بکەن لەسەر فەحشیات. نەوەویی]

[ئەم تەئویلە زۆر دوورە لە لەفظی (مەگەر پیاوێ یا دوو پیاوی لەگەڵ

بێ) ظاهیر وایە - والله أعلم - مەخصووص بێ بەو زەمانەوە کە هەموو صالّح و پیاوباش بن. ئەمما ئێستە ئەخلاق گۆڕراوە، صەد پیاویش بن هەر دروست نیە مەگەر لەوانە بن بەدین و حەدیتی‌یەت و نامووس بن، ئەو وەختە دوانیش بن، سیانیش بن دروستە.]

١٥٩٩/١١- عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله -ﷺ- قال: إذا قام أحدكم من مجلسه ثم رجع إليه فهو أحق به. م - ٤٨٠/٨.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- =فەرمووی=: پیاوێ لە جێی خۆی هەڵساو هاتەوە ئەو جێیە ئەو موستەحەقترە بەو جێیە لەوەی لێی دانیشتوە لە دوای ئەو. [ئەم حەدیثە مەخصووصە بە مەواقیعی عووموومیەوە وەك: مزگەوت و، خان و حەمام و، صەحرا. فەقەط ئەو جێیە مولّکی پیاوە دوایی یەکە بێ، یا بەکرێی گرتبێ، یا صاحیبی ئیذنی بدا لێی دابنیشێ.. ئەوەڵ کەس موستەحەقی ئەوێ نیە].

١٦٠٠/١٢- عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال: قال أبو القاسم -ﷺ-:لو أن امرأ طلع عليك بغير إذن فحذفته بحصاة ففقأت عينه لم يكن عليك جناح ح - ٦٥/١٠. ح - ٥٣/١٠. م - ٤٦٣/٨.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- فەرموویەتی: ئەگەر پیاوێ بە بێ ئیذن بێت و [لە کونە دەرگاییکەوە - مەثەلا -] تەماشات بکاو بەردێکی تێ‌بگری‌و چاوی دەرپێنی گوناه نیە بۆت.

١٣/١٦٠١- سهل بن سعد الساعدي [رضي الله تعالى عنه] أخبر أن رجلا اطلع في باب رسول الله -ﷺ- [وفي أخرى: من جُحْرٍ في حُجَر النبي -ﷺ-] ومع رسول الله -ﷺ- مِدْريً يحك به رأسه، فلما رآه -ﷺ- قال: لو أعلم أنك تنتظرني [أي تنظرني] لطعنت به في عينيك. قال رسول الله -ﷺ-: إنما جعل الإذن من قبل البصر [وفي أخرى: فقال إليه بمِشقص [نصل عريض] أو بمشاقص =فكأني أنظر إليه=يَخْتِل=الرجل= [يستغفله] ليطعُنه]. خ - ٦٤/١٠. خ - ١٣٤/٩. د، م - ٤٦٢/٨.

تەرجەمە:

سەهلی =کوڕی سەعدی= ساعیدیی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: پیاوێ لە کونێکەوە لە حوجرەکانی پێغەمەر -ﷺ- تەماشای ئەکرد. پێغەمەر -ﷺ- تیرێکی پەیکان پانی بە دەستەوە بوو سەری پێ ڕێك ئەخست، کە چاوی پێی کەوت تەشریفی هەڵسا بۆ فرصەتی لێ ئەگەڕا کە بیکا بە چاویا، [کە پیاوەکە چاوی لەسەر کونەکە لادا] پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: ئەگەر ئەمزانی کە تەماشام ئەکەی ئەم تیرەم ئەکرد بە هەردوو چاوتا. بۆیێ ئیذن ئەخوازرێ لەبەر چاو کە شتێکی وا نەبینێ کە حەز نەکرێ ببینرێ.

١٤/١٦٠٢- أبو سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] يقول: كنت جالسا بالمدينة في مجلس من الأنصار، فأتانا أبو موسى فزعا، أو مذعورا. قلنا:ما شأنكَ؟ قال: إن عمر أرسل إليَّ أن آتيه، فأتيت بابه فسلمت ثلاثا فلم يردّ عليَّ فرجعت، فقال: مامنعك أن تأتينا؟ فقلت: إني أتيتك فسلمت ثلاثاً فلم تردَّ عليَّ فرجعت، وقد قال رسول الله

-ﷺ-: إذا إستأذن أحـدكم ثلاثـا، فلم يؤذن له فليـرجـع. فقـال عمـر [رضي الله تعـالى عنـه]: أقم عليـه البينـة، وإلا أوجعتك! فقال أبي بن كعب [رضي الله تعـالى عنـه]: لا يقـوم معـه إلا أصغـر القـوم. قال أبـو سعيد: قلت: أنا أصغر القوم. قال: فاذهب به [فقمت معه فذهبت إلى عمر، فشهدت. م أخرى] ح - ٩/١٣٥. م - ٨/٤٥٧. د.

١٦٠٣/١٥- أبو بردة قال: جاء أبو موسى إلى عمر بن الخطاب [رضي الله تعالى عنهم] فقال: السلام عليكم. هذا عبد الله بن قيس، فلم يأذن له. فقـال: السـلام عليـكـم هذا أبـو موسـى، السـلام عليكم هذا الأشعري. ثم انصرف، فقال: ردّوا عليّ، ردّوا عليّ. فجاء فقال: يا أبا موسى ما ردَّك؟ كنا في شغل. قال: سمعتُ رسول الله -ﷺ- يقول: الإستئـذان ثلاثـا فإن أذن لك وإلا فارجـع، قال: لتأتيني على هذا بيّنـة وإلا فعلت [قال:[1] فوالله لأوجعنَّ ظهرك وبطنك، أو لتأتينَّ بمن يشهد لك على هذا. أخرى. والباقي كالباقي. م - ٨/٤٥٩] وفعلت فذهب أبو موسى. قال عمر: إن وجد بينة تجدوه عند المنبر عشية، وإن لم يجد بينـة فلم تجـدوه. فلمـا أن جاء بالعشي وجـدوه. قال: يا أبـا موسى ما تقول أقد وجدت؟ قال: نعم أبي بن كعب. قال عدل: يا أبا الطفيل ما يقـول هذا؟ قال: سمعت رسـول الله -ﷺ- يقول ذلك ياابن الخطاب، فلا تكـونن عذابـا على أصحـاب رسـول الله -ﷺ- قال: سبحـان الله إنمـا سمعت شيئا فأحببت أن أتثبت. م - ٨/٤٤٠. ح - ٩/١٣٥. ليس فيه

(١) ئەمە بەشێکە لە ڕیوایەتێکی تری ئەم حەدیثە.

قول ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما -.

١٧/١٦٠٥- فقال: إن كان هذا شيئا حفظته من رسول الله -ﷺ- فبها، وإلا فلأجعلنّك عظة. وفيه بعد ما جاء مجلس الأنصار، وذكر الحادثة لهم: قال: فجعلوا يضحكون. قال: فقلت: أتاكم أخوكم المسلم قد أفزع تضحكون! إنطلق فأناشريكك في هذه العقوبة فأتاه، فقال: هذا أبو سعيد م - ٨/٤٥٩. (بەسە)

تم ما يكفي نقله في الإستئذان ١٤/٣/٩٤١. ويليه إن شاء الله (الرقاق).

تەرجەمە:

ئەبوسەعیدی خدریی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: لە مەدینەدا لە ناو مەجلیسێکی ئەنصارا دانیشتبووم ئەبوموسای ئەشعەریی بە ترس و لەزرەوە هات پێمان وت: چی لێی رووداوی؟ فەرمووی: عومەر - رضي الله تعالى عنه - ناردی بەشوێنما کە بچمە لای، چوومە بەر دەرگاکەیان سێ جار سەلامم کرد، جوابی سەلامەکەم نەدرایەوەو گەرامەوە، لێی پرسیم: بۆ نەهاتی؟ عەرزم کرد: من هاتم سێ جار سەلامم کرد نەتسەندەوە. **پێغەمبەر -ﷺ- فەرموویەتی: کە یەکێك لە** ئێوە سێ جار ئیذنی خواست و ئیذن نەدرا بگەڕێتەوە. فەرمووی: شاهیدی لەسەر بێنە (وإلا) ئازارت ئەدەم. لە ریوایەتێکا: وات لێ ئەکەم و، وات لێ ئەکەم. ئوبەیی بنی کەعب - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی: کام لە هەمووومان بچووکتر نەبێ لەگەڵت نایێ. ئەبوسەعیدی خدریی فەرمووی: من بچووکی هەمووتانم، ئوبەی بە

ئەبوموسای فەرموو: بیبە. لە ریوایەتێکا ئەفەرموێ: چووم و شەهادەتم بۆ دا. لە ریـوایـەتێـکـا: ئیمـامی عومـەر ئەفەرموێ: گوێمان لێت بوو، ئێمە لەو وەختەدا لە شوغلا بووین بۆ ئیذنت نەخواست تا ئیذن بدرێی؟ عەرزم کرد: سێ دەفعە ئیذنم خواست وەك لە پێغەمەر -ﷺ- م بیستوە. فەرمـــووی: پشت و زکت ئازار ئەدەم، یا لە سەر ئەوە شاهیـــد بێنـــە کە پێغەمەر -ﷺ- وای فەرموە.

لە ریـوایـەتـەکـەی ترا فەرمـووی: ئەبـوو مووسا گەڕایەوە بۆ شاهید ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی: ئەگەر ئێوارێ لە لای مینبـەرەکـەوە بی‌بینن شاهیـدی دەست کەوتـوە، ئەگەر نەیبینن شاهیدی دەست نەکـەوتـوە. کە ئێـوارێ هات لای مینبـەرەکـەوە دییـان. ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - =فەرمووی:= (یا ابو موسى) ئەڵێی چی؟ شاهیدت دەست کەوت؟ عەرزی‌کرد: بەڵێ ئوبەیی بنی کەعبە. فەرمـووی: عەدڵـە. لێی‌پـرسیی: ئەی (ابـو الطفیـل) ئەمە ئەڵێ چی؟ عەرزی‌کرد: لە پێغەمەر -ﷺ- م بیست کە وای ئەفەرموو، ئەی (ابن الخطاب)مەبە بە عەذاب لەسەر ئەصحابی رەسولوڵلا -ﷺ-. ئیمامی عومەر فەرمووی: (سبحان الله) شتێکم بیست حەزم کرد تا تەواو لێم یەقین بێ.

الرقـــــاق

ئەو حەدیثـانـەی کە دڵ لەطیف و نەرم ئەکـا، رەحمـەت و خەوفی خوای تیا پەیدا ئەکا. (ضد)ی رەقیق قەسوەتەو دڵ رەقی.

١٦٠٦/١- عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنـه - قال: رأيتني مع النبي -ﷺ- [أي في زمنه] بنيت بيدي بيتا يُكنُّني من المطر، ويُظِلُّني من الشمس ما أعانني عليه أحد من خلق الله. ح - ٩/١٦٤ جه في الزهد.

تەرجەمە:

ئیبن وعومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ: خۆم بینی لە زەمانی پێغەمەرا -ﷺ- کە بە دەستی خۆم خانوویێکم دروست کرد کە لە باران موحافەظەم بکاو لە رۆژ سێبەرم بۆ بکا، هیچ کەس لە مەخلووقی خوا یاریەی نەدام.

١٦٠٧/٢- قال عمـرو بن دينـار: قال ابن عمـر [رضي الله تعـالى عنهما]: والله ما وضعت لبِنَةً على لبنة، ولا غرست نخلة منذ قبض النبي -ﷺ-. قال سفيان [بن عيينة] فذكرته لبعض أهله قال: والله لقد بنى. قال سفيان: قلت: فلعله قال قبل أن يبني. ح - ٩/١٦٤.

تەرجەمە

سوفیانی کوڕی عویەینە ئەفەرموێ: عەمری کوڕی دینار فەرمووی کە: عەبدوڵڵای کوڕی عومەر - رضي الله تعالى عنهما - فەرمووی: وەڵڵاهی! لەو وەختەوە کە پێغەمەر -ﷺ- وەفاتی کردوە خشتێکم نەناوەتە سەر خشتێ خورمـایێکم دانەچەقانوە. سوفیان ئەفەرموێ: ئەمەم بۆ بەعــزێ کەس و کاری ئیبن وعــومــەر - رضي الله تعــالى عنهمــا - نەقـڵ کرد. وتی: وەڵـڵاهی بینـای دروست کردوە. سوفیـان ئەفـەرموێ

ئيبن وعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ =ئەفەرموێ=: ئەم قسەی کە عەمر نەقڵی کردوە رەنگە لە پێش ئەمەدا بووبێ کە بینای دروست کردبێ.

قلة غنـــاء الدنيا[1]

قال الله ـ تعالى ـ: ﴿إعلموا أنما الحياة الدنيا لعب، ولهو، وزينة، وتفاخر بينكم، وتكاثر في الأموال والأولاد، كمثل غيث أعجبَ الكفارَ نباتُه، ثم يهيج فتراه مصفرًا، ثم يكون حطاما، وفي الآخرة عذاب شديد ومغفرة من الله ورضوان، وما الحياة الدنيا إلا متاع الغرور﴾[2] [حديد]. ح ـ ٩/٢٢٦.

حەیفە بۆ ئینسان ئەم نەوعە بەلاغەتە لە قورئانا ببینێو بڕوای پێ نەکا.

خوا ـ عزوجل ـ ئەفەرموێ:

دنیا هەر یاریی منالاْنەو، سمت بادانی کوچەکانەو، زینەتی ژنانەو، فەخر بەسەر یەکاکردنی ئەقران و ئەمثالەو، بە زۆربوونی ماڵی دنیایی و ئەولادە. وەك بارانێ وایە ئەو گیایەی کە ئەیروێنێ کافران ئەخاتە حیرەتەوە، لە پاشا خوا دەردێکی بۆ ئەنێرێ بەم لاو بەولادا ئەکەوێ پەرێشان ئەبێو، لە دوای سەوزیی بەزەردیی ئەیبینیو، لە پاشا ئەبێ بە پووش. لە ئاخیرەتا بۆ کافران عەذابێکی بەشیددەت هەیەو، بۆ موئمینان عەفوی خوایی و رەزای خوایی هەیە. حەیاتی دنیا غەیری

(١) زۆر گوێنەدان بە دارایی دنیا.

(٢) الحديد/ ٢٠.

مەتاعێ کە ئینسانی پێ مەغروور ببێ هیچی ترنیە [یەعنی بۆچ بۆ موددەییێکی کەمی دنیا عەذابێکی دائیمیی ئیختیار ئەکەن و نیعمەتێکی ئەبەدیی لە کیس خۆتان ئەدەن؟].

١٦٠٨/٣- عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال: قال رسول الله -ﷺ-: الدنيا سجن المؤمن وجنة الكافر. م - ٤١٥/١٠.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: دنیا حەبسخانەیە بۆ موسوڵمان و بەهەشتە بۆ کافران [یەعنی موسوڵمان با زۆر دەوڵەمەند بێ و روفاهی حاڵی ببێ دنیا بۆ ئەو زیندانە بە نیسبەت نیعمەتی ئاخیرەتەوە، کافر با شەل بێ و کوێر بێ و بە ئەنواعی دەردو فەقیریی موبتەلا بێ.. دنیا بۆ ئەو وەك بەهەشت وایە بە نیسبەت عەذابی ئاخیرەتەوە - أعاذنا الله منها -]

١٦٠٩/٤- عن عبد الله بن عمر - رضي الله تعالى عنهما - قال: أخذ رسول الله -ﷺ- بمنكبي فقال: كن في الدنيا كأنك غريب أو عابر سبيل، وكان ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] يقول: إذا أمسيت فلا تنتظر الصباحَ، وإذا أصبحت فلا تنتظر المساء، وخذ من صحتك [لسقمك. أحمد والترمذي] لمرضك، ومن حياتك لموتك ح - ٢٢٧/٩. ت.

تەرجەمە:

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- شانی گرتم فەرمووی: لە دنیا وەك غەریب یا وەك رێبوار وابە [چۆن غەریب یا رێبوار دڵ بەو جێیە خۆش ناکا کە لێی بێ،

تەعمیری ناکا. لەگەڵ دنیادا تۆیش وابە؛ چونکی بەجێی دێڵی].

ئیبن و عومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەیفەرموو: کە ئێوارێت بەسەرا هات مونتەظیری بەیانی مەبە، کە بەیانیت بەسەرا هات مونتەظیری ئێوارێ مەبە. [چەند کەسی وام دیوە بەیانی ساغ بووە و نەکەوتۆتە شەو، شەو ساغ بووە و نەکەوتۆتە ئێوارێ!]. بەعزێ لە زەمانی ساغیت هەڵگرە بۆ وەختی نەخۆشیت، نەختێ لە زەمانی ژیانت هەڵگرە بۆ وەختی مردنت [یەعنی بە ساغیی زیاد لەو وەظیفەی دینی یە کە هەتە عیبادەتی بەدەنی و ماڵی بکە؛ چونکی کە نەخۆش کەوتی ناتوانی عیبادەت بکەی، لە زەمانی حەیاتتا عیبادەتی زۆر بکە کە مردی پەکی عیبادەتت ئەکەوێ.].

لەیث ئەوەی لە حەدیثەکە زیادکردوە کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ بە عەبدوڵڵای فەرموو: ئەی عەبدوڵڵا چونکی نازانی سبەینێ، یەعنی رۆژی قیامەت، ناوی تۆ چیە؛ شەقییت ناو ئەنێن یا سەعیدت ناوئەنێن.

[ئیبن و عەباس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ وەعزی بۆ پیاوێ دائەدا پێی فەرموو: پێنج شت لە پێش پێنج شتا بە غەنیمەت بزانە: جوانیت لە پێش پیربوونتا. ساغیت لە پێش نەخۆشیتا. دەوڵەمەندیت لە پێش فەقیریتا. دەست بەتاڵیت لە پێش ئەمەتا کە لەبەر مەشغوولیت هیچت پێ نەکرێ. حەیاتت لە پێش مردنتا؛ چونکە لەو پێنج وەختەدا ئەتوانی ئیحسان و عەمەلی باش بکەی، لە دوای =ئەو= پێنج وەختە دەستەڵاتی ئیشکردنت نامێنێ.

حاکم].

٥/١٦١٠- عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - قال: قال النبي -ﷺ-: نعمتان مغبون فيهما كثير من الناس: الصحة والفراغ. ح - ٩/٢٢٥. ت، ن، جه.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: دوو نیعمەت هەن کە گەلێ کەس تیایانا بە غەلەط چوە: صیحەتی بەدەن و، دەست بەتاڵی لە مەشغووڵ بوون بە وەجهی مەعیشەت. یەعنی ئینسان لەو دوو حاڵەتەدا لازمە لەسەری کە زۆر ئیش بکا بۆ ئاخیرەتی.

٦/١٦١١- مستورد أخو بني فهر [رضي الله تعالى عنه] يقول: قال رسول الله -ﷺ-: والله ما الدنيا في الآخرة إلا مثل ما يجعل أحدكم إصبعه هذه - وأشار يحيى [أحد الرواة] بالسبابة - في اليم، فلينظر بم يرجع م - ١٠/٣٢٧.

تەرجەمە:

موستەوریدی برادەری بەنی فەهر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: وەڵڵاهی دنیا بە نیسبەت ئاخیرەتەوە وەك ئەوە وایە کە یەکێکتان ئەم پەنجەیەی بکا =بە= بەحراو دەری بێنێ تێفکرێ کە پەنجەی، چی لە بەحرەکە پێنێتە دەرێ. یەحیا کە یەکێکە لە راوی‌یان ئیشارەتی پەنجەی شەهادەتی خۆیی کرد. یەعنی ئەو تەڕی‌یەی کە بە پەنجەیەوە ئەنووسێ لە بەحرەکە دنیایە، بەحرەکە ئاخیرەتە.

٧/١٦١٢- وقال علي - رضي الله تعالى عنه - [موقوفا عليه]: ارتحلت

الدنيا مدبرة، وارتحلت الآخرة مقبلة، ولكل واحد منهما بنون، فكونوا من أبناء الآخرة ولا تكونوا من أبناء الدنيا؛ فإن اليوم عملٌ ولا حساب، وغدا حسابٌ ولا عملَ. ح ـ ٢٢٨/٩.

تەرجەمە:

عەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە مەوقووفیی ـ ئەفەرموێ: دنیا پشتـی هەڵکـردوەو ئەڕوا، قیـامـەت ڕووی تێکـردووین و یێت، بۆ هەردوکیان ئەولاد [یەعنی طالیب] هەیە. لە ئەولادی ئاخیرەت بن لە ئەولادی طالیبی دنیا مەبن؛ ئیمڕۆ ڕۆژی عەمەلەو حیساب و لێپرسینەوە نیە، سبەینێ ڕۆژی حیسابەو ڕۆژی عەمەل نیە.

٨/١٦١٣ـ عن جابر بن عبد الله [رضي الله تعالى عنهما] أن رسول الله ـﷺـ مرّ بالسـوق داخـلا من بعض العـاليـة والنـاس كَنَفَتَه، فمرّ بجدي أسك [گوێکورت] ميت، =فتناوله= فأخذ بأذنه، قال: أيكم يحب أن هذه له بدرهم؟ فقـالـوا: ما نحب أنـه لنـا بشيء، ومـانصنـع به؟ قال: أتحبون أنه لكم؟ قالوا: والله لو كان حيا كان عيبا فيه لأنه أَسَكّ فكيف وهو ميت؟ فقال: فوالله! لَلدُّنيا أهون على الله من هذا عليكم. م ـ ٤١٥/١٠.

وفي أخرى مثله: فلو كان حيا كان هذا السَّكَك به عيبا. م.

تەرجەمە:

جابیری کوڕی عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ: پێغـەمـەر ـﷺـ لە طەرەفـی لای ژوورووی مەدیـنـەوە، خەڵقی لە تەنیشتـەوە بوو، تەشـریفی هاتـە ناو بازار بە بازارا ئەڕۆیی، بە لای کارژۆڵـەیـێکـی گوێکـورتـی مردارەوەبـووا ڕۆیـی، گوێـی گرت و

هەڵی گـرت و فەرمـووی: کێ حەزەکـا ئەمـەی بە درهـەمێ بێ؟ عەرزیان کرد: حەز ناکەین کە بە هیچ ئەوەمان بێ، چی لێ بکەین؟ فەرمووی: حەزەکەن کە [هەروا] بۆ ئێوە بێ؟ عەرزیان کرد: وەڵڵاهی ئەگـەر زینـدوو بوایـە گوێکـورتیـەکەی عەیب ئەبو تیایا؛ چونکی گوێ قوڵــە، کە وابێ چۆن حەزی لێ ئەکـەین کە مردارەوەبـوە؟ فەرمـووی: وەڵڵاهی دنیا لە لای خوا لەوە کەمترو حەقیرترە لە لای ئێوە. یەعنی ئەمە لای ئێوە چەندە سووك و بێقیمەتە دنیا لە لای خوا لەوە سووکترو بێقیمەتترە.

٩/١٦١٤ـ عن مطرف عن أبيه [رضي الله تعالى عنه] قال: أتيت النبي ـﷺـ وهو يقرأ ﴿ألهاكم التكاثر﴾ قال: يقول ابن آدم:مالي مالي! وهل لك يا ابـن آدم من مالِـك إلا ما أكـلت فأفـنيت، أو لبست فأبليت، أو تصدقت فأمضيت؟ م ـ ١٠/٤١٥.

تەرجەمە:

(مطرف) لەباوکیەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەت ئەکا چوومە خزمـەت پێغـەمـەر ـﷺـ ﴿ألهـاکم التکـاثـرُ﴾ی ئەخـوێنـد فەرمووی: بەنـی ئـادەم ئەڵـێ: ماڵم ماڵم! ئەی بەنی ئـادەم بۆ تۆ غەیـری ئەوەی ئەیخـــۆیت و بە فەنــادای ئەبــەیت و، ئەوەی کە لەبــەری ئەکــەیت و ئەیرزێنی و، غەیـری ئەوەی کە ئەیکـەی بە صەدەقـەو لە پێش خۆتـەوە ئەینێری هیچ ماڵی ترت هەیە؟

١٠/١٦١٥ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـﷺـ قال: يقول العبد: مالي مالي! إنما له من ماله ثلاث: ما أكل فأفنى، أو لبس فأبلى، أو أعطى فاقتنى. وما سوى ذلك فهو ذاهب وتاركه للناس.

م ـ ١٠/٤١٦ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: عەبد ئەڵێ: ماڵم ماڵم! عەبد لە ماڵی خۆی سێ شتی هەیە: ئەوی خواردوویەتی و نەیهێشتوە، ئەوی پۆشیویەتی و رزانوویەتی، ئەوی بەئیحسان داویەتی بە موستەحەق و پاشەکەوتی کردوە. غەیری ئەو سێ شتە ئەڕواو بۆ خەڵقی بەجێ یێڵێ.

١١/١٦١٦ ـ عن عبد الله بن عمرو بن العاص ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عن رسول الله ـ ﷺ ـ أنه قال: إذا فتحت عليكم فارس والروم أي قوم أنتم؟ قال عبد الرحمن بن عوف [رضي الله تعالى عنه]: نقول كما أمرنا الله. قال رسول الله ـ ﷺ ـ: أو غير ذلك؟ تتنافسون، ثم تتحاسدون، ثم تتدابرون، ثم تتباغضون، أو نحو ذلك. ثم تنطلقون في مساكين المهاجرين؛ فتجعلون بعضهم على رقاب بعض. م ـ ١٠/٤١٧ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: کە ئێوە فارس و رۆمتان فەتح کرد چۆن قەومێ ئەبن؟ عەبدورەحمانی کوڕی عەوف عەرزیکرد: ئەڵێین وەك خوا ئەمری پێکردووین وا ئەبین. پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: یا غەیری ئەوە ئەبن؟ نەفسانییەت لەگەڵ یەکا ئەکەن، حەسەد بە یەکتریی ئەبەن، پشتەکەنە یەك و قسە لەیەك دائەبرن، بوغزی یەکتریی ئەکەن. یا وەك =ئەو= شتانە ئەکەن. لە پاشا ئەکەونە ناو موهاجیری فەقیرەوە کوشتاریان لێ ئەکەن ئەیان دەن بەسەر یەکا [وەك لێژنە دار].

دوو موعجیزەی گەورەی تیایە:

فارس و رۆم فەتح کرا کە بە خەویشیانا نەئەهات.

حەسەدو نەفسانیەت و ئەوانی تریشیان کرد.....

١٦١٧/١٢ـ عامر بن سعد [بن أبي وقاص] قال: كان سعد بن أبي وقاص [رضي الله تعالى عنه] في إبله فجاءه ابنه عمر فلما رآه سعد قال: أعوذ بالله من شر هذا الراكب فنزل، فقال له: أنزلت في إبلك وغنمك وتركت الناس يتنازعون الملك بينهم؟ فضرب سعد في صدره، فقال: اسكت سمعت رسول الله ـﷺـ يقول: إن الله ـ عزوجل ـ يحب العبد التقي الغني الخفي. م ـ ١٠/ ٤٢٠.

تەرجەمە:

عامیری کوڕی سەعدی کوڕی ئەبووەقاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ =ئەفەرموێ: سەعدی باوکی ـ رضي الله تعالى عنهما ـ = لە ناو وشترەکانیا بوو، عومەری کوڕی هات، کە سەعد چاوی بە عومەر کەوت فەرمووی: پەنا ئەگرم بە خوا لە شەڕی ئەم سوارە! کە دابەزیی بە سەعدی باوکی وت: بۆ لە ناو مەڕو وشترەکانتا دانیشتوویی و خەڵقت بەجێ هێشتوە لەسەر موڵك شەڕەکەن؟ سەعد ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە سنگیا کێشاو فەرمووی: وز بە لە پێغەمەر ـﷺـ م بیست ئەیفەرموو: خوا ـ عزوجل ـ عەبدی صاحیب تەقواو دڵ غەنی و گۆشەگیری خۆی خۆشەوێ.

١٦١٨/١٣ـ أبو عبد الرحمن الحبلي يقول: سمعت عبد الله بن عمرو بن العاص [رضي الله تعالى عنهما] وسأله رجل فقال: ألسنا من فقراء المهاجرين؟ فقال له عبد الله: ألك امرأة تأوي إليها؟ قال: نعم. قال: ألك مسكن تسكنه؟ قال: نعم. قال: فأنت من الأغنياء. قال: فإن لي

خادما، قال: فأنت من الملوك. قال أبو عبد الرحمن: وجاء ثلاثة نفر إلى عبد الله بن عمرو بن العاص وأنا عنده، فقالوا له: يا أبا محمد إنا والله لا نقدر على شيء: لا نفقة، ولا دابة، ولا متاع، فقال لهم: ما شئتم؟ إن شئتم رجعتم إلينا فأعطيناكم ما يسّر الله لكم، وإن شئتم ذكرنا أمركم للسلطان [. . . .] وإن شئتم صبرتم، فإني سمعت رسول الله ـ ﷺ ـ يقول: إن فقراء المهاجرين يسبقون الأغنياء يوم القيامة إلى الجنة بأربعين خريفا. قالوا: فإنا نصبر لا نسأل شيئا. م ـ ١٠/٤٢٧.

تەرجەمە:

ئەبو عەبدورەحمانی (حبلي) ئەفەرموێ: پیاوێ هات داوای شتی لە عەبدوڵلای کوڕی عەمری کوڕی عاص کرد. عەرزیکرد: بۆ ئێمە لە فوقەرای موهاجیرین نین؟ عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ لێی پرسی: ژنت هەیە کە بچیەوە لایو خزمەتت بکا؟ عەرزیکرد: بەڵێ. فەرمووی: خانووت هەیە تیا دانیشی؟ عەرزیکرد: بەڵێ. فەرمووی: کە وابێ تۆ دەوڵەمەندی. عەررزیکرد: خزمەتکارێکیشم هەیە. فەرمووی: کە وابێ تۆ پادشای.

ئەبو عەبدورەحمان ئەفەرموێ: سێ کەسی هاتنە خزمەت عەرزیان کرد: ئەی ئەبو محەممەد وەڵلاهی ئێمە قودرەتمان بەسەر هیچا نیە؛ نە نەفەقەمان هەیە بیخۆین، نە ولاخمان هەیە، نە مەتاعمان هەیە. . . فەرمووی: چیتان ئەوێ؟ ئەگەر هەوەستان یێنێ بێنەوە لام، خوا چیتان بۆ (میسر) بکا ئەتان ئەمێ، هەوەستان یێنێ حاڵی ئێوە بە قەراڵ ئەڵێم، هەوەستان ئێنێ صەبر بکەن، من لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ م

بیست ئەیفەرموو: فوقەرای موهاجیرین لە ڕۆژی قیامەتا چل ساڵ لە پێش دەوڵەمەنـدا ئەچنە بەهەشتەوە. عەرزیان کرد: کە وابێ صەبر ئەکەین و داوای هیچ ناکەین.

١٤/١٦١٩- جابر بن عبد الله [الأنصاري ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] يقول: جاءت ملائكة إلى النبي -ﷺ- وهو نائم [ذكر منهم الترمذي في جامعه اثنين: جبريل وميكائيل. وفي حديث ابن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ وحسنه وصححه ابن خزيمة أنه -ﷺ- توسد فخذه فرقد، وكان إذا نام نفخ. قال: فبينا أنا قاعد إذ أنا برجالٍ عليهم ثياب بيض الله أعلم بما بهم من الجمال، فجلست طائفة منهم عند رأس رسول الله -ﷺ- وطائفة عند رجليه] فقال بعضهم: إنه نائم، وقال بعضهم: إن العين نائمة والقلب يقظان. فقالوا: إن لصاحبكم هذا مثلا، فاضربوا له مثلا، فقال بعضهم: إنه نائم، وقال بعضهم: إن العين نائمة والقلب يقظان. فقالوا: مثله كمثل رجل بنى دارا وجعل فيها مأدُبة [وليمة، إن ضُمَّت الدال] وبعث داعيا فمن أجاب الداعي دخل الدار وأكل من المَأدُبة.

[وفي حديث ابن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ عند أحمد: بنى بنيانا حصينا، ثم جعل مأدُبة فدعا الناس الى طعامه وشرابه، فمن أجابه أكل من طعامه وشرب من شرابه ومن لم يجبه عاقبه]

فقالوا: أوِّلوها له يفقهها، فقال بعضهم: إنه نائم، وقال بعضهم: إن العين نائمة والقلب يقظان. فقالوا: فالدار الجنة، والداعي محمد -ﷺ-.

[وفي حديث ابن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ: أما السيد فهو رب

العالمين، وأما البنيان فهو الإسلام، وأما الطعام فهو الجنة، ومحمد ـ ﷺ ـ الداعي. فمن اتبعه كان في الجنة]. فمن أطاع محمدا ـ ﷺ ـ فقد أطاع الله، ومن عصىٰ محمدا ـ ﷺ ـ فقد عصى الله. ومحمد [ﷺ] فرق بين الناس [المؤمن والكافر].

عن سعيد بن =أبي= هلال عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه :ـ خرج علينا النبي ـ ﷺ ـ [وصله الترمذي بلفظ: خرج علينا النبي ـ ﷺ ـ يوما فقال: إني رأيت في المنام كأن جبريل عند رأسي وميكائيل عند رجلي يقول أحدهما لصاحبه: اضرب له مثلا، فقال: اسمع سمعت أذنك! واعقِل عقل قلبك! إنما مثلك ومثل أمتك كمثل ملك اتخذ دارا ثم بنى فيها بناء، ثم جعل فيها مائدة، ثم بعث رسولا يدعو الناس إلى طعامه؛ فمنهم من أجاب الرسول، ومنهم من تركه. فالله هو الملك، والدار الإسلام، والبيت الجنة، وأنت يا محمد رسول، من أجابك دخل الإسلام، ومن دخل الإسلام دخل الجنة، ومن دخل الجنة أكل مما فيها. وهذا الحديث منقطع لأن سعيد بن ميناء لم يدرك جابرا، ومعتضد بحديث ربيعة الجرشي، وبالحديث الثاني] ح ـ ١٠ / ٢٩١.

تەرجەمە:

سەعیدی کوڕی مینا ئەڵێ: لە جابیرم بیست [ئەمما سەعیدی بنی مینا جابیری نەدیوە، حەدیثەکەی مونقەطیعە ئەبێ تەئویل بکرێ] کە جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: جەماعەتێ لە مەلائیکە هاتنە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ وپێغەمەر ـ ﷺ ـ نوستبوو [ترمذي دوانی لێ ذیکر کردوون، لە حەدیثی ئیبن و مەسعوودا ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە

ترمذیی ئەڵێ: (حسن)ەو ئیبن وخوزەیمە ئەڵێ: صەحیحە ئەفەرموێ: پێغـــەمـــەر ـﷺـ پاڵی دا بە رانیـەوەو خەوی لێ کـەوت، کە تەشـریفی بنـوستـایـە پرخـەی ئەهات. ئیبن ومەسعوود ئەفەرموێ: لە وەختێکا کە دانیشتبـووم تێفکـریم بەعـزێ پیـاو هاتن جلی سپییـان لەبـەرا بوو خوا ئەزانێ کە چەندە جوان بوون، بەعزێکیان لای سەریەوەو بەعزێکیان لای پێیـەوە دانیشتن] بەعـزێکیـان وتیـان: نوستـوە، بەعـزێکیان وتی: چاوی نوستوەو دڵی بەخەبەرە. وتیان: مەثەلێ بۆ ئەم رەفیقەتان بڵێن. بەعزێکیان فەرموویان: نوستوە [یەعنی نایبییێ] بەعزێکیان فەرموویان: چاوی نوستوەو دڵی ورِیایە [یەعنی تێ ئەگا]. فەرموویان: مەثەلی ئەو وەك مەثەلی پادشایێ وایە خانوویێکی دروست کردبێ و، ضیافەتێکی تیا کردبێ و پیاوێ بنێرێ خەڵق بانگ کا، هەرکەسێ ئیجابەتی ئەو پیاوەی کرد ئەچێتــە خانــوەکـەیـەوەو لە ضیـافـەتـەکـە ئەخـوا، ئەوی بەدەنگ بانـگ کەرەکـەوە نەچێ ناچێتـە ئەو خانـوەوەو لە ضیـافـەتـەکـە ناخـوا. فەرمـوویـان: تەئـویلی ئەم تەمثیلەی بۆ بکـەن تێی بگـا. بەعـزێکیـان فەرمووی: نوستوە [نایبییێ]بەعزێکیان فەرموویان: چاوی نوستوەو دڵی ورِیایە [تێ ئەگا] فەرموویان: خانوەکە بەهەشتە، بانگ کەرەکە محەممەدە ـﷺـ.

[لە حەدیثی ئیبن و مەسعوودا ـ رضي الله تعالی عنه ـ کە ئەحمەد ریوایەتی ئەکا ـ فەرموویانە: ئەو گەورەیەی کە بیناکەی دروست کردوە (رب العالمین)ە بیناکە ئیسلامە، طەعامەکە بەهەشتە، محەممەد ـﷺـ بانگ کەرەکەیە، هەرکەسێ تابیعی ببێ لە بەهەشتا ئەبێ.] هەرکەسێ ئیطــاعــەی محـەمـەد ـﷺـ بکـا ئەو کەسـە ئیطـاعـەی خوای کردوە.

هەرکەسێ لە محەمەد -ﷺ- عاصی ببێ ئەو کەسە بە تەحقیق عیصیانی خوای کردوە. محـــەمـــەد -ﷺ- تەفـــریـقـی لە بەیـنـی خەڵـقــا کردوە [موسوڵمان و کافرو صالیح و طالیحی لە یەك جویکردوتەوە].

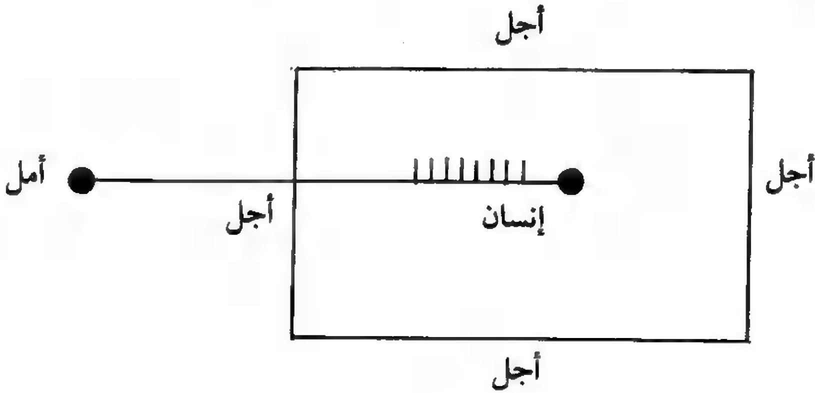
سەعیـدی بنی هیلال لە جابیـرەوە ریـوایـەت ئەکـا پێغەمەر -ﷺ- رۆژێ تەشـریفی هاتـەلامـان. ح - ٢٩٢/١٠] ترمـذیی فەرمووی: لە خەوما دیم (کأنە) جیبریل لای سەرمەوەو میکائیل لای پێمەوە دانیشتن، یەکێکیـــان بەوی تریـانی وت: مەثـەلێکی بۆ بلێ، فەرمـووی: گوێت لێ بـێ خوا گوێـت بداتێ، تێبگـــە خوا عەقڵت بداتێ. مەثـــەلی تۆو مەثەلی ئوممەتی تۆ وەك مەثەلی پادشاهێکە خانوویێ دروست بکا، لە ناو ئەو خانوەدا بینایێ دروست بکا، لەو بینایەدا خوانێکی تیا دانێ، لە پاشـا پیـاوێ بنێـرێ خەڵق بانـگ بکـاتـە سەر طەعـامێ، هەر بەعـزێ ئیجابەتی دەعوەتەکەی کرد بە دەنگ پیاوەکەیەوە چوو، بەعزێ نەیکرد. خوا ئەو پادشایەیە، خانوەکە ئیسلامەتییە، بیناکە بەهەشتە، تۆیش ئەی محەمەد فرستادەکەی، هەرکەسێ ئیجابەتی تۆ بکا داخڵی ئیسلامەتی ی ئەبێ، هەرکەسی داخڵی ئیسلامەتی ببێ ئەچێتە بەهەشتەوە، هەرکەسێ بچێتە بەهەشتەوە لەوەی کە لە بەهەشتایە ئەخوا. بەم حەدیثی ئیبن و هیلالە حەدیثەکەی ئیبن و مینا ئەبێ بە (متصل)و (مرفوع).

لە حەدیثی (ابن مسعود)وا دیارە کە چاوی بەو مەلائیکەتانە کەوتووە و گوێی لە قسەیان بوە؛ چونکی خۆی حازری حادیثەکە بوە، پێغەمەر -ﷺ- کە وەحیەکە براوەتەوە تەشریفی چوتە دەرێ خەوەکەی گێراوەتەوە. جابیریش یا حازر بوە یا لە پێغەمەری بیستوە -ﷺ-.

١٥/ ١٦٢٠ـ عن عبد الله [بن مسعود] ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال: خط النبي ـﷺـ خطا مربعا، وخط خطا في الوسط خارجا منه، وخط خُطَطا [وبكسر ففتح] صغارا إلى هذا الذي في الوسط من جانبه الذي في الوسط وقال: هذا الإنسان، وهذا أجله محيط به، أو قد أحاط به. وهذا الذي هو خارج أمله، وهذه الخطط الصغار الأعراض، فإن أخطأه هذا نهشه هذا، وإن أخطأه هذا نهشه هذا. ح ـ ٩/٢٢٨. ن في الرقاق. ت، جه، في الزهد.

١٦/ ١٦٢١ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] قال: خطَّ النبي ـﷺـ خطوطا فقال: هذا الأمل وهذا أجله، فبينما هو كذلك إذ جاءه الخط الأقرب. ح ـ ٩/٢٢٩. ن.

صورته التي تستبان في تصويره ـ عليه الصلاة والسلام ـ هكذا:

تەرجەمە:

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- خەتێکی مورەببەعی کێشا، خەتێکی لە ناوەڕاستا کێشا، لە مورەببەعەکە چوە دەرێ، چەند خەتێکی وردەڵەی لە تەنیشت ئەو خەتـەوە کێشـا لە ناو مورەببەعەکەدا، فەرمووی: ئەمە ئینسانە [بۆ ئەو نوقطـەی لە مورەببـەعـەکـەدایە] ئەوە ئەجـەلیـەتی [بـۆ مورەببـەعـەکە] ئیحـاطـەی بە ئینسـانـا داوە، ئەو خەطەی لە مورەببەعەکە چوەتە دەرێ ئەمـەلی ئینسـانـە. ئەم خەطـە وردانـەی کە لە ناوەوەیـە لە تەنیشت ئەو خەطە خاریجەکەوەیە نەخۆشیی و بەڵاو موصیبەتە کە بەسەر ئینسانا یێ، ئەگەر ئەو بەڵایەی بۆ نەیێ ئەم بەڵایە ئەیگرێ، ئەگەر ئەمیش نەیگرت ئەوی دوای ئەو ئەیگـرێ، یەعنی ئەو عەواریضـانـە نایێڵن ئینسـان بە ئەمەلی بگا، لە پێش ئەمەلەکەیا ئەجەلەکەی بۆ یێ.

ئەنەسی کوڕی مالیك - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- چەند خەطێکی کێشا فەرمووی: ئەمە ئەمەلە. ئەمەیش ئەجەلە، لە وەختێکـا بە تەمـای ئەمـەلی بێ ئەو خەطـەی لێی نزیـك بێ کە مورەببـەعـەکـەیـە بۆی یێ ناگـاتـە ئەمـەلەکەی. یەعنی ئینسان ئەمەلی دوورو درێژ نەکا بە دەوام مونتەظیری مردن بێ‌و فکری لێ بکاتەوە.

١٦٢٢/١٧- عن أبي ذر [رضي الله تعالى عنه] عن النبي -ﷺ- فيما روى عن الله - تبارك وتعالى - أنه قال: يا عبادي إني حرمت الظلم على نفسي، وجعلتـه بينكم محـرمـا؛ فلا تظـالـمـوا يا عبادي كلكم ضال إلا من هديته فاستهـدوني أهـدكم. يا عبـادي كلكم جائـع إلا من أطعمته فاستطعموني

أطعمكم. يا عبادي كلكم عار إلا من كسوته فاستكسوني أكسكم.يا عبادي إنكم تخطئـون بالليـل والنهـار وأنا أغفر الذنوب جميعا فاستغفروني أغفر لكـم. ياعبـادي إنـكم لن تبلغـوا ضرِّي فتضـروني ولن تبلغـوا نفعي فتنفعـوني. يا عبـادي لو أن أوّلكم وآخـركم، وإنسكم وجنكم كانـوا على أتقى قلب رجـل واحـد منكم ما زاد ذلـك في ملكي شيئـا. يا عبادي لو أن أولكم وآخركم، وإنسكم وجنكم كانوا على أفجر قلب رجل واحد منكم ما نقص ذلـك من ملكي شيئـا. يا عبـادي لو أن أولكم وآخركم، وإنسكم وجنكم قاموا في صعيد واحد فسألوني فأعطيت كل إنسان مسألته مانقص ذلك مما عندي إلا كما ينقص المخيط إذا أدخل البحر. يا عبادي إنما هي أعمالكم أحصيها لكم، ثم أوفيكم إياها فمن وجد خيرا فليحمد الله، ومن وجد غير ذلك فلا يلومن إلا نفسه.

قال سعيد بن عبد العزيز: كان أبو إدريس الخولاني إذا حدث بهذا الحديث جثا على ركبتيه. م ـ ١٠/٩٠.

تەرجەمە:

ئەبوذەڕ ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە پێغەمەر ـﷺـ وە ئەویش لە خواوە ـ عزوجل ـ ریوایەت ئەکا کە خوا ـ تبارك وتعالى ـ فەرمووی: ئەی عیبادی من زوڵمم لەسەر خۆم حەرام کردوە، لە بەینی ئێوەیشا بە حەرامم گێراوە. زوڵم لە یەکتری مەکەن. ئەی عیبادی من هەموو رێتان لێ ون بوە ئەو کەسە نەبێ کە من هیدایەتم داوە هیدایەتم لێ طەلەب بکەن هیدایەتتان بدەم. ئەی عیبادی من غەیری ئەوەی کە من طەعامم داوەتێ هەمووتان برسین داوای طەعامم لێ بکەن طەعامتان بدەمێ.

ئەی عەبدانی من غەیری ئەوانەی کە من پۆشتەم کردوون هەموو رووتن داوای لیباسم لیّ بکەن بتان دەمیّ بی‌پۆشن. ئەی عەبدانی من ئیّوە بە شەوو بە رۆژ گوناە ئەکەن من لە هەموو گوناە خۆش ئەبم داوای لە گوناەخۆشبوونتان لە من بکەن لیّتان خۆش ببم. ئەی عیبادی من ئیّوە ناگەنە مەرتەبەیێ زەرەر بە من بگەیێنن، قەت ناگەنە دەرەجەیێ بتوانن نەفـع بە من بگـەیێنن، ئەی عیبـادی من ئەگـەر ئەوەڵتـان و ئاخـرتـان، ئینسانتان وجیننیتان لەسەر دڵی ئەو پیاوە بن کە لە هەمووتان صالحترو بە تەقواترە ئەوە هیچ شتیّك لە موڵکی من زیاد ناکا. ئەی عیبادی من ئەگـــەر ئەوەڵ و ئاخـــرتـان ئینس و جینتـان لەســەر دڵی یەکیّ بن کە لە هەمووتان فاسق و فاجیرترە ئەوە لە موڵکی من هیچ شتیّ کەم ناکاتەوە. ئەی عیبادی من ئەگەر ئەوەڵ و ئاخرتان ئینس و جینتان لە یەك صەحرادا رابوەستن هەموو داوای شتم لیّ بکەن بە کوللی ئینسانیّ [بە هەموو جینییّ] ئەوی داوای کردوە بیئەمیّ ئەوە لەوەی کە لامە ئیمجا بە قەد دەرزییّ کە بیکـەی بە بەحـرا کەم بکـاتـەوە. [ئـەوە تەقـریبـە لە ذیهنی خەڵقەوە گینا موڵکی خوا نیهایەتی نیە، بە عەطاو کەرەم هیچی لیّ کەم نابیّتەوە] ئەی عەبدانی من ئیّمە هەر عەمەلی خۆتانە کە بۆتان حیساب ئەکـەم و ئەتـان ئەمـەوە کەسیّ ئەگـەر لە ئاخیرەتا خیّری دەست بکەویّ حەمـدی خوا بکـا، ئەگـەر غەیـری ئەوەی دەست بکـەویّ هەر خەتای خۆی بگریّو لەومی خۆی بکا.

سەعیدی کوری عەبدولعەزیز ئەفەرمۆی: ئەبوئیدریسی خەولانی کە ئەم حەدیثەی ریوایەت ئەکرد لەسەر هەردوو ئەژنۆی بەچۆکا ئەهات.

من بلغ ستين سنة فقد أعذر الله إليه في العمر[1] لقوله ـ عزوجل ـ: ﴿أوَلَم نعمِّركم ما يتذكر فيه من تذكر وجاءكم النذير؟﴾[2]

تەرجەمە:

هەرکەسێ عومری گەیی‌یە شەصت ساڵ ئیتر خوا عوذری ئەو کەسە نایێڵێ؛ چونکی خوا ـ عزوجل ـ فەرموویەتی: بۆ من ئەوەندەم عومر بە ئێوە نەداوە کە ئەوی فکر بکاتەوە بەرخۆی لەو عومرەدا فکری تیابکاتەوە لە گوناە لاداو تەقوا بکا بۆ ئەوەی کە ئێوە بترسێنێ وەك پیریی‌یا وەك پێغەمەر ـﷺـ؟

ئەبوهورەیرە ریوایەت ئەکا: جەنگەڵستانی مردن لە بەینی شەصت و حەفتادایە. ئیبراهیمی کوڕی فەضل لە راویەکانیا ضەعیفە.

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ (مرفوعا) یەعنی پێغـەمـەر ـﷺـ فەرمـووی: عومـری ئوممـەتی من لە بەینی شەصت و حەفتادایە، کەمیان هەیە لەوە تێپەڕ بکا. ترمذیی لە (زوهد)ا ریوایەتی کردوە.

١٨/١٦٢٣ـ عن أبي هريـرة [رضي الله تعـالى عنه] عن النبي ـﷺـ قال: أعذر الله إلى امرىء أخَّر أجله حتى بلَّغه ستين سنة. ح ـ ٩/٢٣٠.

(١) ئەمە حەدیث نیەو سەرەتای (باب)یکە لە بوخاریدا بەو ناونیشانە.

(٢) فاطر/ ٣٧.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: خوا عوذری ئەو کەسەی نەهێشتوە کە تا ئەیگەیێنێتە شەصت ساڵ ئەجەلی دوا خستوە.

١٩/١٦٢٤ـ أبـو هريـرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال: سمعت رسول الله ـ ﷺ ـ قال: لايـزال قلب الكبيـر شابـا في اثنتين: في حب الـدنيا، وطول الأمل. ح ـ ٩/٢٣١. م في الزكاة، ن في الرقاق.

٢٠/١٦٢٥ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال =قال= رسول الله ـ ﷺ ـ: يكبر ابن آدم ويكبر معه اثنتان: حب المال، وطول العمر. وفي م ـ ٤/٤٣٦: يهرم ابن آدم ويشب في اثنتان:الحب على المال، والحرص على العمر.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: ڕۆژ بەڕۆژ بەنی ئادەم پیر ئەبێ لەگەڵ ئەو دوو شت گەورە ئەبـێ: حوبـی ماڵ و، طوولی ئەمـەل. لە موسلیمـا فەرمـووی: بەنی ئـادەم هەر پیـر ئەبێ و دوو شت لەگـەڵ ئەو جەهێـڵ ئەبێتەوە: حوب لەسەر ماڵ و، حیرص لەسەر عومر.

الزهد

٢١/١٦٢٦ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال: ليس الغنى عن كثرة العرض، ولكن الغنى غنى النفس. ح ـ ٩/٢٤٦. م ـ ٤/٤٣٨.

تەرجەمە:

پێغـەمـەر ـ ﷺ ـ فەرمـووی: دەوڵـەمـەنـدیی لە مەتـاعی دنیاوە نیە،

دەوڵەمەندیی دەوڵەمەندیی دڵە.

تمني الموت [1]

١٦٢٧/٢٢- عن قيس [بن أبي حازم] قال: سمعت خبّابا [رضي الله تعالى عنه] وقد إكتوىٰ يومئذ سبعا في بطنه، وقال: لولا أن رسول الله -ﷺ- نهانا أن ندعو بالموت لدعوت بالموت. إن أصحاب محمد -ﷺ- مضوا ولم تنقصهم الدنيا بشيء، وإنا أصبنا من الدنيا ما لا نجد له موضعا إلا التراب. ح - ٩/٢٣٦

١٦٢٨/٢٣- وعنه قال: أتيت خبابا وهو يبني حائطا له فقال: إن أصحابنا الذين مضوا لم تنقصهم الدنيا شيئا، وإنا أصبنا من بعدهم شيئا لا نجد له موضعا إلا التراب. ح - ٩/٢٣٦.

تەرجەمە:

قەیسی کوڕی حازم - رحمه الله - ئەفەرموێ: خەبباب لە حەوت جێوە زکی داغ کردبو، لێم بیست ئەیفەرموو: ئەگەر پێغەمەر -ﷺ- نەهی لێ نەکردینایە لە دوعای مردن کردن دوعام ئەکرد بۆ مردن. ئەصحابی محەمەد -ﷺ- رابوردن دنیا هیچی لە ئەجری ئاخیرەت لێ کەم نەکردنەوە، ئێمە ئەوەندەمان لە دنیا پێگەییوە غەیری گڵ، یەعنی بیناکردن، جێیێ نادۆزینەوە کە ماڵی دنیای تێ بخەین. لە ریوایەتەکەی دوەما ئەڵێ: هاتمە لای خەبباب بینای دروست ئەکرد وای فەرموو.

١٦٢٩/٢٤- عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - عن النبي -ﷺ-

---

(١) مردن بەئاوات خواستن.

قال إن العبد ليتكلم بالكلمة من رضوان الله لا يُلقي لها بالا يرفع الله بها درجات، وإن العبد ليتكلم بالكلمة من سخط الله لا يلقي لها بالا يهوي بها في جهنم ح ـ ٩/٢٦٢. ما يتبين فيها يزل بها في النار أبعد مما بين المشرق ح ـ ٩/٢٦١، م ـ ١٠/٤٣٢ وفيه: والمغرب. ن في الرقاق، ت، في الزهد.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: عەبد بە کەلیمەیێ تەلەفوظ ئەکاو هیچ موبالاتی پێ ناکا کە خێرە یا شەڕە، فەقەط ئەو کەلیمەیە ڕەضای خوای تیایە. بەوە خوا چەند دەرەجە بەرزی ئەکا. بە کەلیمەیێ لە سەخەطی خوا تەکەللوم ئەکاو چاك و خراپی لێك ناداتەوە بەوە ئەکەوێتە جەهەننەمەوە دوورتر لە بەینی مەشریق و مەغریب. أخری.

یەعنی خراپی یەکێك ئەڵێ لای گەورەیێ، یا بە خراپی ناوی ئەبا، یا ئیستیهزایێ بە کەسێ ئەکا، یا ئیستیخفافی کەسێ ئەکا، تا خەڵق بێنێتە پێکەنین (مثلا).

بۆ ئینسان لازمە کە زمانی خۆی لە قسەی پڕوپووچ بگرێو دیقەت لەو قسەی لە دەمی بێتەدەرێ بکا، چاك بوو بیڵێ خراپ بوو نەیڵێ.

٢٥/١٦٣٠ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال قال رسول الله ـ ﷺ ـ: إن الله إذا أحب عبدا دعا جبريل ـ عليه السلام ـ فقال: إني أُحِبُّ فلانا فأَحِبَّه، قال: فيحبُّه جبريل ثم ينادي في السماء فيقول: إن الله يحب فلانـا فأحبـوه فيحبُّـه أهل السماء، قال: ثم يوضع له القبول في الأرض.

وإذا أبغض الله عبـدا دعـا جبريل فيقول: إني أبغض فلانا فأبغضه، قال: فيبغضـه جبـريـل ثم ينـادي في أهل السماء: إن الله يبغض فلانا فأبغضوه قال: فيبغضونه ثم يوضع له البَغْضاء في الأرض. م ـ ١٠/٦٧.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: خوا کە عەبدێکی خۆیی خۆش ویست جیبریل ـ علیه السلام ـ بانگ ئەکا ئەفەرموێ: من فلانم خۆشەوێ تۆیش خۆشت بوێ، فەرمـووی: جیبـریـل ـ علیـه السـلام ـ خۆشی ئەوێ، لە پاشا جیبریل بانگ ئەدا بە ناو ئەهلی ئاسمانا ئەفەرموێ: خوا فلانی خۆشەوێ ئێوەیش خۆشتان بوێ، ئەهلی ئاسمانیش خۆشیان ئەوێ. فەرمووی: لە پاشا لە ئەرزا قوبووڵ کرانی بۆ دائەنرێ، یەعنی هەموو کەس خۆشیان ئەوێ. کە خوا عەبدێ ببوغزێنێ جیبریل ـ علیه السلام ـ بانگ ئەکا ئەفەرموێ: من فلان ئەبوغزێنم تۆیش بی‌بوغزێنە، جیبریل ـ علیه السلام ـ ئەیبوغزێنێ، لە پاشا جیبریل ـ علیه السلام ـ بە ناو ئەهلی ئاسمـانـا بانـگ ئەکـا: کە خوا فلان ئەبـوغـزێنێ ئێوەیش بی‌بوغزێنن. فەرمووی: ئەیبوغزێنن. لە پاشا لە ئەرزا بوغزی بۆ دائەنرێ.

ئومێدم وایە کە مەلا حسەین ـ سلمه الله ـ لە قیسمی ئەوەڵ بێ، خوا خۆم و هەموو ئەحباب و کەس و کارم لە قیسمی ثانی بەدوور کا. ئامین.

٢٦/١٦٣١ـ عن أبي صالح قال: كنا بعرفة فمر عمر [. . . . . . .] بن عبد العزيز وهو على الموسم فقام الناس ينظرون إليه فقلت لأبي [ ]:

يا أبت إني أرى الله تعـالى يحب عمـر بن عبـد العـزيـز، قال: ومـا ذاك؟ قلت: لِمَـا لَه من الحب في قلوب النـاس. قال: بأبيـك أنت سمعت أبـا هريرة يحدث عن رسول الله ـﷺـ؟ ثم ذكر بمثل الحديث السابق. م ـ ١٠/٦٩.

تەرجەمە:

ئەبوصاڵحی کوڕی...[1] فەرمووی: لە عەرەفاتا بووین عومەری کوڕی عەبدولعەزیز ـ رضي الله تعالى عنه ـ رابورد ئەو ئەمیری حەج بوو، خەڵق راوەستان تەماشایان ئەکرد، بە باوکمم وت: بابە وا ئەبینم کە خـوا عومەری کوڕی عەبدولعەزیزی خۆشەوێ. فەرمووی: بۆچی؟ عەرزم کرد: چونکی لە دڵی خەڵقا مەحەببەتی هەیە. فەرمووی: باوکم بەقـوربـانت بێ! لە ئەبـوهـورەیـرە ـ رضي الله تعـالى عنه ـم بیست؟ [حەدیثەکەی پێشووی ریوایەت کرد].

٢٧/١٦٣٢ـ عن عبد الله قال: جاء رجل الى رسول الله ـﷺـ فقال: يا رسـول الله ـﷺـ كيف ترى في رجـل أحب قومـا ولمـا يلحق بهم؟ قال رسول الله ـﷺـ: المرء مع من أحبَّ. م ـ ١٠/٧٠.

تەرجەمە:

پیاوێ هاتە خزمەت پێغەمەر ـﷺـ عەرزیکرد: (یارسول الله) لات چۆنـە پیـاوێ قەومێکی خۆش بوێ ئێشتـا خۆی لە عیبـادەتـا نەگـەییبێتە ئەوان؟ پێغـەمـەر ـﷺـ فەرمـووی: ئینسـان لە قیـامەتا لەگەڵ ئەوەیە کە خۆشی ئەوێ.

(١) دانەر بۆشایی بۆ ناوی باوکی صاڵح داناوە، منیش موسلیم گەڕام نەمدۆزییەوە.

[الحمد لله من و مەلا حسەین هەموو موسوڵمانانمان خۆشەوێ، خواو پێغەمەر ـ ﷺ ـ و ئەصحابی کیرام و، تابیعینی بە ئیحسان و، عولەماو، صولەحاو، مەشایخمان خۆشەوێ].

٢٨/١٦٣٣ـ عن أبي ذر [رضي الله تعالى عنه] قال: قيل لرسول الله ـ ﷺ ـ: أرأيت الرجل يرى العمل من الخير ويحمده الناس عليه؟ قال: تلك عاجل بشرى المؤمن. م ـ ١٠/٧٣.

تەرجەمە:

عەرزی پێغەمەر ـ ﷺ ـ کرا: پیاو عەمەلێکی خێر ئەکاو لەسەر ئەوە خەڵق حەمدی ئەکا خەبەرم بدەرێ کە ئەوە چۆنە [یەعنی حەمدێکی مەمدووحە یا مەذمومە]؟ فەرمووی: ئەوە موژدەییێکی پێشەکییە بۆ موئمین [یەعنی عەلامەتی ئەوەیە کە خەڵق خۆشی ئەوێ، ئەوەیش عەلامەتی ئەوەیە کە خوا خۆشی ئەوێ. بەو شەرتە کە خۆی شتێکی وا نەکا کە طالیبی حەمدی خەڵقی لێ دەربکەوێ].

٢٩/١٦٣٤ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال: كنا عند عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ [وعليه قميص في ظهره أربع رقاع فقرأ ﴿وفاكهة وأبا﴾[1] فقال: هذه الفاكهة قد عرفناها، فما الأبُّ؟ ثم] قال: [مه] نُهينا عن التكليف. ح ـ ١٠/٢٩٨ وما في الأقواس أخرجه أبو نعيم عنه. وفي أخرى عنه: فما الأبُّ؟ ثم قال: ياابن أم عمر إن هذا لهو التكلف، وما عليك أن لا تدري ماالأبُّ؟ عبد ابن حميد عن سليمان بن حرب. قسطلاني.]

(١) عبس/ ٣١.

تەرجەمە:

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: لە خزمەت ئیمامی عومەرا بووین ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئایەتی ﴿وفاكهة وأبا﴾ی خوێندەوە فەرمووی: ئەوە فاكيهە ئەزانین چیە ئەمما (أبّ) چیە؟ لە دواییدا فەرمووی: وازبێنە نەهیمان لێ‌كراوە لە (تكلف) ئەی كوڕی دایكی عومەر ئەمەی كە تۆ وتت تەكەلوفە، چە زەرەرێكی بۆ تۆ هەیە كە نەزانی (أبّ) بە چی ئەڵێن؟ [أب:جێ لەوەڕی حەیواناتە]

١٦٣٥/٣٠ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن رسول الله ـﷺـ قال:انظروا إلى من هو أسفل منكم، ولا تنظروا إلى من هو فوقكم فهو أجدر أن لا تزدروا نعمة الله. م ـ ٤١٨/١٠. ح ـ ٢٦٧/٩ بمعناه فيه. وفي: م ـ ١٧/١٠ قال: إذا نظر أحدكم إلى من فضل عليه في المال والخلق فلينظر... إلخ.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: تەماشای ئەوە مەكەن كە لە ماڵ و جەمالا لە ئێوە زیاترن، تەماشای ئەوە بكەن كە لە خوار ئێوەوەیە؛ چونكێ تەماشاكردنی لە خۆتان كەمتر لایەقترە بەوە كە نیعمەتی خوا تەحقیر نەكەن.[1]

[چونكی تەماشاكردنی ژوور خۆی ئەكێشێتە سەر ئەوە كە بە بەشی خۆی ناشوكر بێ‌و، حەسەدبردن بەوەی كە لەو زیاترە].

(١) دانەر ـ خ ـ مانای زیادەكەی موسلیمی نەكرد كە ئاوایە: ئەگەر یەكێك لە ئێوە چاوی بە یەكێك كەوت كە لە دارایی‌و رواڵەتدا لەو زیاترە با تە ماشای..

١٦٣٦/٣١- عن أنس - رضي الله تعالى عنه - قال: إنكم لتعملون أعمالا هي أدق في أعينكم من الشَّعَر، إن كنا نَعُدُّ على عهد النبي -ﷺ- الموبقات. قال أبو عبد الله البخاري: يعني بذلك المهلكات ح - ٢٦٩/٩. ﴿وتحسبونه هينا وهو عند الله عظيم﴾[1]

تەرجەمە:

ئەنەس - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: ئێوە گەلێ عەمەل ئەکەن لە لاتان لە موو باریکترە [یەعنی بە کەمی ئەزانن] ئێمە لە زەمانی پێغەمەرا -ﷺ- بە گوناهی موهلیکمان حسێب ئەکرد. [وەك ئەو ئایەتە کە ئەفەرموێ: ئێوە بە سووکی ئەزانن کەچی لای خوا - عزوجل - زۆر گەورەیە. یەعنی گوناه - بوچووك و گەورەی - لازمە ئینسان خۆیی لێ بپارێزێ]

[ئەبو ئەییووبی ئەنصاریی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: ئینسان حەسەنات ئەکاو ئومێدی پێی هەیەو گوناهی وردەی لە فکر ئەچێتەوە کە ئەچێتە حوضووری خوا - عزوجل - ئەو گوناهانە دەورەی ئەگرن، ئینسان گوناه ئەکاو بە دەوام لێی ئەترسێ، کە ئەچێتە حوزووری خوا بە ئەمینی ئەچێ، یەعنی بە واسیطەی ترسی لە خوا، کە ترسیش بە عیبادەت حسێبە، گوناهەکەی مەحو ئەبێتەوە. أخرجه أسد بن موسى في الزهد. قسطلاني].

(١) النور/ ١٥.

إخـــلاص

١٦٣٧/٣٢- عن أبي هريـرة [رضي الله تعـالى عنه] قال: قال رسول الله -ﷺ-: قال الله - تبارك وتعالى -: أنا أغنى الشركاء عن الشرك، من عمل عمـلا أشـرك فيـه معي غيـري تركتـه وشـركـه. م- ٤٣١/١٠ وشـريكه، نسخة، وشركته نسخة.

تەرجەمە:

پێغـەمـەر -ﷺ- فەرمـووی: خوا - تبـارك وتعـالى - ئەفـەرمـوێ: هەرکـەسـێ ئیشێ بکـاو لەو ئیشـەدا غەیـری من بکـا بە شەریکم ئیشەکەی‌و شەریکەکەی تەرك ئەکەم. یەعنی ئەو ئیشە قەبووڵ ناکەم ئەیهێڵمەوە بۆ شەریکەکەی، ئەو موکافاتی بداتەوە. عیبادەتێ ریای تیا بێ بەتاڵە خوا. قەبوولی ناکا، ئەفەرموێ: من لە هەموو شەریکێ لە شەریکیی غەنی‌ترم.

١٦٣٨/٣٣- عن سلمة بن كهيل قال: سمعت جندبا [رضي الله تعالى عنه] يقول: قال النبي -ﷺ- ولم أسمع أحدا يقول قال النبي -ﷺ- غيره - فدنوت منه فسمعته يقول: قال النبي -ﷺ-: من سمَّع سمَّع الله به، ومن يرائي يرائي الله به. ح - ٢٧٣/٩. م - ٤٣١/١٠. جه في الزهد.

تەرجەمە:

سەلەمەی کوڕی کوهەیل ئەفەرموێ: گوێم لە جوندوب بوو - رضي الله تعالى عنه - ئەیفەرموو: پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: لە هیچ کەسێکم نەبیستبـوو غەیـری ئەو کە بڵێ لە پێغـەمـەرم بیست -ﷺ-. لێی نزیـك بوومەوە لێم بیست ئەیفەرموو: هەرکەسێ ئیظهاری عەمەلی خۆی بکا بۆ خەڵق بە ریبا لە رۆژی قیامەتا لە ناو خەڵقا (مفتضح)ی ئەکاو نییەتە

فاسیدەکەی بۆ خەڵق دەرەخا، یا کەسێ ئیشی چاکەی خۆی لە دنیادا بخاتە گوێی خەڵقەوە ئەوابی ئەو ئەوەیە کە خوا ئەو ئیشەی ئەخاتە گوێی خەڵقــەوە، لە ئاخیــرەتــا لە ئەوابی مەحــرورمــە. کەسێ ئیشی خۆی پێنیشــانی خەڵق بدا، بە رییــا بیکــا، خوا لە ئاخیـرەتـا لە پێش چاوی خەڵق ئابرووی ئەبا بەوە کە ئەم ئیشەی بە رییا کردوە.

(سمعە) ئەوەیە لە لای ئەوانەی کە ئاگایان لە عیبادەتی نەبووبێ بەحث لە عیبادەتەکەی بکا. رییا ئەوەیە =لە= پێش چاوی خەڵق بیکا پێی بڵێن: پیاوێکی بە عیبادەت و تەقوایە. خولاصە نابێ بە عیبادەت غەیری ئیطاعەی خوا هیچ نییەتی تری ببێ، گینا ئەبێ بە گوناه

إيذاء الولي[1] - أعاذنا الله تعالى منه -

٣٤/ ١٦٣٩- عن أبي هريـرة [رضي الله تعـالى عنه] قال: قال رسول الله -ﷺ-: إن الله تعالى قال: من عادى لي وليا فقد آذنته بالحرب، وما تقرَّب إليَّ عبـدي أحبّ إليّ ممـا افتـرضت عليـه، ومـا يزال عبـدي يتقـرَّب إليّ بالنوافل حتى أحبَّه، فإذا أحببته كنت سمعه الذي يسمع به، وبصره الذي يبصــر به، ويــده التي يبطُش بهــا، ورجله التي يمشي بهـا، وإن سألني لأعطينـه، ولئن استعـاذني لأعيـذنه، وما ترددت عن شيء أنا فاعله تردُّدِي عن نفس المؤمن يكره الموت وأنا أكره مساءته. ح - ٩/ ٢٧٥ [وعن عائشة - رضي الله تعـالى عنهـا -: وفؤاده الذي يعقل به، ولسانه الذي يتكلم به. أحمد، بيهقي. قسطلاني].

(١) ئازاردانی پیاوچاکان.

تەرجەمە:

بوخـاریی - رحمـه الله - ئەفـەرمـوێ: محـەمـەدی کوڕی عوثمانی کوڕی کەرامــە لە خالیــدی کوڕی مەخلەدەوە ئەویش لە سولــەیمـانی کوڕی بیلالەوە، ئەویش لە شورەیکی کوڕی ئەبونەمیرەوە، ئەویش لە عەطا [ی کوڕی یەسار]ەوە، ئەویش لە ئەبوهورەیرەوە - رضي الله تعالی عنــه - بۆی ریــوایـەت کردم کە پێغـەمـەر -ﷺ- فەرمـووی: کە خوا - عزوجل - فەرمووی: هەرکەسێ دوشمنیی لەگەڵ وەلییێکی من بکا بە موحـەققـەقی من ئیعـلانی حەربی لەگـەڵ ئەکەم، عەبدی من بە هیچ شتێ لەوەی کە لە سەرم فەرزکردوە لەلام خۆشەویستر بێ (تقرب)ی نەکــردوە بە من [یـەعنی بە فەرز لە هەمـوو شتێ زیـاتـر بە من نزیـك ئەبێتەوە] عەبدی من بە دەوام بە عیبادەتی سونئەت لێم نزیك ئەبێتەوە تا وای لێ یێ کە خۆشم ئەوێ، کە خۆشم ویست من بۆی ئەبم بەو گوێیەی کە شتی پێ ئەبیێ، ئەبم بەو چاوەی کە شتی پێ ئەبینێ، ئەبم بەو دەستەی کە شتی پێ ئەکاو ئەگرێ، ئەبم بەو پێیەی کە پێی ئەڕوا [ئەبم بەو دڵەی کە پێی لە شت ئەگا، ئەبم بەو زمانەی کە قسەی پێ ئەکـا. عن عائشــة - رضي الله تعــالی عنهـا -] داوای شتم لێ بکـا ئەیدەمێ، پەنام پێبگرێ پەنای ئەدەم، لەو شتەی کە ئەیکەم لە هیچ شتێکیانا ئەو تەرەددودەم نیە کە لە قەبضی رۆحی موئمینا هەمە، ئەو لە بەر ئەذیەت مردنی پێ ناخۆشە منیش پێم ناخۆشە کە مەحزوونی بکەم. [یەعنی ئەیشبێ کە قەبضی رۆحی بکەم].

وەلیی ئەوەیە: مولازیمی عیبادەت بێ، گوناه نەخاتە بەینیەوە، بە دەوام قیام بکا بە حوقووقی خوا لە تاڵیی و خۆشیدا. شەرتی وەلیی وایە

کە مەحفــووظ بێ، وە پێغــەمـەران ـ علیهم الصـلاة والسـلام ـ ئەبێ مەعصووم بن. هەرکەسێ شەرع ئیعتیراز لە حەرەکەو سەکەنەی بکا ئەو کەسە مەغرووره شەیتان تەفرەی داوە.

قوشــەیـری ـ قدس سره ـ ئەفـەرمـوێ: وەلیی ئەبێ بە دەوام خوا حیفظی لە زەللە بکا، شایەد زەللەییێکی لێ صادر ببێ دەرحاڵ خوا ـ عزوجـل ـ ئیلهـامی تەویـەی ئەکـاتێ، نابێ تەمـادیی لە گونـاهـا بکا، گوناهێکی تەوبەی لە دواوە بێ خەلەل بە ویلایەتی ناگەیێنێ.

ریـوایـەتی ئەحمـەد وایـە: هەرکـەسێ ئەذیـەتی وەلییێکی مَن بکا. موراد لە فەرز عامــە لە فەرزی عەیــن و فەرزی کیـفــایــە. موراد لە نزیکبــوون گەورەیی دەرەجــەیــە نەك نزیکبــوونـەوە لە مەکـانـا، خوا مونــەززەهــە لە زەمــان و مەکـان. موراد لە (حُبّ) لازمی (حُبّ)ە کە ئیکرام و موکافاتە. موراد لەوەی کە فەرموویە: ئەبم بە چاوو، گوێو، دەست و، پێو، دڵ و، زمانی.. ئەوەیە ئەو ئیشانەی کە بەو ئەعضایانە ئەیکـا بە ئەمـرو ئیلهـامی منـەو، بە هیـدایـەتی منە کە نایێڵم سلوکی ڕێگەی خراپ بکاو بەو ئەعضایانە خراپی بکاو، لە غەیری مەوضوعی (لە)یانا لە عەمەلی بێنێ. خوا ـ عزوجل ـ مونەززەهە لە هەموو ئەمارەی حودووث.

موراد لە تەرەدودی خوا لە قەبـضـی ڕۆحـکـێـشــانـی موئمینــا.. تەرەدودی مەلائیکــەی قەبضی ئەرواحـە، وە مووسـا ـ علیـە السـلام ـ زللەییێکی دا لە عیزرائیل ـ علیه السلام ـ عیزرائیل ـ علیه السلام ـ

لەبەینی خوا ـ عزوجل ـ داو لە بەینی مووسا[1] ـ علیه السلام ـ هات و چوو تا مووسا موخەییەر کراو ئیختیاری لیقای خوای کرد ـ عزوجل ـ.

موراد لە کەراهـــەت و دڵ ناخـۆشکـردنی خوا هی موئمین تەمثیلەو تەقریبە وەك لە بەینی عیبادایە.

ئەم حەدیثــە لە سەنــەدەکــەیـا خالیـدی کوڕی موخلەد هەیـە کە شیعــەییێکی غەلیظــە، ئەبـوداوود ئەفـەرمـوێ: راستگـۆیـە. ئەحمـەد ئەفـەرمـوێ: گەلێ حەدیثی مونکـەری هەیـە. ئەبـوحـاتەم ئەفەرموێ: حەدیثی نەنووسرێو ئیستیدلالی پێ ناکرێ. ئیبن وسەعد ئەڵێ: (منکر الحدیث)ە ئیبن وعەدیش وا ئەڵێو دە حەدیثی مونکەری هەڵژماردوە. ئەم حەدیثـەیشی لەوانـە عەدکـردوە، ئەڵێ: هەر بە تەنهـا ئەو ریوایەتی کردوە. ئەم حەدیثەیش حەدیثێکی زۆر غەریبە. ئەگەر لە بەر هەیبەتی صەحیحی بوخاریی نەبوایە خەڵق ئەم حەدیثەیشیان لە مونکەراتی خالید حسێب ئەکـرد. بە تەنهـا شورەیکی مامـۆستـای ـ مامـۆستـای ریوایەتی کردوە. شورەیکیش حافیظ نیە. غەیری بوخاریی ئەم مەتن و سەنەدەی ریـوایـەت نەکـردوە، لە موسنـەدی ئەحمـەدیشـا نیـە. ئیبن وحـەجەری عەسقەلانی فەرموویەتی: با وایش بێ کە وتوویانە بە گەلێ طەریقی تر ریوایەت کراوە، فەقەط ئەو طەریقانە یا ضەعیفن یا مونقەطیعن. ئەمما ئەو طەریقانە ئەگەیێنێ کە حەدیثەکە ئەصڵێکی هەیە.

١٧/٣/٩٤١. دووشەممە.

(١) بەم جۆرە نارێکەو دەبێ بگوترێ: لە بەینی خوا ـ ع ـ و مووسا ـ ع ـداهات وچوو.

رؤيـــــا[1]

٣٥/ ١٦٤٠ـ عن أنس بن مالـك [رضي الله تعـالى عنـه] أن رسـول الله ـﷺـ قال: الـرؤيـا الحسنـة من الرجل الصالح جزء من ستة وأربعين جزء من النبوة. ح ـ ١٠/ ١١٨. م ـ ٩/ ١١٨. ن، جه.

١٦٤١/٣٦ـ عن ابن عمـر [رضي الله تعـالى عنهمـا] قال قال رسول الله ـﷺـ: الرؤيا الصالحة جزء من سبعين جزء من النبوة. م ـ ٩/ ١١٩

١٦٤٢/٣٧ـ عن أيـوب السختيـاني، عن محمـد بن سيـرين، عن أبي هريـرة [رضي الله تعـالى عنـه] عن النبي ـﷺـ قال: إذا اقتـرب الزمان لم تكد رؤيا المسلم تكذب، وأصدقكم رؤيا أصدقكم حديثا، ورؤيا المسلم جزء من خمسـة وأربعين جزء من النبـوة. والـرؤيـا ثلاثـة: فرؤيا الصالحة بشرى من الله، ورؤيا تحزين [تخويف. بخاري] من الشيطان، ورؤيا مما يحدث المرء نفسه؛ فإن رأى أحدكم ما يكره فليقم فليصل ولا يحدث به الناس، قال: وأحب القيد وأكره الغل. والقيد ثبات في الدين [فلا أدري هو في الحديث أم قاله ابن سيرين؟] ح ـ ١٠/ ١٣٩. م ـ ٩/ ١١٦. وفي أخـرى عنـه في هذا الحـديث: رؤيـا المؤمن جزء من ستـة وأربعين. م ـ ٩/ ١١٧. وفي أخـرى عنـه: وأدرج في الحـديث قوله: وأكره الغل... الخ وليس فيه جزء من ستة وأربعين. م ـ ٩/ ١١٧. ح ـ ١٠/ ١٣٩.

١٦٤٣/٣٨ـ عن عبـادة بن الصـامت وفي أكثـر الروايات عن أبي هريرة [رضي الله تعـالى عنهمـا] عن رسـول الله ـﷺـ قال: رؤيـا الرجل الصالح [رؤيـا الـمؤمـن. أخـرى] جزء من ستـة وأربعين جزء من النبـوة. م ـ ٩/ ١١٨. ت، ن. ح ـ ١٠/ ١٢١ عن عبادة ـ رضي الله تعالى عنه ـ.

---

(١) باسى خەوبينين.

۳۹/۱٦٤٤ـ عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] أنه سمع رسول الله ـﷺ ـ يقول: الرؤيا الصالحة جزء من ستة وأربعين جزء من النبوة. ح ـ ۱۰/۱۲۲.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺ ـ فەرمووی: کە زەمانە لێك نزیك بوونەوە [یەعنی شەوو رۆژ لەبەرابەر بوون نزیك بوونەوە، یا کە قیامەت نزیك بوو] نزیك نیە [یەعنی دوورە] کە خەوی موسوڵمان بە درۆ دەربچێ [یەعنی ئەکثەری راست ئەبێ، فاسق و فاجیر فەرقیان نیە، هەر موسوڵمانەتی شەرتە] کامتان قسە راستە ئەو کەسە خەوی لە خەوی ئەوانی تر راستترە، روئیای موسوڵمان جوزئێکە لە چل و پێنج جوزئی نوبووەت. لە باقی ریوایەتەکانی ترياو عوبادەی کوڕی صامیت و ئەبوسەعیدی خدریی و ئەنەسی کوڕی مالیك: جوزئێکە لە چل و شەش جوزئی نوبووەت. لە ریوایەتی ئیبن وعومەرا جوزئێکە لە حەفتا جوزئی نوبووەت.

[لە ریوایەتێکی ئەنەسا: جوزئێکە لە بیست و شەش جوزئی نوبووەت. لە ریوایەتی ئیبن وعەباسا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ جوزئێکە لە پەنجا جوزئی نوبووەت، لە ریوایەتێکیا: جوزئێکە لە چل جوزئی نوبووەت. مەشهوورترینی ئەم ریوایەتانە ئەوەیە کە چل وشەش یەکی نوبووەت بێ. تەوجیهی ئەم ریوایەتە وا کراوە پێغەمەر ـﷺ ـ شەش مانگ لە پێش پێغەمەرێتیا بە خەو گەلێ شتی وەحی کراوە. بیست وسێ ساڵ پێغەمەر بوە، شەش مانگی پێش پێغەمەرێتی

چل و شەش یەکی بیست و سێ ساڵە. ریوایەتەکانی تریش حەمل کراوەتە سەر ئیختیلافی ئەحوالْ و زەمان و دەرەجەی صەلاحی موسوڵمان و شتی‌تر... فەقەط مادام کە پێغەمەر -ﷺ- ئەمانەی فەرموە ئەویش - علیه الصلاة والسلام - ﴿وما ینطق عن الهوی﴾[1] ئەبێ پێی بروا بکرێ، حیکمەتی هەر خواو رەسوولی خوا ئەیزانێ. ئەگەر ئەم تەوجیهانە بۆ موعانید بکرێ موعانید بە چاوی خۆیان موعجیزەیان دیوەو وتوویانە سیحرە!]

رؤیا سێ نەوعە:

١ - روئیای صالیحە موژدەیە لە طەرەف خواوە بە موسوڵمان دراوە.

٢ - خەوێکە بە ئیرادەی خوا لە طەرەف شەیطانەوە بۆ مەحزوونکردنی موسوڵمانە.

٣ - خەوێکیش ئینسان زۆر فکر لە شت ئەکاتەوە بەو خەیاڵەوە ئەنوێ شەو بێتە خەوی. کە یەکێ لە ئێوە شتێکی ناخۆشی لە خەوا بینی هەڵسێ نوێـژ بکـاو لای هیـچ کەس [نـە دۆست نە دوشمن] نەیگێڕێتەوە. من حەز لە پێوەند [و کەلەپچە] ئەکەم حەز لە تەوق ناکەم، کە پێوەندە [ودەست] ئەباتە لە دینا.

ئەیـووبی سەختیـانی ئەفـەرموێ: نازانم ئەم تەعبیـری پێوەندە بە ئەبـات لە حەدیثـەکـەیـە یا تەعبیری (ابن سیرین)ە دەرجی حەدیثەکەی کردوە[2] یان نا؟ یونس ئەفـەرمـوێ: ظەنم وایـە کە پێـوەنـد لە پێغەمەرەوە -ﷺ- ریوایەت کراوە. بوخاریی ئەفەرموێ: تەوق هەر لە ملا ئەبێ.

(١) النجم/ ٣. واتە: پێغەمەر -ﷺ- لە خۆیەوە قسە ناکا.
(٢) ئەم (یان نا) نەبێ باشترە.

قەسطەلانی ١٠ـ١٤٠ لە یاسینا.

٤٠/١٦٤٥ـ عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] أنه سمع النبي ـﷺـ يقول: إذا رأى أحدكم رؤيا يُحبُّها فإنما هي من الله، فليحمد الله عليها، وليحدث بها،وإذا رأى غير ذلك مما يكره فإنما هي من الشيطان فليستعذ من شرِّها ولا يذكرها لأحد، فإنها لا تضره. ح ـ ١٠/١٢٠. ت، ن.

تەرجەمە:

پێغەمبەر ـﷺـ ئەفەرموێ: کە یەکێ لە ئێوە خەوێکی خۆشی دی ئەو خەوە لە طەرەف خواوەیە حەمدی خوا بکاو بیگێڕێتەوە بۆ خەڵق [موسلیم ئەفەرموێ: هەر بۆ ئەحباب و خۆشەویستی بگێڕێتەوە. لە ترمذیشا وایە. لە ریوایەتێکی تریا هەر بۆ عاقڵ یا بۆ دۆستی بگێڕێتەوە، لە ریوایەتێکی تریا هەر بۆ عالیم و ناصیح و موشفیق خەو بگێڕێتەوە.] ئەگەر غەیری ئەوە شتی ناخۆشی دی ئەوە هەر لە شەیتانەوەیە ئیستیعاذە بە خوا لە شەڕی بکاو بۆ هیچ کەسی نەگێڕێتەوە، ئەو خەوە زەرەری بۆی نابێ.

٤١/١٦٤٦ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] يقول: سمعت رسول الله ـﷺـ يقول: لم يبق من النبوة إلا المبشرات. قالوا: وما المبشرات؟ قال: الرؤيا الصالحة. ح ـ ١٠/١٢٢.

تەرجەمە:

پێغەمبەر ـﷺـ ئەفەرموێ: لە نوبووەت هەر مژدەهێنەر ماوەتەوە. عەرزیان کرد مژدەهێنەر چیە؟ فەرمووی: خەوی باش و صاڵحە.

رؤيـــة النبــي -ﷺ-

٤٢/١٦٤٧- عن أبي هريـرة [رضي الله تعـالى عنه] قال: قال رسول الله -ﷺ-: من رآني في المنام فقد رآني، فإن الشيطان لا يتمثل بي م - ١٢١/٩.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- ئەفەرموێ: هەرکەسێ لە خەوا من ببینێ ئەو کەسە بە تەحقیق منی دیوە؛ چونکی شەیتان نایێتە شکڵی منەوە.

٤٣/١٦٤٨- وقــال: سمعت رســول الله -ﷺ- يقــول: من رآني في المنام فسيراني في اليقظة، أو لكأنما رآني في اليقظة، لا يتمثل الشيطان بي. وقال [ابن شهاب]: فقال أبو سلمة [بن عبد الرحمن بن عوف - رضي الله تعالى عنه -]: قال أبو قتادة [رضي الله تعالى عنه] قال رسول الله -ﷺ-: من رآني فقد رأى الحق. م - ١٢٣/٩.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: هەرکەسێ لە خەوا من ببینێ لەمەولا لە بێدارییا [لە قیامەتا] ئەمبینێ. یا فەرمووی: وەك لە بێداریدا منی بینیبێ وایە؛ چونکی شەیتان نایێتە شکڵی منەوە. ئەبوقەتادە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: کەسێ لە خەوا من ببینێ بە تەحقیق شتێکی حەقی دیوە.

ریوایەتی جابیرو ئەنەس و ئەبوسەعیدیش - رضي الله تعالى عنهم - وایە فەقەط لە ریوایەتی =جابیرا= ئەفەرموێ: لایەق نیە بە شەیتان کە خۆی بە من بشوبهێنێ. لە ریوایەتی ئەنەسا ئەفەرموێ: شەیتان نایێتە

شکڵی منەوە. لە ڕیوایەتی ئەبوسەعیدا ئەفەرموێ: ئەو کەسە شتێکی حەقی دیوە؛ چونکی شەیتان نابێ بە من.

١٦٤٩/٤٤ـ أبو سلمة عن أبي قتادة [رضي الله تعالى عنه] يقول: سمعت رسول الله ـﷺـ يقول: الرؤيا من الله والحلم من الشيطان؛ فإذا رأى أحـدكم شيئـا يكـرهـه فلينفث عن يساره ثلاث مرات، وليتعوذ من شرِّها [وليتحول من جانبه الذي كان عليه. أخرى. م] فإنها لن تضره [وإن الشيطان لا يتزايا بي ح ـ ١٠/ ١٢٩.] فقال [أبو سلمة]: إن كنت لأرى الرؤيا أثقل عليّ من جبل، فما هو إلا أن سمعت بهذا الحديث فما أباليها. م ـ ٩/١١٥. ح ـ ٧/٣٧٧. ح ـ ١٠/١٢٩. د، ن، ج.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـﷺـ ئەفەرموێ: ڕوئیا لە خواوەیە، خەوی پاشەوپێشە لە شەیتانەوەیە، یەکێ لە ئێوە خەوێکی ناخۆشی بینی سێ جار تف کا بە لای چەپیا ئیستیعاذە لە شەڕی ئەو خەوە بکاو وەرگەڕێتە سەر لایەکەی تری ئەو خەوە زەرەری نابێ بۆی، شەیتانیش لە صوورەتی منا نابینرێ.

ئەبو سەلەمە ئەفەرموێ: خەوم ئەبینی لە سەرم لە کێو گرانتر بوو، هەر ئەوەندە بوو تا ئەم حەدیثەم بیست ئیتر هیچ موبالاتی پێ ناکەم. لە ڕیـوایـەتێکی تری ئەبـوقـەتـادەدا ئەفـەرمـوێ: خەوی ناخۆش بۆ کەس نەگێڕێتەوە، خەوی خۆش موژدە بدا ئەمما هەر بە دۆست.

قال أبو عبد الله [البخاري ـ رحمه الله ـ]: قال ابن سيرين [محمد: لا تعتبر رؤيته ـﷺـ إلا] إذا رآه في صورته [التي جاء وصفه بها في حياته ـﷺـ]. ح ـ ٩/١٢٨.

تەرجەمە:

چاوپەپێغەمەرکەوتن -ﷺ- وەختێ موعتەبەر ئەبێ کە ئەوی ئەیبینێ کە لە حەیاتیا چە شەکڵ و شەمائیلێکی بێ لەسەر ئەو شەکڵ و شەمائیلە ببینێ [یـەعنی ئەو وەختـە بە حەقیقـەت پێغـەمـەری دیوە -ﷺ- (وإلا) خەوەکەت موحتاجە بە تەئویل حەقیقەت نیە، فەقەط صەحیح وایە بە هەر نەوعێکی ببینێ بە بینین حسێبە، لە سەر شەکڵ و شەمائیلی خۆی ببینـرێ بە حەقیقـەت ذاتی موبـارەکی بینـراوە، لەسەر غەیری شەکڵ و شەمـائیلی خۆی چاوپێکـەوتنی بینینێ میثـالیـەتی؛ چونکی پێغەمەران - علیهم الصـلاة والسـلام - ذاتی موبـارەکیـان ئەرز نایـرزێنێ. ئیدراکی ذاتی پێغەمەر -ﷺ- حەقیقەتە، ئیدراکی صیفاتی ئیدراکی میثالیەتی. قسطلاني ١٠/١٢٨.

(ابن الباقلاني) ئەفەرموێ: مەعنای ئەو لەفظەی کە ئەفەرموێ: ئەوی ئەمبینێ بە تەحقیق منی دیوە یا حەقی دیوە وایە: چاوپێکەوتنی لە خەوا حەقەو صەحیحە (أضغاث أحلام)[1] نیە، لە تەشبیهاتی شەیتان نیـە. هەم ئەفـەرمـوێ: بەعـزێ وەخت لەسـەر خیـلافی صیفـەتی مەعلوومی ئەبینـرێ. مەثـەلا بە ریش سپێتی ببینـرێ، یا لە زەمـانێکـا یەکـێ لە مەشـریق یەکێ لە مەغـریب ببینێ، صەواب وایـە بە هەر نەوعێ ببینرێ هەر ذاتی موبارەکیەتی غەیری ئەو نیە، لە سەر خیلافی شەمائیلی خۆی ببینرێ ئەو خەوە خەوی تەئویلە موحتاجە بە تەعبیر. (راجع نووي) ٩/١٢٢.

(١) خەوی پڕوپووچ وپەیدابوو لە ئەنجامی بیرکردنەوەوە.

٤٥/١٦٥٠ـ عن جابر [رضي الله تعالى عنه] عن رسول الله -ﷺ- أنه قال لأعرابيّ جاءه فقال: إني حلَمتُ أن رأسي قطع فأنا أتبعه فزجره النبي -ﷺ- وقال: لا تخبر بتلعب الشيطان بك في المنام. م - ١٢٤/٩.

٤٦/١٦٥١ـ وعنه قال: جاء أعرابي إلى النبي -ﷺ- فقال: يارسول الله رأيت في المنام كأن رأسي ضرب فتدحرج فاشتددت على إثره. فقال رسول الله -ﷺ-: لا تحدث الناس بتلعب الشيطان بك في منامك. وقال سمعت النبي -ﷺ- بعد يخطب فقال: لا يحدثن أحدكم بتلعب الشيطان به في منامه. م ـ ١٢٤/٩.

تەرجەمە:

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: ئەعرابییێ هاتە خدمەت پێغەمەر -ﷺ- عەرزیکرد: (یارسول الله) لە خەوما دیم وەك سەرم بڕرابێ گلۆر بۆوە. بە شوێنیا هەڕام کرد، پێغەمەر -ﷺ- [مەنعیکرد] پێی فەرموو: خەبەر بە خەڵق مەدە کە شەیتان گاڵتەی پێکردووی. فەرمووی: لە دوای ئەو حادیثەیە لە پێغەمەر -ﷺ- م بیست خوطبەی ئەخوێن فەرمووی: هیچ کەسێ لە ئێوە خەبەر نەدا بەوە کە لە خەویدا شەیتان گاڵتەی پێ بکا. لە ریوایەتێکا ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- پێکەنیو فەرمووی: کە شەیتان گاڵتەی بە یەکێکتان کرد لە خەویا خەبەر بە خەڵق نەدا.

رؤيـــا النبي -ﷺ-

٤٧/١٦٥٢ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال: قال رسول الله -ﷺ-: رأيت ذات ليلة فيما يرى النائم كانا في دار عقبة بن رافع فأتينا

برطب من رطب ابن طاب، فأولت الـرفعـة لنـا في الـدنيـا والعـافيـة في الآخرة، وأن ديننا قد طاب. م - ١٢٩/٩.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: شەوێ لەوەدا کە ئینسانی نوستوو ئەیبینێ [یەعنی لە خەوما] دیم کە وەك لە ماڵی عوقبەی کوڕی عامیرا بین لە روطەبی ئیبن وطاب روطەبیان بۆ هێناین، وام تەئویل کرد کە لە دینا روتبەبڵند ئەبین و لە عاقیبەتا سەلامەت ئەبین، دینی ئێمەیش کامڵ بووەو ئەحکامی جێگیر بوە.

[ئیبن وطاب: نەوعێکە لە خورما، وەك ترێی (مام برایمە) نەوعێکە لە ترێ].

١٦٥٣/٤٨- عن ابن عمـر [رضي الله تعـالى عنهمـا] أن النبي -ﷺ- قال: رأيت كأن امرأة سوداء ثائرة الرأس خرجت من المدينة حتى قامت [نزلت. أخرى. خ] بمَهْيَعَة وهي الجحفة فأولت [فتأولتها. أخرى. خ] أنه وجاء المدينة نقل إليها. ح - ١٥٠/١٠. ت، ن، جه.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: [لە خەوما] دیم وەك ژنێکی رەشی سەرو موو تێـك ئاڵـۆزاوی چڵکن و پڵکن لە مەدینـە چوە دەرێ لە جوحفـە (مهیعة) ئیقامەتی کرد، وام تەئویل کرد کە وەبای مەدینەیە نەقڵ کراوە بۆ مەهیەعە کە جوحفەیە.

بەدرۆ خەو هەڵبەستن

٤٩/ ١٦٥٤- عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] عن النبي -ﷺ- قال: من تحلَّم بحُلْم لم يره كُلِّف [يوم القيامة. ت] أن يعقد بين شعيرتين، ولن يفعل [وعذب حتى يعقد. أحمد] ومن استمع إلى حديث قوم وهم له كارهون، أو يفرون منه [بالشك. وعند أحمد بدون الشك] صب في أذنه الآنك [الرصاص المذاب] ومن صور صورة عذِّب وكلف أن ينفخ فيها [الروح] وليس بنافخ ح - ١٠/ ١١٥، د، ن عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه.

٥٠/ ١٦٥٥- عن ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] أن رسول الله -ﷺ- قال: مِنْ أفْرى الفِرى ان يُرِي عينيه مالم يره. ح - ١٠/ ١٥٣.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: هەرکەسێ بە درۆ خەوێ هەڵبەستێ کە نەیبینیبێ لە رۆژی قیامەتا تەکلیفی لێ ئەکرێ کە دوو دەنك جۆ بە یەکەوە گرێ بدا، عەذاب ئەدرێ تا گرێی ئەدا نایشتوانێ گرێی بدا، هەرکەسێ گوێ لە قسەی سیرِیی قەومێ بگرێ کە پێیان ناخۆش بێ، یا فەرمووی: فیرار لەو کەسە بکەن کە گوێ لە قسەیان ئەگرێ لە رۆژی قیامەتا قورقوشمی تواوە ئەکەنە گوێیەوە، هەرکەسێ صوورەتی رۆح لەبەرێ بکێشێ لە رۆژی قیامەتا عەذاب ئەدرێ و تەکلیفی لێ‌ئەکرێ کە رۆحی بکا بە بەرا نایشتوانێ رۆحی بکا بە بەرا.

هەم فەرمووی: لە درۆترینی درۆ ئەوەیە کە بڵێ بە چاو شتێکم دیوە کە نەیدیبێ.

[ئەم ریوایەتی ئیبن و عومەرە - رضي الله تعالى عنهما - شامیلی

-خەوی درۆیش و شەهادەتی درۆیشە]

١٦٥٦/٥١- ئیبن وعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەیفەرموو: پیاوێ هاتە خزمەت پێغەمەر -ﷺ- فقال: [يارسول الله] إني رأيت الليلة في المنام ظُلّة [بين السماء والأرض. دارمي. نسائي] تَنْطِفُ [تقطر] السمن والعسل فأرى الناس يتكففون [يأخذونهما بأكفهم] منها، فالمستكثر والمستقل،وإذا سبب [حبل] واصل من الأرض إلى السماء فأراك [يارسول الله] أخذت به فعلوتَ، ثم أخذ به رجل آخر [أبو بكر - رضي الله تعالى عنه -] فعلا، ثم أخذ به رجل آخر [عمر - رضي الله تعالى عنه -] ثم أخذ به رجل آخر [عثمان - رضي الله تعالى عنه -] فانقطع ثم وصل. فقال أبو بكر [رضي الله تعالى عنه]: يا رسول الله بأبي أنت والله لتدعني فأعبُرَها، فقال النبي -ﷺ-: أُعْبُر. قال: أما الظلة فالإسلام. وأما الذي يَنْطِف من العسل والسمن فالقرآن حلاوته تنطف. [في العسل شفاء للناس، وفي القرآن شفاء لما في الصدور] فالمستكثر من القرآن والمستقل. وأما السبب الواصل من السماء إلى الأرض فالحق الذي أنت عليه تأخذ به فيُعليك الله، ثم يأخذ به رجل من بعدك فيعلو به، ثم يأخذ رجل آخر فيعلو به، ثم يأخذه رجل آخر فينقطع به، ثم يوصل له فيعلو به. فأخبرني يارسول الله بأبي أنت أصبت أم أخطأت؟ قال النبي -ﷺ-: أصبت بعضا وأخطأت بعضا. قال: فوالله يارسول الله لتحدثني بالذي أخطأت! قال: لا تُقسم. ح - ١٠/١٥٤. م - ٩/١٢٦. د، ن، جه.

وفي أول أخرى مثله أن رسول الله -ﷺ- كان يقول لأصحابه: من

رأى منكم رؤيا فليقصها أعبُرها له. قال: فجاء رجل فقال: يارسول الله رأيت ظُلَّة... بمثله. م - ٩/٨٢٩.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- [دوای نوێژی سبەینیان] ئەیفەرموو: کێ خەوێکی دیوە بیڵێ تەعبیری بۆ لێبدەمەوە. پیاوێ هات عەرزیکرد: ئیمشەو لە خەوما پەڵە هەورێکم دی رۆن و هەنگوینی لێ ئەتکا، خەڵق بە لوێچ لێیان ئەگرت، بەعزێ زۆرو، بەعزێ کەمیان لێگرت، گوریسێکیش لە بەینی ئەرزو ئاسمانا بەردرابووەوە، چاوم پێکەوت تۆ گرتت پێی سەرکەوتی، لە دوای تۆ پیاوێك دەستی پێگرت و سەر کەوت، لە دوای ئەو پیاوێکی تر دەستی پێگرت و سەرکەوت، لە دوای ئەو پیاوێکی تر دەستی پێگرت و گوریسەکە بچڕا لە پاشا گوریسەکە پێکەوە بەسترایەوە.

ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنه - عەرزی پێغەمەری کرد: (یا رسول الله) دایك و باوکم بە فیدات بێ! وەڵلاهی ئەبێ وازم لێبێنی تەعبیری لێبدەمەوە. پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: تەعبیری لێبدەرەوە. ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی: پەڵەهەورەکە دینی ئیسلامە، هەنگوین و رۆنەکە لێی ئەتکێ قورئانە شیرینیی لێ ئەتکێ، بەعزێ کەس زۆری لێ ئیستیفادە ئەکەن و بەعزێ کەس کەم، گوریسەکە کە لە ئاسمانەوە داپێڵراوەتە سەر ئەرز ئەو حەقەیە کە تۆی لەسەری دەستی پێئەگریو خوا بەوە بڵندت ئەکاتەوە، لە دوای تۆ پیاوێ دەستی پێئەگرێو پێی سەرەکەوێ [ئەبوبەکر - رضي الله تعالى

عنــه -] لە دوای ئەو پیـاوێکی تر [عـومـەر - رضي الله تعـالی عنـه -] دەستی پێ ئـەگـرێ‌و سەرەکـەوێ. لە دوای ئەو پیـاوێکی تر [عـوثمان - رضي الله تعـالی عنــه -] دەستی پێ ئــەگــرێ‌و ئەبچــڕێ، لە پاشـا گوریســەکـە پێتـەوە یەك بۆی پێی سەرەکـەوێ [ئیمامی عوثمان شەهید ئەکرێ گوریسەکە بۆ ئەو نایێتەوە یەك] خەبەرم بدەرێ (یارسول الله) باوك و دایکم بە فیدات بێ تەعبیرەکەم راستە یا خەطایە؟ پێغەمەر -ﷺ- فەرمــووی: لە بەعــزێکیــا چاکت وت لە بەعـزێکیـا خەطـات کرد. عەرزیکـرد: (یـارسـول الله) وەڵـڵاهی ئەبێ خەبەرم بدەیتێ بەوەی کە خەطام تیاکردوە. پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: سوێند مەخۆ.

طەعن دراوە لەوانەی کە بەیانی خەطاکەیان کردوە، نیسبەت دراونە سەر سووئی ئەدەب دەرحەق صەدیقی ئەکبەر - رضي الله تعالی عنه - فەرمـوویـانـە سوکـووت ئەولایە. فەقەط حادیثاتی زەمانە تەعبیرەکەی بە تەواویی مەعلووم کردوە.

١٦٥٧/٥٢- سمُرة بن جندب - رضي الله تعالی عنهما - قال: کان رسول الله -ﷺ- مما یکثر أن یقول لأصحابه: هل رأی أحد منکم رؤیا؟ قال: فیقص علیه من شاء أن یقص. وإنه قال لنا ذات غداة: إنه أتاني اللیلة آتیان، وإنهما ابتعثاني، وإنهما قالا لي: انطلق! وإني انطلقت معهما، وإنا أتینا علی رجل مضطجع وإذا آخر قائم علیه بصخرة، وإذا هو یهوي بالصخرة لرأسه فَیَثْلَغ [فیشدخ] فیتهدهد [فیتدحرج] الحجر ههنا، فیتبع الحجر فیأخذه، فلا یرجع إلیه حتی یصح رأسه کما کان، ثم یعود علیه فیفعل به مثل ما فعل المرة الأولی.

قال [ﷺ]: قلت لهمـا: سبحـان الله ما هذان؟ قال [عليـه الصـلاة والسـلام]: قالا لي: انطلق، انطلق! قال [عليـه الصـلاة والسـلام]: فانطلقنا فأتينا على رجل مستلق لقفاه، وإذا آخر قائم عليه بكلّوب [گاز] من حديـد، وإذا هو يأتي أحد شقي وجهه فيشـرشـر [يقطـع] شدقـه [لالـەغـاوەی] إلى قفـاه، ومنخـره إلى قفـاه وعينـه إلى قفاه قال [عوف] وربمـا قال أبـو رجـاء: فيشق [بـدل فيشـرشـر]. قال: ثم يتحـول إلى الجـانب الآخـر، فيفعـل به مثـل ما فعل بالجانب الأول، فما يفرغ من ذلك الجانب حتى يصح ذلك الجانب كما كان، ثم يعود عليه فيفعل مثل ما فعل المرة الأولى قال: قلت لهما: سبحان الله ما هذان؟ قال: قالا لي: انطلق، انطلق!فانطلقنا فأتينا على مثل التنور. قال: فأحسب أنه كان يقول: فإذا فيه لغط [صيحة] وأصوات. قال: فاطلعنا فيه فإذا فيه رجال ونساء عراة، وإذا هم يأتيهم لهب من أسفل منهم، فإذا أتاهم ذلك اللهب ضَوْضَوا [صاحوا] قال: قلت لهما: ما هؤلاء؟ قال: قالا لي: انطلق، انطلق!

قال: فانطلقنا فأتينا على نهر حسبت أنه كان يقول أحمر مثل الدم، وأذا في النهر رجل سابح يسبح، وإذا على شط النهر رجل قد جمع عنده حجارة كثيرة، وإذا ذلك السابح يسبح ما يسبح، ثم يأتي ذلك الذي قد جمع عنده الحجارة فيَفْغَرُ له فاه فيُلْقِمه حجرا، فينطلق يسبح ثم يرجع إليه كلما رجع إليه فغر له فاه فألْقَمه حجرا. قال: قلت لهما: ماهذان؟ قال: قالا لي: انطلق، انطلق!

قال: فانطلقنا فأتينا على رجل كريه المَرْآة كأكره ما أنت راء رجلا

مَرْآة. وإذا عنده نار يَحُشُّها [يوقدها] ويسعى حولها. قال: قلت لهما: ماهذا؟ قال: قالا لي: انطلق، انطلق! فانطلقنا فأتينا على روضة معتَمَّةٍ [طويلة النبات] فيها من كل نَوْر الربيع، وإذا بين ظَهْرَي الروضة [وسطها] رجل طويل لا أكاد أرى رأسه طولا في السماء، وإذا حول الرجل من أكثر وِلْدان رأيتهم قط. قال: قلت لهما: ماهذا؟ ما هؤلاء؟ قال: قالا لي: انطلق، انطلق! قال: فانطلقنا فانتهينا إلى روضة عظيمة لم أر روضة قط أعظم منها ولا أحسن [إلى دوحة. أحمد نسائي. شجرة عظيمة] قال: قالا لي: ارق فيها. قال: فارتقينا فيها فانتهينا إلى مدينة مبنية بلَبِن ذهب ولَبِن فضة. فأتينا باب المدينة فاستفتحنا ففتح لنا. فدخلناها، فتلقانا فيها رجال شطر من خلقهم كأحسن ما أنت راء، وشطر كأقبح ما أنت راء. قال: قالا لهم: اذهبوا فقعوا في ذلك النهر. قال: وإذا نهر معترض يجري كأن ماءه المَحْضُ [اللبن الخالص] في البياض، فذهبوا فوقعوا فيه ثم رجعوا إلينا قد ذهب ذلك السوء عنهم، فصاروا في أحسن صورة. قال: قالا لي: هذه جنة عدن وهذاك منزلك. قال: فسما بصري صُعُدا، فإذا قصر مثل الرَّبابة [السحابة] البيضاء. قال: قالا لي: هذاك منزلك. قال: قلت لهما: بارك الله فيكما ذراني فأدخُلُه. قالا: أما الآن فلا، وأنت داخله. قال: قلت لهما: فإني قد رأيت منذ الليلة عجبا، فما هذا الذي رأيت؟ قال: قالا لي أما إنّا سنخبرك:

أما الرجل الأول الذي أتيت عليه يُثْلَغُ رأسه بالحجر، فإنه الرجل يأخذ بالقرآن فَيَرْفُضُه، وينام عن الصلاة المكتوبة.

وأما الرجل الذي أتيت عليه يُشَرشَرُ شِدْقه إلى قفاه، ومنخره إلى قفاه، وعينه إلى قفاه: فإنه الرجل يغدو من بيته فيكذب الكَذْبة تبلغ الآفاق فيصنع به إلى يوم القيامة. ح ـ ٢/٤٦٢].

وأما الرجال والنساء العراة الذين في مثل بناء التنور: فإنهم الزناة والزواني.

وأما الرجل الذي أتيت عليه يسبح في النهر ويُلقَم الحجر: فإنه آكل للربا.

وأما الرجل الكريه المَرْآة الذي عند النار يَحُشها ويسعى حولها: فإنه مالك خازن جهنم.

وأما الرجل الطويل الذي في الروضة: فإنه إبراهيم ـ ﷺ ـ. وأما الولدان الذين حوله: فكل مولود مات على الفطرة.

قال [سَمُرة] فقال بعض المسلمين: يارسول الله: واولاد المشركين؟ فقال رسول الله ـ ﷺ ـ: وأولاد المشركين.

وأما القوم الذين كان شطر منهم حسنا، وشطر منهم قبيحا: فإنهم قوم خلطوا عملا صالحا وآخر سيئا تجاوز الله عنهم. ح ـ ١٠/١٥٥.

١٦٥٨/٥٣ـ عن سمرة بن جندب ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال: كان رسول الله ـ ﷺ ـ إذا صلى صلاة [الغداة] أقبل علينا بوجهه فقال: من رأى منكم الليلة رؤيا؟ قال: فإن كان رأى أحد قصها، فيقول: ماشاء الله. فسألَنا يوماً؛ فقال: هل رأى أحد منكم رؤيا؟ قلنا: لا. قال: لكني رأيت الليلة رجلين أتياني فأخذا بيدي، فأخرجاني إلى الأرض المقدسة، فإذا رجل جالس ورجل قائم بيده. قال بعض أصحابنا عن موسى: كلّوب من

حديـد يدخله في شدقـه حتى يبلغ قفـاه، ثم يفعـل بشـدقـه الآخـر مثل ذلـك ويلتئم شدقـه هذا فيعـود فيصنع مثله . قلت: ماهذا؟ قالا : انطلق! فانطلقنـا حتى أتينـا على رجـل مضطجـع على قفاه ورجل قائم على رأسه بِفهْـر [حجـر ملء الكف] أو [قـال] صخـرة فيشـدخ به رأسه، فإذا ضربه تدهـده [تـدحـرج] الحجـر، فانطلق إليـه ليأخذه فلا يرجع إلى هذا حتى يلتئم رأسـه وعـاد رأسـه كمـا هو فعاد إليه فضربه، قلت: من هذا؟ قالا : إنطلق! فانطلقنـا الى ثقب مثـل التنـور أعـلاه ضيق وأسفله واسـع، يتوقد تحته نارا، فإذا اقترب ارتفعوا حتى كاد أن يخرجوا، فإذا خمدت رجعوا فيهـا، وفيهـا رجـال ونسـاء عراة فقلت: من هذا؟ قالا : إنطلق! فانطلقنـا حتى أتينـا على نهـر من دم فيـه رجـل قائم على [شط . أحمد] وسط النهر رجـل بين يديـه حجارة، فأقبل الرجل الذي في النهر، فإذا أراد أن يخرج رمى الرجل بحجر في فيه، فرده حيث كان، فجعل كلما جاء ليخرج رمى في فيـه بحجـر فيـرجـع كمـا كان. فقلت: ماهذا؟ قالا : إنطلق! فانطلقنا حتى انتهينـا الى روضـة خضـراء فيهـا شجـرة عظيمـة وفي أصلهـا شيـخ وصبيان، وإذا رجل قريب من الشجرة بين يديه نار يوقدها، فصعدا بي في الشجرة، وأدخلاني دارا لم أر قط أحسن منها، وفيها رجال شيوخ وشباب ونساء وصبيان، ثم أخرجاني منها فصعدا بي الشجرة، فأدخلاني دارا هي أحسن وأفضل، فيها شيوخ وشباب. فقلت : طوفتماني الليلة، فأخبراني عما رأيتُ! قالا : نعم؛ أما الذي رأيتَ يشق شدقه فكذاب يحدث بالكِذْبَةِ فتحمـل عنـه حتى تبلغ الآفـاق فيصنع به إلى يوم القيامة. والذي رأيتَه في الثقب فهم الـزنـاة. والـذي رأيتـه في النهـر آكلو الربا. والشيخ في أصل الشجرة إبراهيم ـ عليه السلام ـ والصبيان حوله فأولاد الناس. والذي يوقد

النار مالك خازن النار. والدار الأولى التي دخلت دار عامة المؤمنين. وأما هذه الدار فدار الشهداء، وأنا جبريل، وهذا ميكائيل فارفع رأسك. فرفعت رأسي فإذا فوقي مثل السحاب، قالا: ذاك منزلك. قلت: دعاني أدخل منزلي! قالا: إنه بقي لك عمر لم تستكمله فلو استكملت أتيت منزلك. ح ـ ٢/٤٦٢.. وأخرجه المؤلف قطعة ـ قطعة في: الجمعة، والتهجد، والبيوع، وبدء الخلق، والجهاد، وأحاديث الأنبياء، والتفسير، والأدب، ومسلم قطعة منه. قسطلاني.

تەرجەمە:

سەمورەی کوڕی جوندوب ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ =هەموو= رۆژێ بە ئەصحابی خۆی ئەفەرموو: هیچ کەس لە ئێوە خەوی بینیوە؟ ئەوی ئەیویست کە خەوی عەرزبکا عەرزیئەکرد. سبەینێیێ بە ئێمەی فەرموو: ئێمشەو دوو کەس هاتنەلام ئێمەیان دایە پێش خۆیان وتیان: بڕۆن، لەگەڵیان ڕۆییم بەسەر پیاوێکا رابووردین پاڵ کەوتبوو، یەکێکی تری بەسەرەوە وەستابوو بەردێکی بەدەستەوە بوو بەردەکەی دائەهێناو ئەیماڵی بەسەریا سەری لەت ئەکرد، بەردەکە گلۆر ئەبووەوە لەوێدا شوێن بەردەکە ئەکەوت هەڵیئەگرت تا ئەگەرایەوە لای سەر لەتکراوەکە، سەری چاك ئەبۆوە وەك خۆی. دووبارە ئەگەرایەوە سەری لەوەپێش چۆنی لێکردبوو دیسان وای لێئەکردەوە. پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: پێم وتن: (سبحان الله) ئەم دوو پیاوە چین؟ پێیان وتم: بکەوەرە ڕێ، بکەوەرە ڕێ! پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: لەگەڵیان کەوتمە ڕێ، هاتینە سەر پیاوێ، لەسەر پشت کەوتبوو یەکێکی تر بەپێوە لە سەری وەستا بوو، گازێکی ئاسنینی پێبوو،

ئەهـاتـە تەنیشتیـەوە لا لەغـاوەی تا پشتی.سەری هەڵی ئەتڵیشـان، کونـەلـووتی تا پشتی سەری هەڵیئـەتڵیشـان، چاوی تا پشتی سەری هەڵەتڵیشان. عەوف ئەڵێ: ظەننم وایە کە ئەبورەجا فەرمووی: شەقی ئەکـرد. نەیئـەوت هەڵیئـەتڵیشـان. پێغـەمەر -ﷺ- فەرمووی: لە دوای ئەمە کە ئەم لایەی وا لیێکرد ئەچوو بۆ ئەو لایەکەی تری چی بە لا پێشوەکەی کردبوو بەم لایەشی ئەکرد، تا لەم ئەبووەوە لایەکەی تری چا ئەبـووەوە. ئەگـەرایـەوە سەری لە ئەوەڵـەوە چی لێ کردبـوو وای لێ ئەکـردەوە. پێغـەمـەر -ﷺ- فەرمـووی: لێم پرسین: ئەمما ئەم دووپیاوە چین؟ پێیان وتم: برۆ، برۆ! رۆیین هاتینە سەر شتێك وەکوو تەنوور وابوو.

عەوف ئەڵێ: وا ظەن ئەبەم کە ئەبورەجا ئەیفەرموو: کە پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: لەو تەنوورەدا غەڵبەغەڵبی لێ ئەهات و دەنگەدەنگی لیێئەهات، چووینە سەر تەنوورەکە کەچی پڕ بوو لە پیاوو ژنی رووت، گری ئاگرەکەیان لە خوارەوە بۆ ئەهات، ئەو وەختە دەستیان ئەکرد بە هاوارهـاوار. فەرمـووی: لێـم پرسین: ئەمـانـە چین؟ فەرمـووی: پێیـان وتم: برۆ، برۆ! فەرمـووی: رۆیین هاتینـە سەر چەمێ. عەوف ئەڵێ: ظەن وا ئەبەم کە ئەبورەجا لە ریوایەتەکەیا ئەیفەرموو: ئەو چەمە وەك خوێن سوور بوو، لە ئاوی ئەو چەمـەدا پیـاوێکی تیـابـوو مەلـەی ئەکـرد، لە گوێ شەتـەکـە پیـاوێکی لیێـوو بەردێکی زۆری لای خۆی کۆکردبۆوە، ئەو مەلەگەرە تا مەلەی ئەکرد ئەیکرد لە پاشا ئەهاتە لای ئەو کەسـەی کە بەردەکـانی لای خۆی کۆکـردبـووەوە، دەمی بۆ دائـەچـەقان

بەردێکی ئەهـاویتـە دەمیـەوەو ئەرۆیی و مەلـەی ئەکرد، لە پاشا ئەهاتەوە لای، هەر جارێ ئەهاتەوە لای دەمی بۆ دائیچری‌و بەردێکی ئەهاویتە دەمیـــەوە. پێغـــەمـــەر ـﷺـ فەرمـــووی: لێم پرسین: ئەمـــانـــە چین؟ پێیان وتم: جارێ برۆ، برۆ! فەرمووی: رۆیین تا هاتینە لای پیاوێ، ئەوەندە دەم وچاو ناشیرین بوو وەك ناشیرینترینی ئەو ناشیرینانەی کە تۆ دیـــوتـــە. ئاگـــرێکی لە لاوە بوو خۆشی ئەکـــردو بە دەورەیـا ئەهـات. لێم پرسین: ئەم پیـــاوە کێیـــە؟ وتیـان: جارێ لێـرە برۆ، برۆ! رۆیین تا هاتینـــە ناو باغێکی گیـــا زۆرو کەڵـەگـەت، لە هەمـوو نەوعـە گوڵێکی بەهاری تیا بوو، لە ناو ئەو باغەدا پیاوێکی هێن درێژی تیابوو سەرم بە زۆر ئەبینی لەبـــەر بەرزیی، لە دەورەی منـــاڵێکی زۆری لێ‌بـوو، قەط نەمدیبوون. [قەط مناڵی ئەوەندە زۆرم نەدیبوو] لێم پرسین: ئەم پیاوە کێیەو؟ ئەم مناڵانە کێن؟ فەرمووییان: دەی برۆ، برۆ! فەرمووی: رۆیین تا گەیـیـنـــە باغـێـکی داری گەورەو جوان، قەط باغی لەوە گەورەتـــرو خۆشتـرم نەدیبـو. فەرمـووی: پێیـان وتم: سەرکەوە. سەرکەوتین گەیینە شارێك، لە خشتێ زیوو خشتێ ئاڵتوون بیناکرابوو. هاتینە لای دەرگای شارەکـەوە، وتمـان: لێمـان کەنـەوە، دەرگـایـان لێ‌کـردینەوە، چووینە ژوورێ، بەعزێ پیاومان بەرەورروو هات لایێکیان هێند جوان بوو وەك جوانترینی ئەو جوانانەی کە ببینی، لایێکیان هێند ناشیرین بوو وەك ناشیرینترینی ئەو ناشیرینانەی کە ببینی. فەرمووی: ئەو =دوو= پیاوە پێیان وتن: بچن بکەونە ئەو نەهرەوە. فەرمووی: کە تێفکریم نەهرێکی پانی لێ‌بـوو جاریی ئەبوو ئاوەکەی لە سپیێتیا وەك شیری خالیص وابوو، چوون کەوتنە ناو ئەو نەهرەوە، لە پاشا گەڕانەوە لامان ئەو ناشیرینییەیان

نەمابوو، چووبوونە صوورەتێکی زۆر جوانەوە، فەرمووی: پێیان وتم: ئەم شارە (جنة العدن)ە ئەوەیش مەنزڵی تۆیە، چاوم هەڵبڕی تێفکریم قەصرێکم دی وەك هەوری سپیی وابوو، پێیان وتم: ئەو قەصرە جێی تۆیـە، فەرمـووی: پێم وتن: خوا موبـارەکتـان بکـا بێڵن بچمـە ناوی! وتیان: ئێستە نابێ ئەمما ئەچیتە ناوی.

فەرمـــووی: پێم وتن: من لە شەوێـوە شتی عەجـایـەبم دی ئەوی ئیمشەو دیم چین؟ وتیان: ئەمجا پێت ئەڵێین: ئەو پیاوەی کە چوویت و سەریـان بە بەرد پان ئەکـردەوە ئەوە پیـاوێکـە تەمـەسـوك بە قورئان ئەکا [ریعایەتی ئەحکامی ئەکا] لە پاشا تەرکی ئەکا، بێ ئەمە نوێژی فەرز بکـــا ئەنـوێ. ئەو پیـاوە کە لا لەغـاوەیـان هەڵـەدڕی و لووت و چاویـان هەڵـــەدڕی، پیـــاوێکـــە بەیـــانیـان کە لە ماڵـەوە ئەچێتـە دەرێ درۆیێ هەڵەبەستێ ئەگاتە ئافاق. ئەو پیاووژنە رووتانە کە لە ناو تەنوورەکەدا بوون ئەو پیاوو ژنانەن کە زینا ئەکەن. ئەو پیاوە کە هاتیو لە نەهرەکەدا مەلەی ئەکردو بەرد ئەهاوێژرایە دەمیەوە لەوانەیە کە سوود ئەخۆن. پیاوە ناشیرینەکە کە ئاگرەکەی خۆش ئەکردو بە دەوریا ئەهات ئەوە مالیکی خەزنەداری جەهەننەمە. ئەو پیاوە درێژەی کە لە ناو باغەکەدا بوو ئەوە ئیبراهیمە -ﷺ- ئەو منالانەی کە =لە= دەورەی بوون ئەو منالانەن کە لە =سەر= فیطرەتی ئیسلام مردوون.

سەمـــورە ئەفـــەرمـــوێ: بەعـــزێ لە ئەصحـــابی پێغـــەمـەر -ﷺ- عەرزیـان کرد: ئەولادی موشـریکیشی لە خزمـەتـا بوو؟ پێغـەمەر -ﷺ- فەرمووی: بەڵێ، ئەولادی موشریکیشی لە خزمەتا بوون.

[ئەمە دەلیلە لەسەر ئەمە کە منالْ دایك و باوکی موسوڵمان بێ یا

کافر بێ هەموو ئەچنە بەهەشتەوە. ئەو حەدیثەی کە ئەفەرموێ: لەگەڵ دایك و باوکیانن یەعنی لە ئەحکامی دنیادا، منالەکەی حەزرەتی خضر ـ علیـه السـلام ـ کوشتی نە لە ئایـەتـەکـەیـا نە لە حەدیثا دەلالەت نیە لەسـەر ئەمـە کە ئەچێتـە جەهـەننەمەوە. ئەفەرموێ: ئەگەر گەورە ببوایە ئەبۆ بە کافرو دایك و باوکەکەی ئەهێنایە سەر کوفر، ئەمما گەورە نەبوو].

ئەوانەی کە نیوەیان جوان و نیوەیان ناشیرین بوو ئەوانەن کە عەمەلی چاکەیشیان هەیە [بەوە لاییکیان جوان بوە] عەمەلی خراپەیشیان هەیە [بـەوە لاییکیـان ناشیـرین بوە] خوا لێیـان خۆشـەبێ بە واسیطـەی چاکیەکەیانەوە. ﴿إن الحسنات يذهبن السيئات﴾[1]

بوخـاریی ئەم حەدیثـەی لە روئیـاو جەنـائیـزا بە کەمێ فەرق بە تەواوەتی ذیکـر کردوە. بە مونـاسـەبە پارچـە ـ پارچـە لە: جومعـەو، تەهـەجـجودو بەیـع و بەدئی خەلق و جیهـادو ئەحـادیثی ئەنبیـاو تەفسیرو ئەدەبا =بەیانی کردوە=. موسلیمیش پارچەییکی لێ ذیکر کردوە.

مەئـالی حەدیثـەکـەی جەنـائیـزیش وایـە، کەمێ فەرقیـان هەیـە، تەرجەمەی فەرقەکەیان کافیە.

لەوێ ئەفەرموێ: [دەستیان گرتم بردمیانە دەرێ بۆ ئەرزی مقدس] لەوێ ئەفەرموێ: [لالەغاوەی پیاوەکەیان هەڵەدرێ. لالەغاوە هەڵدڕین لەپێش سەرپانکردنەوەدایە. (انطلق) دەفعەیێ ذیکر کراوە].

ئەفـەرمـوێ: [کـە مەلـەوانـەکـە هاتـە لای پیـاوی کەنار نەهرەکەوە

(١) هود/١١٤. واتە: کردەوەی چاکە کردەوەی خراپە لائەباو پەیشواتەوە.

بەردێکی =پیا= کێشا گێرایەوەبۆ ئەو جێیەی کە لێی بوو] ئەفەرموێ: [ڕۆیین تا گەیینە باغێکی سەوز دارێکی گەورەی.تیا بوو، لە بنیا ئیختیارێك و =گەلێ منالی لە بنا بوو لە نزیك دارەکەوە پیاوێکی لێ =بوو= ئاگرێکی لە بەردەستا بوو خۆشی ئەکرد، پێیان وتم: سەرکەوە سەردارەکە،سەریان خستم بردمیانە ناو خانوویێکەوە کە خانووی لەو جوانترم نەدیبوو پیرو جوان و ژن و منالی تیا بوو، لەوێ هێنامیانە دەرێ بە دارەکەدا سەریان خستم، بردمیانە خانوویێکی لەو خانوە جوانترم =نەدیبوو= لە ناویا پیرو جەهێلی تیا بوو.

لە تەعریفی درۆزنەکەدا ئەفەرموێ: (تا ڕۆژی قیامەت وای لێ ئەکرێ). ئەفەرموێ: خانوە ئەوەڵەکە جێی عموومی موسوڵمانانە، خانوە دوایی‌یەکە جێی شەهیدانە. ئەفەرموێ: من جبریلم، ئەویش میکائیلە. ئەفەرموێ: وتم: وازم لێ‌بێنن بچمە ناویەوە. وتیان: ئێشتا عومرت ماوە تەواوت نەکردوە کە تەواوت کرد ئێیتە مەنزلی خۆتەوە.

خاتیمەی ئادابی نوستن و تەعبیری روئیا

عەبدورەزاق لە موعەممەرەوە ریوایەت ئەکا کە بۆ لای ئەبو مووسای نووسی [ئەبو مووسا کێیە؟]: کە یەکێکتان خەوی بینی بۆ برادەرێکی گێرایەوە، ئەو برادەرەی بڵێ: خێر بێ بۆ ئێمەو شەڕ بێ بۆ دوشمنمان. سەنەدەکەی (منقطع)ە. یەعنی لە پێش صەحابی‌یەوە لە بەینی دوو راوی‌یا راوییێ تەرك کراوە.

طەبەرانی و بەیهەقی لە ئیبن وزیملی جوهەنی‌یەوە ـ رضي الله

تعـالی عنـه ـ ریـوایـەت ئەکـا پێغەمەر ـﷺ ـ کە نوێژی سبحەینێی کرد فەرمـووی: کێ خەوی بینیوه ؟ ئیبن وزیمـل ئەفەرموێ عەرزم کرد: من (یارسول الله) فەرمووی:

خیرا تلقاه:

بەخێر ئەگەی.

وشرا تتوقاه:

لەشەر مەحفووظ ئەبێ.

خیر لنا:

خێر بێ بۆ ئێمه.

وشر علی أعدائنا:

شەر بێ لەسەر دووشمنمان.

والحمد لله رب العالمین:

خەوەکەت بگێرەرەوه.

سەنەدەکەی زۆر زەعیفه. ئەوی ئێسته ئەیڵێم هیچ سەنەدێکی له قەسطەلانیدا ذیکر نەکردوه ئەفەرموێ:

لایەق وایه بۆ (معبر) بەدین بێ، حافیظی حەدیث بێ، صاحیبی تەقـواو عیلم بێ، خۆپـارێـز بێ، سیـری خەڵق کەتم بکـا بەتەواویی، ئەوی لازم =بێ= بپـرسێ لەوەی کە خەوی دیـوه بە قەد سوئـالـەکـەی جوابی بداتـەوه، فەرقی گەورەو بوچـووك و بەحـورمـەت و بێحـورمەت نەکـا. لە وەختی رۆژهــەڵاتن و رۆژئـاوابـوونـاو، زەوالاو شەوا تەعبیـر لێنەداتەوه. ئەوی خەو ئەبینێ ئەبێ راست بێ درۆزن نەبێ.

ئینسان کە ئەنوێ بە دەزنوێژەوە بنوێ، بنوێ لەسەر لای راست، سوورەتی (والشمس) و(واللیـــل) و(والتین) و(قـل هو الله) و(معـوذتین) بخوێنێ. بڵێ: (**أللهم إني أعوذ بك من سيء الأحلام، وأستجير بك من تلاعب الشيطان في اليقظة والمنام. أللهم إني أسألك رؤيا صالحة صادقة نافعة حافظة غير منسية. أللهم أرني في منامي ما أحبُّ**) بۆ ژنی نەگێڕێتەوە، بۆ دوشمنی نەگێڕێتەوە، بۆ جاهیڵی نەگێڕێتەوە.
تم الرؤیا ولله الحمد ٢٠-٣-١٩٤١. پێنج شەممە.

(بحمد الله) هەزارو شەشصەدو پەنجاو هەشت حەدیث تەرجەمە کرا، بەم میقـداره قیسمی (إعتقـادیـات) کە (آمنت بالله، ومـلائکتـه، وکتبه، ورسله، وبالیوم الآخر، وبالقدر خیره وشره)بە دەلائیلیەوە لەگەڵ ئەخـلاق و ئاداب و خەو کە جوزئێ لە ئەجـزای نوبـووەتـەو، کەلیمـەی شەهادەت کە روکنێکە لە پێنج روکنی ئیسلام بە تەواوەتی ذیکر کرا، لە ئەرکـانی ئیسـلام نوێـژ و رۆژوو زەکـات و حەج ماوە. ئیتـر وا لە خەو هەڵسام. (إن شاء الله) دەزنوێژ ئەشۆم و نوێژ ئەکەم و (ومن الله التوفیق).

باب الطهـــارة
٩٤١/٣/٢٠

١/١٦٥٩- بسم الله الـرحمن الـرحيم ﴿يـا أيها الذين آمنوا إذا قمتم إلى الصـلاة فاغسلوا وجـوهكم وأيـديكم إلى المـرافق، وامسحـوا برؤوسكم وأرجلَكم إلى الكعبين. وإن كنتم جنبا فاطّهروا، وإن كنتم مرضى أو على سفـر، أو جاء أحـــد منكم من الغائط، أو لامستم النساء فلم تجدوا ماء فتيمموا صعيدا طيبا؛فامسحوا بوجوهكم وأيديكم منه، ما يريد الله ليجعل عليكم من حرج، ولكن يريد ليطهركم وليتم نعمته عليكم؛لعلكم تشكرون﴾[1] مائدة.

﴿يـا أيهـا الـذين آمنـوا لا تقربوا الصلاة وأنتم سكارى حتى تعلموا ما تقـولـون، ولا جنبـا إلا عابري سبيل حتى تغتسلوا، وإن كنتم مرضى، أو على سفـر، أو جاء أحـد منكم من الغائط، أو لامستم النساء؛ فلم تجدوا ماء فتيمموا صعيدا طيبا: فامسحوا بوجوهكم وأيديكم. إن الله كان عفوا غفورا﴾[2] النساء.

﴿وهو الذي أرسل الرياح بشراً بين يدي رحمته، وأنزلنا من السماء ماء طهورا؛ لنحيي به بلدة ميتا، ونسْقِيَهُ مما خلقنا أنعاما وأناسيَّ كثيرا﴾[3] فرقان.

تەرجەمە:

ئەی ئەوانەی کە ئیمانتان هێناوە! کە هەڵسان بۆ نوێژ دەم و چاوتان

---

(١) المائدة/ ٦.

(٢) النساء/ ٤٣.

بشۆن، دەستتان تا ئانیشکتان بشۆن. سەرتان مەسح بکەن، پێشتان تا قولـەپێتـان =بشـۆن=، ئەگـەر لەش پیس بوون خۆتـان پاك بکەنەوە. ئەگەر نەخۆش بوون یا لە سەفەرا بوون، یا یەکێکتان =لە= ئەدەبخانەوە هات، یا لە ژن کەوتن و ئاوتان دەست نەکەوت قەصدی ئەرزێکی پاك بکەن، لەو ئەرزە دەم و چاوتان و دەستتان مەسح بکەن. خوا [بەو ئەمر بەدەست نوێـژ و بەغـوسـڵ و بە تەیـەمـوم کردنـە] ئیـرادە ناکـا کە شتی زەحمەت و بە مەشەقەتتان لەسەر دانێ، ئەمما وا ئیرادە ئەکا کە [لە پیسی ظاهیـریی و باطینی] پاکتـان بکـاتـەوەو [بـەو دەزنـوێـژ و غوسڵ و تەیـەمـومـە] نیعمـەتی خۆی لەسـەر ئێوە تەواو کا [چونکی پاکبوونەوە لە پیسی ظاهیـری و باطینی و گونـاه نیعمـەتێکی زۆر گەورەیـە] تا ئومێـدی شوکری خوا بکەن و [ئەویش بە واسیطەی شوکرەوە نیعمەتەکەی خۆیتان بۆ زیاد بکا]. (مائدة).

ئەی ئەوانەی کە ئیمانتان هێناوە لە حاڵی سەرخۆشیدا نزیکی نوێژ مەکـەون تا [هـۆشتـان بێتـەوە بەرو] ئەزانن کە چی ئەڵێن، بە لەشی پیسـەوەیش تا غوسـڵ ئەکـەن نزیکی نوێـژ مەکـەون، مەگەر رێبوار بن [یەعنی ئەو وەختە بە شەرتی خۆی بە لەش پیسی نوێژ بکەن] ئەگەر نەخـۆش بن یا لە سەفـەرا بن یا یەکێکتان لە ئەدەبخانە هاتەوە یا لە ژنان کەوتن و ئاوتان دەست نەکەوت [کە دەزنوێژی پێ بشۆن و غوسڵی پێ بکـەن قەصـدی ئەرزێکی پاك بکـەن] بەو ئەرزە دەم و چاوتـان مەسـح بکەن و دەستتان مەسح بکەن؛ چونکی =خوا= عەفوکونەندەیە لە گوناه خۆشەبێ. (نساء).

﴿وهـو الـذي أرسـل الـريـاح. . .﴾ إلـخ خوا ئەو خوايەيە كە باى ناردوە تا لە پێش رەحمەتی خۆیەوە موژدە بدا [یەعنی عەلامەتی ئەمە بێ کە] بارانـی رەحـمــەت ئەبــارێ لە ئاسـمــانــەوە،بارانێکی پاك و پاكــەوەكــەرمـان نارد تا ولاتێكی مردوو، یەعنی گیـای وشـك بووبێ، زیندوو بكەینەوە، ئەو ئاوە بدەین بە حەیوانات و ئینسانێكی زۆر. (فرقان).

لە ئایــەتی مائیـدەدا خوا بەیـانی ئەوەی فەرمـوە كە كەی دەزنـوێـژ ئەشۆررێ‌و، كەی غوسڵ لازم بێ‌و، سەبەبی دەزنوێژ چیەو، سەبەبی غوسـڵ چیـەو، عوزری مانیعیـان و بەدەلیـان چیـە، ئەركـانی دەزنوێژ و غوسڵ و تەیەموم چیە.

لە سوورەتی نیســادا بەیـانی ئەوانـەو، نەهی لە نوێـژكـردن ئەكا بە سەرخۆشیی‌و لەش پیسی‌یەوە.

لەم دوو ئایەتەدا بەیانی ئەوە ئەكا كە گڵی پاك ئینسان لە نەجاسەتی مەعنەویە پاك ئەكاتەوە. لە ئایەتی فورقانا بەیانی ئەوە ئەكا كە ئینسان لە نەجاسەتی مەعنەویەو ئینسان و هەموو شتی تر لە نەجاسەتی ظاهیرە پاك ئەكاتەوە.

ئینسان كە دەزنوێژی نەبوو ئیرادەی نوێژی كرد بە ئاو دەم و چاوی‌و هەردو دەستی تا ئانیشكی‌و هەردوو پێی تا قولەپێی بشوا، لەو بەینەدا سەریشی مەسح بكا. لەش پیس ئەبێ هەموو بەدەنی بشوا.

سەبـەبی بێ‌دەزنـوێـژیی لە پێشــەوە یا لە پاشیـەوە شتێكی لێ بێتـە دەرەوە جیـــــم بێ یا با بێ. لەش پیس بوون بە موعــامــەلــەی

ژن ومێــردییێتیــە. ئینســـان ئەگــەر عوزری نەبێ ئەبێ بە ئاو خۆی پاك بکاتەوە، ئەگەر نەخۆش بێ یا لە سەفەرا بیّ و ئاوی دەست نەکەوێ ئەبێ بە گڵێکی پاك تەیەموم بکا، یەعنی دەم و چاوی و هەردوو قۆڵی [تا ئانیشکی] بە تەواویی مەسح بکا.

موراد لە (لەمس) لە ئایەتەکەدا لای حەنەفی موجامەعەیە، لای شافیعی لەشیان لە یەك کەوتنە. بەوە لای حەنەفی دەزنوێژ ناشکێ، بەسەرخۆشیی ئاگای لە خۆی نەبێ نوێژکردن دروست نیە. بەووو بە خەو دەزنــوێــژ ئەشکێ؟ ناشکێ؟ لە ئایــەتــەکــەدا نیــە. (مجمــلا) ئەم میقــداره کافیــە، تەفصیــلاتی لەو حەدیثـانــەی کە (إن شاء الله) بێت. مەعلووم ئەبێ.

١٦٥٩/١- أبـو هريـرة [رضي الله تعـالى عنـه] يقـول: قال رسول الله ـﷺـ: لا تقبل صلاة من أحدث حتى يتوضأ. قال رجل من حضرموت: ما الحدث يا أبا هريرة؟ قال: فساء، أو ضراط. ح - ٢٢٢/١. ح - ٩٩/١٠. م - ٢٣٠/٢. وليس فيه سؤال الحضرمي.

١٦٦٠/٢- وعنه قال: قال النبي ـﷺـ: لا يزال العبد في صلاة ما كان [في. كش] المسجد ينتظر الصلاة مالم يحدث. فقال رجل أعجمي: ما الحدث يا أبا هريرة؟ قال: الصوت، يعني الضرطة. ح - ٢٥٤/١. د.

١٦٦١/٣- عبد الله بن زيد المازني [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـﷺـ قال: لا ينصرف حتى يسمع صوتا أو يجد ريحا. م أبو داود. ن. ح - ٢٥٥/١.

تەرجەمە :

ئەبـوهـورەيـرە ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ ئەفـەرموێ: پێغەمەر ـﷺ فەرمـــووی: صەلاتی کەسێ کە بێ دەزنـــوێـــژ بێ تا دەزنـوێـژ نەشـوا دروست نیـە. یەکێکی حەضـرەمـەوتی، لە ریـوایـەتـەکەی ترا یەکێکی عەجەمیی، لێی پرسی: (یا أبا هریرة) حەدەث چیە؟ فەرمووی: ترە یا تسـە. لە ریـوایـەتـەکـەی ترا ئەفـەرمـوێ: ئینسان هەر لە نوێژایە تا لە مزگەوتا مونتەظیری نوێژ بێ مەگەر بێدەزنوێژ بێ. عەبدوڵڵای کوری زەیدی مازینی ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ: کە پێغەمەر ـﷺـ =فەرمووی=: ئینسان نوێژەکەی نەبرێ تا دەنگێك ئەبیێ یا بۆنێ ئەبیسێ.

١٦٦٢/٤ـ نوعـــەیمی موجمیـــر ـ رحمـه الله ـ ئەفـەرمـوێ: لەگـەڵ ئەبوهورەیرەدا ـ رضي الله تعالی عنه ـ سەرکەوتینە سەربانی مزگەوتی پێغەمەر ـﷺـ ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالی عنه ـ دەزنوێژی شت لە پاشا فەرمووی: لە پێغەمەر ـﷺـ م بیست ئەیفەرموو: لە رۆژی قیامەتا ئوممـەتی من بە (غـورِی موحـەجـجـەل) بانـگ ئەکرێن ناوچاوان سپیو نوورانـیی دەسـت و پێ سپـیو نوورانـیی لە بەر ئاثـــاری دەزنـــوێـــژ، هەرکەسێ حەزەکا نووری ناوچاوانی [و نووری دەست و پێی] زیاد بکا با بیکا [یەعنی ئانیشك و قولەپێی بەرەوژوورتریش بشوا] ح ـ ٢٣/١.

[عطاء [بن أبي رباح] وصله ابن أبي شيبة] کەسێ کرم لە پێشی =یـا= لە پاشی بێتـەدەرێ دەزنـوێـژەکـەی بشـواتـەوە [ئـەمـە مەذهـەبی شافیعیو ئەحمەدو غەیری ئەوانە. قەتادەو مالیك ئەفەرموون: دەزنوێژی

ناشكێ] لە نوێـژا بە قەهقـەهـە پێبكـەنێ نوێـژەكـەی بەتـاڵ ئەبێتـەوە [دەزنـوێـژی ناشكێ. ئەبـو حەنیفـە ئەفـەرموێ: دەزنوێژی ئەشكێ لە نوێژی روكووع و سەجدەدارا پێبكەنێ بەو شەرتە ئەوی لێی نزیك بێ گوێـی لە دەنـگـی بێ] حەســەنـی بەصــریـی: مووی بتــاشــێ، یا هەڵی‌پاچێ، یا نینۆكی بكا، یا مەسحی دابكەنێ دەزنوێژی ناشكێ. ئەبــوهـورەیـرە ئەفـەرمـوێ: دەزنـوێـژ هەر بە حەدەث ئەشكێ. جابیـر ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ لە غەزای (ذات الرقاع)ا بو پیاوێ تیرێكی لێكــەوت [كــە عوبـادی كوڕی بیشـرە] خوێنێكی زۆری لەبـەر رۆیی روكووع و سەجدەی بردو لە نوێژەكەیا دەوامی كرد. حەسەنی بەصری ئەفـەرمـوێ: موسـوڵمـانـان هەمـوو وەقت بە برینیانەوە نوێژیان كردوە. طاوس و محــەمـەدی كوڕی عەلیی كوڕی حســەین [رضي الله تعـالی عنهم]و عەطـاو ئەهلی حیجـاز ئەفـەرمـوون: خوێن دەزنـوێژ ناشكێنێ ئیبن و عومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ عازەبەیێكی گوشیی‌و خوێنی لێ هات، دەزنوێژی نەشتەوە. ئیبن وئەوفا خوێنی تفانەوەو نوێژەكەی تەواوكرد. ئیبن وعومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ وحەسەنی بەصری ـ رحمه الله ـ فەرموویانە: كەسێ حەجامات[1] بگرێ دەزنوێژی ناشكێ، هەر جێی حەجاماتەكەی بشوا.

[ئــەم ئاثـارانـە هەمـوو دەلالـەت ئەكـەن لەمـە بە خوێن دەزنـوێـژ ناشكێ]. ح ـ ٢٥٣/١.

١٦٦٣/٥ـ عن عبد الله بن زيد [رضي الله تعالى عنه] أنه شُكي إلى

(٣) الفرقان/ ٤٨ و ٤٩.

رسـول الله ـﷺـ الـرجـل الـذي يخيـل اليه أنه يجد الشيء في الصلاة، فقـال: لا ينفتـل، أو لا ينصـرف حتى: يسمـع صوتـا، أو يجـد ريحا. [والمراد تحقق وجود أحدهما] ح ـ ١/٢٢٤.

تەرجەمە:

پیاوێ کە لای وایە شتێکی لیٚهاتۆتە دەرێ شکایەت کرایە خزمەت پێغـەمـەر ـﷺـ کە دەزنـوێـژی ئەشکێ یان نا؟ فەرمـووی: نوێـژەکەی نەبڕێ تا دەنگێ یا بۆنێ ئەبیێ [یەعنی تا لێی موحەقەق ئەبێ کە شتی لیٚ هاتۆتە دەرێ] ح ـ ٤/١٠. م/٢/٤٣٧.

٦/١٦٦٤ـ عن أبي هريـرة ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ قال: قال رسول الله ـﷺـ: إذا وجـد أحـدكم في بطنه شيئا، فأشكل عليه: أَخَرَجَ منه شيء أم لا؟ فلا يخرجن من المسجد حتى يسمع صوتا، أو يجد ريحا. م ـ ٢/٤٣٩.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: هەرکەسێ شتێکی لە زگیا فەرق کرد، کەوتـە شکـەوە: هیچی لیٚ هاتـۆتـە دەرێ یان نا؟ لە مزگـەوت نەچێتـە دەرێ تا دەنگێ ئەبیێ یا بۆنێ ئەکا.

٧/١٦٦٥ـ دخــل عبـد الله بن عمـر على ابن عامـر [رضي الله تعـالى عنهم] يعوده وهو مريض فقال: ألا تدعو الله لي يا ابن عمر؟ فقال: إني سمعت رسول الله ـﷺـ يقول: لا يقبل الله صلاة بغير طهور، ولا صدقة من غلول. وكنت على البصرة. م ـ ٢/٢٢٨.

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر - رضي الله تعالى عنهما - تەشریفی چوە عەیادەتی ئیبن وعامیر - رضي الله تعالى عنه - نەخۆش بوو عەرزی ئیبن وعومەری کرد - رضي الله تعالى عنهما -: (یا ابن عمر) دوعایێکم=بۆ ناکەی؟ فەرمووی: خوا نوێژی بێدەزنوێژ قەبووڵ ناکا، صەدەقەیێ کە لە خەیانەت کردن لە غەنیمەت کرابێ قەبووڵ ناکا. تۆیش لەسەر بەصرە بووی! [یەعنی دۆعای چیت بۆ بکەم؟ چۆن نوێژی بێ دەزنوێژ قەبووڵ =نیە= دۆعای بێ تەوبەیش قەبووڵ نیە. تۆ عامیلی بەصرە بووی شتێکت لە موسڵمانان کردبێ تەوبەی لێ بکە].

٨/١٦٦٦- عن أبي مالك الأشعري [رضي الله تعالى عنه] قال: قال رسول الله -ﷺ-: الطهور شطر الإيمان، والحمد لله تملأ الميزان، وسبحان الله والحمد لله تملآن - أو تملأ - مابين السماوات والأرض، والصلاة نور، والصدقة برهان، والصبر ضياء، والقرآن حجة لك أو عليك، كل النا س يغدو:فبائع نفسه فمعتقها،أو موبقها. م - ٢/٢٢٤.

تەرجەمە :

پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: خۆپاك کردنەوە لە پیسیی ظاهیرو باطین نیوەی ئیمانە [نیوەکەی =تری= رازاننەوەی ظاهیرو باطینە بە کردنی ئەوەی کە خوا ئەمری پێکردوەو نەکردنی ئەوەی کە نەهی لێکردوە] (الحمد الله) تەرازووی خێر پڕ ئەکا [چونکی حەمد موستەلزیمی ئیمانە بە جەمیعی صیفاتی جەلالیو جەمالی خواو بەمە کە هەموو نیعمەت لە خواوەیەو ئیستیعمالی ئەو نیعمەتانەیە لەوەدا کە بۆی خەلق کراوەو ئەمری

پیٚ‌کراوە] (سبحان الله)و (الحمد لله) مابەینی ئەرزو ئاسمان پڕئەکەن؛ [چونکی بە تەنها (الحمد الله) تەرازووی خێر کە خوا هەر خۆی ئەزانێ چەندە گەورەیە پڕ بکا (سبحان الله)ی لەگەڵا بێ کە تەقدیس و تەنزیهی خوایە لە جەمیعی نوقصانیو ئاثاری حودووث دیارە کە ئەرزو ئاسمان پڕ ئەکا، چە جای مابەینیان].

نوێژکردن نوورە [چونکی مەنعی ئینسان لە خراپی ئەکا طەڵەبی ئیعانەی تیایە، طەڵەبی هیدایەتی تیایە، ئیخلاصی تیایە، قیامی لە حوضووری خوادا تیایە، روکووع و، سوجوودو، تەحییات و، صەلەواتی تیایە. . . ئەمانە یەکە یەکە وەك چرا ڕێی حەق بۆ ئینسان رووناك ئەکەنەوە].

صەدەقە دەلیلی هەموو خێرێکە بۆ ئینسان. [ئینسان تا ئیمانی بە خواو ئەوانە کە خوا ـ عزوجل ـ ئەمری پیٚ‌فەرموە نەبێ بە بێ عیوەض ماڵی خۆی بە کەس نادا، شوهرەت و، مەیل و مەحەببەتی خەڵقیش عیوەضە]. صەبر لەسەر عیبادەت و لەسەر شەهەواتی نەفسانیەو لەسەر مەصائیب رووناکییە بۆ صاحیبی صەبر، نائیلی ئەکا بە ئەجری بێ حیساب].

قورئان ئەگەر بە قەد طاقەت بخوێنیو عەمەلی پیٚ‌بکەی حوججەتەو دەلیل و شاهیدە بۆت، ئەگەر بە خیلافی ئەوە بی خوا حافیظت بێ لەوە، ئەو وەختە لە زەرەری تۆ شەهادەت ئەدا. کوللی کەسێ کە سبەینێی لێ ئەبێتەوە، یا خۆی بە خوا ئەفرۆشێ، سەعیو عەمەلی (محضا) بۆ خوا ئەکا، بەوە خۆی لە عەذابی ئاخیرەت ئازاد ئەکا. یا خۆی بە شەیتان ئەفرۆشێ تابیعی گومراهیی ئەو ئەبێ، ئەو وەختە خۆی

بە خۆی بە هیلاك ئەبا. (أعاذنا الله من سوء الأعمال والأحوال)

خەو دەزنوێژ ئەشکێنێ یان نا؟ دەزنوێژی خەفیف

٩/١٦٦٧- عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - قال: بتُّ عند خالتي ميمونة [رضي الله تعالى عنها] ليلة، فقام النبي -ﷺ- من الليل، فلما كان في بعض الليل قام النبي -ﷺ- فتوضأ من شنٍّ معلَّق وضوء خفيفا يخففه عمرو [بن دينار] ويقلله، وقام يصلي. فتوضأت نحوا مما توضأ، ثم جئت فقمت عن يساره، وربما قال سفيان عن شماله، فحولني فجعلني عن يمينه. ثم صلى ما شاء الله، ثم اضطجع، فنام حتى نفخ. ثم أتاه المنادي، فآذنه بالصلاة، فقام [المنادي] معه [عليه الصلاة والسلام] فصلى ولم يتوضأ. قال [ابن عيينة]: قلنا لعمرو: إن ناسا يقولون: إن رسول الله -ﷺ- تنام عينه ولا ينام قلبه. قال عمرو: سمعت عبيد بن عُمَير يقول: رؤيا الأنبياء وحي، ثم قرأ: ﴿إني أرى في المنام أني أذبحك﴾[1] ح - ١/٢٢٥.

تەرجەمە:

ئیبن وعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ: شەوێ لای مەیموونەی پوورم - رضي الله تعالى عنها - نوستم. پێغەمەر -ﷺ- تەشریفی نوست، کە بەعەزێ لە شەو رابوورد تەشریفی هەڵسا، لە کونەیێ کە هەڵاوەسرابوو دەزنوێژێکی سووکی شت. عەمری کوڕی دینار هەم تەخفیفی دەزنوێژەکەی ئەکاو ئەڵێ: ئاوی کەمی بڕانەوە.

(١) الصافات /١٠٢.

هەم عەدەدەکەی کەم ئەکاتەوە. ئەڵێ هەر ئەعزایێکی یەکجار ـ یەکجار شت. پێغـەمـەر ـﷺـ لە نوێـژا راوەستـا، منیش دەزنـوێـژێکی وەك دەزنـوێـژەکـەی ئەوم شت، لە دوایيـدا هاتم لە لای چەپیەوە وەستام، خستمیە لای راستیەوە، ئەوەندەی خوا ئیرادەی کردبێ نوێژی کرد،لە پاشا راکشاو نوست تا پرخەپرخی کرد. لە پاشا (مؤذن) خەبەری وەختی نوێژی دایێ [نوێژی دابەست و] موئەذینیش لەگەڵیا لە نوێژا راوەستا. پێغەمەر ـﷺـ نوێژی کردو دەزنوێژی نەشتەوە.

سوفیـانی کوڕی عویـەینـە ئەفـەرمـوێ: لە عەمری کوڕی دینارمان پرسی: بەعزێ کەس ئەڵێن: پێغەمەر ـﷺـ چاوی ئەنوێ‌و دڵی نانوێ. عەمر فەرمووی: لە عوبەیدی کوڕی عومەیرم بیست ئەیفەرموو: خەوی پێغـەمـەران وەحیـە [مـوسلیم ئەم میقـدارەی بە مەرفـوعیی ریـوایەت کردوە] لە پاشـا بۆ بەیـانی ئەوەی کە خەوی ئەنبیـا وەحیـە ئەو ئایـەتەی خوێندەوە کە ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ فەرمووی: لە خەوما وام دی کە تۆم سەرەبڕی [یەعنی ئەگەر وەحی نەبوایە ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ بۆی دروست نەئەبوو کە ئیقدام بکاتە سەر ئەمە کە حەزرەتی ئیسماعیل ـ علیه السلام ـ سەر ببڕێ.]

إسبـاغ الوضـوء[1]

١٠/١٦٦٨ـ عن سالم، مولى شدّاد، قال: دخلت على عائشـة [رضي الله تعـالى عنهـا] زوج النبي ـﷺـ يوم توفي سعد بن أبي وقاص [رضي الله

(١) باش دەزنوێژ شتن.

تعالى عنه] فدخل عبد الرحمن بن أبي بكر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فتوضأ عندها فقالت: يا عبد الرحمن أسبغ الوضوء؛ فإني سمعت رسول الله ـ ﷺ ـ يقول: ويل للأعقاب من النار. م ـ ٢/٢٦٢.

تەرجەمە:

سالمی مەولای شەدداد ئەفەرموێ: چوومە خذمەت حەزرەتی عائیشە حەرەمی [خۆشەویستی] پێغەمەر ـ ﷺ، ورضي عنها ـ لەو رۆژەدا کە سەعدی کوڕی ئەبووەقاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ وەفاتی کرد، عەبدورەحمانی کوڕی ئەبوبەکریش ـ رضي الله تعالى عنهما ـ هات لای حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ دەزنوێژ ی شت. حەزرەتی عایشە پێی فەرموو: ئەی عەبدورەحمان دەستنوێژەکەت تەواو بشۆ؛ من لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ م بیست ئەیفەرموو: وەیل بۆ ئەو پاژنانە لە ئاگری جەهەننەم.

یەعنی لازمە پێ بە پاژنەوە بشۆرڕێ مەسح کافی نیە. ئەمما عەبدورەحمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ صەحابەیێکی زۆر گەورەو فاضیل بوە، زۆر لە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ و ئیمامی ئەبوبەکرو عومەرو عەلیو عوثمانا ـ رضي الله تعالى عنهم ـ بوە، تا زەمانی وەفاتی سەعدی کوڕی وەقاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ چۆن فێری دەزنوێژشتن نەبوە؟! نایشبێ قەط پێغەمەر ـ ﷺ ـ و ئەو ئیمامانەی نەدیبێ کە دەزنوێژ یان شتوە.

١١/١٦٦٩ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] أنه توضأ فغسل

وجهه، أخذ غرفة من ماء فمضمض بها واستنشق، ثم أخذ غرفة من ماء فجعل بها هكذا: أضافها الى يده الأخرى فغسل بها وجهه، ثم أخذ غرفة من ماء فغسل بها يده اليمنى، ثم أخذ غرفة من ماء فغسل بها يده اليسرى، ثم مسح برأسه [بعد أن قبض قبضة من الماء، ثم نفض يده. د] ثم أخذ غرفة من ماء فرشّ على رجله اليمنى حتى غسلها. ثم أخذ غرفة أخرى فغسل بها رجله، يعني اليسرى، ثم قال: هكذا رأيت رسول الله ـﷺـ يتوضأ. خ ـ ١/٢٢٧.

تەرجەمە:

ئیبن وعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ دەزنوێژی شت، دەم وچاوی شت بەم نەوعە لوێچێ ئاوی هەڵگرت لە دەم و لووتی وەردا، لە پاشا لوێچێ ئاوی هەڵگرت وای لێکرد لوێچەکەی تری لە گەڵیا هێنایەوە یەك دەم وچاوی پێشت، لە پاشا لوێچێ ئاوی هەڵگرت دەستی راستی پێشت، لە پاشا لوێچێ ئاوی هەڵگرت دەستی چەپی پێشت. [لە پاشا لوێچێ ئاوی هەڵگرت دەستی راوەشان و] مەسحی سەری کرد، لە پاشا لوێچێ ئاوی هەڵگرت و رشانی بەسەر پێی راستیا تا شتی، لە پاشا لوێچێ ئاوی هەڵگرت و پێی چەپی پێ شت. لە پاشا ئیبن و عەباس فەرمووی: وام دی کە پێغەمەر ـﷺـ دەزنوێژی ئەشت.

ئەم تەصویری ئیبن وعەباسە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەقەللی دەزنوێژە بە لوێچێ هەم دەم و لووت ئەشۆررێ. هەر ئەعزای جلزێ ئەویش بە لوێچێ ئەشۆررێ، مەسحی سەریش بە ئاوی تازە ئەکرێ.

١٢/ ١٦٧٠ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت: خرجت سودة بعدما ضرب علينا الحجاب لتقضي حاجتها، وكانت امرأة جسيمة تفرع النساء جسماً لا تخفى على من يعرفها، فرآها عمر بن الخطاب ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فقال: يا سودة والله ماتخفين علينا، فانظري كيف تخرجين. قالت: فأنكفأت راجعة، ورسول الله ـ ﷺ ـ في بيتي وإنه ليتعشى وفي يده عِرق، فدخلت فقالت: يارسول الله إني خرجت فقال لي عمر كذا وكذا. قالت: فأوحي الله إليه، ثم رفع عنه، وإن العِرق في يده ما وضعه. فقال: إنه قد أُذن لكنَّ أن تخرجن لحاجتكن. م ـ ٨/٤٧٣.

تەرجەمە:

عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ: لە دوای ئەمە کە حیجاب نازڵ بووبوو سەودە ـ رضي الله تعالى عنها ـ بۆ قەزای حاجەت چوە دەرێ، ژنێکی درێژی زەلام بوو لە جیسما بەسەر ژنانیا بوو، ئەوی بیناسیایێ لێی مەخفی نەئەبوو. عومەری کوڕی خەطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ چاوی پێیکەوت، فەرمووی: یا سەودە وەڵلاهی لێمان مەخفی نابی تێفکرە چۆن ئەچیەدەرەوە. عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی: لێیدا گەڕایەوە. پێغەمەر ـ ﷺ ـ لای من بوو نانی ئێوارەی نۆشی گیانی ئەکرد، ئێسقانێ کە گۆشتی پێوە بێ بە دەستی موبارەکیەوە بوو، سەودە هاتەلای، عەرزیکرد: (یارسول الله) من چوومە دەرێ [بۆ قەضای حاجەت] عومەر واو وای پێوتم. حەزرەتی عایشە فەرمووی: وەحیی بۆ هات لە دواییدا ئەو حاڵەی لەسەر لاچوو ئێشتا ئێسقانەکەی بە دەستەوە بوو داینەنابوو، فەرمووی:

ئیذن دران کە بۆ حاجەتتان بچنە دەرێ.

١٦٧١/١٣ـ أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] يقول: كان النبي ـﷺـ إذا دخل الخلاء ـ إذا أتى الخلاء ـ إذا أراد أن يدخل الخلاء ـ قال: اللهم إني أعوذ بك من الخبث والخبائث. ح ـ ١/٢٢٨. م ـ ٢/٢٩٨ [وإذا خرج من الخلاء قال: الحمد لله الذي أذهب عني الأذى وعافاني. ابن ماجه. الحمد لله الذي أخرج عني ما يؤذيني وأمسك عليّ ما ينفعني. دارقطني، عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ].

تەرجەمە:

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ کە تەشریفی ئەچوە (خەلا)وە[1] ئەیفەرموو: (اللهم إني أعوذ بك من الخبث والخبائث) خوایا من پەنا بە تۆ ئەگرم لە شەیاطینی نێرو مێ. کە تەشریفی ئەهاتەدەرێ ئەیفەرموو: (الحمد لله الذي أذهب عني الأذى وعافاني) حەمد بۆ ئەو خوایەیە ئەذاو پیسی لە من لاداو صیحەتی دامێ. جینسی حەمد بۆ ئەو خوایەیە ئەوی ئەذیەتم بدا لێی لابردم، ئەوی نەفعی هەیە بۆی هێشتمەوە. ئیبن وعەباس.

١٦٧٢/١٤ـ عن أبي أيوب الأنصاري [رضي الله تعالى عنه] قال: قال رسول الله ـﷺـ: إذا أتى أحدُكم الغائط فلا يستقبل القبلة ولا يولّها ظهره شرِّقوا أو غربوا.

ح ـ ١/٢٣٠. م ـ ٢/٢٩٨. وقال: فقدمنا الشام فوجدنا مراحيض قد

---

(١) خەلا: ئاودەستخانە.

بنيت قبل القبلة . فننحرف عنها ونستغفر الله . م ـ ٢ /٢٩٨ .

١٥ /١٦٧٣ـ وعن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن رسول الله ـ ﷺ ـ قال : إذا جلس أحدكم على حاجته فلا يستقبل القبلة ولا يستدبرها . م ـ ٢ / ٣٠٠ .

١٦ /١٦٧٤ـ عن واسع عن عبد الله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] أنه كان يقول : إن ناسا [كأبي هريرة وأبي أيوب ومعقل ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] يقولون : إذا قعدت على حاجتك فلا تستقبل القبلة ، ولا بيت المقدس ، فقال عبد الله بن عمر : [رضي الله تعالى عنهما] : لقد ارتقيت [على بيت أختي] يوما على ظهر بيت لنا فرأيت رسول الله ـ ﷺ ـ على لبنتين مستقبلا بيت المقدس لحاجته ـ وقال [لواسع . حفصة . م] : لعلك من الذين يصلون على أوراكهم ! فقلت : لا أدري والله قال مالك [الإمام] يعني الذي يصلي ولا يرتفع عن الأرض يسجد وهو لاصق بالأرض . ح ـ ١ / ٢٣١ . م ـ ٢ / ٣٠٠ بدون قول ابن عمر لواسع ح ـ ٥ / ١٩١ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرموویەتی : کە بۆ قەزای حاجەت دانیشتن روو مەکەنە قیبلەو پشتی تێ مەکەن ، روو بکەنە شەرق یا غەرب [ئەگەر قیبلە نەکەوتبێتە ئەوێوە] ئەبوئەییوبی ئەنصاری ئەفەرموێ : چووینە شام وامان دی ئەدەبخانەیان بەرەوقیبلە بیناکردبوو لێی وەرەگەڕاین و ئیستیغفارمان ئەکرد . ئیبن وعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : وەکوو ئەبوئەییووب و ئەبوهورەیرەو مەعقەل ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ئەڵێن : کە بۆ قەزای حاجەت دانیشتی روو مەکەنە قیبلەو

(بيت المقدس) ئيبن وعومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی: رۆژێ چوومە سەربانی ماڵی حەفصەی خوشكم ديم پێغەمەر ـﷺـ لە سەر دوو خشت رووی‌كردبوە (بيت المقدس) بۆ قەزای حاجەت بە واسيعی فەرموو: رەنگە تۆ لەوانە بی =لە سەر= سمتيان نوێژ ئەكەن! [يەعنی خۆيان بە ئەرزەوە ئەنووسێنن، كە سوجدە ئەبەن خۆيان لە ئەرز بەرز ناكـەنـەوە، يەعنی ئەبـو بتـزانيـايـە كە لە سوجـدەدا ئەبێ زك لە ران جوێ‌بكرێتەوە. يەعنی جاهيل نەبوويتايە بە سوننەت فەرقت ئەكرد لە بەينـی (بـيـت الـمقـدس)و قيبلەدا] واسيـع ئەفـەرمـوێ: عەرزی ئيبن وعومەرم كرد وەڵڵاهی نازانم‌لەوانەم يان نا. تا بزانم فەرق بكەم لە بەينی كەعبەو (بيت المقدس)ا.

١٦٧٥/١٧ـ أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] يقول: كان النبي ـﷺـ إذا خرج لحاجته [تبعته. أخرى. خ] أجيء أنا وغلام منا، معنا إداوة من ماء [قـال هشام. م]: يعني يستنجي به. وفي روايـة زيـادة: وعنزة. ح ـ ١/٢٣٥. يستنجي بالماء. العنزة: عصا عليه زُجّ. ح ـ ١/٢٣٥.

الإسـتنجاء باليـد[1]

١٦٧٦/١٨ـ عن أبي قتـادة [رضي الله تعـالى عنـه] قال: قال رسـول الله ـﷺـ: إذا شرب أحدكم فلا يتنفس في الإناء، وإذا أتى الخلاء فلا يمُسَّ ذَكرهُ بيمينه ولا يتمسح بيمينه.

(١) خۆپاك كردنەوەو تارەت گرتن بە دەست.

وفي أخـرى عنـه: إذا بال أحـدكم فلا يأخذن ذكره بيمينه، ولا يستنج بيمينـه، ولا يتنفس في الإنـاء. ح ـ ١/ ٢٣٥. م ـ ٣٠٢. لا يمسكن ذكره بيمينه وهو يبول. م.

تەرجەمە:

ئەنـەس ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ ئەفـەرمـوێ: کە پێغـەمەر ـ ﷺ ـ ئەچوە دەرێ بۆ حاجەتی، من و غولامێ لە ئێمە بە مەتارەکەوەو نێزەکەوە شوێنی ئەکەوتین بە ئاوەکە ئیستینجای ئەکرد.

ئەبـوقـەتـادە ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ ئەفـەرمـوێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: کە یەکێکتان ئاوی خواردەوە لە ناو زەرفی ئاوەکەدا نەفەس نەدا، کە چوە خەلا بە دەسـتـی راستی ذەکـەری نەگـرێ، بە دەستی راستی ئیستینجا نەکا.

١٩/ ١٦٧٧ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال: اتبعت النبي ـ ﷺ ـ [إفعال. أي لحقته. أو تفعيل. أي مشيت خلفه] وخرج لحاجته فكـان لا يلتفت، فدنـوت منـه، فقـال: ابغني [أطلب لي] أحجـارا أستنفضْ بها أو نحوه، ولا تأتني بعظم ولا روث. فأتيته بأحجار بطرف ثيابي فوضعتها الى جنبه. وأعرضت عنه، فلما قضى أتبعه بهن. ح ـ ١/ ٢٣٦.

تەرجەمە:

ئەبـوهـورەیـرە ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی بۆ قەزای حاجەت چووبوە دەرێ منیش لە پشتیەوە ئەڕۆییم، ئاوڕی نەئـەدایـەوە، لێی نزیـك بومـەوە، فەرمـووی: بگـەڕێ چەنـد

بەردێکم بۆ بدۆزەرەوە ئیستینجــای پێ بکــەم،لە داوێنمــا بۆم هێنــاو لە تەنیشتیــەوە دامنــاو لێی دوور کەوتمــەوە، کە لە قەزای حاجـەت بۆوە بەردەکانی پیاهێنا.

٢٠/١٦٧٨ـ عبد الله [بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ] يقول: أتى النبي ـﷺـ الغائط فأمرني أن آتيه بثلاثة أحجار؛ فوجدت حجرين والتمست الثالث فلم أجده، فأخذت روثة [حمار. ابن خزيمة] فأتيته بها، فأخذ الحجرين وألقى الروثة، وقال: هذا رِكس [أي: رجس]. ح ـ ١/٢٣٨. ابن خزيمة. جه ن بلفظ: أو طعام الجن.

تەرجەمە:

ئیبن و مەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ تەشریفی چوو بۆ قەزای حاجەت ئەمری پێکردم سێ بەردی بۆ ببەم. دوو بەردم بۆ دۆزیـــیەوە، بۆ بەردی سێیـــەم گەڕام نەمــدۆزیـیـــەوە، تەرســەقــولـێکــی کەرم بۆ برد [وام زانی ئەویش جێی بەرد ئەگــرێ] بەردەکـانی وەرگـرت تەرسـەقـولـەکـەی فڕێـدا فەرمووی: ئەمە پیسە [یا فەرمووی: طەعامی جیننە ـنەسائیی].

٢١/١٦٧٩ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أنه كان يحمل مع النبي ـﷺـ إداوة لوضوئه وحاجته، فبينما هو يتبعه بها، فقال: من هذا؟ فقال: أنا أبو هريرة. فقال: ابغني أحجاراً أستنفض بها، ولا تأتني بعظم ولا بروثة. فأتيته بأحجار أحملها في طرف ثوبي حتى وضعت إلى جنبه، ثم انصرفت حتى إذا فرغ مشيت معه. فقلت: ما بال العظم والروثة؟ قال: هما من طعام الجن، وإنه أتاني وفد جن نصيبين ـ ونعم

الجن ـ فسألــوني الــزاد، فدعوت الله لهم أن لا يمــرُّوا بعظم ولا روثـة إلا وجدوا عليها طعاما. ح ـ ٦ / ١٨٢.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: کە لە خدمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ مەتارەییکم بۆ هەڵەگرت بۆ دەزنوێژ و قەزای حاجەتی، لە وەختێکـا کە بە مەتـارەکـەوە لە پشتیـەوە ئەڕۆییم فەرمـوی: ئەوە کێیـە؟ عەرزم کرد: منم ئەبوهورەیرەم. فەرمووی: بەعزێ بەردم بۆ بدۆزەرەوە ئیستینجای پێ بکـەم، ئەممـا ئێسـك و تەرسـەقـولم بۆ مەیێنـە. چەنـد بەردێکم لە لاییکی لیباسەکەما بۆ برد، تا لە تەنیشتیەوە دامناو گەڕامەوە تا لێبۆوە، لە خدمەتیا ڕۆییم، عەرزم کرد: ئێسقان و تەرسەقول چین؟ [کـە فەرمـووت بۆم مەیێنـە] فەرمـووی: ئەوانـە طەعـامی جنین، فروستادەی جیننی نەصیبین هاتنە لام، زۆر جینییکی باشن، داوای طەعامیان لێکردم، دۆعام لای خوا بۆ کردن بە لای هەر ئێسکێکا یا تەرسێکا رابboورن لەسەر ئەوە طەعامی پێوەببینن.

٢٢ / ١٦٨٠ـ قال علقمـة: سألت ابن مسعـود [رضي الله تعـالى عنـه] فقلت: هل شهد أحد منكم مع رسول الله ـ ﷺ ـ ليلة الجن؟ قال: لا ولكنّا كنا مع رسول الله ـ ﷺ ـ ذات ليلة ففقدناه، فالتمسناه في الأودية والشعاب، فقلنا: استطير أو أغتيل. قال: فبتنا بشرِّ ليلة بات بها قوم، فلما أصبحنا إذ هو جاء من قبل خراء. قال: فقلنا: يارسول الله فقدناك فطلبنـاك فلم نجـدك، فبتنـا بشـرِّ ليلة بات بهـا قوم. فقال: أتاني داعي الجن فذهبت معه، فقرأت عليهم القرآن. قال: فانطلق بنا فأرانا آثارهم

وآثار نيرانهم وسألوه الزاد، فقال: لكم كل عظم ذكر اسم الله عليه يقع في أيديكم أوفر ما يكون لحما، وكل بعرة علف لدوابكم. فقال رسول الله ـ ﷺ ـ: فلا تستنجوا بهما فإنهما طعام إخوانكم. م ـ ٩٥/٣.

تهرجهمه:

عهلقهمه ئهفهرمویٚ: له ئیبن ومهسعوودم پرسی ـ رضي الله تعالی عنه ـ: شهوی جین هیچ کهسیٚکتان له خدمهت پیٚغهمهر ـ ﷺ ـ حازر بوون؟ فهرمووی: خهیر [لاکین حهزم ئهکرد حازر بوومایه. أخری مسلم] لاکین شهویٚ له خدمهت پیٚغهمهرا ـ ﷺ ـ بووین لیٚمان ون بوو، له ههموو ناو دوٚلیٚك و شیوو کیٚوا بوٚی گهڕاین نهمان دوٚزییهوه، وتمان: یا جین فرانوویهتی یاخو به هیلاك براوه. شهویٚکی وا خراپمان رابوارد له ههموو شهویٚ که به خراپ =له= خهلٚق رابووریٚ خراپتر بوو. که روٚژمان کردهوه تیٚفکرین له طهرهفی حهڕاوه ئههاتهوه،عهرزمان کرد: (یارسول الله) لیٚمان ون بووی بوٚت گهڕاین نهمان دوٚزیتهوه، شهویٚکی له ههموو کهس خراپترمان رابوارد. فهرمووی: فروستادهی جین هاتنهلام بانگیان کردم، له گهڵی چووم قورئانم بوٚ خویٚنن. ئیبن ومهسعوود ـ رضي الله تعالی عنه ـ فهرمووی: ئیٚمهی برد شویٚنی خوٚیان و شویٚن ئاگرهکهیانی پیٚ نیشان دام. داوای طهعامیان لیٚ کرد. پیٚغهمهر ـ ﷺ ـ فهرمووی: ههر ئیٚسقانیٚ بدوٚزنهوه که (بسم الله)ی لهسهر کرابیٚ له چه وهختیٚکا گوٚشتی له ههموو وهختیٚ زوٚرتر بوه ئهوهندهی گوٚشت پیٚوه بیٚ، ئهوه طهعامی ئیٚوه بیٚ. ههموو تهرسهقول و پشقل طهعامی حهیوانهکانتان بیٚ، که وابیٚ ئیستینجا به ئیٚسقان و تهرسهقول

مەکەن ئەوە طەعامی برادەرەکانتانن.

٢٣/١٦٨١ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قال: توضأ النبي ـﷺـ مرَّة، مرَّة. ح ـ ١/٢٣٨.

تەرجەمە:

ئیبن وعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ دەزنوێژی شت هەر ئەعزای جارێ.

٢٤/١٦٨٢ـ عبد الله بن زيد [بن عبد ربه، صاحب رؤيا الأذان ـ رضي الله تعالى عنه ـ] أن النبي ـﷺـ توضأ مرتين، مرتين. ح ـ ١/٢٣٩.

تەرجەمە:

عەبدوڵلای کوڕی زەیدی کوڕی عەبدی (ربه)ی صاحیبی خەوی بانگ ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ دەزنوێژی شت دووجار دووجار ئەعزاکانی شت.

٢٥/١٦٨٣ـ عمرو بن سعيد بن العاص قال: كنت عند عثمان [رضي الله تعالى عنه] فدعا بطهور، فقال: سمعت رسول الله ـﷺـ يقول: ما من امرىء مسلم تحضره صلاة مكتوبة فيحسن وضوءها وخشوعها وركوعها إلا كانت كفارة لما قبلها من الذنوب، مالم تؤت كبيرة، وذلك الدهر كله. م ـ ٢/٢٤٣. . . .

عەمری کوڕی سەعیدی کوڕی عاص ئەفەرموێ: لە خزمەت ئیمامی عوثمانا بووم ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئاوی بۆ دەزنوێژ

طەلـەب کرد، فەرمـووی: لە پێغـەمـەر ـﷺـ م بیست ئەیفەرموو: هیچ پیاوێکی موسوڵمان نیە کە لە وەختی نوێژداهاتنا دەزنوێژێکی باش بشوا خوشووع و روکووعی نوێژەکەی تەواو بکاو ئیجتیناب لە گوناهی کەبیرە بکاو ئەو دەزنوێژ و نوێژە نەبێ بە کەفارەتی هەموو گوناهی لەوەپێشی، ئەمە بۆ هەموو زەمانە وایە.

٢٦ / ١٦٨٤ـ حمـران بن أبـان قال: كنت أضع لعثمان طهوره، فما أتى عليـه يوم إلا وهـو يفيض عليـه نطفة [أي ماء قليلا] وقال عثمان [رضي الله تعالى عنه]: حدثنا رسول الله ـﷺـ عند انصرافنا عن صلاتنا هذه. قال: مسعـر أراهـا العصـر. فقـال: ما أدري أحدثكم بشيء أو أسكت؟ فقلنا: يارسـول الله إن كان خيـرا فحـدثنـا وإن كان غير ذلك فالله ورسوله أعلم. قال: ما من مسلم يتطهـر فيتم الطهـور الـذي كتب الله عليه، فيصلي هذه الصلوات الخمس إلا كانت كفَّارات لما بينهنَّ. م ـ ٢ / ٢٤٥.

تەرجەمە:

حەمران ئەفەرموێ: ئاوم بۆ ئیمامی عوثمان بۆ دەزنوێژی =دائەنا= هیچ رۆژێ نەبوو کە کەمێ ئاو نەکا بەسەر خۆیا. عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی: پێغەمەر ـﷺـ لە وەختێکا ئەم نوێژەمان کردو لێبووینەوە، میسعـەر کە یەکێکـە لە راوییـان ئەفـەرموێ: وا بزانم ئەو نوێـژە نوێـژی عەصـر بوو.. پێغـەمـەر ـﷺـ فەرمـووی: نازانم قسـەی شتێکتان بۆ بکەم یا بێدەنگ بم؟ عەرزمان کرد: (یارسول الله) ئەگەر خێربێ قسەمان =بۆ= بفەرموو، ئەگەر غەیری ئەوە بێ خواو رەسوولی خوا ئەیزانێ. فەرمووی: هیچ موسوڵمانێ نیە کە ئەو طەهارەتەی خوا

لەســەری نووسیــوە بیکـاو ئەم پێنـج فەرزە بکـاو نەبێ بە کەفـارەتی ئەو گوناهانەی کە لە بەینی ئەو فەرزانەدا کردوویەتی.

٢٧/١٦٨٥ ـ وعنـه أن عثمـان بن عفـان ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ دعـا بوَضوء فتوضأ فغسل كفيه ثلاث مرات ثم تمضمض واستنثر [واستنشق أخرى. وفي رواية أبي داود وابن المنذر: فتمضمض ثلاثا واستنثر ثلاثا] ثم غسل وجهه ثلاث مرات [ويديه إلى المرفقين ثلاث مرار. أخرى] ثم غسل يده اليمنى إلى المرفق ثلاث مرات، ثم غسل يده اليسرى مثل ذلـك، ثم مسح رأسه [ثـلاثـا، أبـو داود] ثم غسـل رجله اليمنى إلى الكعبين ثلاث مرات، ثم غســل اليســرى مثـل ذلـك، ثم قال: رأيت رسول الله توضأ نحو وضوئي هذا. ثم قال رسول الله ـ ﷺ ـ: من توضأ نحو وضوئي هذا ثم قام فركع ركعتين لا يحدث فيهما نفسه غفر له ما تقدم من ذنبـه. ح ـ ١/ ٢٤٠. م ـ ٢/ ٢٣٨. م ـ ٢/ ٢٤٢ وفيـه: وكـانت صلاته ومشيه إلى المسجد نافلة. وفي أخرى: قال: ألا أحدثكم حديثا لولا آية ما حدثتكموه؟ إلخ. قال عروة: الآية: ﴿إن الذين يكتمون ما أنزلنا﴾[1] ح ـ ١/ ٢٤٠. م ـ ٢/ ٢٤٠.

تەرجەمە:

حەمران ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ: عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئاوی دەزنوێژی ویست، دەزنوێژی شت، هەردوو دەستی یەکی سێ جار شت، لە پاشا سێ جار ئاوی لە دەمی وەردا، سێ جار ئاوی لە لووتی وەردا، لە پاشا سێ دەفعە دەم و چاوی شت، لە پاشا سێ جار

(١) البقرة/ ١٥٩.

دەستی راستی تا ئانیشکی، لە پاشا دەستی چەپیشی ئەوەندە شت، لە پاشا سێ جار سەری مەسح کرد، لە پاشا سێ جار پێی راستی تا قولەپێی شت، لە پاشا پێی چەپیشی ئەوەندە شت. لە پاشا فەرمووی: پێغەمەرم ـ ﷺ ـ دی دەزنوێژێکی وەك =ئەم= دەزنوێژی منە شت. لە پاشا پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: هەرکەسێ دەزنوێژێکی وەك ئەم دەزنوێژی منە بشواو هەڵسێ دوو رەکعەت نوێژ بکاو لەو نوێژەدا هیچ قسەی دنیایی بە دڵیا نەهێنێ هەر گوناهێکی لەوەپێش کردبێتی خوا لێی خۆشەبێ. [نوێژەکەیی و چوونەمزگەوتی بە نافیلە، یەعنی بە زیادە، بۆ حسێب ئەکرێ].

٢٨/١٦٨٦ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ قال: الصلوات الخمس والجمعة إلى الجمعة كفارات لما بينهن ما لم تغش الكبائر. م ـ ٢/٢٤٧. وفي أخرى زيادة: ورمضان إلى رمضان مكفرات لما بينهن إذا اجتنب الكبائر. م ـ ٢/٢٤٨. ت، د.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەیفەرموو: پێنج وەقت نوێژ، لە جومعەوە تا جومعە، لە رەمەزانەوە تا رەمەزان کەفارەتی گوناهی مابەینیانن بەو شەرتە لە کەبیرە ئیجتیناب بکرێ؛ یەعنی کوللی نوێژێ کەفارەتی گوناهی بەینی خۆی و نوێژی پێش خۆی، نوێژی جومعە کەفارەتی گوناهی مابەینی دوو جومعەیە رەمەزانیش وەها.

٢٩/١٦٨٧ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ

قال: إذا توضأ أحدكم فليجعل في أنفه [ماء. م] ثم ليستنثر، ومن استجمر فليوتر، وإذا استيقظ أحدكم من نومه فليغسل يده قبل أن يدخلها في وضوئه؛ فإن أحدكم لا يدري أين باتت يده. ح ـ ١/ ٢٤٢. م ـ ٢/ ٢٥٨.
أورد هذا الحديث صاحب الكتب الستة.

١٦٨٨/٣٠ـ وعنه أن النبي ـﷺـ قال: إذا استيقظ أحدكم من منامه فليستنثر ثلاث مرات، فإن الشيطان يبيت على خياشيمه. م ـ ٢/ ٢٦٠

١٦٨٩/٣١ـ وعنه أن النبي ـﷺـ قال: إذا استيقظ أحدكم [من نومه أخرى م] فليفرغ على يديه ثلاث مرات قبل أن يدخل يده في إنائه، فإنه لا يدري فيم باتت يده. م ـ ٢/ ٣٢٧. (بەسە).

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: کە یەکێکتان دەزنوێژی شت ئاو لە لووتی وەربداو لە دواییدا هم بکا [و ئاوو (مستقذرات)ی لێ بێتەدەرێ] کەسێ بە بەرد ئیستینجای کرد [با بە کەمتریش پاك ببێتەوە، سێ جاری بکا، ئەگەر بە سێ جار پاك نەبۆوە بە جووت پاك بۆوە] بیکا بە تاق. لە خەو خەبەری بۆوە لە پێش ئەمەدا کە دەست بکا بە زەرفی ئاوەکەدا سێ جار دەستی بشوا؛ چونکی نازانێ شەو دەستی لە کوێ بوە. لە ریوایەتەکەی ترا: کە لە خەو خەبەری بۆوە سێ جار ئاو لە لووتی وەربدا؛ چونکی شەیتان بە شەو لە کونی لووتیا ئەنوێ. [ئەمە مەجازە مانیع لە حەقیقەتەکەیشی نیە؛ چونکی لە مومکیناتە. دەست شتن لە پێش ئەمەدا بیکا بە ئاوی دەزنوێژەکەیا سوننەتە لەبەر ئیحتیاط، واجب نیە.]

٣٢/١٦٩٠ـ عن عبـد الله بن عمـرو [بن العـاص] ـ رضي الله تعـالى عنهمـا ـ قال: تخلف النبي ـﷺـ عنـا في سفـرة فأدركَنـا وقـد أرهقنـا، فجعلنا نتوضأ ونمسح على أرجلنا، فنادى بأعلى صوته: ويل للأعقاب من النار! مرتين أو ثلاثا. ح ـ ١٨٨/١٥٢/٢٤٣/١. م ـ ٢٦٤/٢.

٣٣/١٦٩١ـ وفي رواية عنه: رجعنا مع رسول الله ـﷺـ من مكة إلى المدينة، حتى إذا كنا بماء بالطريق تعجل قوم عند العصر فتوضؤا وهم عجال، فانتهينا إليهم وأعقابهم تلوح لم يمسها الماء. فقال رسول الله ـﷺـ: ويل للأعقاب من النار! أسبغوا الوضوء. م ـ ٢٦٤/٢.

٣٤/١٦٩٢ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن النبي ـﷺـ رأى رجلا لم يغسل عقبه فنادى: ويل للأعقاب من النار! م ـ ٢٦٥/٢. وفي رواية: ويل للعراقيب [جمع عرقوب، وهو العصبة التي فوق العقب. ومعنى ويل لهم: هلكة وخيبة. نووي].

٣٥/١٦٩٣ـ عمر بن الخطاب [رضي الله تعالى عنه] أن رجلا توضأ فتـرك موضـع ظفـر على قدمـه فأبصره النبي ـﷺـ فقال: ارجع فأحسن وضوءك فرجع ثم صلى. م ـ ٢٦٥/٢.

تهرجهمه:

عهبدوڵڵای کوڕی عهمری کوڕی عاص ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئهفهرموێ: پێغهمهر ـﷺـ له سهفهرێکا له ئێمه دواکهوت، پێمان گهیی وهختی عهصرمـان بهسـهرا درهنگ بووبوو، دهزنوێژمان ئهشت و پێمان مهسح ئهکرد، به دهنگێکی بهرز بانگیفهرموو: واوهیلابێ بۆ پاژنهی پێ له ئاگری جههههننهم! دوو جار یا سێ جاری فهرموو.

لە ریوایەتەکەی تری موسلیما ئەفەرموێ: لە خذمەت پێغەمەرا ـﷺـ لە مەکەوە گەراینەوە بۆ مەدینە تا لە رێ گەیینە سەر ئاوێ، لە وەختی عەصرا خەڵق عەجەلەی کرد بە عەجەلە دەزنوێژیان شت، کە گەیینە لایان پاژنەیان دەرەکەوت کە ئاوی لێنەکەوتبو، پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: واوەیلا بۆ پاژنەتان لە ئاگر، دەزنوێژتان تەواو بشۆن .

لە ریوایەتی ئەبوهورەیرەدا ـ رضي الله تعالى عنه ـ پێغەمەر ـﷺـ چاوی کەوت بە پیاوێ پاژنەی نەشتبو. . . الخ .

لە ریوایەتی ئیمامی عومەرا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ پیاوێکی دی بە قەد نینۆکێکی =لە پێی= نەشتبوو ئەمری پێفەرموو: بگەرێرەوە دەزنوێژەکەت باش بشۆ، گەرایەوەو [دەزنوێژەکەی تەواو شت و] نوێژی کرد.

لەم حەدیثانە دەرەکەوێ کە پاژنەی پێ تا قولەپێ بە تەواوەتی ئەبێ بشۆررێ، بە قەد ذەرەییێکی ئاوی لێ نەکەوێ دەزنوێژەکەی دروست نیە. ئەمما قولەپێ شتن لە ئایەتەکەی مائیدەدایە[1] لەم حەدیثانە دەرناکەوێ؛ چونکی (ویل للاعقاب)ی فەرموە (للكعاب)ی نەفەرموە. مەسحی پێ کافی نیە شتن لازمە.

تیمن[1] لە ئەفعالی دائیر بە مەکاریمدا

١٦٩٤/٣٦ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت: كان النبي ـﷺـ يعجبه التيمن في: تنعله، وترجله، وطُهوره، وفي شأنه كله. ح ـ

---

(١) مەبەستی ﴿امسحوا برؤوسكم وأرجلَكم الى الكعبين﴾ە

(٢) تیمن: لە راستەوە دەستپێکردن.

١/٢٤٧ . م ـ ٢/٣٠٤ . م ـ ٢/٣٠٢ . قالت: ليحب التيمن في طهوره إذا تطهر، وفي ترجله إذا ترجل، وفي انتعاله إذا انتعل. ح ـ ٨/٤٣٣ . د، ت، ن، جه.

تەرجەمە:

پێغـەمـەر ـ ﷺ ـ لە هەمـوو ئیشێکـا لە نەوعی تەکـریم بێ، وەك: دەزنوێژ و، سەرداهێنان و، وەك کەوش لەپێ‌کردن [وەك جل لەبەرکردن، لە خەلا هاتنەدەرەوە، لە موصافەحەکردنا] لە لای راستەوە دەستپێکردنی حوبـبـانـوە. [لـە خیـلافـی ئەوەدا وەك: کەوش داکـەنـدن، لە حەیـوان دابـەزیـن، لە ماڵ هاتـنـەدەرەوە، چوونـەخـەلا، تارەت بەدەسـت گرتن، جل داکـەنـدن = لەراستـەوە دەستپێکـردنی پێ‌خۆش نەبوە= ئەمما دەست‌شتنی پێشەوەو گوێ‌مەسحکردن بە جارێکە لەوەدا تەیامون سوننەت نیە. (من نووي)]

إلتمـاس الوَضـوء[1]

١٦٩٥/٣٧ـ عن أنس بن مالـك ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ قال: رأيت رسـول الله ـ ﷺ ـ وحـانت صلاة العصـر، فالتمس النـاس الـوَضـوء فلم يجـدوه، فأُتي رسول الله ـ ﷺ ـ بوَضوء، فوضع رسول الله ـ ﷺ ـ في ذلك الإنـاء يده، وأمـر الناس أن يتوضؤا منه. قال: فرأيت الماء ينبع من تحت أصـابعـه حتى توضؤا من عنـد آخرهم. ح ـ ١/٢٤٨ . م ـ ٩/١٣٩ . وفي أخرى مثله عنه: قلنا: كم كنتم؟ قال: ثمانين وزيادة. ح ـ ١/٢٦٨ . م ـ ٩/١٣٩ .

(١) بۆ ئاوی دەزنوێژگەڕان.

تەرجەمە :

ڕەنگە ئەم حەدیثانە لە موعجیزاتا نووسرابن [1] تەرجەمەیشی لەوێدابێ. عەطاء بە سەنەدێکی صەحیح ئەفەرموێ: زەرەری نیە مووی ئینسان گوریس و بەنی لێدروست بکرێ. زوهری ئەڵێ: سەگێ دەمی خستە ناو ئاوێکەوە ئەگەر ئاوی تری نەبێ دەزنوێژی پێبشوا. سوفیانی ثەورییش وا ئەفەرموێ. خوا فەرموویەتی: کە ئاوتان دەست نەکەوت تەیەموم بکەن.[2] ئەمە ئاوە.

بوخاریی ئەفەرموێ: ئەم قسەی سوفیانە لە دلا شتێکی تیایە. یەعنی نەفس قێزی لێ ئەکا ئەو وەختە دەزنوێژی پێ بشوا [چونکی ئاوی دەست کەوتوە] تەیەمومیش بکا [چونکی ئیحتیمالی پیسبوونی ئەم ئاوە هەیە] فەقەط ئەم حەدیثی دوایی‌یە چی لێ ئەکەن؟! ح - ٢٤٩/١.

سـؤر الكلـب[3]

٣٨/١٦٩٧ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال: إن رسول الله ـ ﷺ ـ قال: إذا شرب الكلب في إناء أحدكم فليغسله سبعا. ح - ٢٥٠/١.

٣٩/١٦٧٠ ـ م ـ ٢/٣٣١. وفيه: فليُرِقْه، ثم ليغسله سبع مرار. وفي م - ٢/٣٣٢ عنه قال رسول الله ـ ﷺ ـ: طَهور إناء أحدكم إذا ولغ فيه الكلب

(١) مەبەستی ئایەتی ﴿فتيمموا صعيدا طيبا...﴾ە. النساء/٤٣. المائدة/٦.

(٢) بەڵێ ئەم حەدیثە وەك حەدیثی (٥٤٢/٤)ی موعجیزات وایە.

(٣) پاشماوەی سەگ. مەبەست ئەو قاپ و شتەیە کە سەگ دەمی تێخستبێ.

أن يغسله سبع مرات أولاهن بالتراب. وعن ابن المغفل قال: أمر رسول الله ـ ﷺ ـ بقتـل الكـلاب ثم قال: ما بالهم وبـال الكـلاب؟ ثم رخص في كلب الصيـد وكلب الغنم، وقـال: إذا ولغ الكلب في الاناء فاغسلوه سبع مرات وعفروه الثامنة في التراب. م ـ ٢/٣٣٣. م ـ ٦/٤٥٥ إلى (وقال ولغ).

تەرجەمە:

ئەبـوهـورەيـرە ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: کە سەگ دەمی خستە ناو زەرفی یەکێ لە ئێوەو ئاوی لێ خواردەوە حەوت دەفعـە بیشـوا. لە ریوایەتي موسلیما: ئەو ئاوە برێژێو زەرفەکە حەوت دەفعە بشوا. لە ریوایەتەکەی تریا: ئەوەڵ جاري بە گڵ بێ. لە ریـوایـەتی موغـەفـەلا پێغـەمـەر ـ ﷺ ـ: ئەمری کرد بە کوشتنی سەگ، لە پاشا فەرمووی: دەخڵیان چیە بەسەر سەگەوە؟ لە پاشا ئیذني دا بۆ سەگـی راوو سەگی شوان. فەرمـووی: کە سەگ دەمی خستـە زەرفێکەوە حەوت جاری بشۆن گڵیش هەشتەمین جاری بێ.

ئەحکـامي (ولـووغی کـەلب)[1] ئەوەیـە کە ئەم حەدیثـانـە دەلالـەت ئەکـەن لەسـەر مەذهـەبی ئیمـامی شافیعی ـ رضي الله تعـالی عنـە ـ چونکی طەهارەت یا لە حەدەثە یا لە (خبث)ە[2]، لێرەدا حەدەث نیە کە وابێ ئەبێ کەلب خەبیث بێ. ئەوی سەگ دەمی تێ ئەنێ ئەگەر مائیع[3] بێ خواردن و خواردنەوەی حەرامەو پیسە. ئەگەر پاك بوایە ئەمر

(١) ولووغی کەلب: ئەوەیە کە سەگ دەم بخاتە قاپ و قاچاخ.

(٢) خبث: پیسی.

(٣) مائیع: شتی شل و تەڕ.

بە رشتنی نەئەکرا؛ چونکی ئیضاعەی ماڵ حەرامە. ئەو سەگە حەزەکا سەگێ بێ کە راگرتنی دروست بێ یا دروست نەبێ. سەگی بەدەویی بێ یا سەگی دێهات و شارستانیی بێ.

لە مەذهەبی مالیکا چوار قەول هەیە:

١ - پاش ماوەی پاکە.

٢ - پیسە.

٣ - ئەوی راگرتنی دروست بێ پاکە ئەوی دروست نەبێ پیسە. ئەم سێ قەولــە قەولی نەفسی ئیمــامی مالیکــە. عەبــدولمــەلیکی (ماجشون) لە مالیکیی ئەفەرموێ: فەرق هەیە لە بەینی سەگی بەدەویی و خانونشینا.

لە حەدیثێکیانا ئەمرکراوە بە رژاننی، واجبە یا واجب نیە؟ ئەگەر زەرفەکە ئیستیعمال بکرێ واجبە. بەعزێك لە ئێمە ئەڵێن: واجب نیە سوننــەتــە. بەعــزێکمــان ئەڵێن: دەزبــەجێ ئەبێ برێــژرێ مەبــادا لە عەمەل بینرێ‌و، لەبەر ئەمە کە ئینسان خۆی لە سەگ بپارێزێ. ئەوی سەگ دەمــی تێ‌خــســت پیســــە، ئەبــێ حەوت دەفعــە بشــۆرێ، لە ریوایەتێکا ئەوەڵ جاری بە گڵ بێ. لە ریوایەتێکا ئاخر جاری بە گڵ بێ. لە ریوایەتێکا گڵ هەشتەمین بێ. لەم ریوایەتانەدا وا دیارە موراد نە ئەوەڵەو نە ئاخرە. هەر یەکێکیان بێ - هەر کامیان بێ - بە گڵ بێ. هەم لای ئێمە خیلاف نیە لەمەدا دەمی تێ نێ، یا بەولی، یا رەوثی،[1] یا خوێنی، یا عەرەقی، یا مووی، یا لیکی، یا ئەعزایێ لە

(١) بەول و رەوث: میزو پیسی.

ئەعــزای بکــەوێتــە ناو شتــی شلەوە پیس ئەبــێ. بە تەڕیی لە شتێ بکەوێ، یا بە وشکی لە شتێکی تەڕ بکەوێ ئەو شتە پیس ئەکا. دوو یا سێ سەگ (مثلا) دەم خەنە شتێکەوە یا سەگێ چەند جار دەم بخاتە شتێکەوە. . . بۆ هەموویان حەوت جار شتن، کە جارێکی بە گڵ بێ، کافییــە. بەعــزێــك ئەڵێن: بۆ کوللی سەگێ بۆ کوللی جارێ حەوت دەفعە. بەعزێك ئەڵێن: سەگێ چەند جار دەمی تێ نێ حەوت دەفعە کافییە. گەلێ سەگ دەمی تێ‌بنێن بۆ هەر سەگێ حەوت جار لازمە. ئەگەر پیسییێکی تریش بکەوێتە ناو ئەو زەرفەی کە سەگ دەمی تێ نابێ حەوت جار کافییە.

ئەبێ گڵەکە پاك بێ، شتی تر بری گڵ ناکەوێ. ئەگەر خوێنی یا پیسـایی سەگ ئەمجـا بە شەش جار پاك بێتــەوە . بەعـزێـك ئەڵێن: بە شەش جار حسێبــە، بەعـزێـك ئەڵێن: بە جارێ حسێبــە. بەعـزێـك ئەڵێن: بە هیچ حسێبە (خیر الأمور أوساطها) بەرازیش وەك سەگە لای ئێمە، قەولێکی بە قووەتی شافیعیی هەیە کە ئەکثەری عولەمای لە سەرە کە بەراز حەوت دەفعەی پێ ناوێ.

ئەبـوحـەنیفـە ئەفـەرمـوێ: سەگ دەمی خستە شتێك بە سێ دەفعە شتن پاك ئەبێتەوە. [سائیری ئەعزای پاکە مەخرەجی قیاس لە دەمی کراوە. ئەم میقدارە لە نەوەویی بەسە]

٤٠/١٦٩٨ـ عن عبـد الله بن عمـر [رضي الله تعـالى عنهما] قال: كانت الكلاب تقبل وتدبر =في المسجد= في زمان رسول الله ـ ﷺ ـ فلم يرشون شيئا من ذلك ح ـ ١/٢٥١، إسماعيلي. أبو نعيم.

تەرجەمە:

عەبدوڵلای کوڕی عومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ: لە زەمانی پێغەمەرا ـﷺـ سەگ بە مزگەوتی نەبەویدا ـ علیه الصلاة والسلام ـ ئەهات و ئەچوو هیچ ئاویان بەسەرا نەئەرژان.

ئەم حەدیثە دەلاڵەت ئەکا لەسەر مەذهەبی ئەبوحەنیفە کە سەگ غەیری مەدخەل و مەخرەجی، پاکە. دەلیلی شافیعیی قیاسی سائیری ئەعزایەتی لە دەمی. حەدیثەکە مەحمولەتە سەر بیدایەتی ئیسلام، لە پاشا ئەمر کراوە بە ئیکرامی مەساجید. یەعنی ئەو هاتوچۆی سەگە بە مزگەوتا ئاخری ئەمر نیە.

٤١/١٦٩٩ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـﷺـ قال: بينا رجل يمشي فاشتد عليه العطش، فنزل بئرا فشرب منها ثم خرج، فإذا هو بكلب يلهث [يرتفع نفسه، او يخرج لسانه من العطش]

= يأكل الثرى من العطش= فقال: لقد بلغ هذا مثل الذي بلغ بي [فرحمه، فنزل بئرا] فملأ خفه ثم أمسك بفيه، ثم رقيَ فسقى الكلب [حتى أرواه. أخرى] فشكر الله له فغفر له [فأدخله الجنة. أخرى]. قالوا: يارسول الله وإن لنا في البهائم أجرا؟ قال: في كل [ذي] كبد رطبة أجر. ح ـ ٤/١٩٤. م ـ ٩/٩٤. ح ـ ١/٢٥١. د.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ: کە پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: لە وەختێکا پیاوێ لە بەنیئیسرائیل بە رێدا ئەرۆیی تینوێتی غەلەبەی لێ‌کرد چوە ناو بیرێکەوەو ئاوی لێ خواردەوەو هاتە دەرێ، کە دی سەگێ لە تینوانا نەفەسی توند بووبوو زمانی دەرکێشابوو =خوڵی

ئەخـوارد= ئەو پیـاوە وتی: ئەمـەیش وەکـوو منی لیٚ هاتـوە لە تینویٚتیا، رەحمی پیٚ‌کرد، چوە ناو بیرەکەوە کەوشەکەی پرکرد لە ئاوو کەوشەکەی بە دەمی گرت کە بیٚتـەدەریٚ، لە پاشـا سەرکـەوت سەگـەکـەی ئاودا تا تیٚـراوی کرد. خوا شوکـری ئەو پیـاوەی کردو لیٚی خوٚش بوو بردیــە بەهـەشتـەوە. عەرزی پیٚغـەمـەریـان ـﷺـ کرد: بوٚ لە حەیواناتیشا ئیٚمە ئەجـرمـان هەیـە؟ فەرمـووی: لە کوللی صاحیب جەرگیٚکـا کە تەڕایی حەیات لە جەرگیا بیٚ ئەجر هەیە.

١٧٠٠/٤٢ ـ وعنه عن رسول الله ـﷺـ قال: غفر لامرأة مومسة مرت بكلب على رأس ركيٍّ (بئر لم تطو) يلهث، قال: كاد يقتله العطش، فنزعت خفها فأوثقته بخمارها فنزعت له من الماء فغفر لها بذلك ح ـ ٣٠٥/٥. ن. م ـ ٩٦/٩ بفرق وفيه: بينما كلب يطيف بركية قد كاد يقتله العطش، إذ رأتــه بغيًــا من بغــايا بني إسـرائيـل فنـزعت =لـه= بموقها... الخ.

تەرجەمە:

ئەبـوهـورەیـرە ـ رضي الله تعـالى عنـە ـ ئەفەرمویٚ: پیٚغەمەر ـﷺـ فەرمـــووی: ژنیٚکی زانیــە بە لای سەگیٚکـا رابـورد بە دەوری بیـریٚکی سەرنەگیراوا ئەهات،زمانی دەرکیٚشابوو نزیك =بوو= تینویٚتی بیکوژیٚ، کەوشەکەی داکەند لەچکەکەی سەری مەحکەم پیٚوەبەست، لە بیرەکە ئاوی بوٚ هەڵیٚنجا، خوا بەوە لیٚی خوٚش بوو.[1].

(١) دانەر ـ خ ـ جیاوازیی ریوایەتەکەی موسلیمی نەنووسی کە ئەمەیە: (سەگیٚ بە دەوری بیریٚکا ئەسووڕایەوە... داویٚن پیسیٚ لە داوین پیسانی بەنیئیسرائیل...).

المســح على الخــف

٤٣/١٧٠١- عن عروة بن المغيرة عن المغيرة [رضي الله تعالى عنه] قال: تخلف رسول الله -ﷺ- وتخلفت معه، فلما قضى حاجته قال: أَمَعَك ماء؟ فأتيته بمطهرة فغسل كفيه ووجهه ثم ذهب يحسر عن ذراعيه فضاق كم الجبة، فأخرج يده من تحت الجبة، وألقى الجبة على منكبيه، وغسل ذراعيه، ومسح بناصيته، وعلى العمامة وعلى خفيه، ثم ركب وركبت معه، فانتهينا إلى القوم وقد قاموا إلى الصلاة يصلي بهم عبد الرحمن بن عوف - رضي الله تعالى عنه - وقد ركع بهم ركعة، فلما أحس بالنبي -ﷺ- ذهب يتأخر فأومأ إليه، فلما سلم قام النبي -ﷺ- وقمت فركعنا الركعة التي سبقتنا. ح-١/٢٥٧، ٢٧٣. م-٣/٧٠/ م-٢/٣١٧. د، ن، جه. اللفظ لمسلم.

تەرجەمە:

موغیره - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- دواکەوت، منیش لە خزمەتیا دواکەوتم، کە قەزای حاجەتی بەجێ‌هێنا فەرمووی: ئاوت پێیە؟ مەتارەیێکم بۆ برد، هەردوو دەستی شت، دەم وچاوی شت، تەمای بوو قۆڵی هەڵماڵێ قۆڵی جبەکەی تەنگ بوو، دەستی موبارەکی لەژێریەوە هێنایە دەرێو جبەکەی هاویتە سەر شانی، هەردوو بازووی شت و ناوچاوانی مەسح کرد [یەعنی سەری لە طەرەفی ناوچاوانیەوە] مەسحی عەمامەکەی کرد، مەسحی خوفەکانی کرد، لە دواییدا تەشریفی سواربوو، لە خزمەتیا سواربووم، کە گەیینە لای قەومەکە لە نوێژا وەستابوون، عەبدورەحمانی کوڕی عەوف - رضي الله

تعالى عنه ـ نوێژی پێ ئەكردن، كە فەرقى كرد بە تەشريفی پێغەمەر ـﷺـ هات بچێتە دواوە، پێغەمەر ـﷺـ ئیشارەتی فەرمووییە كە نەچێتە دواوە، كە سەلامی دایەوە پێغەمەر ـﷺـ تەشريفی هەڵسا منیش هەڵسام ئەو رەكعەتەی كە لێمان پێش كەوتبوو كردمان.

١٧٠٢/٤٤ـ وعنه أنه غزا مع النبي ـﷺـ تبوك، قال المغيرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ:فتبرز رسول الله ـﷺـ قبل الغائط فحملت معه إداوة قبل صلاة الفجر، فلما رجع رسول الله ـﷺـ إليَّ أخذت أهريق على يديه من الإداوة، وغسل يديه ثلاث مرات، ثم غسل وجهه، ثم ذهب يخرج جبته عن ذراعيه، فضاق كُمَّا جبته، فأدخل يديه في الجبة حتى أخرج ذراعيه من أسفل الجبة، وغسل ذراعيه إلى المرفقين، ثم توضأ على خفيه، ثم أقبل.

قال المغيرة [رضي الله تعالى عنه]:فأقبلت معه حتى نجد الناس قد قدموا عبد الرحمن بن عوف [رضي الله تعالى عنه] فصلى لهم، فأدرك رسول الله ـﷺـ إحدى الركعتين فصلى مع الناس الركعة الآخرة، فلما سلم عبد الرحمن بن عوف [رضي الله تعالى عنه] قام رسول الله ـﷺـ يتم صلاته، فأفزع ذلك المسلمين فأكثروا التسبيح، فلما قضى النبي ـﷺـ صلاته أقبل عليهم، ثم قال: أحسنتم، أو قال: قد أصبتم. يغبطهم أن صلوا الصلاة لوقتها. م ـ ٦٩/٣. وفي أخرى: فانطلق رسول الله ـﷺـ حتى توارى عني فقضى حاجته. والباقي بمثله وليس فيه إمامة عبد الرحمن بن عوف. م ـ ٣١٤/٢. ح ـ ٢٧٣/١. د، ن، جه. والبخاري في اللباس أيضا وفي مواضع. وفي أخرى:فغسل ذراعيه ومسح برأسه ثم أهْوَيت لأنزع خفيه فقال: دعهما فإني أدخلتهما

طاهرتين، ومسح عليهما. م ـ ٢/٣١٥. ح ـ ١/٢٧٥.

عن بلال [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـﷺـ مسح على الخفين والخمار. م ـ ٢/٣٢١. وفي أخرى: فأردت تأخير عبد الرحمن بن عوف. فقال النبي ـﷺـ: دعه. م ـ ٣/٧٠.

تەرجەمە:

موغیرە ئەفەرموێ: لە خزمەت پێغەمەرا ـﷺـ غەزای تەبووکی کرد. پێغەمەر ـﷺـ تەشریفی چوو بۆ قەزای حاجەت، مەتارەییکم لە خزمەتیا هەڵگرت، وەقت لە پێش نوێژی سبەینێدا بوو، تەشریفی رۆیی تا لە من ون بوو،کە لە قەزای حاجەت تەشریفی گەڕایەوە لای من ئاوم کرد بە هەردوو دەستیا، سێ جار هەردوو دەستی شت، لە دواییدا دەم و چاوی شت، تەمای بوو جبەکەی لەسەر بازووی هەڵماڵێ هەردوو قۆڵی جبەکەی تەنگ بوو هەڵنەماڵرا دەستی لە ژێر جبەکەیەوە هێنایە دەرێ هەردوو دەستی تا ئانیشکی شت، سەری مەسح کرد، داهاتمەوە کە مەسحەکانی لە پێ دابکەنم، فەرمووی: لەسەر طەهارەت لەپێم کردوون وازی لێ بێنە، مەسحی لەسەر مەسحەکانی کرد، تەشریفی رووی کرد بۆ ئەو جێیەی کە ئەصحابی کیرامی لێ بوون، منیش لە خزمەتیا چووم، خەڵقەکەمان دی عەبدورەحمانی بنی عەوفیان پێش خستبوو، نوێژی بۆ ئەکردن، ئەوە موسوڵمانانی خستبوە ترسەوە گەلێ تەسبیحیان کرد، تەمام بوو عەبدورەحمان بێنمە دواوە، فەرمووی: لێی بگەڕێ، پێغەمەر ـﷺـ بە رەکعەتێ لە دوو رکاتەکەیا گەیی لەگەڵ خەڵق رکاتی دوایی کرد، کە

عەبـدورەحمـان سەلامی دایـەوە، پێغـەمـەر ـ ﷺ ـ تەشـریفی هەڵسـا نوێـژەکـەی تەواوکـرد، لە دواییـدا رووی‌کـردە خەڵق فەرمـووی: چاك چاکتان کردوە کە لە وەختی نوێژا نوێژتان کردوە، بەوە غیبطەی پێ بردن.

بۆ گەورە ئیستیعانە بە بوچووکی خۆکردن لە ئیحضاری ئەسبابی عیبادەتادروستە، مەسح لەسەر پاکیی لە پێ‌کرابێ مەسح لەسەرکردنی دروستە.

ئەصڵی ئیمام لە ئەوەڵی نوێژا حازر نەبێ یەکێکی تر ببێ بە ئیمام دروستە،کە ئەصڵی ئیمام هاتەوە بۆ وەکیلەکەی هەیە کە بچێتە دواوەو ئەصڵی ئیمـامـەکـە ببێ بە ئیمـام و خەڵق ئیقتیـدا بەو بکـا. بۆ ئەصڵی ئیمـامـەکـە هەیـە کە ئیبقـای وەکیلەکـە بکا. بینا لەسەر حەدیثی بیلال مەسـح لەسـەر لەچکـەوە دروسـتـە، ئەممـا ظاهیـر وایە کەمێ مەسحی سەری کردبێ‌و تەمامی سەری لەسەر لەچکەوە مەسح کردبێ (والله أعلم).

کە ئەصـڵی ئیـمـام هات وەکیـل خەبـەری نەبێ بە ئیشـارەت خەبەرپێدانی دروستە. بۆ پیاوان بە تەسبیح، بۆ ژنان بە ئاهیستە بەری دەستی راستی بدا بەسەر پشتی دەستی چەپیا. (کما یجيء إن شاء الله تعالى).

٤٥/١٧٠٣ـ عن شريح بن هانيء قال: أتيت عائشة [رضي الله تعالى عنها] أسألها عن المسح على الخفين، فقالت: عليك بابن أبي طالب [رضي الله تعالى عنه] فاسأله فإنه كان يسافر مع رسول الله ـ ﷺ ـ فسألناه،

فقـال: جعـل رسـول الله ـﷺـ ثلاثـة أيـام وليـاليهن للمسـافر ويوما وليلة للمقيم [وفي أخرى: ائت عليا فإنه أعلم بذلك مني] م ـ ٢/٣٢٢.

تەرجەمە:

شورەیحی کوڕی هانیء ئەفـەرمـوێ: چوومـە خزمـەت حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ کە لە مەسحکردنی سەر مەسح لێی بپرسم، فەرمووی: بچۆرە لای عەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـ [ئەو لە من بەوە عالمترە] چونکی لە خزمەت پێغەمەرا ـﷺـ سەفەری زۆری ئەکرد، چووم لە حەزرەتی عەلیم ـ رضي الله تعالى عنه ـ پرسی، فەرمـووی: پێغـەمـەر ـﷺـ بۆ موسـافیـر سێ شەوو سێ رۆژی دانـاوە [یـەعنی لە وەختی دەزنـوێـژشکـانـەوە تا ئەوەنـدە رائەبووری] بۆ موقیم شەوو رۆژێکی داناوە. [لەو وەختەوە کە دەزنوێژی ئەشکێ].

١٧٠٤/٤٦ـ عن بريـدة [رضي الله تعـالى عنـه] أن النبي ـﷺـ صلى الصلوات يوم الفتـح بوضـوء واحد ومسح على خفيه. فقال له عمر [رضي الله تعـالى عنـه]: لقـد صنعتَ اليـوم شيئـا لم تكن صنعتـه. فقال: عمدا صنعته يا عمر. م ـ ٢/٣٢٤.

تەرجەمە:

بورەیـدە ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ ئەفـەرمـوێ: پێغـەمەر ـﷺـ لە رۆژی فەتحی مەکەدا هەر پێنج فەرزی نوێژی بە تەنها دەزنوێژێ کرد، لە سەر مەسحەکانیەوە پێی مەسح کرد، عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزیکرد: ئیمرۆ شتێکت کرد قەت نەتکردبێ. فەرمووی: بە عەمدەن وام کرد =ئەی عومەر= یەعنی تا خەڵق بزانن کە ئەوە دروستە.

٤٧/١٧٠٥ـ عن عبد الله بن عمر عن سعد بن أبي وقاص [رضي الله تعالى عنهم] عن النبي ـﷺـ أنه مسح على الخفين، وأن عبد الله بن عمر سأل عمر عن ذلك، فقال: نعم إذا حدَّثك شيئا سعدٌ عن النبي ـﷺـ فلا تسأل عنه غيره ح ـ ١/٢٧٢. ن.

تەرجەمە:

سەعدی کوڕی ئەبو وەقاص ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لە پێغەمەرەوە ـﷺـ ریوایەت ئەکا کە پێغەمەر ـﷺـ لە سەر مەسح مەسحی کرد. عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەوەی لە ئیمامی عومەر پرسی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی: بەڵێ وایە کە سەعدی کوڕی ئەبو وەقاص شتێکی لە پێغەمەر ـﷺـ ریوایەت کرد ئیتر ئەو شتە لە هیچ کەسی تر مەپرسە.

مەسحی لەسەر مەسح لە هەشتا صەحابە زیاتر ریوایەت کراوە (عشرەی مبشرە) لەو صەحابانەن.

٤٨/١٧٠٦ـ عمرو بن أمية [رضي الله تعالى عنه] قال: رأيت النبي ـﷺـ يمسح على عمامته وخفيه. ح ـ ١/٢٧٤.

تەرجەمە:

عەمری کوڕی ئومەیە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ م دی لەسەر مێزەری و مەسحی ـ مەسحی سەری و پێی ئەکرد.

ئیمامی ئەحمەد ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: ئەگەر مێزەرەکەی لە دوای مەسحی سەری بەستبێ بۆ دەزنوێژی تر دروستە

لەسەر مێزەر مەسحی سەر بکرێ. ئیمامی عومەرو ئیمامی ئەبوبەکریش - رضي الله تعالى عنهما - کردوویانە. پێغەمەر -ﷺ- لە حەدیثەکەی ئەبوقەتادەدا، کە لە موعجیزاتا رابورد، فەرموویەتی: ئەگەر خەڵق تابیعی ئەبوبەکرو عومەر ببن رێگەی صەواب ئەگرن. ئیتر بۆ تەئویل یا تەقیید بکرێ؟ خەطابیی ئەفەرموێ: مەسحی سەر یەقینی‌یە، مەسحی عەمامە قابیلی تەئویلە، لە یەقینی لانادرێ بۆ غەیری یەقینی. قیاسی لە مەسحی مەسح قیاسی (مع الفارق)ە؛ چونکی مەسح داکەندن زەحمەتە. وەلحاصل مەسئەلەکە خیلافی‌یە، تەقویەی جانیبی جەوازی مەسح کراوە، ئیحتیاط مەسحی سەرە.

مەذیی پیسە ئەبێ بشۆررێ

٤٩/١٧٠٧- عن محمد بن الحنفية - رحمه الله تعالى - قال: قال علي - رضي الله تعالى عنه -: كنت رجلا مذّاء فأمرت المِقداد أن يسأل النبي -ﷺ- فسأله، فقال: فيه الوضوء. ح - ١/٢١٨. م - ٢/٣٦٩. وفيه: أن السؤال وقع وعلي - رضي الله تعالى عنه - حاضر.

٥٠/١٧٠٨- وفي أخرى: فأمرتُ رجلا يسأل النبي -ﷺ-. لمكان ابنته، فقال: توضأ واغسل ذكرك. ح - ١/٣٢٠. م - ٢/٣٧١، ن. وعن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - نحوه. م - ٢/٣٧١.

٥١/١٧٠٩- ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - أخبر [كريبا] أنه بات ليلة عند ميمونة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي -ﷺ- وهي خالته، فاضطجعت في عَرض الوسادة، واضطجع رسول الله -ﷺ- وأهله في طولها، فنام رسول الله -ﷺ- حتى انتصف الليل أو قبله بقليل أو بعده

بقليـل، إستيقـظ رسـول الله ـ ﷺ ـ فجلس يمسح النوم عن وجهه بيده، ثم قرأ العشـر الآيـات الخـواتيم من سورة آل عمـران. ثم قام إلى شنٍّ معلقة فتوضأ منها فأحسن وضوءه، ثم قام يصلي. قال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما]: فقمت فصنعت مثل ما صنع، ثم ذهبت فقمت إلى جنبه [الأيسر] فوضع يده اليمنى على رأسي وأخذ بأذني اليمنى يفتلها. فصلى ركعتين ثم ركعتين، ثم ركعتين، ثم ركعتين، ثم ركعتين، ثم ركعتين، ثم أوتر، ثم اضطجع حتى أتاه المؤذن، فقام فصلى ركعتين خفيفتين، ثم خرج فصلى الـصبـح ح ـ ١/٢٥٨. ح ـ ٢/٣٣٤. ذكـره البخـاري في اثني عشـر موضعا. جه. م ـ ٤/٢٣٤.

٥٢/١٧١٠ـ وفي أخرى عنه قال: بت في بيت خالتي ميمونة [رضي الله تعـالى عنهـا] فبقيت كيف يصلي رسـول الله ـ ﷺ ـ. قال: فقـام فبـال، ثم غسل وجهه وكفيه، ثم نام، ثم قام إلى القربة فأطلق شناقها، ثم صب في الجفنـة أو القصعـة فأكبه بيـده عليهـا، ثم توضأ وضوءحسنا بين الوضوئين، ثم قام يصلي فجئت فقمت إلى جنبـه فقمت عن يسـاره، قال: فأخـذني فأقامني عن يمينه، فتكاملت صلاة رسول الله ـ ﷺ ـ ثلاث عشرة ركعة، ثم نام حتى نفـخ، وكنـا نعـرف إذا نام بنفخـه، ثم خرج إلى الصلاة فصلى، فجعل يقول في صلاته، أو في سجوده: اللهم اجعل في قلبي نورا، وفي سمعي نورا، وفي بصـري نورا، وعن يميني نورا، وعن شمـالي نورا، وأمامي نورا، وخلفي نورا، وفوقي نورا، وتحتي نورا، واجعل لي نورا، أو قال: واجـعلني نورا. م ـ ٤/٤٣/٤٤/٤٥. وفي أخـرى: وفي لسـاني نورا. وفيها أيضا: واجعل في نفسي نورا وأعظم لي نورا. م ـ ٤/٤٤. ح ـ ٩/١٧٥.

تەرجەمە:

ئیبن و عباس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ: شەوێ‌لای حەزرەتی مەیموونەی پوورم ـ رضي الله تعالی عنها ـ مامەوە تا بزانم پێغەمەر ـﷺـ چۆن نوێژ ئەکا، من لە پانیی دۆشەکەدا ئەوان لە درێژی دۆشەکە نوستین، تا نیوەشەو یا نەختێ پێش نیوەشەو، یا نەختێ پاش نیوەشەو بوو پێغەمەر ـﷺـ تەشریفی لەخەو هەڵسا، خەوی ئەرەوانەوە لە دەم وچــاوی، دەستی پیـا ئەهێنـا، دە ئایـەتی ئاخـری ئالی عیمـرانی خوێن. هەڵســا کوننــەیێ هەڵاوەســرابــوو دەرکـەکـەی بەرەڵـڵاکـردو دەزنوێژێکی جوانی شت، لە پاشا بۆ نوێژ راوەستا، چووم ئەوی چی کرد منیش کردم، چووم لە تەنیشتی چەپیەوە وەستام دەستی راستی نایە سەرسەرم گوێی راستی گرتم بردمیە تەنیشتی راستیەوە، دوو رەکعەت دوو رکات دوانزە رکاتی کرد. لەپاشا وەتری کردو پاڵ کەوت، پرخەپرخ نوست، لە پاشا موئەذین هات، دوو رکات نوێژی خەفیفی کرد،[1] ئەمجا تەشریفی چوە مزگەوت نوێژی کرد، لە نوێژەکەیا یا لە سوجدەدا ئەو دۆعای نووری بە هەموو ئەعزای کرد. ئەم حەدیثە بە موختەصەری رابورد لە (١٦٦٧/٩)دا.

لەم حەدیثەدا وا دەرەکەوێ بە خەوو دەست لەژن دان دەزنوێژ ناشکێ.

(١) دانەر ـ خ ـ تەرجەمەی حەدیثەکانی (١٧٠٧/٤٩)و (١٧٠٨/٥٠)ی لەبیرچوە کە ئەمە پوختــەکــەیــەتی: حەزرەتی عەلی پیــاوێـك بوو مەذیی ـ کە ئاوێکـە دوای دەسبـازیو ئارەزووجووڵان لە پیاو بێتە دەرەوە ـ زۆر بوو، لەبەر ئەوەی کە حەزرەتی فاطیمە خێزانی بوو شەرمی کرد کە لە پێغەمەر ـﷺـ بپرسێ میقدادی راسپارد ئەو لە پێغەمەری ـﷺـ بپرسی: فەرمووی بەس ئەیشواو دەزنوێژ ئەشوا، خۆشۆردنی لەسەر نیە.

مسح الرأس كلـه [1]

٥٣/ ١٧١١- عمرو بن أبي حسن قال لعبد الله بن زيد [بن عاصم الأنصاري - رضي الله تعالى عنه -]: أتستطيع أن تريني كيف كان رسول الله -ﷺ- يتوضأ؟ فقال عبد الله بن زيد: نعم. فدعا بماء فأفرغ على يديه فغسل مرتين، ثم غسل وجهه ثلاثا، ثم غسل يديه مرتين مرتين إلى المرفقين [مَرْفِق، مِرْفق، روايتان] ثم مسح رأسه بيديه، فأقبل بهما وأدبر، بدأ بمقدم رأسه حتى ذهب بهما إلى قفاه، ثم ردهما إلى المكان الذي بدأ منه، ثم غسل رجليه. ح - ١/ ٢٦١. م - ٢/ ٢٥٣. وفيه: فدعا بإناء فأكفأ منها على يديه فغسلهما ثلاثا، ثم أدخل يده فاستخرجها، فمضمض واستنشق من كف واحد، ففعل ذلك ثلاثا إلخ ت مختصراً، ن جه.

وفي أخرى: فدعا بتَوْر من ماء فتوضأ لهم وضوء النبي -ﷺ-: فأكفأ على يديه من التور، فغسل يديه ثلاثا، ثم أدخل يده في التور، فمضمض واستنشق واستنثر ثلاث [من ثلاث. م] غُرُفات. ثم أدخل يده، فغسل وجهه ثلاثا، ثم غسل يديه مرتين إلى المرفقين، ثم أدخل يده فمسح رأسه... إلخ ح - ١/ ٢٦٣.

وفي أخرى عنه: أنه رأى رسول الله -ﷺ- توضأ فمضمض ثم استنثر، ثم غسل وجهه ثلاثا ويده اليمنى ثلاثا، والأخرى ثلاثا، ومسح برأسه بماء غير فضل يده، وغسل رجليه حتى أنقاهما. م - ٢/ ٢٥٦.

---

(١) مەسحکردنی هەموو سەر.

تەرجەمە:

عەمری کوڕی ئەبوحەسەن بە عەبدوڵڵای کوڕی زەیدی کوڕی عاصیمی وت: ئەتوانی تەصویری دەزنوێژی پێغەمبەر ـﷺـ مان بۆ بکەی؟ فەرمووی: بەڵێ بۆتان ئەکەم. ظەرفێك ئاوی طەڵەب کرد، بۆیان هێنا کردی بەسەر هەردوو دەستیا، دوو جار دەستی شت، لە پاشا دەستی کرد بە ناو ظەرفەکەدا بە لوێچێ ئاوی لە دەمی وەرداو لە لووتیشی وەردا، سێ دەفعە وای کرد، لە پاشا سێ دەفعە دەم وچاوی شت، دوو دەفعە ـ دوو دەفعە هەردوو دەستی شت تا ئانیشکی، لە پاشا بە هەردوو دەستی مەسحی سەری کرد لە پێشی سەریەوە دەستی پێکرد دەستی تا پشتی سەری برد، لە پاشا دەستی هێنایەوە بۆ پێشەوە تا ئەو جێیەی کە دەستی پێکردبوو، مەسحی سەری بە ئاوێ کرد غەیری ئەو ئاوەی لە شتنی دەستی مابووەوە، لە پاشا پیێ تا قولەپێی شت، تا تەواو پاکی کردنەوە. لە ریوایەتێکا دەستی سێجار سێجار شت.

ئاو لەدەم ولووت وەردان پێنج نەوعی هەیە:

نەوعێکی بە سێ لوێچ سێ جار دەمی بە سێ لوێچ، سێجار لووتی بە سێ لوێچ بشوا.

٢ ـ بە سێ لوێچ بە هەر لوێچێك دەمیشی و لووتیشی بشوا.

٣ ـ بە لوێچێ سێ جار دەمی سێ جار لووتی.

٤ ـ بە لوێچێ جارێ دەمی جارێ لووتی، بەم نەوعە هەر بەو لوێچە تا سێ جار.

٥ ـ بە دوو لوێچ؛ بە لوێچێکی سێجار دەمی، بە لوێچێکی سێجار لووتی بشوا. نەوەویی ـ رحمه الله ـ تەصحیحی صوورەتی دووەمی

کردوه. (والله أعلم)

خوڵاصەی ئەم حەدیثانە: دەست شتن و دەم وچاوو قوڵ و پێ سێ جار سێ جار ئەکمەلی دەزنوێژە. تەواوی مەسحی سەریش ئەکمەلیەتی. یەك جار یەك جاریش دووجار دووجاریش ئەشۆرڕێ.

وضوء الرجال والنساء معا[1]

١٧١٢/٥٤- عن عبد الله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] أنه قال: كان الرجال والنساء يتوضؤن في زمان رسول الله -ﷺ- جميعا. ح - ١/٢٦٧. في إناء واحد، جه. ندلي فيه أيدينا، د.

تەرجەمە:

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: لە زەمانی پێغەمەرا -ﷺ- پیاوو ژن لە ظەرفێك بەیەکەوە دەزنوێژ یان ئەشت. دەستمان ئەکرد بە ناویا.

دەست خستنەناو ئاوی دەزنوێژ ئاوەکە موستەعمەل ناکا.

بە دەست لەژن دان دەزنوێژ ناشکێ.

ژن و پیاو لە ظەرفێکا دەزنوێژ بشۆن دروستە.

لە دوای ئایەتی حیجاب ئەم دروستبوونە هەر لە بەینی مەحاریمایە.

---

(١) دەزنوێژگرتنی پیاوو ژن بەیەکەوە.

میقداری ئاوی دەزنوێژو غوسڵ

٥٥/١٧١٣- أنس [رضي الله تعالى عنه] يقول: كان النبي -ﷺ- يغسل أو كان يغتسل بالصاع إلى خمسة أمداد ويتوضأ بمدٍّ. ح - ١/٢٧١.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- بە صاعێ [کە چوار موددە] تا پێنج مود غوسڵی ئەکرد، بە موددێکیش [کە ریطلێك وسێیەکی ریطلێکە] دەزنوێژی ئەشت. [ریطلێ صەدوبیست و هەشت دیرهەم و چوار لە حەوت یەکی دیرهەمێکە]

روى الحديث الأربعة أيضا. م - ٢/٤٠٠. م - ٢/٣٩٩ وفيه عنه: بخمس مكاكيك[١]. وعن أبي بكر - رضي الله تعالى عنه - وعن سفينة - رضي الله تعالى عنه - نحوه. م - ٢/٤٠٠.

الوضوء مما مست النار[٢]

٥٦/١٧١٤- زيد بن ثابت [رضي الله تعالى عنه] قال: سمعت رسول الله -ﷺ- يقول: الوضوء مما مست النار. م - ٢/٤٣٣

٥٧/١٧١٥- أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال: سمعت رسول الله -ﷺ- يقول: توضؤا مما مست النار.

---

(١) دانەر - خ - مانای ئەمەی دوایی نەکرد، ئەمیش هەر وەك پێشووەکەیە؛ چونکە (مکوك) بە مانا (مد - مشتە) واتە بە پێنج مشت خۆی شتوە..

(٢) دەزنوێژگرتنەوە لە خواردنی شتێ ئاگری بەرکەوتبێ.

٥٨/١٧١٦ـ عائشة [رضي الله تعالى عنها] تقول: قال رسول الله ـﷺـ: توضؤا مما مست النار. م ـ ٢/٤٣٣.

٥٩/١٧١٧ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] أن رسول الله ـﷺـ جمع عليه ثيابه ثم خرج إلى الصلاة فأتي بهدية: خبز ولحم، . فأكل ثلاث لقم، ثم صلى بالناس وما مس ماء. م ـ ٢/٤٣٥.

٦٠/١٧١٨ـ وعنه أن رسول الله ـﷺـ أكل كتف شاة ثم صلى. م ـ ٢/٤٣٥. ح ـ ١/٢٧٥، د.

٦١/١٧١٩ـ وعنه أن النبي ـﷺـ أكل عِرقا أو لحما ثم صلى ولم يتوضأ، أو لم يمس ماء. م ـ ٢/٤٣٣.

٦٢/١٧٢٠ـ جعفر بن عمرو بن أمية أن أباه أخبره أنه رأى رسول الله ـﷺـ يحتز من كتف شاة، فدُعي إلى الصلاة فألقى السكين فصلى ولم يتوضأ ح ـ ١/٢٧٦. م ـ ٢/٤٣٤. وعن ميمونة ـ رضي الله تعالى عنها ـ وبشير بن يسار ـ رضي الله تعالى عنه ـ أيضا عدم الوضوء. ح ـ ١/٢٧٧، ن/ ح. م ـ ٢/٤٣١.

تەرجەمەیان:

جەماعەتێ لە صەحابە ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ریوایەت ئەکەن کە پێغەمەر ـﷺـ ئەمری کردوە بە دەزنوێژشتنەوە لەوەی کە بە ئاگر برژابێ یا کوڵابێ. جەماعەتێکی تر ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ریوایەت ئەکەن کە پێغەمەر ـﷺـ گۆشت و شتی تری کە بە ئاگر دروستکرابێ خواردوەو دەزنوێژی نەشتوەتەوە.

ئەوریی و، ئەوزاعیی و، ئەبوحەنیفەو، مالیك و، شافیعیی و خولەفای

راشیـــدیـن و، جومهـــووری صەحـــابــە - رضي الله تعــالى عنهم - ئەفەرموون: دەزنـوێژ ناشکێنێ. عایشەو، ئەبوهورەیرەو، ئەنەس و، حەسەنی بەصریی‌و، عومەری بنی عەبدولعەزیز ئەفەرموون: ئەشکێنێ.

١٧٢١/٦٣- جابر بن سمُرة [رضي الله تعالى عنه] أن رجلا سأل رسول الله ﷺ: أأتوضأ من لحوم الغنم؟ قال: إن شئت، وإن شئت فلا تتوضأ. قال: أتـوضأ من لحـوم الإبلِ؟ قال: نعم فتوضأ. قال: أصلِّي في مرابض الغنم؟ قال: نعم. قال أصلِّي في مبارك الإبل؟ قال: لا. م - ٢/٤٣٦.

تەرجەمە:

جابیری کوڕی سەموره - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: پیاوێ لە پێغەمەر ﷺی پرسی: لە گۆشتی مەڕ دەزنوێژ بشۆمەوە؟ فەرمووی: هەوەست ێینێ بیشـــۆرەوە هەوەست ێینێ مەیشـۆرەوە. عەرزی‌کـرد: لە گۆشتی وشتـــر بیشـــۆمـــەوە؟ فەرمـــووی: بیشـــۆرەوە عەرزی‌کـــرد: لە جێ‌مـــۆڵگـەی مەڕا نوێـژ بکـەم؟ فەرمـووی: بیکـە. عەرزی‌کـرد: لە جێ‌مۆڵگەی وشتربیکەم؟ فەرمووی: مەیکە.

وا ئەگەینێ میزو پشقلی مەڕو بزن پاك بێ، هی وشتر پیس بێ، دەزنـوێـژ بە گۆشتی وشتـر بشکێ فەقـەط. ئەمـەیش لە بەینی عولەمادا خیـلاف هەیـە. مەذهـەبی شافیعی‌و ئەکثـەری عولـەما هەموویان پیسن دەزنوێژی پێ ناشکێ (من حیث الدلیل) غەیری مەذهەبی شافیعیی بە قوەتە.

١٧٢٢/٦٤- أنس بن مالك - رضي الله تعالى عنه - قال: بينما نحن

في المسجد مع رسول الله ـ ﷺ ـ إذ جاء أعرابي فقام يبول في المسجد، فقال أصحاب رسول الله ـ ﷺ ـ: مه، مه! [فزجره الناس فنهاهم النبي ـ ﷺ ـ ح ـ ١/٢٨٥] قال: قال رسول الله ـ ﷺ ـ: لا تُزْرِموه،دعوه، فتركوه حتى بال، ثم إن رسول الله ـ ﷺ ـ دعاه فقال له: إن هذه المساجد لا تصلح لشيء من هذا البول ولا القذر، إنما هي لذكر الله، والصلاة، وقراءة القرآن. أو كما قال رسول الله ـ ﷺ ـ. قال: فأمر رجلا من القوم فجاء بدلو من ماء فشنه عليه. م ـ ٢/٣٤٣/٣٥٤. ح ـ ١/٢٨٤.

تەرجەمە:

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: لە وەختێکا کە لە مزگەوتا لە خزمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ دانیشتبووین عەرەبێکی بەڕانی هات ڕاوەستا دەستی کرد بە میزکردن لە مزگەوتەکەدا، ئەصحابی پێغەمەر ـ ﷺ ـ تێیان خوڕی؛ فەرموویان: مەکە، مەکە! پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: وازی لێبێنن میزەکەی پێ مەبڕن. وازیان لێ هێنا تا میزەکەی کرد، لە پاشا پێغەمەر ـ ﷺ ـ بانگی کرد پێی فەرموو: ئەم مزگەوتانە بۆ میزکردن و پیسایی و شتی بێ مەعنا دروست نەکراون، بۆ ئەو نەوعە شتانە ناگونجێن، بۆ ذیکرو، بۆ نوێژو، بۆ خوێندنی قورئان دروست کراون، یا شتێکی وای فەرموو. لە پاشا فەرمووی بە یەکێ لە ئەصحاب دۆلکەیێ ئاوی هێنا کردیان بەسەر میزەکەدا.

ئەم نەوعە ریوایەتە لە موسلیما زۆرە.

صیانەتی مزگەوت لە پیسی و شتی موستەقذەرو هەروا شتی بێ مەعنا فەرزە.

کەسێ بە جاهیلی ئیشێکی بێ مەعنای کرد ئەبێ بە حوسنی موعامەلە مەنع بکرێو زەرەری ئەو شتەی تێ بگەیێنرێ.
کە مزگەوت تەلویث کرا ئەبێ دەزبەجێ پاك بکرێتەوە.

بـول الصبيـــان[1]

٦٥/١٧٢٣- عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] أن رسول الله -ﷺ- كانَ يؤتى بالصبيان فيبرك عليهم ويحنكهم. فأتي بصبي فبال عليه، فدعا بماء فأتبعه بوله ولم يغسله. م - ٢/٣٤٥. ح - ١/٢٨٦. ن.

٦٦/١٧٢٤- عن أم قيس بنت مِحْصَن - رضي الله تعالى عنها - أنها أتت بابن [صغير] لها لم يأكل الطعام إلى رسول الله -ﷺ- فأجلسه رسول الله -ﷺ- في حجره فبال على ثوبه، فدعا بماء فنضحه ولم يغسله. ح - ١/٢٨٦. م - ٢/٣٤٦.

تەرجەمە:

عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ: منالیان ئەهێنایە خزمەت پێغەمەر -ﷺ- دوعای بەرەکەتی بۆ ئەکردن و، گۆشی ئەکردن. منالێکیان بۆ هێنا، میزی بەسەر جلەکانیا کرد، ئەمری فەرموو: ئاویان بۆ هێناو بەسەریا پرژان و نەیشت.
حەدیثی (أم قیس)یش وایە ئەوەی زیادە کە منالەکە طەعامی نەخواردبو. میزی منالی نێرینەی شیرەخۆرە کە ئێشتا

(١) میزی منال.

طەعامی نەخواردبێ شتێی پێ ناوێ. ئاولێ‌پرژاننی بەسە.

١٧٢٥/٦٧ـ عن حذيفة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال: رأيتني أنا والنبي ـ ﷺ ـ نتماشى فأتى سباطة قوم [مرمى الكناسة والتراب] خلف حائط [فبال قائما. أخرى] فقام كما يقوم أحدكم فبال، فانتبذت منه، فأشار إليَّ فجئته فقمت عند عقبه حتى فرغ [ثم دعا بماء فجئته بماء فتوضأ] ح ـ ١/٢٨٧/٨. م ـ ٢/٣٠٩. وفيه: فمسح خفيه. د، ت، ن. جه.

تەرجەمە:

حوذەیفە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: لە پێش چاومە کە من و پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەڕۆیین. پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی چوە سەرەنگوێلکی قەومێ، لە پشت دیوارێکەوە وەك ئێوە رائەوەستن بۆ بەولکردن ئەویش وا تەشریفی راوەستاو بە پێوە بەولی کرد. من لێی دوورکەوتمەوە ئیشارەتی کردم، چووم لە پشتیەوە راوەستام، لە پاشا ئاوی ویست بۆم بردو دەزنوێژی شت لەسەر مەسحەوە مەسحی کرد.

بە پێوە میزکردن، ئەگەر لە پرشك نەترسێ، دروستە.
لە خەڵق دوورکەوتنەوە سوننەتە.
کردنی ئینسان بە حائیل دروستە.

١٧٢٦/٦٨ـ عن أبي وائل قال: كان أبو موسى الأشعري [رضي الله تعالى عنه] يشدد في [الاحتراز] عن البول ويقول:

إن بني إسـرائيـل كان إذا أصـاب ثوب أحـدهم قرضـه. فقـال حذيفة [رضي الله تعالى عنه]:ليته أمسك. أتى رسول الله ـ ﷺ ـ سباطة قوم فبال قائما. ح ـ ١/ ٢٨٨.

تەرجەمە:

ئەبوموسای ئەشعەریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ زۆری تەشدید ئەکرد لە خۆپارازتنا لە میز، ئەیفەرموو: بەنیئیسرائیل میز لە جێیێکیان بپرژایە ئەو جێیەیان ئەبری. حوذەیفە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی: خۆزگە لەم شیددەتە وازی ئەهێنا. پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی چوە سەرەنگوێلکی قەومێ بە پێیانەوە بەولی کرد. یەعنی دیـاره کە پریشکی لێ ئەپـرژێ. فەقـەط پێغەمەر ـ ﷺ ـ دیارە خۆی پارازتوە. ئیحتیمالی هەیە ئەو جێیەی کە تەشـریـفـی لێـی راوەستـاوە بەرزبـووبێ، ئەمین بوە لەوە پریشکی لێبپـەرێ. دەلالـەت ناکـا لەسـەر ئەمە کەنەجاسەتی کەم زەرەر ناگەیێنێ (والله أعلم). مالیك: بەقەد نووکی دەرزی عەفـوی لێ دراوە. حەنـەفیی: لە هەمـوو نەجـاسـەتێکی کەم عەفودراوە. شافیعیی: ئەبێ کەم و زۆری بشۆررێ.

٦٩/١٧٢٧ـ عن أنس [رضـي الله تعـالـى عنـه] قال: كان النبي ـ ﷺ ـ يصـلي،قبـل أن يبـنـي الـمـسـجـد،في مرابض الـغنم ح ـ ١/ ٢٩٥. م ـ ٢/ ٤٣٦. ت، ن. وقد مر قريبا بأبسط.

تەرجەمە:

پێغـەمـەر ـ ﷺ ـ لە پێش ئەمـەدا کە مەسجیـدی نەبـەویی بینا بکا،

لەجێ مۆڵی مەڕو بزن نوێژی ئەکرد. [دیارە ئەو جێیە خاڵی نیە لە میزو پشـکڵی مەڕو بزن. ئەم حەدیثــە دەلالــەت لەســەر پاکییــان ئەکــا، تەئویلەکەی زۆر زەعیفە].

١٧٢٨/٧٠ـ عن سليمان بن يسار قال: سألت عائشة [رضي الله تعالى عنها] عن المني يصيب الثوب فقالت: كنت أغسله من ثوب رسول الله ـﷺـ فيخرج إلى الصلاة وأثر الغسل في ثوبه بقع الماء. ح ـ ١/ ٢٩١. م ـ ٢/ ٣٥٠. د، ت، ن، جه. وفيه: وأنا أنظر الى أثر الغسل.

تەرجەمە:

سولەیمانی کوڕی یەسار ئەفەرموێ: لەحەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـم پرسی: لە مەنی لە جلی ئینسان ئەکەوێ. [پاکە یا پیسە؟] فەرمووی: من مەنیم لە جلی پێغەمەر ـﷺـ ئەشت تەشریفی ئەچوو بۆ نوێژ ئەثەری شتنەکەی پەڵەپەڵە بە جلەکەیەوە بو [تەماشای ئەثەری جێ شتنەکەییم ئەکرد. م]

١٧٢٩/٧١ـ عن عائشـة [رضي الله تعـالى عنها] قالت: كنت أفركه من ثوب رسول الله ـﷺـ م ـ٢/ ٣٤٩.

١٧٣٠/٧٢ـ عبد الله بن شهاب الخولاني قال: كنت نازلا على عائشة ـ رضي الله تعالى عنها] فاحتلمت في ثوبيّ، فغمستها في الماء فرأتني جاريـة لعـائشـة [رضي الله تعـالى عنهـا] فأخبـرتهـا، فبعثت إليّ عائشة [رضي الله تعالى عنها] فقالت: ما حملك على ما صنعت بثوبيك؟ قال: قلت: رأيت مايـرى النـائم في منـامـه. قالت: هل رأيت فيهمـا شيئا؟ قلت: لا. قالت: فلو رأيت شيئــا غسلته؟ لقـد رأيتني واني لأحكـه من ثوب

رسول الله ـ ﷺ ـ يابسا بظفري. م ـ ٢/٣٤٩/٣٥٠.

تەرجەمە:

عائیشـــە ـ رضي الله تعـــالى عنهـا ـ ئەفـەرمـوێ: مەنییم لە جلی پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەپروان.

عەبدوڵڵای کوڕی شەهابی خەولانی ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ: لە خزمەت حەزرەتی عایشەدا بە موسافیریی دابەزیبووم، لە جلەکانما ئیحتیـلام بووم، لە ئاوم هەڵکێشـان، کارەکـەرێکی حەزرەتی عایشـە ـ رضي الله تعالى عنها ـ دیمی، خەبەری دا بە حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعـــالـى عنـهـــا ـ ناردیـــە لام: بۆ جلەکـــانـت لە ئاو هەڵکێشـــا؟ عەرزم کرد: شتـێـکی وام دی کە ئینسـانی نوستـــوو ئەیبینێ [یـــەعنی ئیحتیلام بووم]. حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی: هیچت دی بە جلەکـــانتـــەوە؟ عەرزم کرد: خەیـــر. فەرمـــووی: ئەگـەر شتێکیشت پیوە ببینیایە بۆچ هەر ئەتشت؟ [شتنی لازم نیە چونکی] وام خۆ ئەدی کە =لە= جلی پێغەمەر ـ ﷺ ـ م بە نینۆکم ئەکراند [نەمەشت].

لای ئیمامی شافیعیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ مەنیی ئینسان و حەیـــوانێ کە گۆشتی بخـــورێ پاکـــە؛ چونکی ئەصڵی ئینســـان و ئەو حەیوانە پاکەیە، ئەصڵی پاك پاکە. لای ئیمامی مالیك و ئەبوحەنیفە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ پیسە. ئیمامی ئەعظەم ئەفەرموێ: بە تەڕیی ئەشۆررێ، بە وشکیی گلۆفتنی کافیە.

ئیمامی =مالیك= ئەفەرموێ: تەڕو وشکی ئەبێ بشۆررێ. ئیمامی ئەحمـــەدیش ئەفـەرمـوێ: بە وشکیی پروانی کافیـە. مەنیی حەیـوانی

تریش ـ غەیــری سەگ و بەرازو ئەوی لە یەکــێ لەوان بوویــێ، با گۆشتیشی نەخورێ ـ لای قەولی ئەصەح ئەویش پاکە ئەمما چونکی مەنیی موطلەقـا وەکـو چڵم و بەڵغـەم بێـزی لێ‌ئـەکـرێ بۆیـە حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ بەعزێ وەقت شتوویەتی. کە وشك بوویێتـەوە بەعـزێ وەقت کرانـوویـەتی. بەعـزێـك ئەڵێ: با گۆشتیشی بخورێ مەنیەکەی پیسە. بەعزێ عولەما فەرقیان کردوە هی (مأکول اللحم)[1] پاکە، هی غەیری (مأکول اللحم) پیسە. نەوەویی.

زوهریی ئەفەرموێ: ئاو پیسایی بکەوێتە ناو تا تامی، یا رەنگی، یا بۆنی نەگـۆڕرێ پیس نابێ. حەممـاد ئەفـەرمـوێ: پەڕی مـردارەوەبوو پاکـە. زوهـری ئەفـەرمـوێ: ئێسقـانی مردارەوەبـوو پاکـە. لە عولەمای سەلــەف گەلێکم دیـوە شانـەی ئێسکی فیلیـان لە عەمـەل هێنـاوە. لە ظەرفی عاجــا بە رۆنی بۆنخــۆش خۆیــان هەنــووە. ئیبن وسیــرین و ئیبــراهیمی نەخـەعیی ـ رحمهمـا الله ـ ئەفـەرمـوون: تیجـارەتی عاج دروستە. ح ـ ١/ ٢٩٥.

٧٣/١٧٣١ـ عن ميمـونـة ـ رضي الله تعـالى عنهـا ـ أن رسـول الله ـﷺـ سئـل عن فأرة سقطت في سمْن، فقـال: ألقوها وما حولها واطرحوه وكلوا سمنكم. ح ـ ١/ ٢٩٦. د، ت، ن. ح ـ ٨/ ٢٨٢. [وإن كان مائعـا فلا تقربوه. عبد الرزاق. وان كان مائعا فاستصبحوا به وانتفعوا به.]

---

(١) واتە: حەیوانێ گۆشتی بخورێ.

تەرجەمە:

حەزرەتی مەیموونە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ: لە پێغەمەر -ﷺ- یان پرسی: ڕۆنێ [کی توند] مشکی بکەویتە ناو [تیابمرێ پیسە یا پاکە؟] فەرمووی: مشکەکەو ئەطرافی مشکەکە [یەعنی ئەوەی تەماسی مشکەکەی کردوە] فرێی بدەن و ڕۆنەکەتان بخۆن. [ئەمما ئەگەر ئەو ڕۆنە (مثلا) شل بێ پیس ئەبێ. خواردنی دروست نیە. لای شافیعیی - رضي الله تعالى عنه - نایشفرۆشرێ. ئەمما دروستە ئینتیفاعی پێ بکرێ؛ بکرێ بە مۆم، بە صابوون. لای ئیمامی ئەعظەم ئەیشفرۆشرێ.]

١٧٣٢/٧٤- أبو هريرة - رضي الله تعالى عنه - سمع رسول الله -ﷺ- يقول: لا يبولنّ أحدكم في الماء الدائم الذي لا يجري ثم يغتسل فيه. حـ ٢٩٧/١ . م - ٢/ ٣٣٧. د، ت، ن، جه.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: هیچ کەسێ لە ئێوە میز نەکاتە ناو ئاوێکی ڕاوەستاو کە لە بەری نەڕوا [یەعنی بەو شەرتە لە (قلتین) کەمتر بێ] لە پاشا غوسڵی تیا بکا. [یەعنی یا دەزنوێژی پێ‌بشوا، یا شتی تری پێ بشوا]. وعن جابر أيضا نحوه. م - ٢/ ٣٣٤.

وعن[1] أبي هريرة - أيضا -: لا يغتسل أحدكم في الماء =الدائم= وهو جنب، فقال أبو السائب: كيف يفعل يا أبا هريرة؟ قال: يتناوله تناولا. م - ٢/ ٣٣٩.

(١) دانەر - خ - ژمارەی بۆ ئەم حەدیثە دانەناوە.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: هیچ کەسێ لە ئێوە لە ناو ئاوی راوەستاوا غوسڵ نەکا. ئەبوسائیب فەرمووی: یا ئەبوهورەیرە ئەی چی بکا؟ فەرمووی: لە ئاوەکە هەڵبگرێو بیکا بە خۆیا.

١٧٣٣/٧٥ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قال: تصدق على مولاة لميمونة بشاة فماتت، فمرَّ بها رسول الله -ﷺ- فقال: هلا أخذتم إهابها فدبغتموه فانتفعتم به! فقالوا: إنها ميتة. فقال: إنما حرم أكلها. م ـ ٢/٤٣٩. ح ـ ٧/٧٣.

تەرجەمە:

مەڕی لە صەدەقە درا بە جاریيەیەکی ئازادکراوی مەیموونە ـ رضي الله تعالى عنها ـ مەڕەکە مرد [فڕێیان دا] پێغەمەر -ﷺ- تەشریفی بە لایا رابورد، فەرمووی: بۆچی پێستەکەتان نەگوروەو لێی (منتفع) بین؟ عەرزیان =کرد=: مرداروە بوە. فەرمووی: هەر خواردنی حەرامە.

١٧٣٤/٧٦ـ وعنه قال: سمعت رسول الله -ﷺ- يقول: إذا دبغ الإهاب فقد طهر. م ـ ٢/٤٤١.

تەرجەمە:

پێست کە دەباغ کرا پاك ئەبێتەوە.

١٧٣٥/٧٧ـ أبو الخير قال: رأيت على ابن وعلة السبئي فروا، فمسسته، قال: ما لك تَمَسُّه؟ قد سألت عبد الله بن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قلت: إنا نكون بالمغرب ومعنا البربر والمجوس نؤتى بالكبش قد ذبحوه ونحن لا نأكل ذبائحهم، ويأتوننا بالسقاء يجعلون فيه

الودك. فقال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما]: قد سألنا رسول الله -ﷺ- عن ذلك، فقال: دِباغه طَهوره. م - ٢/٤٤٢.

تەرجەمە:

ئەبولخەیر ئەفەرموێ: لە بەر ئیبن و وەعلەی سەبەئیبا کەوڵێکم دی، دەستم لێدا، فەرمووی: بۆ دەستی لێ ئەدەی؟ لە عەبدوڵڵای کوڕی عەباس [رضي الله تعالى عنهما]م پرسی عەرزم کرد: ئێمە لە مەغریب ئەبین، بەربەرو مەجووسمان لەگەڵە، بەرانی سەربڕاومان بۆ ئەهێنن، ئێمە ئەوی کە ئەوان سەری ببڕن نایخۆین، هیزە ڕۆنمان بۆ ئەهێنن. - یەعنی ئەو گۆشت و ڕۆنە ئەخورێن یان نا؟ - فەرمووی: لە پێغەمەر -ﷺ- مان پرسی؛ فەرمووی: دەباغکردنی پاکبوونەوەیەتی.

١٧٣٦/٧٨- عن سودة [رضـي الله تعـالى عنـهـا] زوج النبي -ﷺ- قالت: ماتت لنا شاة فدبغنا مسكها، ثم مازلنا ننتبذ فيها حتى صارت شنًا [قربة خلقة] م - ٢.

تەرجەمە:

سەودە - رضـي الله تعـالى عنهـا ـی حەرەمی پێغـەمـەر -ﷺ- فەرمووی: مەڕێکمان بوو مرد، پێستەکەمان دەباغ کرد هەر نەبیذمان تیا ئەکرد، تا بوو بە مەشکاڵەو ڕزی.

دەباغ شت پاك ئەکاتەوە؟ خیلافێکی بێ سامانی تیایە (راجع نووي).

١٧٣٧/٧٩- عن أنس قال: بزق النبي -ﷺ- في ثوبه. ح - ١ - ٣٠٢.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺ ـ تفی کردە ناو لیباسیەوە. [تف پاکە].

مسور ومروان . . . إذا توضأ النبي ـ ﷺ ـ كادوا يقتتلون على وضوئه.

ح ـ ١/٢٦٥.

[. . . . . .] میسوەر ئەفەرموێ: کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ دەزنوێژی ئەشت لەسەر ئاوی دەزنوێژی نزیك بوو شەڕ بکەن.

١٧٣٨/٨٠ـ عەبدوڵڵای بنی مەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ لای بەیتەوە نوێژی ئەکرد، ئەبوجەهل و رەفیقەکانی دانیشتبوون بەعزێکیان بە بەعزێکیانی وت [ئەبوجەهل بەوانی تری وت]: کێ ئەچێ ئەو پەردە کە بێچوولەی وشتری تیا ئەبێ لە وەختی زایینیا هی ئەو وشترەی کە فلانەکەس سەری بڕیوە ئەیهێنێ ئەیخاتە سەر پشتی محەمەد کە سوجدەی برد؟ شەقیی‌ترینی ئەو قەومە [کە عوقبەی بنی ئەبی موعەیطە، باوەپیارەی حەزرەتی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ (فسبحان الله) ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ کانی حەیا بوە عوقبە چەندە بێ‌حەیا بوە؟!] فرکەی کردو چوو هێنای، مونتەظیر بوو تا پێغەمەر ـ ﷺ ـ چوە سوجدە ئەو وەختە خستیە سەر پشتی، لە بەینی هەردوو شانی موبارەکیا.

[ئیبن و مەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: منیش تەماشام ئەکرد، هیچم لە دەست نەئەهات تا مەنعیان بکەم، کاشکی شتێکم پێ بکرایە! ئەوانیش پێ‌ئەکەنین و بەلادا ئەهاتن، ئەو ئیشە قەبیحەیان ئەهاویتە سەر یەکتری. پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە سوجدەدا بوو سەری هەڵنەبڕی تا حەزرەتی (فاطمة الزهرا) [کە گەورەی هەموو ژنانی

ئەم ئوممەتەیە] تەشریفی هات ئەو پیسایی‌یەی لەسەر پشتی موقەددەسی فڕیدا. ڕووی کردە قەومەکەو جوێنی پێدان، هیچیان جوابی نەدایەوە].

ئەو وەختـە پێغـەمـەر ـﷺـ سەری لە سوجـدە هەڵبـڕی لە پاشـا فەرمووی: خوایا کوففاری قورەیش حەواڵە بەتۆ بن، تا سێ دەفعە وای فەرموو. [پێغەمەر ـﷺـ کە دوعای بکردایە سێ دەفعە دوعای ئەکرد، شتی طەلـەب بکـردایـە سێ جار طەلـەبی ئەکـرد. دەنگی پێغـەمـەر ـﷺـ یان بیست پێکـەنینـەکـەیـان بڕایـەوەو لە دوعـاکەی ترسان. م] لە بەریان ناخۆش بوو کە دوعای لێ کردن.

[ئیبن ومەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ] ئەفەرموێ: ئیعتیقادیان وا بوو کە دوعاکردن لەو شارەدا قەبووڵ ئەبێ. [یەعنی ترسەکەیان لەبەر ئەوە بوو، لەبـەر خوصـووصی دوعـای پێغـەمـەر ـﷺـ نەبـوو؛ چونکی ئیمـانیـان پێی نەبـوو، فەقـەط لە (نفس الأمـر)ا هیـچ شوبهـە نیـە کە قەبووڵی دوعاکەی هیچ سەبەبی تری نیە غەیری موعجیزەی پێغەمەر ـﷺـ].

لە پاش ئەو دوعـای عومـوومیـە بە خوصـووصی ناوی بردن. فەرمـووی: خوایـا ئەبـوجـەهل لەسەر تۆبێ بە هیلاکی بەری، عوتبەی کوڕی ڕەبیعە لەسەر تۆ بێ، بۆ شەیبەی کوڕی ڕەبیعەو، وەلیدی کوڕی عوتبـەو، ئومـەییـەی کوڕی خەلـەف و، عوقبـەی کوڕی ئەبوموعەیط و، حەوتـەمیـان، کە ڕاویی لە فکـری چوەتـەوە کە کێیـە، بەو نەوعە ناوی بردن و دوعای لێ کردن.

ئیبن ومەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: قەسەم بەوەی نەفسم بە دەستی قودرەتیـەتی چاوم کەوت بەوانـەی کە پێغـەمـەر ـﷺـ

ناوی بردن هەموویان لە ناو بیری بەدرا لیێ کەوتبوون!

ئەم حەدیثـەم رەنگـە لە موعجیـزاتـا نووسیبێ بۆیـە مەتنـەکـەییم نەنووسی، لێرەدا بۆیە تەرجەمەکەم نووسی چونکی دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمـە کە حەیـوانی پاك هەرچی لە ناوسکیـا بێ پاکـە. فەقـەط ئەم حادیثەیە لە مەکەدا بوە. حەدیثی ٦٣/١٧٢١ م ـ ٢/٤٣٦ لە مەدینەدا بوە. کێ کێی کوشت لە غەزەواتا رابورد. ح ـ ١/٣٠٠. م ـ ٢/٤٣٣.

٨١/١٧٣٩ـ عن أبي موسى [رضي الله تعالى عنه] قال: أتيت النبي ـﷺـ فوجدته يستن بسواك بيده، يقول: أع، أع، والسواك في فيه كأنه يتهوّع. ح ـ ١/٣٠٤. م ـ ٢/٢٨١. د، ن.

تەرجەمە:

پێغـەمـەر ـﷺـ م دی[1] سیـواکی لە عەمـەل ئەهێنـا سیـواکـەی بەدەستەوە بوو لە دەمیا بوو وەك هێڵنج بدا ئەیفەرموو: ئوع، ئوع.

٨٢/١٧٤٠ـ عن حذيفة [بن اليمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال: كان النبي ـﷺـ إذا قام من الليل [ليتهجد. م] يشوص فاه بالسواك. ح ـ ١/٣٠٥. د، ن، جه. م ـ ٢/٢٨٢.

تەرجەمە:

حوذەیفە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ کە شەو تەشریفی لە خەو هەڵەستا =بۆ شەونوێژ= سیواکی دەمی ئەکرد.

(١) دانەر ـ خ ـ سەرەتای باسەکەی تەرجەمە نەکرد کە بەم جۆرەیە: ئەبو مووسا ـ خ ـ ئەفەرموێ: چوومە خذمەت پێغەمەر ـ د ـ ...

١٧٤١/٨٣- عن ابن عُمـر [رضي الله تعـالى عنهمـا] أن النبي -ﷺ- قال: أراني أتسـوك بسـواك، فجـاءني رجـلان أحدهما أكبر من الآخر، فنـاولت السـواك الأصغـر منهمـا، فقيـل لي: كبِّـر، فدفعتـه إلى الأكبر منهما. م - ٩/١٢٩. م - ١٠/٤٤٠. ح - ١/٣٠٥.

تەرجەمە:

ئیبن وعومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: شەوێ لە خەوما بە سیواکێ سیواکم ئەکرد، دوو کەس هاتنە لام؛ یەکـێـکیـان لە یەکێکیـان گەورەتـر بوو، سیـواکـەکـەم دا بە بچووکەکەیان، پێیان وتم: لە گەورەوە دەست پێ بکە. سیواکەکەم دا بە گەورەکەیان.

١٧٤٢/٨٤- عن المقدام بن شريح قال: سألت عائشة [رضي الله تعالى عنها] قلت: بأي شيء كان يبدأ النبي -ﷺ- إذا دخل بيته؟ قال: بالسواك. م - ٢/٢٨٠.

١٧٤٣/٨٥- عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي -ﷺ- قال: لولا أن أشـق على الـمؤمنين - وفي حديث زهيـر: على أمتي - لأمـرتهم بالسواك عند كل صلاة. م - ٢/٢٨٠.

تەرجەمە:

میقدامی کوڕی شورەیح ئەفەرموێ: لە حەزرەتی عائیشە - رضي الله تعالى عنها - م پرسی: پێغەمەر -ﷺ- کە تەشریفی ئەهاتەماڵەوە لە پێش هەموو شتا دەستی بە چی ئەکرد؟ فەرمووی: بە سیواك.

ئەبـوهـورەیـرە - رضي الله تعـالى عنـە - ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ-

فەرمووی: ئەگەر لەسەر موئمینان ـ لە ریوایەتێکا ئەگەر لەسەر ئوممەتم ـ بەزەحمەتم نەزانیایە بۆ کوللی نوێژێ ئەمرم بە سیواککردن پیْ ئەکردن.

٨٦/١٧٤٤ـ ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ حدَّث أنه بات عند نبي الله ـﷺـ ذات ليلة، فقام نبي الله ـﷺـ من آخر الليل فخرج فنظر إلى السماء ثم تلا هذه الآية في آل عمران: ﴿إن في خلق السماوات والأرض، واختلاف الليل والنهار...﴾ حتى بلغ ﴿فقنا عذاب النار﴾ [أي ﴿لآيات لأولي الألباب الذين يذكرون الله قياما وقعودا وعلى جنوبهم ويتفكرون في خلق السماوات والأرض، ربنا ماخلقت هذا باطلا سبحانك فقنا عذاب النار﴾[1]] ثم رجع إلى البيت فتسوك وتوضأ، ثم قام فصلى، ثم اضطجع، ثم قام فخرج فنظر إلى السماء فتلا هذه الآية. ثم رجع فتسوك فتوضأ ثم قام فصلى. م ـ ٢/٢٨٢.

تەرجەمە:

ئیبن وعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ: شەوێ لە خزمەت پێغەمەرا ـﷺـ مامەوە. پێغەمەر ـﷺـ لە ئاخری شەوا تەشریفی هەڵسا چوەدەرێ تەماشای ئاسمانی کرد، ئەم ئایەتی ئالی عیمرانەی خوێندەوە کە تەرجەمەی وایە: بە تەحقیق لە خەلقکردنی ئەرزو ئاسماناو ئیختیلافی شەوو رۆژا کە تەعقیبی یەکتری ئەکەن و، گاە شەوکورت ئەبیْ و گاە رۆژ کورت ئەبیْ، گەلیْ دەلیلی لەسەر وجوودو عیلم و ئیرادەو قودرەت و سائیری صیفاتی ذاتیەو جەلالیەو

(١) آل عمران/ ١٩٠، ١٩١.

جەمالیەی تیایە بۆ ئەوانەی صاحیب عەقل و صاحیب مەغزو ناوکدارن، پووچ نین، ئەوانەی بە پێیانەوەو بە دانیشتنەوەو بە پاڵکەوتنەوە ذیکری خوا ئەکەن، و تەفەکور لە خەلقی ئەرزو ئاسمان ئەکەنەوە، یەعنی ئیستیدلال بە مەصنووعات ئەکەن لەسەر صانیع و کەمالی صنعەتەکەی ئەڵێن: یا رەببی تۆ بە خۆڕایی و بێ حیکمەت ئەمەت خەلق نەکردوە، تەنزیهـ وتەقدیسی تۆ ئەکەم، لە هەموو نیشانەی نەقص، کە وابێ لە ئاگری جەهەننەم حیفظم بکە. ئەمجا تەشریفی هاتەوە ژووریو سیواکی کردو دەزنوێژی شت و نوێژی کردو نوست، لە پاشا تەشریفی هەڵسا چوە دەرێ تەماشای ئاسمانی کرد ئەم ئایەتەی خوێندەوە، لە پاشا گەڕایەوە سیواکی کردو دەزنوێژی شت و راوەستاو نوێژی کرد.

١٧٤٥/٨٧- عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن رسول الله -ﷺ- أنه قال: الفطرة خمس: الإختتان، والإستحداد، وقص الشارب، وتقليم الأظفار، ونتف الإبط. م - ٢/٢٨٣. ح - ٨/٤٤٨/٤٤٩. بتقديم وتأخير بعض على بعض.

١٧٤٦/٨٨- عن أنس - رضي الله تعالى عنه - أنه قال: وقت لنا في قص الشارب، وتقليم الأظفار، ونتف الإبط، وحلق العانة أن لا تترك أكثر من أربعين ليلة. م - ٢/٢٨٨.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: پێغەمبەر -ﷺ- فەرمووی: فیطرەتی ئیسلام پێنجە: خەتەنەکردن. مووی (ظهار)[1]

(١) مووی بەر.

تاشین [بە گوێزان یا بە دەرمان] نینۆك كردن، بەرسمێڵ كردن، مووی بن باخــەڵ هەڵكـەنـدن. ئەنـەس ئەفـەرموێ: وەختی ئەمـانـەمـان بۆ تەعیین كراوە كە لە چل ڕۆژ تێپەڕ نەكرێ.

٨٩/١٧٤٧ـ عن عائشـة [رضي الله تعـالى عنهـا] قالت: قال رسول الله ـﷺـ: عشـر من الفطـرة: قص الشـارب، وإعفـاء اللحيـة، والسـواك، واستنشـاق المـاء، وقص الأظفـار، وغسل البراجم، ونتف الإبط، وحلق العانة، وانتقاص الماء، قال زكريا: قال مصعب: ونسيت العاشرة إلا أن تكـون المضمضـة. زاد قتيبـة: قال وكيـع: إنتقـاص المـاء، يعني الاستنجاء. م ـ ٢/٢٩١.

تەرجەمە:

عایشــە ـ رضي الله تعــالى عنهــا ـ فەرمــووی: پێغـەمـەر ـﷺـ فەرمـووی: دە شت لە فیطـرەتـە [پێنجی لە ئەبـوهـورەیـرە زیاد كردوە]: ئاولەدەم وەردان كە موصعەب لە فكری چوەتەوە، جومگەی پەنجەی، ئاو كەم لەعـەمـەل هێنـان، ڕیش بەردانـەوە، خەتـەنەی تەرك كردوە ئاو لەلــووت وەردان، سیـواك كردن، ئەوی موصعـەب لە فكـری چوەتـەوە ڕەنگە خەتەنە بێ[1].

٩٠/١٧٤٨ـ عن سلمـان [رضـي الله تعـالـى عنـه] قال: قال لنـا المشركون: إني أرى صاحبكم يعلمكم حتى يعلمكم الخراءة! فقال:

---

(١) دانـەر ـ خ ـ لە تەرجـەمـەی ئەم حەدیثـەدا پێنجـەكـەی كە لە حەدیثی پێشـوودا تەرجەمە كرد.. بوارد. زیاد لەوەیش تەرجەمەكەی زۆر ڕەوان نیەو، (جومگەی پەنجەی) ـ كە لە تەرجەمەكەدایە ـ باش مانای نایێت و دەبێ كەوتنی تیا بێت.

أجل إنه نهانا أن يستنجي أحدنا بيمينه، أو يستقبل القبلة، ونهانا عن الروث والعظام، وقال: لايستنجي أحدكم بدون ثلاثة أحجار. م ـ ٢/٢٩٨. قال: قيل له: قد علمكم نبيكم ـ ﷺ ـ كل شيء حتى الخراءة. والباقي نحوه م ـ ٢/٢٩١.

تەرجەمە:

سەلمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: موشریکان پێیان وتم: وا ئەبینم کە پێغەمەرەکەتان ـ ﷺ ـ هەموو شتێکتان فێر ئەکا، حەتتا چوونەسەراویشتان فێر ئەکا! سەلمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی: وتم: بەڵێ نەهی لێ‌کردووین کە لە سەراوا روو بکەینە قیبلە، یا بە دەستی راست تارەت بگرین، یا بە (رەوث)[1] یا بە ئێسقان ئیستینجا بکەین، یا بە کەمتر لە سێ بەرد ئیستینجا بکەین.

٩١/١٧٤٩ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ ﷺ ـ قال: اتَّقوا اللَّعانَيْن. قالوا: وما اللعانان يارسول الله؟ قال: الذي يتخلّى في طريق الناس أو في ظلهم. م ـ ٢/٣٠٤.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: خۆتان لە دوو لەعنەت کەر بپارێزن. عەرزیان =کرد=: ئەو دوو لەعنەتکەرە کێن؟ فەرمووی: =ئەوانەن= ئەچن لە سەرەرێی خەڵق یا لە سێبەریانا دائەنیشن ئیشی سەراو ئەکەن. [ئەڵێن: لەعنەت لەوە بێ کە ئەم پیساییەی کردوە].

---

(١) رەوث: شیاکە.

٩٢/١٧٥٠ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال: قال رسول الله: جزّوا الشوارب وأرخوا اللحى، خالفوا المجوس. م ـ ٢/٢٨٩.

عن ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] عن النبي -ﷺ- [خالفوا المشركين. أخرى. م] أحفوا الشوارب، وأعفوا اللحى. م ـ ٢/٢٨٩.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- فەرموویەتی: سمێڵ لە کوّتەرە بدەن، ریش زوّر بکەن، بەوە موخالەفەی موشریك بکەن.

٩٣/١٧٥١ـ عن عقبة بن عامر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال: كانت علينا رعاية الإبل، فجاءت نوبتي فروحتها بعشي، فأدركت رسول الله -ﷺ- قائما يحدث الناس فأدركت من قوله: مامن مسلم يتوضأ فيُحْسن وضوءه ثم يقوم فيصلي ركعتين مقبل عليهما بقلبه ووجهه إلا وجبت له الجنة. قال: فقلت: ماأجود هذه! فإذا قائل بين يدي يقول: التي قبلها أجود. فنظرت فإذا عمر قال: إني قد رأيتك جئت آنفا. قال: مامنكم من أحد يتوضأ فيبلغ أو فيسبغ الوضوء ثم يقول: أشهد أن لا إله إلا الله [وحده لاشريك له. أخرى. م] وأن محمدا عبده ورسوله إلا فتحت له أبواب الجنة الثمانية يدخل من أيها شاء. م ـ ٢/٢٥١.

تەرجەمە:

عەقەبەی کوڕی عامیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: ئێمە شوانیی وشترمان لەسەر بوو بیکەین، نوّبەت هاتە سەر من، ئێوارێ وشترەکانم بردەوە، بە پێغەمەرا -ﷺ- گەییم بە پێوە بوو خوطبەی بوّ خەڵق ئەخوێند، لە فەرموودەی گەییم بەوەدا کە ئەیفەرموو: هیچ

موسوڵمانێ نیە کە دەزنوێژێکی باش و جوان بشواو راوەستێ و دوو رکات نوێـژ بکـاو بە دڵ و بە روو- روو بکـاتـە سەر ئەو دوو رکـاتـە [یـەعنی خەیـاڵـی شتـی تری نەبێ] کە جەننــەتی بۆ واجب نەبێ. عەقــەبــە ئەفەرموێ: وتم: چە شتێکی باشە! کەچی یەکێ لە بەردەممەوە وتی: ئەوی لە پێش ئەمەوە فەرمووی لەمە خۆشترە. کە تێفکریم ئەو کەسە ئیمامی عومەر بو- رضي الله تعالى عنه - فەرمووی: وا بزانم تۆئێستە هاتووی! پێغەمەر -ﷺ- لە پێش ئەمەوە فەرمووی: هیچ کەسێ نیە لە ئێـوە کە دەزنـوێـژ بشـواو دەزنـوێـژەکەی [بە فەرزو سوننەت و ئادابیەوە] بگەیێنێتە حەددی کەمال و لە پاشا بڵێ: (أشهد أن لا إله إلا الله وأن محمدا عبده ورسوله) هەر هەشت دەرگای بەهەشتی بۆ نەکرێتەوە، لە هەرکامێکی خۆی هەوەسی بێنێ بچێتە ژووری.

[خۆشترینی ئەم فەرموودەی ئەوەیە کە بە مەحزی دەزنوێژەکە بێ ئەمە نوێژی پێوە بکا هەموو دەرگای بەهەشتی بۆ ئەکرێتەوە، لە هەشت لاوە، مەلائیکە مونتەظیری ئەبن، نوێژکردنەکەی بۆی ئەبێ بە سەبەبی رەفعی دەرەجات].

لە ریوایەتەکەی ترا لە دوای (إلا الله)وە (وحده لاشريك له)ی زیادە.

٩٤/١٧٥٢- عن أبي هريـرة [رضي الله تعـالى عنـه] أن رسول الله -ﷺ- قال: إذا توضأ العبـد المسلم أو المؤمن فغسـل وجهه خرج من وجهه كل خطيئة نظر إليها بعينيه مع الماء أو مع آخر قطر الماء، فإذا غسل يديه خرج من يديـه كل خطيئـة كان بطشتهـا يداه مع الماء أو مع آخر قطر الماء. فإذا

غسل رجليه خرجت كل حطئية مشتها رجلاه مع الماء أو مع آخر قطر الماء، قال: حتى يخرج نقيا من الذنوب. م - ٢/٢٦٧.

٩٥/١٧٥٣- عن عثمان بن عفان [رضي الله تعالى عنه] قال: قال رسول الله ﷺ: من توضأ فأحسن الوضوء خرجت خطاياه من جسده حتى تخرج من تحت أظفاره، م - ٢/٢٦٨.

تەرجەمە:

پێغەمەر ﷺ فەرمووی: عەبدی موسوڵمان، یا فەرمووی عەبدی موئمین، کە دەزنوێژی شت، کە دەم وچاوی شت هەر گوناهێ بە چاو تەماشای کردبێ لەگەڵ ئاوەکە، یا فەرمووی: لەگەڵ ئاخر قەترەی ئاوەکە ئەچێتە دەرێ. کە دەستی شت هەر گوناهێ بە دەست کردبێتی، کە پێی شت هەر گوناهێ کە بە پێ بۆی چووبێ لەگەڵ ئاوەکە یا فەرمووی: لەگەڵ ئاخر قەترەی ئاوەکە ئەچێتە دەرێ، فەرمووی: تا لە هەموو گوناه پاك ئەبێتەوە.

ئیمامی عوثمان - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: پێغەمەر ﷺ فەرمووی: هەرکەسێ دەزنوێژێکی جوان =بشوا= هەموو گوناهی لە بەدەنیەوە ئەچێتە دەرێ، تا لە ژێر نینۆکیەوە ئەچێتە دەرێ.

ئەمما کەس بەوە مەغروور نەبێ؛ چونکی لە قورئاناو ئەحادیثی ترا ئیجتیناب لە کەبیرەی شەرت کردوە.

٩٦/١٧٥٤- نعيم المُجْمِر [رحمه الله تعالى] قال: رأيت أبا هريرة [رضي الله تعالى عنه] يتوضأ فغسل وجهه فأسبغ الوضوء، ثم غسل يده اليمنى حتى أشرع في العضد [أي أدخل الغسل فيه] ثم يده اليسرى

حتى أشرع في العضد، ثم مسح برأسه، ثم غسل رجله اليمنى حتى أشرع في الساق، ثم غسل رجله اليسرى حتى أشرع في الساق، ثم قال لي: هكذا رأيت رسول الله -ﷺ- يتوضأ. وقال: قال رسول الله -ﷺ-: أنتم الغُرُّ المُحجَّلون يوم القيامة من إسباغ الوضوء، فمن استطاع منكم فليطل غرته وتحجيله. م - ٢/٢٦٩.

تەرجەمە:

نەعیمی موجمیر - رحمە الله - ئەفەرموێ: چاوم کەوت بە ئەبوهورەیرە دەزنوێژی ئەشت، دەم وچاوی شت بە تەواویی [یەعنی لە سەریشی دایە دەمی] لە پاشا دەستی راست و دەستی چەپی شت تا قۆڵیشی خستەسەر. لە پاشا مەسحی سەری کرد. لە پاشا هەردوو پێی شت، قاچیشی لە گەڵا شت. لە دواییدا پێی وتم: وام چاوکەوت بە پێغەمەر -ﷺ- دەزنوێژی ئەشت، ئەیشی فەرموو: کە پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: ئێوە لە رۆژی قیامەتا ناوچاوان نوورانی و دەست وپێ نوورانین لەبەر ئاثاری دەزنوێژ، هەرکەسێ ئەتوانێ نووری ناوچاوانی و پێشەسەری و دەست و پێی تا بەرەوژوورتر ببا. [یەعنی زیاد لەوەی کە شتنی فەرزە بشوا، بە قەدەر ئەو زیادە زینەتی ئەعزای دەزنوێژی زیاد ئەبێ.]

١٧٥٥/٩٧- عن أبي حازم [رحمه الله] قال: كنت خلف أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] وهو يتوضأ للصلاة فكان يمدُّ يده حتى يبلغ إبطه،

فقلت له: يا أبا هريرة ما هذا الوضوء؟ فقال: يا بني فروخ[1] بۆ ئێوە لێرەن؟! ئەگەر بمزانیایە کە ئێوە لێرەن ئەم دەزنوێژەم نەئەشت. لە خەلیلی خۆمم ـ ﷺ ـ بیستوە ئەیفەرموو: زینەتی موئمین ئەگاتە ئەو جێیەی کە دەزنوێژی ئەگاتێ. م ـ ٢/٢٧٦.

١٧٥٦/٩٨ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ ﷺ ـ قال: ألا أدلكم على ما يمحو الله به الخطايا ويرفع به الدرجات؟ قالوا: بلى يا رسول الله. قال: إسباغ الوضوء على المكاره، وكثرة الخطا إلى المساجد، وانتظار الصلاة بعد الصلاة فذلكم الرباط. مـ ٢/٢٧٧.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: ئایا خەبەرتان بدەمێ کە بە چی خوا گوناە مەحو ئەکاتەوە [لە دەفتەری ئەو مەلائیکەی کە نوسیویەتی]و دەرەجەی ئینسان بلند ئەکاتەوە؟ عەرزیان کرد: بەڵێ. فەرمووی: بە صەبرکردن لەسەر سەرما دەزنوێژی تەواوشتن و، هەنگاوی زۆر بۆ مزگەوت چوون [یەعنی مزگەوت تا دوورتر بێ خێری زیاترە] لە دوای نوێژکردنیش [لە مزگەوتا مانەوەو] مونتەظیربوونی نوێژێکی تر. (رباطي في سبیل الله) ئەوەیە [ئەوە وەك ئەوە وایە خۆیو وڵاخ و ماڵی بۆ غەزا حەبس کردبێ.]

١٧٥٧/٩٩ـ عن أنس [رضي الله تعالى عنه] قال: كان رسول الله

(١) دانەر ـ خ ـ لێرەدا عەرەبی‌یەکەی نەنوسیوە کە ئەمە دەقەکەیەتی: «أنتم ههنا؟ لوعلمت أنكم ههنا ما توضأت هذا الوضوء. سمعت خليلي ـ ﷺ ـ يقول: تبلغ الحلية من المؤمن حيث يبلغ الوضوء».

-ﷺ- يتبرز لحاجته، فآتيه بالماء فيغتسل به. م ـ ٩/٣٠٧.

تەرجەمە:

ئەنـەس ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ ئەفـەرمـوێ: پێغـەمـەر -ﷺ- تەشريفى ئەچوو بۆ قەزاى حاجەت، ئاوم بۆ ئەبرد خۆى پێ ئەشت.

١٠٠/١٧٥٨- عن همام قال بال:جرير [رضي الله تعالى عنه] ثم توضأ ومسح على خفيه. فقيل: أتفعل هذا؟ قال: نعم رأيت رسول الله -ﷺ- بال ثم توضأ ومسح على خفيه. قال إبراهيم [الراوي] كان يعجبهم هذا الحديث؛ لأن إسلام جرير كان بعد نزول المائدة. م ـ ٢/٣٠٨.

تەرجەمە:

هەممام ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ: جەرير ـ رضي الله تعالى عنه ـ ميزى كرد، =دوايى= دەزنوێژى شت و مەسحى لەسەر مەسحەوە كرد، عەرزيان كرد: تۆ بۆ مەسح ئەكەى؟ فەرمووى: بەڵێ پێغەمەرم دى -ﷺ- بەولى كردو دەزنـوێـژى شت و مەسحى كرد. ئيبـراهيم كە يەكێكە لە راوييان ئەفەرموێ: خەڵق ئەم حەديثى جەريرەيان ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە لا خۆش بوو، چونكى جەرير ـ رضي الله تعالى عنه ـ دواى نوزوولى سوورەتى مائيدە ئيسلام بوە.

يەعنى ئەگەر جەرير ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە پێش نوزوولى مائيدەدا موسوڵمان ببوايە ئيحتيمالى هەبوو كە بە ئايەتى دەزنوێژ كە ئەمر ئەكا بە شتنى پێى نەسخ بووبێتەوە، ئەمما چونكى دواكەوتوە لە نوزوولى ئايەتەكە ئەو حەديثە بەيانى ئەوە ئەكا كە پێ شتن مەخصووصە بەو كەسەوە كە مەسحى لە پێدا نەبێ.

كتـــاب الغســـل وما يوجبـــه[1]

(۱) باسی خۆشۆردن و ئەو شتانەی بە پێویستی دەگێڕن.

١/١٧٥٩ـ عن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال: خرجت مع رسـول الله ـ ﷺ ـ يوم الإثنين إلى قبـاء حتى إذا كنـا في بني سالم وقف رسول الله ـ ﷺ ـ على باب عِتبان فصرخ به، فخرج يجر إزاره، فقال رسول الله ـ ﷺ ـ: أعجلنا الرجل. فقال عتبان: يارسول الله ـ ﷺ ـ: أرأيت الرجل يُعجل عن امرأته ولم يمن ماذا عليه؟ قال رسول الله ـ ﷺ ـ: إنما الماء من الماء. م ـ ٢/٤٢٦.

تەرجەمە:

ئەبوسەعیدی خدریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: رۆژی دووشەممە لە خزمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ چووینە قوباء تا هاتینە ناو بەنی سالم، پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە بەردەرگای ماڵی عیتبانا تەشریفی راوەستا، بانگی عیتبانی کرد، هاتەدەرێ پێش گیرەکەی رائەکێشا. پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: عەجەلەمان لە پیاوەکە کرد [یەعنی لە کەیفمان دا] عیتبان عەرزیکرد: (یارسول الله) خەبەرم بدەرێ کە کەسێ لەگەڵ ژنی دروست ببێ و عەجەلەی لێبکرێ مەنیی نەیێتەوە چی لەسەرە؟ [یەعنی غوسڵی لەسەرە یان نا؟] فەرمووی: ئاو [بەخۆداکردن] لە ئاوەوە لازم ئەبێ [یەعنی تا ئینزالی مەنیی نەبێ غوسڵ کردن لازم نیە].

[حەقیقەتەن وا ئیجاب ئەکا فەقەط ئەوەندەیان لێ کۆڵیوەتەوە بە زۆر لەسەر خۆیان فەرزکردوە. لە زەمانی پێغەمەرا ـ ﷺ ـ و حەزرەتی ئەبوبەکرا فەرز نەبوە، ئیمامی عومەر فەرزیکرد. ئیمامی عوثمان و عەلی و ئوبەیی بنی کەعب و ئەبوئەییوبی ئەنصاریی بەوە غوسڵیان

نەکردوە، لە دوای ئەوە ئیجماع لەسەر غوسڵە] ئەبولعەلاء ئەفەرموێ: بەعزێ حەدیثی پێغەمەر ـﷺـ بەعزێ حەدیثی نەسخ ئەکاتەوە. [یەعنی ئەم حەدیثە مەنسوخە بە حەدیث] م ـ ٢/٤٢٦.

٢/١٧٦٠ـ عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـﷺـ مر على رجل من الأنصار، فأرسل إليه فخرج، ورأسه يقطر فقال: لعلنا أعجلناك؟ قال: نعم يارسول الله. قال: إذا أعجلت أو أقحطت فلا غسل عليك، وعليك الوضوء. م ـ ٢/٤٢٧. ح ـ ١/٢٥٦، ليس فيه (لا غسل عليك).

تەرجەمە:

ئەبوسەعیدی خدریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ بەلای ماڵی یەکێ لە ئەنصارا (عیتبان) تەشریفی رابورد، ناردی بە شوێنیا، کە هات ئاوی لەسەر ئەتکا، پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: رەنگە عەجەلەمان لێ کردبی! عەرزی‌کرد: بەڵێ. پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: کە عەجەلەت لێ کرا یا قاتیی ئاوت لێ هات. یەعنی[1] غوسڵت لەسەر نیە دەزنوێژت لەسەرە.

٣/١٧٦١ـ عن أبي أيوب عن أبي بن كعب [رضي الله تعالى عنهما] قال: [يارسول الله إذا جامع الرجل المرأة فلم ينزل. خ] سألت رسول ـﷺـ عن الرجل يصيب من المرأة ثم يكسل، فقال: يغسل ما أصابه من المرأة ثم يتوضأ ويصلي. ح ـ ١/٣٣٣. م ـ ٢/٤٢٧.

(١) لە دەسخەتەکەدا وایەو لەبیرچوونێکی تێدایە، رەنگە ویستبێتی بڵێ: «یەعنی کە ئاوت نەهاتەوە...»

تەرجەمە:

ئوبـــەیی کوڕی کەعب ـ رضي الله تعـالى عنــه ـ ئەفـەرمـوێ: لە پێغەمەر ـﷺـم پرسی: (یارسول الله) ئینسان جیماعی لەگەڵ ژنی کردو ئینزالی نەبێ و پەکی بکەوێ [چی بکا غوسڵ بکا یا نەکا؟] فەرمووی: ئەو میقدارەی لە ژنەکەی کەوتوە (ذکر)ی بشوا لە پاشا دەزنوێژ بشواو نوێژ بکا.

٤/١٧٦٢ـ عن زيد بن خالد الجهني أنه سأل عثمان بن عفان [رضي الله تعالى عنـه] فقـال: أرأيت إذا جامـع الـرجل إمرأته فلم يُمن! قال عثمان [رضي الله تعـالى عنـه]: يتـوضأ كمـا يتـوضأ للصلاة ويغسل ذكره. [لأنه غالبـا، بل أبـدا، لا يخلو من المـذي، لا لأن رطوبة الفرج نجس. والله أعلم] قال عثمـان: سمعتـه من رسـول الله ـﷺـ [قال زيد]: فسألت عن ذلك علي بن أبي طالب [رضي الله تعالى عنه] والزبير بن العوام، وطلحة بن عبيـد الله وأبي بن كعب [رضي الله تعـالى عنهم] فأمروه بذلك. وسمع ذلك أبو أيوب ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن رسول الله ـﷺـ ح ـ ١/٣٣٢، ٢٥٥. م ـ ٢/٤٢٨.

قال أبـو عبـد الله [البخـاري]: الغسـل أحـوط وذاك الأخيـر [أي آخر الأمرين، أي عدم الغسل آخر الأمرين]. إنما بيننا لاختلافهم. ح ـ ١/٣٣٣.

تەرجەمە:

زەیـــدی کوڕی خالیـدی جوهـەنیی لە ئیمـامی عوثمـان ـ رضي الله تعالى عنه ـی پرسی، کەسێ جیماع لەگەڵ ژنیا بکاو ئینزالی نەبێ [چی لەسەرە]؟ ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی:

وەك چۆن دەزنوێژ ئەشوا ـ دەزنوێژ بشواو ذەکەری بشوا [چونکە خاڵی لە وەزیی نیە] ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی: لە پێغەمەرم ـ ﷺ ـ بیست. زەید ئەفەرموێ: لە ئیمامی عەلی و لە زوبەیری کوڕی عەووام و طەلحـەی کوڕی عوبـەیـدیللاو ئوبـەیی کوڕی کەعبم پرسـی ـ رضـي الله تعـالـى عنهم ـ هەمـوو وایـان ئەمـر پێکـردم. ئەبـوئـەییـوبیش ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ ئەفەرموێ: ئەوەم لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ بیست.

بوخاریی ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ: غوسڵ کردن ئیحتیاطی زیاتر تیا هەیـە، غوسـڵ نەکـردن دواتـرە لە کردن، یەعنی نەسـخ نەبوەتەوە بەڵکو ناسیخی غوسڵە.

بۆیێکم ئەو حەدیثی دائیـر بە غوسـڵ نەکـردنـە ذیکـر کرد چونکی ئیختیلاف هەیە لە غوسڵ کردن و نەکردنا.

١٧٦٣/٥ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن نبي الله ـ ﷺ ـ قال: إذا جلس بين شعبها الأربع ثم جهدها فقد وجب عليه الغسل. وفي حديث مطر: وإن لم ينزل. م ـ ٢/٤٢٩.

تەرجەمە:

ئەبـوهـورەیـرە ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمـووی: کە ئینسـان لە بەینی چوار (شعبـە)ی ژنـەکـەیـا دانیشت هەنـاسـەبـرکێی پێخست غوسڵی لەسـەر واجب ئەبێ. لە حەدیثی (مطر)ا ئەو زیادەیە هەیە کە ئەفەرموێ: با ئینزالیشی نەبێ.

موراد لە چوار (تلْنك)[1] هەردوو ران و هەردوو قاچی ژنەکەیە، یا هەردوو کەناری ئەم لاو ئەولای فەرجیەتی کە چوارە.

٦/١٧٦٤ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي -ﷺ- قال: **إن رجلا سأل رسول الله عن الرجل يجامع أهله ثم يكسل هل عليهما الغسل؟ وعائشة جالسة. فقال رسول الله -ﷺ-: إني لأفعل ذلك أنا وهذه، ثم نغتسل. م ـ ٢/٤٣١.**

تەرجەمە:

پیاوێ لە پێغەمەر -ﷺ-ی پرسی: پیاو لەگەڵ ژنی خۆی جیماع ئەکا ئینزالی نابێ پەکی ئەکەوێ.. غوسڵیان لەسەرەیا نیە؟ حەزرەتی عایشەی لە خزمەتا دانیشتبوو. پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: من و ئەمەیش وا ئەکەین و لە پاشا غوسڵ ئەکەین. ئەم حەدیثە ناسیخە یا مەنسووخە؟ تەعیینی لازمە.

٧/١٧٦٥ـ عن أبي بردة عن أبي موسى [رضي الله تعالى عنه] قال: **اختلف في ذلك رهط من المهاجرين والأنصار؛ فقال الأنصاريون: لا يجب الغسل إلا من الدفق أو من الماء. وقال المهاجرون: بل إذا خالط فقد وجب الغسل. قال: قال أبو موسى: فأنا أشفيكم من ذلك، فقمت فاستأذنت على عائشة [رضي الله تعالى عنها] فأُذن لي، فقلت لها: يا أماه أو يا أم المؤمنين إني أريد أن أسألك عن شيء، وإني أستحييكِ. فقال: لا تستحي أن تسألني عما كنتَ سائلا عنه أمك التي ولدتك، فإنما أنا أمك. قلت: فما يوجب الغسل؟ قالت: على الخبير سقطتَ. قال رسول**

(١) بەم وشە ماناى (شعب) لێ دەداتەوە، بەڵام من ئەم وشەم نەبیستوە.

الله ـ ﷺ ـ: إذا جلس بين شعبها الأربع ومسَّ الختانُ الختانَ فقد وجب الغسل. م/٢/٤٢٩.

تەرجەمە:

ئەبـومـووسـای ئەشعـەریی ـ رضي الله تعـالی عنـە ـ فەرمـویەتی: موهـاجیـرو ئەنصـار خیـلافیـان بوو لەوەدا کە لە موجـامەعەدا بە ئینزال غوسـڵ واجب ئەبێ =یـا= بە ئیـدخـاڵ؟ ئەنصـار فەرموویانە: تا ئینزال نەبێ غوسڵ واجب نابێ [لە بەر ئەو حەدیثانەی کە رابورد] موهاجیر وتیان: هەر بە مەحضی ئەمە ذەکەر کرا بە فەرجا غوسڵ لازم ئەبێ. ئەبومووسا ـ رضي الله تعالی عنە ـ =فەرمووی:= من لەوە شیفاتان ئەدەم. هەڵسام و چوومە خذمەت حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئیذنم خواست و ئیذن درام، عەرزم کرد: دایەلێ، یا فەرمووی: ئەی دایکی موسوڵمانان ئیرادەم وایە شتێکت لێ بپرسم و حەیاو شەرمت لێ ئەکـەم. فەرمـووی: لەوەی کە لە دایـکـی خۆت کە لێـی بووی ئەپرسیو [شەرمی لێ ناکەی] شەرم مەکە لێم بپرسە، منیش دایکتم. عەرزم کرد: چی لەسـەر ئینسـان غوسـڵ کردن بە واجب ئەگێـرێ؟ فەرمووی: بە یەکێ گەییت کە بە جوابی ئەم سوئالە خەبەردار بێ. پێغـەمـەر ـ ﷺ ـ فەرمـووی: کە پیـاو لە بەینی چوارپـەلـەی ژنا دانیشت جێ خـەتـەنـەی پیـاو لە جێ خەتەنەی ژن کەوت [یەعنی موقابیل بەیەك بوون] غوسڵ واجب ئەبێ.

[ئەمەیش کینایەیە بە صەراحەت شیفای دەردی تیا نیە. عەقڵیش باوەڕ ناکا کە ئەنصارو عەشەرەی موبەششەرەو گەلێ ئەصحابی کیرام تا ئەو

وەختە بە لەشپیسی چووبنە مزگەوت و نوێژیان کردبیّ‌و، پێغەمەر -ﷺ- تەبلیغی ئەو نوقطــە موهیممــەی نەکــردبیّ بە ئوممــەتی بە نەوعیّ کە شوهرەت ببەستیّ لە ناویانا!]

کەیفیەتی غوسلّ

١٧٦٦/٨- عن عائشــة [رضي الله تعــالى عنهـا] زوج النبي -ﷺ-: أن النبي -ﷺ- كان إذا اغتســل عن الجنـابـة بدأ فغسل يديه [قبل أن يدخلهما في الإناء ثم يغسل فرجه. م، ت] ثم يتوضأ كما يتوضأ للصلاة [ثم يأخذ المـاء فيـدخـل أصـابعه في أصول الشعر حتى إذا رأى أن قد استبرأ حفن على رأسه ثلاث حفَنات، ثم أفاض على سائر جسده ثم غسل رجليه. م- ٣٩٢/٢] ثم يدخـل أصـابعه في الماء فيخلل بها أصول شعره، ثم يصب على رأسه ثلاث غرف بيديه، ثم يفيض الماء على جلده كله. وفي أخرى حتى إذا ظن أنـه قد أروى بشـرتـه أفـاض عليه الماء ثلاث مرات ثم غسل سائر جسده. حـ ٣٢١/١، ٣٠٨. م- ٣٨٩/٢. ن، جه

تەرجەمە:

عایشــە ـ رضي الله تعـالى عنهـا ـ ئەفـەرمـوێ: پێغەمەر -ﷺ- کە غوسڵی جەنـابـەتی بکـردایـە لە پێش ئەمـەدا دەست بخـاتە ناو ظەرفي ئاوەکــەوە هەردوو دەستی ئەشت [لــە پاشـا فەرجی ئەشت. م، د] لە پاشا وەك چۆن دەزنوێژی بۆ نوێژ ئەشت دەزنوێژی ئەشت، لە پاشا پەنجەی ئەکرد بە ئاوەکەدا بە پەنجە بن مووی سەری خەلەلە ئەکرد تا لێی مەعلووم ئەبوو کە پێستی بن مووی سەری تەڕو پاراو بوە، سێ

مست ئاوی ئەکرد بە سەر مووی سەریا، ئەمجا ئاوی ئەکرد بەسەر ساثیری بەدەنیا لە پاشا هەردوو پێی ئەشت.

٩/١٧٦٧- عن ميمونة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي -ﷺ- قالت: توضأ رسول الله -ﷺ- وضوءه للصلاة غير رجليه، وغسل فرجه وما أصابه من الأذى، ثم أفاض عليه الماء، ثم نحى رجليه فغسلهما، هذا غسله [عليه الصلاة والسلام] من الجنابة. م - ٢/٣٩٢. ح - ١/٣٠٩. د، ت، ن، جه.

تەرجەمە:

مەیموونەی حەرەمی پێغەمەر -ﷺ- ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- وەك چۆن بۆ نوێژ دەزنوێژی ئەشت دەزنوێژی شت، غەیری پێی نەیشت، فەرجی و ئەو شتانەی پێوە بوو شتی، لە پاشا ئاوی کرد بەسەریا، لەو جێیە پێی دوورخستەوەو شتی، ئەم غوسڵە غوسڵی پێغەمەرە -ﷺ- لە جەنابەت.

١٠/١٧٦٨- عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - قالت: كنت أغسل أنا والنبي -ﷺ- من إناء واحد من قَدَح يقال له الفَرَق [وهو صاعان] ح - ١/٣١٠. م - ٢/٣٩٤. ن.

تەرجەمە:

عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ: من و پێغەمەر -ﷺ- بەیەکەوە لە ظەرفێکا غوسڵمان ئەکرد [ئەو ظەرفە هەشت یا دوانزە مود ئاو ئەگرێ].

١١/ ١٧٦٩ـ عن ميمونة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت: أدنيت لرسول الله ـ ﷺ ـ غسله من الجنابة؛ فغسل كفه مرتين أو ثلاثا، ثم أدخل يده في الإناء، ثم أفرغ به على فرجه، وغسله بشماله، ثم ضرب بشماله الأرض فدلكها دلكا شديدا، ثم توضأ وضوءه للصلاة، ثم أفرغ على رأسه ثلاث حفنات ملء كفه، ثم غسل سائر جسده، ثم تنحى عن مقامه ذلك فغسل رجليه، ثم أتيته بالمنديل فرده، وفي رواية: فلم يمسه.

وفي أخرى وصف الوضوء كله؛ فذكر المضمضة والإستنشاق فيه. م ـ ٣٩٢/٢، ح ـ ٣١٧/١. ح ـ ٣٢٣/١. ح ـ ٣١٤/١، ٣١٧. وفي أخرى: فلم ينفض بها. ح ـ ٣١٤/١. وفي أخرى: فناولته خرقة فقال بيده هكذا، ولم يردها. ح ـ ٣١٧/١.

تەرجەمە:

مەیموونە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ: ئاوی غوسڵم بۆ پێغەمەر ـ ﷺ ـ هێنا دوو دەفعە، یا فەرمووی: سێ دەفعە، دەستی شت، لە پاشا دەستی نایە ناو ظەرفەکەوە بە دەستی ئاوی کرد بەسەر فەرجیاو، بە دەستی چەپ شتی، لە پاشا دەستی چەپیماڵی بە ئەرزاو بە قائیم لە ئەرزی خست، لە پاشا وەك دەزنوێژ بۆ نوێژ دەزنوێژ ی شت، لە پاشا سێ مستی پڕ ئاوی کرد بەسەریا لە پاشا [ئاوی کرد بە هەموو بەدەنیا]و شتی، لە پاشا لەو جێیەی کە خۆیی لێ ئەشت دوورکەوتەوەو هەردوو پێی شت، ئەمجا مەندیلم بۆ هێنا خۆیی پێ وشك بکاتەوە نەیویست و رەددی کردەوە. لە ریوایەتێکا ئاو لە دەم وەردان و ئاو لە لووت وەردانیشی ذیکرکردوە.

١٢ / ١٧٧٠ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت: كنت أغتسل أنا والنبي ـﷺـ من إناء واحد تختلف أيدينا فيه. ح ـ ١/٣١٦. م ـ ٢/٣٩٨.

١٣ / ١٧٧١ ـ وعنها قالت: كنت أغتسل أنا ورسول الله ـﷺـ من إناء بيني وبينه، فيبادرني حتى أقول: دع لي، دع لي، قالت: وهما جنبان. م ـ ٢/٣٩٨.

تەرجەمە:

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەیفەرموو: من و پێغەمەر ـﷺـ لە ظەرفێك بەیەكەوە غوسڵمان ئەكردو دەستمان تێكەڵ ئەبوو، دەست پێشەكیی لێ ئەكردم تا عەرزم ئەكرد: وازی لێ بێنە بۆ من. وازی لێ بێنە بۆ من. فەرمووی: هەردوكمان لەشمان (جنب)[1] بوو.

١٤ / ١٧٧٢ـ ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] أن رسول ـﷺـ كان يغتسل بفضل ميمونة [رضي الله تعالى عنها]. م ـ ٢/٣٩٩.

تەرجەمە:

ئیبن و عەبباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ بە ئاوی پاشماوەی مەیموونە ـ رضي الله تعالى عنها ـ غوسڵی ئەكرد.

لەم حەدیثانە وا مەعلووم ئەبێ لە پێش غوسلا دەزنوێژێ بە

(١) لەشمان پیس بوو.

تەواوەتی ئەشۆررێ، لە پێشا شتی (مستقذر) بە لەشیەوە بێ ئەشۆررێ ئەمجا دەرنوێژی کامیل، ئەمجا هەموو ئەعزای سێ جار ـ سێ‌جار، لە پێشا لای راست لە پاشا لای چەپ ئەشۆررێ، پێ ئەخرێتە ئاخری غوسڵەوە. سوننەت وایە پیاوو ژنی بە یەکەوە غوسڵ بکەن. موداعەبە[1] بکـەن. ژن دەزنـوێـژ ناشکێنێ. خۆشککـردنـەوە بێ ضەروورەت (خلاف الأولی) یە.

١٥/١٧٧٣ـ جبيـر بن مطعم ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ قال: تمـاروا في الغسـل عنـد رسـول الله ـﷺـ فقال بعض القوم: أما أنا فإني أغسل رأسي بكـذا وكـذا. فقـال رسول الله ـﷺـ: أما أنا فإني أفيض على رأسي ثلاث أكف. م ـ ٢/٤٠١.

تەرجەمە:

جوبەیری کوڕی موطعیم ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: لە خزمـەت پێغـەمـەرا ـﷺـ لە خوصـووصی غوسڵەوە موجـادەلەیان کرد؛ یەکێکیـان فەرمـووی: من سەرم بە ئەوەنـدەو ئەوەنـدە ئەشـۆم. [یەعنی موبـالـەغـە ئەکـەم لە شتنیـا] پێغـەمـەر ـﷺـ فەرمووی: ئەمما من [بە هەردوو مستم] سێ مست ئاو ئەکەم بەسەرما. یەعنی سێ جار کافیە.

١٦/١٧٧٤ـ عن جابر بن عبد الله [رضي الله تعالى عنهما] أن وفد بني ثقيف سألوا النبي ـﷺـ فقالوا: إن أرضنا أرض باردة فكيف بالغسل؟ فقال: أما أنا فأفرغ على رأسي ثلاثا. م ـ ٢/٤٠٢.

---

(١) یاریی‌و دەسبازیی‌کردن.

تەرجەمە:

وەفـدی بەنی‌ثەقیف لە پێغـەمـەر -ﷺ- یان پرسی کە ئەرزی ئێمـە ئەرزێکی ساردە چۆن غوسڵ بکەین؟ پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: ئەمما من سێ =جار= ئاو ئەکەم بەسەر سەرما.

١٧/١٧٧٥- **أبو سلمه يقول [قال، م]: دخلت أنا وأخو عائشة [من الرضاع. م] فسألها أخوها عن غسل النبي -ﷺ- فدعت بإناء، نحو من صاع، فاغتسلت، وأفاضت على رأسها [ثلاثا، م] وبيننا وبينها حجاب [ستر. م] ح - ١/٣١١، م - ٢/ ٣٩٦. وفيه: وكان أزواج النبي -ﷺ- يأخذن من رؤسهن حتى تكون كالوفرة. م- ٢/٣٩٧.**

تەرجەمە:

ئەبوسەلەمەی کوڕی عەبدوڕە حمانی کوڕی عەوف [رضي الله تعالى عنه، ورحمه الله تعالى] ئەفەرموێ: من و برای شیری حەزرەتی عایشە - رضي الله تعالى عنها - چووینە خزمەتی، براکەی لێی‌پرسی لە غوسڵ کردنی پێغەمەر -ﷺ- ظەرفێ ئاوی ویست بە قەد صاعێ، غوسڵی پێ‌کرد؛ ئاوەکەی کرد بەسەر خۆیا تا سێ جار، لە بەینی ئێمەو ئەوا پەردەیێ بوو [ئەزواجی پێغەمەر -ﷺ- پرچی خۆیان ئەگرت تا وەك غولامانەی لێ ئەهات]

[لە گوێچکەیان نەئەهاتە خوارێ] .م]

لای مەحرەم غوسڵ دروستە.

لای نامەحرەمیش بە شەرتی حیجاب لە بەیناو وجوودی مەحرەمێکیش دروستە.

ژن بۆی دروسته پرچی هەڵبپاچێ تا بناگوێی.

١٨/١٧٧٦- أبو جعفر [محمد الباقر بن علي، بن الحسين، بن علي ابن أبي طالب - رضي الله تعالى عنهم -] أنه كان عند جابر بن عبد الله [رضي الله تعالى عنهما] هو وأبوه [علي بن الحسين - رضي الله تعالى عنهما -] وعنده قوم فسأله عن الغسل، [السائل أبو جعفر] فقال: يكفيك الصاع، فقال رجل [هو الحسن بن محمد الحنفية]: ما يكفيني. فقال جابر: كان يكفي من هو أوفى منك شعرا، وخير منك. ثم أمَّنا [جابر - رضي الله تعالى عنه -] في ثوب. ح - ٣١١/١

١٩/١٧٧٧- أبو جعفر قال: قال جابر: أتاني ابن عمك يعرض بالحسن بن محمد بن الحنفية [رضي الله تعالى عنهم] قال: كيف الغسل من الجنابة؟ فقلت: كان النبي -ﷺ- يأخذ ثلاث أكف ويفيضها على رأسه، ثم يفيض على سائر جسده. فقال لي الحسن: إني رجل كثير الشعر، فقلت: كان النبي -ﷺ- أكثر منك شعرا. ح - ٣١٣/١. م - ٤٠٢/٢.

تەرجەمە:

ئەبوجەعفەری باقر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ: جابیر - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی: حەسەنی کوڕی حەمەحەنەفی ئامۆزای باوکت - رضي الله تعالى عنهم - هاتەلام لێی پرسیم: غوسڵ چۆنە؟ وتم: پێغەمەر -ﷺ- سێ مست ئاوی ئەکرد بەسەریاو، لە پاشا ئاوەکەی هەموو ئەکرد بەسەر جەسەدیا. حەسەنی ئامۆزای باوکت پێی وتم: من موروم زۆرە. وتم: پێغەمەر -ﷺ- لە تۆ مووزۆرتر بوە. لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ: لە تۆیش باشترە. لە پاشا جابیر -

رضي الله تعالى عنه ـ لە یەك لیباسا، [یەعنی هەر لە یەك ‌پێش گیرا، ئیمامەتی بۆ کردین. لە ریوایەتەکەی پێشەوەدا: ئەبو جەعفەر حازر بوو کە حەسـەن پرسیی. لەم ریـوایـەتـەدا حازر نەبـوو، جابیـر ـ رضي الله تعالی عنه ـ بۆی ئەگێڕێتەوە. (فوفق وفقك الله یا ابن أخي).[1]

١٧٧٨/٢٠ـ عن أم سلمة [رضي الله تعالى عنهما] قالت: قلت: يا رسول الله إني امرأة أشدُّ ضُفُر رأسي أفأنقضه لغسلِ الجنابة؟ قال: لا إنمايكفيك أن تَحثي على رأسك ثلاث حَثَيات، ثم تُفيضين عليكِ الماء فتطهرين. م ـ ٤٠٢/٢. أفأنقضه للحيضة والجنابة. م ـ ٤٠٣/٢.

تەرجەمە:

ئومم و سەلـەمـە ـ رضي الله تعـالی عنهـا ـ ئەفـەرمـوێ: عەرزی پێغەمەرم کرد ـ ﷺ ـ: من ژنێکم پرچم مەحکەم ئەهۆنمەوە، بۆ غوسڵی حەیض و جەنـابـەت بیکـەمەوە؟ فەرمووی: خەیر ئەوەندەت بەسە سێ مست ئاو بکەی بەسەرتا، لە پاشا ئاوەکە بکەی بەسەر هەموو بەدەنتا پاك ئەبیەوە.

١٧٧٩/٢١ـ بلغ عائشة [رضي الله تعـالى عنهـا] أن عبـد الله بن عمر [رضي الله تعـالى عنهمـا] يأمـر النسـاء إذا اغتسلن أن ينقضن رؤسهن؛ فقـالت: يا عجبـا لابن عمـر هذا يأمـر النسـاء إذا اغتسلن أن ينقضن رؤسهن! أفلا يأمرهن أن يحلقن رؤسهن؟! لقد كنت أغتسل أنا ورسول الله ـ ﷺ ـ من إنـاء واحـد ومـا أزيـد على أن أُفـرِغ على رأسي ثلاث إفراغات. م ـ ٤٠٣/٢.

---

(١) مەبەستی لەم (ابن أخي)ە مامۆستا مەلا سەلامە، بەڵام مامۆستا هیچی نەکردوە.

تەرجەمە :

ئیبن وعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەمری ئەفەرموو بەژنان کە غوسڵیان کرد پرچیان هەڵبوەشێنن،ئەمە بە حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ گەییەوە فەرمووی:عەجایەب بۆ ئیبن و عومەر ئەمر بە ژنان ئەکا لە وەختی غوسڵا پرچیان بکەنەوە! بۆ ئەمریان پێ ناکا کە سەریان بتاشن؟! من لە خذمەت پێغەمەرا ـﷺـ بەیەکەوە لە زەرفێکا غوسڵمان ئەکرد، لەوە زیاترم نەئەکرد کە سێ دەفعە ئاوم ئەکرد بەسەرما.

٢٢ / ١٧٨٠ـ عن أنس [رضي الله تعالى عنه] قال: كان النبي ـﷺـ يدور [يطوف. م] على نسائه في الساعة الواحدة من الليل وهن إحدى عشرة [فيهن مارية، وريحانة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] قال قتادة: قلت لأنس: أو كان يطيقه؟ قال: كنا نتحدث أنه أعطي قوة ثلاثين، وفي أخرى: أربعين، وفي أخرى: تسع نسوة. ح ـ ٨/١٠٢. م ـ ٢ / ٣٧٥.

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی: پێغەمەر ـﷺـ لە شەوا لە یەك ساعەتا ئەچوە لای هەموو ژنەکانی. بە ئەنەسمان وت: پێغەمەر ـﷺـ دەرەقەتیان ئەهات؟ فەرمووی: قسەمان بۆ کراوە کە پێغەمەر ـﷺـ قووەتی سی کەسی، لە ریوایەتێکا: قووەتی چل کەسی دراوەتێ، لە ریوایەتێکا ئەفەرموێ: یازدە ژنی بوە ـ ئەگەر (ماریە)و (ریحانە) داخلّ بن ـ لە ریوایەتێکا نۆ ژنی بوە ـ ئەگەر ئەو دوانە حیساب نەکرێن ـ.

٢٣ / ١٧٨١ـ أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال: أقيمت الصلاة وعدلت الصفوف قياما فخرج إلينا رسول الله ـﷺـ فلما قام في مصلاه

ذكر أنه جنب، فقال لنا: مكانكم، ثم رجع فاغتسل ثم خرج إلينا ورأسه يقطر، فكبر فصلينا معه. م - ٢/٢٩٤. [1] ح - ١/٣٢٢. د، ن

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: قامەت بۆ نوێژ کرا، صەف رێك خرا بەپێوە، پێغەمەر -ﷺ- تەشریفی هاتەدەرێ لامان، کە تەشریفی لە جێ نوێژیا راوەستا لە فکری کەوتەوە کە (جونوبە)، [1] پێی فەرمووین: لە جێی خۆتان بوەستن، لە دواییدا تەشریفی گەڕایەوە بۆ ماڵێ غوسڵی کردو تەشریفی هاتەوە ناومان ئاوی لەسەر ئەتکا، (الله أكبر)ی کردو نوێژی دابەست و نوێژمان کرد لە خزمەتیا.

٢٤/١٧٨٢- أم هانیء - رضي الله تعالى عنها - بنت أبي طالب تقول: ذهبت إلى رسول الله -ﷺ- عام الفتح فوجدته يغتسل وفاطمة ابنته [رضي الله تعالى عنها] تستره. قالت: فسلمت عليه، فقال: من هذه؟ فقلت:أنا أم هانيء بنت أبي طالب. فقال: مرحبا بأم هانيء. فلما فرغ من غسله قام فصلى ثماني ركعات [سبحة الضحى. أخرى. م سجدات. أخرى. م] ملتحفا في ثوب واحد، فلما انصرف قلت: يارسول الله زعم ابن أمي أنه قاتل رجلا وقد أجرته فلان بن هبيرة [زوج أم هانيء، هرب من مكة ومات مشركا] فقال رسول الله -ﷺ-: قد أجَرْنا من أجرتِ ياأم هانيء وذاك ضحى. ح - ١/٣٨١، ح - ٥/٢٢٨. م - ٢/٤١٩.

---

(١) ئەم ریوایەتەم لە موسلیمدا نەدۆزییەوە.

(١) (جنب - جونوب) لەش پیس.

تەرجەمە:

ئومم وهانیئی کچی ئەبوطالیب ـ رضي الله تعالی عنها، وعەذاب لەسەر باوکی سووك بکا ـ ئەفەرموێ: لە سالیٚ فەتحا چوومە خذمەت پێغەمەر ـﷺـ وام دی غوسلی ئەکرد، فاطیمە ـ رضي الله تعالی عنها ـ شتێکی بۆ کردبوو بە پەردە سەتری کردبوو، سەلامم لیٚ کرد، فەرمووی: ئەمە کێیە؟ عەرزم کرد: منم ئومم و هانیئی [فاخیتەی] کچی ئەبو طالیب، فەرمووی: مەرحەبا بیٚ لە ئومم وهانییء. کە لە غوسلەکەی بووەوە تەشریفی راوەستا، هەشت رکاتی کرد، تەنها یەك لیباسی لە خۆیەوە پێچابوو، کە لە نوێژەکە بووەوە عەرزم کرد: (یارسول الله) ـ عەلی ـ کوڕی دایکم ئەڵێ: فلانەکەسیٚ[1] کوڕی هوبەیرە (یمێردم) ئەکوژم کە من ئەمانم داوە. پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: ئەی ئوممی هانییء پەنای ئەو کەسەم دا کە تۆ پەنات داوە. ئومم وهانییء ئەفەرموێ: ئەو نوێژە نوێژی چێشتە نوێژ بوو.

ئەڵێن: دەلیلی نوێژی ضوحا هەر ئەم حەدیشەیە. غەیری ئومم وهانییء کەسی تر ریوایەتی نەکردوە کە پێغەمەر ـﷺـ سوننەتی ضوحای کردبیٚ (والله أعلم).

لە بەینی سەلام و جوابیا کەمیٚ قسەکردن بۆ تەحقیقی ئەوەی کە سەلام ئەکا دروستە.

رجاکردن بۆ موشریك و ئەقریبا دروستە.

تەعظیم و تەلطیفی خزم سوننەتە.

(١) مەبەستی ئەوەیە کە حەزرەتی عەلی هەرەشەی لە مێردەکەی کردوە بۆ کوشتن. تۆزێك تەرجەمەکە رەوان نیە.

نوێژی ضوحا هەشت رکاتە.

ئەم کوری ـ یا زرکـوڕی ـ ئومـم و هانـیئـە کەس نازانێ کێیـە، زانینیشی مەطلووب نیە.

دروستە مەحرەم لە غوسڵکردنا سەتری مەحرەم بکا.

بە پێشگیرێکەوە نوێژکردن دروستە.

١٧٨٣/٢٥ـ عن ميمونة [رضي الله تعالى عنها] قالت: وضعت للنبي ـﷺـ ماء وسترته فاغتسل. م ـ ٢/٤٢٠.

تەرجەمە:

حەزرەتی مەیموونە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ: ئاوی غوسڵم بۆ پێغەمەر ـﷺـ داناو سەترم کرد ئەویش غوسڵی کرد.

ئیبنو عومەرو بەرای کوڕی عازیب ـ رضي الله تعالى عنهم ـ بێ ئەمـە دەستیـان بشـۆن دەستیـان کردوە بە ئاوی دەزنـوێـژا لە دواییـدا دەزنوێژیان پێ شتوە. ئیبن و عومەرو ئیبن وعەباس ـ رضي الله تعالى عنهم ـ فەرمـوویـانـە: پریشکی ئاوی غوسڵی جەنـابـەت لە ئینسـان هەڵبپرژێ زەرەری نیە. ح ـ ١/٣١٥.

١٧٨٤/٢٦ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت: كنا إذا أصابت إحدانا جنابة أخذت بيديها ثلاثا فوق رأسها، ثم تأخذ بيدها على شقها الأيمن، وبيدها الأخرى على شقها الأيسر. ح ـ ١/٣٢٤.

تەرجەمە:

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ: کە یەکێکمان تووشی

جەنابەت بووینایە بە هەردوو دەستی ئاوی ئەکرد بەسەر تەپڵی سەریا، لە پاشا بە دەستی راستی ئاوی ئەکرد بەسەر لای راستی سەریا، بە دەستەکەی تری ئاوی ئەکرد بەسەر لای چەپی سەریا. [ئەمە مەعنای قەسطەلانیە یەعنی موراد لە (شق)ی ئەیمەن و ئەیسەر لای راست و چەپی خۆی نیە، لای راست و لای چەپی سەریەتی. (والله أعلم)].

٢٧/١٧٨٥ـ [معاوية الصحابي. . . . قلت: يارسول الله عوراتنا ما نأتي منها وما نذر؟ قال: إحفظ عورتك إلا من زوجتك وما ملكت يمينك. قلت: يارسول الله أحدنا إذا كان خاليا؟] قال: الله أحق أن يستحيا منه. ئەوی لە ناو قەوسایە (أحمد وأربعة) حاكم ت، حاكم ئەڵێ: صەحیحە، ترمذیی ئەڵێ: حەسەنە. ئەوی خاریجی قەوسە بوخاریی ـ ١/٣٢٤ لەگەڵ ئەوانی تر.

تەرجەمە:

[موعاویەی صەحابی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: عەرزی پێغەمەرم کرد ـ ﷺ ـ: عەورەتمان لە چی بپارێزین و لە چی نەپارێزین؟ فەرمووی: لە غەیری ژن و جاریەت عەورەتت موحافەظە بکە. عەرزم کرد: ئەگەر ئینسان لە جێیەکی چۆڵا بوو؟] =فەرموی=: خوا موستەحەقترە بەوە کە حەیای لێ بکرێ.

٢٨/١٧٨٦ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال: قال رسول الله ـ ﷺ ـ: إن موسى [عليه الصلاة والسلام] كان رجلا حيًّا ستيرا لا يرى من جلده شيء إستحياء منه، فآذاه من بني إسرائيل.

فقالوا: ما يستتر هذا التستر إلا من عيب بجلده: إما برص، وإما أُدْرَة، وإما آفة، وإن الله أراد أن يبرئه مما قالوا لموسى. فخلا موسى ليغتسل، فوضع ثيابه على الحجر، ثم اغتسل، فلما فرغ أقبل إلى ثيابه ليأخذها وإن الحجر عدا بثوبه، فأخذ موسى عصاه، وطلب الحجر يقول ثوبي حجر، ثوبي حجر! حتى انتهى الى ملأ من بني إسرائيل فرأوه عريانا أحسن ما خلق الله، وأبرأه مما يقولون، وقام الحجر فأخذ ثوبه، فلبسه وطفق بالحجر ضربا بعصاه [قال أبو هريرة]:فوالله إن بالحجر لندبا من أثـر ضربـه ثلاثـا أو أربعـا أو خمسا [بالشك من الراوي]، فذلك قوله: ﴿يـا أيهـا الـذين آمنـوا لا تكونوا كالذين آذوا موسى فبرّأه الله مما قالوا، وكان عند الله وجيها﴾[1] ح ـ ٥/٣٨٣. م ـ ٩/٢٤٠.

١٧٨٧/٢٩- وفي أخرى قال: كانت بنو إسرائيل يغتسلون عراة ينظر بعضهم الى بعض، وكـان موسى [ﷺ] يغتسـل وحـده، فقـالوا: والله ما يمنع موسى أن يغتسل معنا إلا أنه آدر، فذهب مرة يغتسل، فوضع ثوبه على حجـر ففـرّ الحجـر بثـوبـه، فخـرج موسى في إثره يقول: ثوبي يا حجر، ثوبي يا حجر! حتى نظرت بنو إسرائيل الى موسى، فقالوا: والله ما بموسى من بأس وأخذ ثوبه فطفق الحجر ضربا، فقال أبو هريرة والله إنه لنَدَب بالحجر ستة أو سبعة ضربا بالحجر. حـ ١/٣٢٥. م ـ ٢/٤٢٢.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: بەنی‌ئیسرائیل بە

(١) الأحزاب/ ٦٩.

رووتیی لای یەکتریی غوسڵیان ئەکرد، تەماشای یەکترییان ئەکرد، حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ پیاوێ بە حەیاو شەرم بوو، بە تەنها غوسڵی ئەکرد، هیچ جێی دەرنەئەکەوت، بەنیئیسرائیل قسەی ناخۆشیان درحەق ئەکرد، بەوە ئەذیەتیان ئەدا؛ ئەیانوت: بۆیە بە تەنها غوسڵ ئەکاو ئەوەندە لەشی خۆی دائەپۆشێ لە خەڵق یا بەڵەکە، یا دەبەیە، یا عەیبێکی تری هەیە، خوا ـ عزوجل ـ لەوە تەبریەی کرد؛ مووسا ـ علیه السلام ـ تەشریفی چوە جێیەکی تەنها کە غوسڵ بکا جلەکانی لەسەر بەردێ داناو غوسڵی کرد، کە لە غوسڵ بووەوە تەشریفی چوو بۆ جلەکانی، بەردەکە جلەکانی رفان، شوێنی کەوت ئەیفەرموو: ئەی بەرد جلەکانم، ئەی بەرد جلەکانم! تا بە رووتیی بردیە ناو کۆمەڵی بەنیئیسرائیلەوە، بەنیئیسرائیل بە رووتیی چاویان پێی کەوت کە لە هەموو کەس جوانتر بوو، ئەو وەختە وتیان: وەڵڵاهی مووسا هیچ عەیبی نیە. خوا بەوە لە قسەی بەنیئیسرائیل تەبریەیکرد. حەزرەتی مووسا ـ علیه السلام ـ جلەکانی هەڵگرت و لە بەری کرد، ئەمجا بە عەصاکەی دەستی کرد بە لێدانی بەردەکە.

ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ: سێ، یا چوار، یا پێنج. لە ریوایەتەکەی ترا یا شەش، یا حەوت جێ عەصاکەی بە بەردەکەوە بوو. ئەم حادیثە ئەوەیە کە خوا ئەفەرموێ: ئەی ئەوانەی کە ئیمانتان هەیە ئێوەیش وەك ئەو جوولەکانە مەبن کە ئەذیەتی مووسایان دا، خوا ـ عزوجل ـ لەوێ پێیان[1] تەبریەی کرد لە لای خوا بە حورمەت و دۆعا موستەجابە.

(١) ماناکردنی ئێرە روون نیەو ئەگەر بگوترێ: خوا مووسای لەو قسانەی ئەوان تەبریە←

١٧٨٨/٣٠ـ عن أبي هريـرة [رضي الله تعـالى عنـه] عن النبي -ﷺ- قال: بينـا أيـوب [عليـه السـلام] يغتسـل عريـانـا، فخـر عليه جراد من ذهب، فجعـل أيـوب يحتثي في ثوبـه، فنـاداه ربـه: يا أيـوب ألم أكن أغنيتك عما ترى؟ قال: بلى وعزتك، ولكن لا غنى بي عن بركتك. ح - ١/٣٢٦.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: لە وەختێکا کە ئەییوب ـ علیه السلام ـ بە رووتیّ غوسڵی ئەکرد کوڵلەی ئاڵتوونی بەسەرا باری، ئەییووب ـ علیه السلام ـ بە مشت ئەیکردە ناو ئەلبیسەکەیەوە، خوا ـ عزوجل ـ بانگی کرد: بۆ من تۆم لە موحتـاج بوون بە مەی کە ئەیبینی غەنیمـان[1] نەکردووی؟ عەرزیکرد: بەڵێ قەسەم بە عیززەتی تۆ غەنیت کردووم، ئەمما لە بەرەکەتی تۆ بیّئیحتیاجیی بۆ من نیە.

[ئەییوب ـ علیه السلام ـ کوڕی عوصی، کوڕی رزاحی، کوڕی عیصی، کوڕی ئیسحاق بوو، یا کوڕی رزاحی کوڕی رۆمی، کوڕی عیص بوو].

(١) ئەگەر بگوترێ (غەنی نەکردوە؟) باشترو رەوانترە.

کرد... باشترە.

ژن ئیحتیلامی ئەبێ

۱۷۸۹/۳۱- عن أم سلمة أم المؤمنين [رضي الله تعالى عنها] أنها قالت: جاءت أم سليم امرأة أبي طلحة إلى رسول الله -ﷺ- فقالت: يارسول الله إن الله لا يستحي من الحق، هل على المرأة من غسل إذا هي احتلمت؟ فقال رسول الله -ﷺ-: نعم إذا رأت الماء. ح - ۱/۳۲۸.

تەرجەمە:

ئومم وسەلەمە - رضي الله تعالى عنها - فەرمووی: ئومم وسولەیمی دایکی ئەنەس - رضي الله تعالى عنهما - هاتە خزمەت پێغەمەر -ﷺ- عەرزیکرد: (یارسول الله) ژن کە ئیحتیلامی ببێ غوسڵی لەسەرە یا نیە؟ پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: غوسڵی لەسەرە بەو شەرتە چاوی بە ئاو بکەوێ.

ئەم حەدیثە کوتوبی (ستة) ریوایەتیان کردوە.

۱۷۹۰/۳۲- عن أنس [رضي الله تعالى عنه] جاءت أم سليم - رضي الله تعالى عنها - إلى رسول الله -ﷺ- فقالت له - وعائشة [رضي الله تعالى عنها] عنده -: يارسول الله المرأة ترى ما يرى الرجل في المنام، فترى من نفسها ما يرى الرجل من نفسه. فقالت عائشة [رضي الله تعالى عنها]: يا أم سليم فضحت النساء تربت يمينك! قولها: تربت =يمينك= خير، فقال لعائشة: بل أنتِ فتربت يمينكِ! نعم فلتغتسل يا أم سليم إذا رأت ذلك. م - ۲/۳۸۰. وفي أخرى: فقلت لها: أف لكِ أترى المرأة ذلك؟ م - ۲/۳۸۵.

۱۷۹۱/۳۳- وفي أخرى: فقالت أم سلمة [رضي الله تعالى عنها]:

واستحييت من ذلك قالت: وهل يكون هذا ؟ فقال نبي الله -ﷺ-: نعم فمن أين يكـون الشبـه؟ إن ماء الـرجـل غليـظ أبيض، وماء المرأة رقيق أصفــر، فمن أيهمـا علا وسبق يكـون منـه الشبـه. م ـ ٢/٣٨١. وفي أخرى نحوه: إذا علا ماؤها ماء الرجل أشبه الولد أخواله، وإذا علا ماء الرجل ماءها أشبه أعمامه. م ـ ٢/٣٨٦.

تەرجەمە:

ئومم وسولەیم هاتە خزمەت پێغەمەر -ﷺ- عەرزیکرد: (یا رسول الله) لە خەوا ژن ئەوی پیاو ئەیبینێ ئەویش ئەیبینێ، ئەو لەذەتەی پیاو لە خەویا ئەیبینێ ژنیش ئەیبینێ غوسڵی لەسەرە یان نا؟ حەزرەتی عائیشە فەرمووی: دەستت شکێ یا ئومم وسولەیم ئابرووی ژنانت برد! پێغەمەر -ﷺ- =فەرمووی=: تۆ دەستت بشکێ! بەڵێ ئەی ئومم وسولەیم غوسڵ بکا ئەگەر ئاو ببینێ. لە ریوایەتێکی ترا: ئۆف بۆ تۆ ئەی ئومم وسولەیم! بۆ ژن شتی وا ئەبینێ؟ لە ریوایەتێکی ترا ئومم وسەلەمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ: لەوە حەیام کرد، چۆن ئەوە ئەبێ؟ پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: بەڵێ ئەبێ ئەی بەچی موشابەهە پەیدا ئەبێ؟ ئاوی پیــاو خەستــەو سپیـیــە، ئاوی ژن روون و زەردە. ئەگــەر ئاوی ژن سەرکەوێ منالەکەیان ئەشوبهێ بە خاڵوان، ئەگەر ئاوی پیاو سەرکەوێ ئەشوبهێ بە مام و ئامۆزا.

١٧٩٢/٣٤ـ عن ثوبان [رضي الله تعالى عنه] مولى رسول الله -ﷺ- قال: كنت قائما عند رسول الله -ﷺ- فجاء حبر من أحبار اليهود، فقال: السـلام عليـك يا محمـد، فدفعتـه دفعـة كاد يصـرع منهـا، فقـال: لم تدفعني؟ فقلت: ألا تقـول: يارسـول الله؟ فقـال اليهـودي: إنما ندعوه

باسمه الذيسماهبه أهله. فقال رسول الله ـ ﷺ ـ: إن اسمي محمد الذي سماني به أهلي. فقال اليهودي: جئت أسألك فقال له رسول الله ـ ﷺ ـ: أينفعك شيء إن حدثتك؟ قال: أسمع بأذنيّ. فنكت رسول الله ـ ﷺ ـ بعود معه، فقال: سل. فقال اليهودي: أين يكون الناس يوم تبدل الأرض غير الأرض والسماوات؟ فقال رسول الله ـ ﷺ ـ: هم في الظلمة دون الجسر [أي الصراط] قال: فمن أول الناس إجازة؟ قال: فقراء المهاجرين. قال اليهودي: فما تحفتهم حين يدخلون الجنة؟ قال: زيادة كبد النون. قال: فما غداؤهم على إثرها؟ قال: ينحر لهم ثور الجنة الذي كان يأكل من أطرافها. قال: فما شرابهم عليه؟ قال: من عين فيها تسمى سلسبيلا. قال: صدقت.

قال: وجئت أسألك عن شيء لا يعلمه أحد من أهل الأرض إلا نبي أو رجل أو رجلان؟ قال: ينفعك إن حدثتك؟ قال: أسمع بأُذُنيَّ. قال: جئت أسألك عن الولد. قال: ماء الرجل أبيض، وماء المرأة أصفر. فإذا إجتمعا فعلا منيُّ الرجل منيَّ المرأة أذكرا بإذن الله. وإذا علا منيُّ المرأة منيَّ الرجل آنثا بإذن الله. قال اليهودي: لقد صدقت وإنك لنبي، ثم انصرف فذهب، فقال رسول الله ـ ﷺ ـ: لقد سألني هذا عن الذي سألني وما لي علم بشيء منه حتى أتاني الله ـ عز وجل ـ به. م ـ ٢/٣٨٧.

تەرجەمە:

ثەوبانی مەولای پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەفەرموێ: لە خزمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ راوەستابووم عالمێ لە عالمانی جوولەکەی هاتەخزمەت وتی: (السلام عليك يا محمد) کە پاڵێکم پێوەنا وەخبو بکەوێ، وتی: بۆ

پاڵم پێوە ئەنێی؟ وتم: بۆ ناڵێی (یارسول الله)؟ وتی: بەو ناوە ناوی ئەبەین کە کەس و کاری بەوە ناوی ناوە. پێغەمەر -ﷺ- =فەرمووی=: ناوی من محـــەمـــەدە کە کەس و کارم بەوە ناوی ناوم. جوولـەکـەکـە عەرزی‌کرد: هاتووم شتت لێ بپرسم. پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: ئەگەر جوابت [بە راستیی] بدەمەوە فائیدەت پێ ئەدا؟ عەرزی‌کرد: بە هەردوو گوێـــم گوێـی لێ ئەگـــرم. پێـغـــەمـــەر -ﷺ- بە دارێ کە پێـی بوو لە ئەرزەکـەوەی ژەن، فەرمـووی: بپرسە جوولـەکـەکـە عەرزی‌کـرد: لەو رۆژەدا کە ئەرز بە غەیری ئەم ئەرزە هەیە تەبدیل بوو خەڵق لە کوێ ئەبن؟ فەرمـــووی: لە تاریکییێکـــا ئەبن کە لە پشت صیـــراطـــەوەیـە. عەرزی‌کرد: کێ لە پێش هەموو کەسێکەوە لێی تێپەڕ ئەبێ؟ فەرمووی: فوقـەرای موهـاجیـرین. عەرزی‌کـرد: لەو وەختـەدا کە ئەچنە بەهەشت ضیافەتیان چیە؟ فەرمووی: زیادەگۆشتێکە بە جگەری ماسی‌یەوە هەیە. عەرزی‌کرد: لە عەقەب ئەوەوە چییان دەرخوارد ئەدرێ؟ فەرمووی: ئەو گاجووتەی کە =لە= دەوری بەهەشتا ئەلەوەڕێ ئەوەیان بۆ سەرئەبرن. عەرزی‌کـرد: بەسـەر ئەوەدا چی ئەخـۆنـەوە؟ فەرمـووی: لە نەهـرێکی ناوبەهەشتی سەلسەبیل ناو. عەرزی‌کرد: راست ئەفەرمووی.

لەدواییدا دیسان عەرزی‌کرد: بۆیە هاتووم شتێکت لێ‌ئەپرسم کە غەیری پێغەمەر یا یەك دوویەکی تر کەس نایزانێ. فەرمووی: نەفعت پێ ئەدا ئەگەر [بە راستیی] خەبەرت بدەمێ؟ عەرزی‌کرد: بە هەردوو گوێم گوێی لێ ئەگرم. عەرزی‌کرد: هاتووم لە (وەلەد)لێت ئەپرسم [کە نێـــر و مێیی لە چی ئەبێ] فەرمـــووی: ئاوی پیـــاو سپی‌یـە، ئاوی ژن زەردە، کە لەگەڵ یەکا دروست بوون مەنیی پیاوەکە کەوتە سەر مەنیی

ژنەکەوە بە ئیذنی خوا ئەبن بە نێر. ئەگەر مەنیی ژنەکە سەر مەنیی پیاوەکە کەوت بە ئیذنی خوا ئەیکا بە مێ. یەهوودی‌یەکە عەرزی‌کرد: راستت فەرمــوو تۆ پێغــەمــەری، گەڕایــەوەو رۆیی. پێغــەمـەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: ئەمە ئەوەی لێ‌پرسیم کە پرسیی هیچم لە عیلمی ئەوە لە لا نەبوو، تا خوا ـ عزوجل ـ ئەو عیلمەی بۆ ناردم.

١٧٩٣/٣٥ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] أن النبي ـ ﷺ ـ قام من الليل فقضى حاجته، ثم غسل وجهه ويديه ثم نام. م ـ ٢/٣٧٢.

تەرجەمە:

ئیبن وعەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ شەو تەشریفی هەڵسا، قەزای حاجەتی‌کردو دەموچاوو دەستی شت و نوست.

١٧٩٤/٣٦ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت: كان رسول الله ـ ﷺ ـ إذا كان جنبا فأراد أن يأكل أو ينام توضأ وضوءه للصلاة [قبل أن ينام. أخرى] م ـ ٢/٣٧٣.

تەرجەمە:

عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە جونوب بوایەو ئیرادەی بوایە کە نان بخوا یا بنوێ لە پێشا دەزنوێژی شتوە وەك بۆ نوێژ دەزنوێژی ئەشت.

١٧٩٥/٣٧ـ عن ابـن عمـر [رضي الله تعـالى عنهمـا] أن عمـر بن الخطاب [رضي الله تعالى عنه] سأل رسول الله ـ ﷺ ـ: أيرقد أحدنا وهو

جنب؟ قال: نعم إذا توضأ أحدكم فليرقد. ح - ١/ ٣٣٠. م - ٢/ ٣٧٤ وفيه: قال: نعم ليتوضأ ثم لينم حتى يغتسل إذا شاء.

تەرجەمە:

ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - لە پێغەمەر-ﷺ-ی پرسی: یەکێك جونوب بێ ئەنوێ؟ فەرمووی: بەڵێ دەزنوێژ بشواو بنوێ تا وەختێ کە هەوەسی هێنا غوسڵ بکا.

١٧٩٦/٣٨- وعنه أنه قال: ذكر عمر بن الخطاب [رضي الله تعالى عنه] لرسول الله -ﷺ- أنه تصيبه الجنابة من الليل. فقال له رسول الله -ﷺ-: توضأ، واغسل ذكرك، ثم نم. ح - ١/ ٣٣١. م - ٢/ ٣٧٤. ن.

[في رواية النسائي عن طريق ابن عوف عن نافع قال: أصاب ابن عمر جنابة فأتى عمر - رضي الله تعالى عنه - فذكر ذلك له، فأتى عمر النبي -ﷺ- قسطلاني]

تەرجەمە:

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر شەوێ جونوب ئەبێ، ییتە خزمەت باوکی عەرزی ئەکا، ئەویش تەشریفی ئەچێتە خزمەت پێغەمەر -ﷺ- عەرزی ئەکا. بە ئیبن وعومەر ئەفەرموێ: دەزنوێژ بشۆو ذەکەرت بشۆ، لە پاشا بنو.

ظاهیری ریوایەتەکەیبوخاریی وایە کە عومەر - رضي الله تعالى عنه - بۆ خۆیی لە پێغەمەر -ﷺ- پرسی.

١٧٩٧/٣٩- عبد الله بن أبي قيس قال: سألت عائشة [رضي الله تعالى

عنها] عن وتر رسول الله ـ ﷺ ـ فذكر الحديث. قلت: كيف كان يصنع في الجنابة؟: أكان يغتسل قبل أن ينام؟ أم ينام قبل أن يغتسل؟ قالت: كل ذلك قد كان يفعل؛ ربما اغتسل فنام، وربما توضأ فنام. قلت: الحمد لله الذي جعل في الأمر سعة. م ـ ٢/٣٧٤.

تەرجەمە:

عەبدوڵڵای کوڕی ئەبوقەیس ئەفەرموێ: لە حەزرەتی عایشەم پرسی لە وەتری پێغەمەر ـ ﷺ ـ [لە پاشا] عەرزم کرد: پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە جونوب بوایە چۆنی ئەکرد؟: غوسڵی ئەکردو ئەنوست؟ یا لە پێش غوسڵ کردنا ئەنوست؟ فەرمووی: هەمووی بوە، گەلێ جار غوسڵی ئەکرد ئەمجا ئەنوست، گەلێ جاریش دەزنوێژی ئەشت و ئەنوست. وتم: (الحمد لله) کە خوا تەوسیعی کردوە لە ئیشا.

١٧٩٨/٤٠ ـ عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] قال: قال رسول الله ـ ﷺ ـ:إذا أتى أحدكم أهله ثم أراد أن يعود فليتوضأ. م ـ ٢/٣٧٥.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: ئینسان کە لەگەڵ ژنی خۆیا دروست بوو ئیرادەی کرد دووبارەی بکاتەوە [لە پێش بادانەوەیا] دەزنوێژ بشوا.

بۆ جونوب سونەتە لە پێش خواردن و خواردنەوەو نوستن و دووبارەکردنەوەی جیماعا دەزنوێژ بشوا.

الجنب لا ينجس[1]

٤١/١٧٩٩- عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن النبي -ﷺ- لقيه في بعض طريق المدينة وهو جنب [فأخذ بيدي. أخرى] فانخنست [فانتجست، نسخة، فانخنس، نسخة] منه فذهب فاغتسل ثم جاء، فقال: أين كنت يا أبا هريرة؟ قال: كنت جنبا، فكرهت أن أجالسك وأنا على غير طهارة. فقال: سبحان الله إن المؤمن لا ينجس. ح ـ ١/٣٢٨. ح ـ ١/٣٣٠. م ـ ٢/٤٥٢. بفرق لا يخلُّ أصلا. د، ت، ن، جه.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- لە بەعزێ رێی مەدینەدا پێم گەیی، منیش جونوب بووم، دەستی گرتم [لە خزمەتیا رۆییم تا تەشریفی دانیشت. أخرى] خۆم بە پیس ئەزانی لێی‌جۆی بوومەوە، چووم غوسڵم کردو هاتمەوە فەرمووی: ئەبوهورەیرە لە کوێ بووی؟ عەرزم کرد: جونوب بووم حەزم نەکرد بە لەشی پیسەوە لە خزمەتتا دابنیشم، [چووم غوسڵم کرد] فەرمووی: (سبحان الله) موئمین پیس نابێ.

عەطاء ئەفەرموێ: جونوب حەجامەت ئەگرێ، نینۆك ئەکا، سەری ئەتاشێ، با دەزنوێژیش نەشوا. عەبدورەزاق ئەوەی لە قسەی عەطا زیاد کردوە: کە داروویش ئەگرێ. ح ـ ١/٣٢٩.

---

(١) لەشپیس پیس نابێ.

الحيض والنفاس والإستحاضة[1]

١/١٨٠٠- عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت: قال لي النبي -ﷺ-: ناوليني الخُمْرة [السجادة: حصيرا أو غيره] من المسجد. قالت: فقلت: إني حائض. فقال: إن حيضتكِ ليست في يدكِ، فناولته. م - ٣٦٥/٢.

تەرجەمە:

حەزرەتی عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- لە مزگەوتەوە فەرمووی: بەرماڵەکەم بدەرێ. عەرزم کرد: لە حەیضام. فەرمووی: حەیزەکەت لە دەستتا نیە! ئەمجا بەرماڵەکەم داێی.

دورستە حائیض دەست بەرێ بۆ ناو مزگەوت.

٢/١٨٠١- عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت: كنت أشرب وأنا حائض، ثم أناوله النبي -ﷺ- فيضع فاه على موضع فيَّ فيشرب، وأتعرَّق العَرْق وأنا حائض ثم أناوله النبي -ﷺ- فيضع فاه على موضع فيَّ. م - ٣٦٧/٢.

تەرجەمە:

عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ: کە لە حەیزا بووم ئاوم ئەخواردەوە، لە پاشا ئاوەکەم ئەدا بە پێغەمەر -ﷺ- دەمی ئەنایە جێ دەمی من و ئاوی ئەخواردەوە. لە حەیزا بووم ئێسکێ کە گۆشتی پێوە بوو ئەمکرانەوە لە پاشا ئەم دا بە پێغەمەر -ﷺ- دەمی ئەنایە سەر جێ‌دەمی من. یەعنی ئەویش ئەیکرانەوە.

---

(١) باسی بێ‌نوێژیی ئافرەت.

٣/١٨٠٢- عن أنس [رضي الله تعالى عنه] أن اليهودَ كانوا إذا حاضت المرأة فيهم لم يواكلوها، ولم يجامعوهن في البيوت، فسأل أصحاب النبي -ﷺ- النبيَّ فأنزل الله - عزوجل -: ﴿ويسألونك عن المحيض، قل هو أذى فاعتزلوا النساء في المحيض - إلى آخر الآية - [ولا تقربوهن حتى يطهرن، فإذا تطهرن فأتوهن من حيث أمركم الله، إن الله يحب التوابين ويحب المتطهرين﴾[1] البقرة. فقال رسول الله -ﷺ-: اصنعوا كل شيء إلا النكاح. فبلغ ذلك اليهود، فقالوا: ما يريد هذا الرجل أن يدع من أمرنا شيئا إلا خالفَنا فيه! فجاء أُسيد بن حُضير وعَبَّاد بن بشر [رضي الله تعالى عنهما] فقالا: يارسول الله إن اليهود تقول كذا وكذا فلا نجامعهن. فتغير وجه رسول الله -ﷺ- حتى ظننا أن قد وجد عليهما، فخرجا، فاستقبلتهما هدية من لبن إلى النبي -ﷺ- فأرسل في آثارهما فسقاهما، فعرفا أن لم يجد عليهما م - ٢/٣٦٨.

تەرجەمە:

ئەنەس - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: جوولەکە ژنیان بکەوتایە حەیزەوە نانیان لەگەڵ نەئەخواردن، لەگەڵیانا لە هۆدەییێکا دانەئەنیشتن. ئەصحابي پێغەمەر -ﷺ- ئەوەیان لە پێغەمەر -ﷺ- پرسی، خوا - عزوجل - ئەو ئایەتەی نازڵ فەرموو کە مەعنای وایە: لە خوصووصی حەیزەوە سوئالت لێ ئەکەن کە لەگەڵ حائیضا چە موعامەلەییێك لازمە بکرێ. پێیان بڵێ: حەیز پیسی‌یێکە ئینسان بێزی لێ ئەکاو ئەذێتی پێ ئەگا لێیەوە. لە حەیزا تەرکی ژنان بکەن تا پاك

(١) البقرة/ ٢٢٢.

ئەبنەوە نزیکیان مەکەون [بە جیماع] کە پاك بوونەوەو غوسلیان کرد لەو جێیەوە کە خوا ئەمری پێکردوون لەگەڵیان دروست ببن. ئەڵبەتە خوا ئەوانــەی خۆشــەوێ کە تۆبــەکارن و تەمیـزن و خۆیـان لە پیسی پاك ئەکەنەوە. کە ئەم ئایەتە نازڵ بوو پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: لەگەڵیان غەیری جیماع هەموو شتێك بکەن. ئەمە گەیی یەوە بە جوولەکە وتیان: ئەم پیـاوە هیـچ لە دینی ئێمـە نایێڵێ هەر ئەبێ موخـالـەفـەتمـان بکـا! ئوسەیدی کوڕی حوضەیرو عەببادی کوڕی بیشر هاتنە خزمەت پێغەمەر ـﷺـ عەرزیـان کرد: (یـارسـول الله) جوولـەکـە وا ئەڵێن و وا ئەڵێن، ئێمـەیش لە حەیـزا لە هۆدەیێکـا لەگـەڵیـان دانـەنیشین. پێغەمەر ـﷺـ ڕەنگی تێکچــوو تا وامــان ظەن برد کە غەضــەبی لێ گـرتـوون، ئەوان چوونـەدەرێ ڕۆیینـەوە،هەدی یەیەکی شیـر بەرەوپیرییان هات بۆ خزمەت پێغـەمـەر ـﷺـ پێغـەمـەر ـﷺـ ناردی بەشـوێنیـانـا، لەو شیـرەی دانێ خواردیانەوە، ئەمجا زانییان کە پێغەمەر ـﷺـ غەضەبی لێ نەگرتوون.

٤/١٨٠٣ـ ام سَلَمَة [رضي الله تعالى عنها] قالت: بينا أنا مع النبي ـﷺـ مضطـجعـة في خميصــة إذ حضتُ فانسللت، فأخــذت ثيــاب حيـضـتي، قال: أنُفستِ؟ قلت: نعم. فدعــاني فاضطجعت معــه في الخميلة. ح ـ ١/١/٣٣٧. م ـ ٢/٣٦٢. ن.

تەرجەمە:

ئومم و سەلەمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ: لە باخەڵ پێغــەمــەر ـﷺـ دا لە ژێـر بەطـانییێکی قەدیفـەدا ڕاکشـابـووم کەوتمـە حەیزەوە، لە ژێـر بەطـانیـەکـە کشامە دەرێ، لیباسی بێنوێژییم لەبەر

کرد، فەرمـــووی:بێ نــوێــژ بووی؟ عەرزم کرد: بەڵـێ. بانـگـی کردم لەگەڵیدا لە ژێر بەطانیەکەدا ڕاکشام.

٥/١٨٠٤- عن عروة أنه سئل: أتخدمني الحائض أو تدنو مني المرأة وهي جنب؟ فقال عروة: كل ذلك عليّ هين، وكل ذلك تخدمني وليس على أحـد في ذلـك بأس: أخبـرتني عائشـة [رضي الله تعالى عنها] أنها كانت ترجــل رسـول الله -ﷺ- وهي حائض، ورسـول الله -ﷺ- حينئـذ مجــاورٌ في المسجـد يدني لهـا رأسـه وهي في حجـرتهـا فتـرجله وهي حائض. ح - ١/٣٣٦.

تەرجەمە:

یەکێ لە عورووەی پرسیی: ژنی حەیزدار خزمەتم ئەکا یان نا؟ ژنی لەش پیس دروستە لێم نزیك بێتەوە؟ عورووە فەرمووی: ئەوانە هەمووی سووکە لای من، هەردووکیان خزمەتم ئەکەن، هیچ زەرەرێکی بۆ هیچ کەس نیە: عایشە - رضي الله تعالى عنها - خەبەری داومێ کە لە وەختی بێ نوێژ یدا سەری پێغەمەری -ﷺ- داهێناوە، پێغەمەر -ﷺ- لەو وەختەدا موجاویر بوو لە مزگەوتا [یەعنی لە ئیعتیکافا بوو] من لە حوجرەی خۆما بووم سەری لێ نزیك ئەختسمەوە بە بێ نوێژیی سەرم دائەهێنا.

[یەعنی بە طەریقی ئەولا لە لەش پیسی جونوبی کەوتن دروستە، سوئال کردنی لە جونوب شتێکی سەیرە تێی فکرە!

ئەبــو وائیــل جاریــەی حائیضی ئەنــارد =بــۆ لای= ئەبــورەزین مەسعــوودی کوڕی مالیکی ئەســەدیی، قورئـانی بۆ ئەهێنـا، بە قوڵفی کیفـەکـەی ئەیگـرت، یەعنی بۆ ژنی بێ نـوێـژ بێ ئەمـە دەستی لێ بدا

هەڵگرتنی قورئان دروستە. [فەقەط ئەمە ئیجتیهادی شەقیقە] ح - ١/٣٣٦.

١٨٠٥/٦- عن منصور بن صفية أن أمه حدثته أن عائشة [رضي الله تعالى عنها] حدثتها أن النبي -ﷺ- كان يتكىء في حجري وأنا حائض ثم يقرأ القرآن. ح - ١/٣٣٦. م - ٢/٣٦٨.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- ئانیشکی لە باوەشی حەزرەتی عائیشەدا - رضي الله تعالى عنها - داداوەو قورئانی خوێندوە، عائیشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ: من لە حەیزا بووم.

١٨٠٦/٧- عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت: كنت أغتسل أنا والنبي -ﷺ- من إناء واحد وكلانا جنب، وكان - عليه الصلاة والسلام - يأمرني فأتزر فيباشرني وأنا حائض، وكان يخرج رأسه إلي وهو معتكف فأغسله وأنا حائض. ح - ١/٣٣٨. م - ٢/٣٦٤. الى ٣٦٥ وأوله في حديث آخر مرَّ.

تەرجەمە:

عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ: من و پێغەمەر -ﷺ- هەردوکمان جونوب بووین لە زەرفێکا غوسڵمان ئەکرد [لە وەختی حەیزا] ئەمری پێ ئەکردم پێشگیرێکم ئەگرتەوە لە باخەڵیا ئەنوستم، لەشی لە لەشم ئەکەوت، لە مزگەوتا (معتكف)[1] بو سەری لە مزگەوت

(١) لە مزگەوتا مابوەوە بۆ خوداپەرستیی.

ئەهێنایە دەرێ بۆ لای من سەریم ئەشت منیش لە حەیزا بووم.

١٨٠٧/٨ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت: كانت إحدانا إذا كانت حائضا فأراد رسول الله ـﷺـ أن يباشرها أمرها أن تتَّزر في فور حيضتها ثم يباشرها. قالت: وأيكم يملك إربه كما كان النبي ـﷺـ يملك إرْبه؟! ح ـ ١/٣٣٨. م ـ ٢/٣٥٧. د، جه.

تەرجەمە:

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ: یەکێکمان کە بێ‌نوێژ بووینایە[1] پێغەمەر ـﷺـ ئیرادەی ئەوەی بوایە کە لەیەك بکەون ئەمری پێ ئەفەرموو: کە لە گەرمەی حەیزەکەیا، لە ئەووەڵیا پێشگیرێکی ئەگرتەوەو لەگەڵی رائەکشا ـ بێ ئەمە موجامەعەی لەگەڵ بکا ـ ئەمما کێ ئەتوانێ خۆی بگرێ‌و مالیکی نەفسی خۆی بێ وەك ئەو قودرەتی بوو بە سەر نەفسی خۆیا؟!

١٨٠٨/٩ـ ميمونة [رضي الله تعالى عنها] تقول: كان رسول الله ـﷺـ إذا أراد أن يباشر امرأة من نسائه أمرها فاتزرت وهي حائض. ح ـ ١/٣٣٩. م ـ ٢/٣٥٨. بفرق ما. د، جه.

تەرجەمە:

مەیموونە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ: کە پێغەمەر ـﷺـ ئیرادەی بوو کە لە حەیزا لەگەڵ یەکێ لە ژنەکانی بنوێ‌و لەشی لە لەشی بکەوێ ئەمری پێ‌ئەکرد کە پێشگیرێ بگرێتەوە.

---

(١) لێرەدا بگوترێ: ئەگەر یەکێکمان بێ‌نوێژ بوایەو پێغەمەر... باشترە.

١٨٠٩/١٠ـ وعنها قالت: كان النبي ـﷺـ يضطجع معي وأنا حائض وبيني وبينه ثوب. م ـ ٢/٣٦٢.

تەرجەمە:

مەیموونە ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ لەگەڵم رائەکشاو جلێکمان لە بەینا بوو منیش بێ‌نوێژ بووم.

١٨١٠/١١ـ وعنها قالت: كان رسول الله ـﷺـ يباشر نساءه فوق الإزار وهن حُيَّض. م ـ ٢/٣٥٨.

تەرجەمە:

مەیموونە ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ لە ژوور[1] ئیزارەوە لەگەڵ ژنەکانیا موباشەرەی ئەکرد کە لە حەیزا بوون.

ئیتر لەم بابەدا نەقڵی حەدیث بەسە هەموو وەك یەك وانە. ئیبراهیمی نەخەعیی ئەڵێ: قەی‌ناکا ژنی بێ‌نوێژ ئایەتێ بخوێنێ. ئیبن وعەباس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ: گوناه نیە ئینسانی لەش پیس قورئان بخوێنێ. حەکەم ئەفەرموێ: من بە لەشی پیسەوە حەیوان سەرەبڕم خوایش ئەفەرموێ: ئەو حەیوانەی کە لە وەختی سەربریناناوی‌خوای لەسەر نەبراوە مەیخۆن [کە وابێ بە لەشی پیسەوە قورئان ئەخوێنرێ] ح ـ ١/٣٤١.

١٨١١/١٢ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت: كان النبي ـﷺـ يذكر الله على كل أحيانه [أي زمانه] علقه البخاري في ح ـ ١/٣٤١،

---

(١) ئەگەر بگوترێ (لەسەر) باشترە.

ووصله م ـ ٢/٤٥٥ .

تەرجەمە :

حەزرەتی عایشـە ـ رضي الله تعـالى عنهـا ـ ئەفـەرمـوێ: پێغەمەر ـﷺـ هەموو وەختێ ذیکری خوای ئەکرد.

١٨١٢/١٣ـ عن عائشـة [رضي الله تعـالى عنهـا] أنهـا قالت: قالت فاطمـة بنت أبي حُبَيش لرسـول الله: يارسـول الله إني لا أطهـر أفأدع الصـلاة؟ فقـال رسـول الله ـﷺـ: [لا. أخـرى] إنمـا ذلـك عرق وليس بالحيضـة، فإذا أقبلت الحيضـة فاتـركي الصـلاة، فإذا ذهب قدرهـا فاغسلي عنك الدم وصلي. ح ـ ١/٣٤٣/٢٨٩ وفيه: قال [هشام] وقال أبي [عروة] ثم توضئي لكل صلاة حتى يجيء ذلك الوقت. ت، ن، د، م ـ ٢/٤٠٨ .

تەرجەمە :

عایشـــە ـ رضي الله تعـالى عنهـا ـ ئەفـەرمـوێ: فاطیمـەی کچی ئەبوحوبەیش ـ رَضي الله تعالى عنها ـ هاتە خذمەت پێغەمەر ـﷺـ عەرزی‌کرد: (یارسول الله) لە حەیز پاك نابمەوە؛ نوێژ تەرك بکەم یا نەیکەم؟ فەرمووی: تەرکی مەکە ئەوە رەگێکە [خوێنی بەرەبێ] حەیز نیە، کە وەختی حەیزت [بە عادەتی پێشووت] هات نوێژ تەرك بکە تا بە قەد موددەتی حەیزت رائەبوورێ، ئەو وەختە خوێنەکەت بشۆو نوێژ بکە، بۆ هەموو نوێژێ دەزنوێژ بشۆرەوە.

١٨١٣/١٤ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] أن النبي ـﷺـ خرج من الخـلاء فأُتي بطعـام فذكـروا له الـوضـوء [فقالوا: ألا تتوضأ؟

أخرى.م] فقال: أأريد أن أصلي فأتوضأ؟ م - ٢/٤٥٥.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- تەشریفی ئەچێ بۆ قەزای حاجەت کە تەشریفی هاتەدەرێ نانیان بۆ هێنا [و دەستی کرد بە عافیەت کردنی] عەرزیئەکەن: دەزنوێژ ناشۆی؟ [یەعنی بۆ نان خواردن] فەرمووی: بۆ من نوێژ ئەکەم تا دەزنوێژی بۆ بشۆم؟

ئەم حەدیثە موناسبی دەزنوێژە

١٥/١٨١٤- عن أنس [رضي الله تعالى عنه] أنه قال: أقيمت صلاة العشاء فقال رجل: لي حاجة. فقام النبي -ﷺ- يناجيه حتى نام القوم أو بعض القوم، ثم صلوا. م - ٢/٤٥٨.

١٦/١٨١٥- وعنه كان أصحاب رسول الله -ﷺ- ينامون ثم يصلون ولا يتوضؤن. م - ٢/٤٥٨.

ئەم دوو حەدیثە موناسبی دەزنوێژن

تەرجەمە:

قامەتی نوێژکرا، پیاوێ هاتە خذمەت پێغەمەر -ﷺ- عەرزیکرد: ئیحتیاجیێکم هەیە. پێغەمەر -ﷺ- تەشریفی هەڵسا قسەی لەگەڵ کرد تا خەڵقەکە یا فەرمووی: تا بەعزێ لە خەڵقەکە نوستن، لە پاشا نوێژیان کرد [یەعنی دەزنوێژیان نەشتەوە].

ئەصحابی پێغەمەر -ﷺ- ئەنوستن لە دواییدا نوێژیان ئەکردو دەزنوێژیان نەئەشتەوە.

لەم خوصووصەوە لە موسلیما حەدیثی (متقارب الألفاظ)و (متحد

المعنى) زۆرە، هەمـوو دەلالـەت ئەکـەن لەسـەر ئەمـە بە خەو دەزنوێژ ناشکێ بە پێوە بێ، بە دانیشتنەوە بێ، بە راکشانەوە بێ، (متمکن)[1] بێ یا نەبێ.

١٨١٦/١٧- عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] أن أسماء [بنت شكل] سألت النبي -ﷺ- [ورضي عنها -] عن غسل المحيض، فقال: تأخذ إحداكم ماءها وسدرتها فتطهر فتحسن الطهور، ثم تصب على رأسها فتدلكه دلكا شديدا حتى تبلغ شؤن رأسها، ثم تصب عليها الماء، ثم تأخذ فرصة ممسكة فتطهر بها، فقالت أسماء: وكيف تطهر بها؟ فقال: سبحـان الله تطهـرين بهـا! فقـالت عائشـة [رضي الله تعـالى عنها] كأنها تخفي ذلك [كلَّمتْها كلاما خفيا تسمعها وحدها من نووي] [فاجتذبتها إليّ وعرفت ما أراد النبي -ﷺ- فقلت. م أخرى] تتبعين أثر الدم.

وسألته عن غسل الجنابة فقال: تأخذ ماء فتطهر فتحسن الطهور، أو تبلغ الطهـور، ثم تصب على رأسهـا فتـدلكـه حتى تبلغ شؤن رأسهـا [الخطـوط التي في عظم الجمجمـة] ثم تفيض عليهـا المـاء. فقـالت عائشة [رضي الله تعالى عنها]: نعم النساء نساء الأنصار لم يكن يمنعهن الحياء أن يتفقهن في الدين. م - ٤٠٦/٢، ٤٠٥. ح - ٣٤٦/١. ليس فيه حديث غسل الجنابة.

[الفـرصـة بتثليث الفـاء: قطعـة. وبفتـح القـاف والصاد: ما يؤخذ بطرف الأصابع. (وەك نوقورچ) من قسطلاني]

---

(١) قاچی دابنێتە ژێر خۆیو پتەو دانیشتێ.

تەرجەمە:

عایشـــە ـ رضي الله تعـــالى عنهـا ـ ئەفـەرمـوێ: ئەسمـای کچی شەکەل لە پێغەمەر-ﷺ-ی پرسیی لە غوسڵ کردن بۆ حەیض. پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: یەکێکتان کە غوسڵی لە حەیض کرد ئاوو (سدری) حازر بکـــا خۆی جوان ـ جوان پاك بکـــاتـــەوە، لە دواییـــدا ئاو بکـــا بەسەریا، بە قایم دەستی لێ بخا تا پێستی سەری تەڕ ئەکا، لە دواییدا ئاو بکا بە سەری خۆیا، لە دواییدا پارچەیێ لە میسك بێنێ خۆیی پێ پاك بکـــاتـــەوە. ئەسمـاء عەرزیکـرد: چۆن خۆیی پێ پاك بکـاتـەوە؟ فەرمـــووی: (سبحـان الله) خۆتی پێ پا بکـەرەوە! عایشـە ـ رضي الله تعـــالى عنهـــا ـ بە دزییـــەوە پێی فەرمـــوو [فـــەرمـووی: تێگـەییم کە مەقصـوودی پێغـەمـەر -ﷺ- چیـە، رامکێشـایـە لای خۆمەوە پێم وت. أخرى] بیخەرە شوێن حەیزەکەوە.

هەم ئەسما لە غوسڵی جەنابەتی لێ پرسی. فەرمووی: ئاو بێنە خۆتـــی پێ پا بکـــەرەوە، جوان ـ جوان جێ تارەتـــی پێ بشـــۆ، یا فەرمووی: لە تارەتا موبالەغە بکە لە دواییدا ئاو بکە بەسەرتا تا ئەگاتە پێستی سەرت، دەستی لێ بخە، لە پاشا ئاو بکە بەسەر خۆتا. عایشە ـ رضي الله تعـــالى عنهـا ـ فەرمـووی: ژنی ئەنصـار چە ژنێکی باشن!! حەیا لەوەی مەنع نەکردوون کە دینی خۆیان فێر ببن.

١٨١٧/١٨- عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ أن النبي -ﷺ- اعتكف معـه بعض نسائـه [سـودة بنت زمعة] وهي مستحاضة ترى الدم، فربما وضعت الطست تحتهـا من الـدم. وزعم عكـرمـة أن عائشـة رأت ماء

العصفر [زهر القرطم] فقالت: كان هذا شيء كانت فلانة تجده. ح - ١/٣٤٤. ح - ٣/٤٣٦ وفيه: فكانت ترى الحمرة والصفرة، فربما وضعنا الطست تحتها وهي تصلي. ح - ٣/٤٣٦. د، ن، جه.

تەرجەمە:

عائیشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ: بەعزێ ژنانی پێغەمەر -ﷺ- لە مەسجیدی نەبەوییا لەگەڵ پێغەمەر -ﷺ- چوە ئیعتیکافەوە، موستەحاضە بوو خوێنی زەردو سووری لەبەر رۆیی، زۆر جار تەشتمان لە ژێرا دائەناو نوێژی ئەکرد. عەکرەمە ئەڵێ: حەزرەتی عایشە - رضي الله تعالى عنها - چاوی کەوت بە ئاوێ وەك ئاوی (قرطم) بوو فەرمووی: ئەم ئاوە شتێکە وەك ئەو ئاوەیە کە فلانە ژن [یەعنی سەودە] دیبووی.

ئەو ژنە مەعلووم نیە لە ئەزواجی طاهیرات کامیان بوە: سەودەیە، یا ئومم وحەبیبەیە، یا ئومم وسەلەمەیە - رضي الله تعالى عنهن].

١٨١٨/١٩- عن مجاهد قالت عائشة [رضي الله تعالى عنها]: ما كانت لإحدانا إلا ثوب واحد تحيض فيه، فإذا أصابه شيء من دم قالت بريقها فقصعته فدلكته بظُفْرها. ح - ١/٣٤٤.

تەرجەمە:

عائیشە - رضي الله تعالى عنها - فەرمووی: هیچ یەکێ لە ئێمە زیاد لە لیباسێکی نەبوو،[1] کە خوێنی حەیزی لێ بکەوتایە بە تفی

(١) لێرەدا بە گوێرەی حەدیثەکە دەبوو بیگوتایە: زیاد لە لیباسێکی تایبەتی حەیزمان نەبوو، ئیتر مانای وا نیە هیچ لیباسی دیکەیان بۆ کاتی پاکی نەبووبێ.

تەڕی ئەکردو بە نینۆك ئەیکران.

ئەم حەدیثە ظاهیری وا ئەگەیێنێ کە خوێن با پیس نەبێ ئەمما تەئویل کراوە بەوە کە عەفوی لێ درابێ، یەعنی کەم بێ، مەعلوومیش نیە کە نوێژی پێوە کردبێ.

٢٠/١٨١٩ـ عن أم عطية [رضي الله تعالى عنها] قالت: كنا نُنْهىٰ أن تُحِدَّ على ميت فوق ثلاث إلا على زوج أربعة أشهر وعشرا، ولا نكتحل، ولا نتطيب، ولا نلبس ثوبا مصبوغا إلا ثوب عصب [دەزوەکەی رەنگ کرابێ ئەمجا تەنرابێ] وقد رُخِّص لنا عند الطهر إذا اغتسلت إحدانا من محيضها من كُسْت أظفار [نوع من الطيب] وكنا ننهى عن إتباع الجنائز. حـ ١/٣٤٦ م ـ ٦/٣٣١ وفيه: أو أظفار. د، ن، جه، بخاري في النكاح أيضا. ح ـ ١٨٣/٨.

تەرجەمە:

ئومم وعەطییە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ: نەهی‌کراوین لەوە کە چوار مانگ و دە شەو بۆ مێردمردوو لە سێ رۆژ بۆ غەیری ئەوان زیاتر تەعزیە بگرین. بۆ مێردمردوو نەهی‌کراوین لەوە کە چاو برێژین، کە جلی رەنگاورەنگ لەبەر بکەین، غەیری ئەوەی کە =لە= پێشا دەزووو بەنەکەی رەنگ کرابێ ئەمجا جوڵایی کرابێ. نەهی‌کراوین لەوە کە عەطر لە عەمەل بێنین، ئیذن دراوین کە لە حەیز غوسڵمان کرد (کوست) یا (ئەظفار) ـ کە نەوعێکن لە عەطر ـ لەعەمەل بێنین. نەهی‌کراوین کە لەگەڵ جەنازەدا بچین بۆ سەر قەبران.

لە جەنائیزا موسلیم ئەفەرموێ: ئەم نەهیە تەنزیهە عەزیمەت نیە.

وكن نساء يبعثن إلى عائشة [رضي الله تعالى عنها] بالدِّرَجة فيها الكُرْسُف [لۆكە] فيه الصفرة فتقول: لاتعجلن حتى ترَين القصَّة البيضاء [ئاوێکی سپییە] تريدبذلك‌الطهر من الحيضة [رواه مالك في الموطأ].

وبلغ ابنة زيد بن ثابت [رضي الله تعالى عنهما] أن نساء يدعون بالمصابيح من جوف الليل ينظرن إلى الطهر، فقالت: ما كان النساء يصنعن هذا، وعابت عليهن. ح ـ ١/٣٥١.

تەرجەمە:

بەعزێ ژن لۆکەیان لە قوتوودا ئەنارده خزمەت حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ زەردایی پێوە بوو، ئەیفەرموو: عەجەلە مەکەن تا ئاوی سپیی ئەبینن، یەعنی تا تەواو لە حەیز پا ئەبنەوە.

بە ئومم وکولثوومی ـ ژنی سالمی کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ـ کچی زەیدی کوڕی ثابیت ـ رضي الله تعالى عنهما ـ گەیییەوە کە ژنان شەو بە چراوە تەماشای خۆیانیان ئەکرد بزانن لە حەیز پابوونەوە یان نا ئەو کچە عەیبی لێ‌گرتن؛ فەرمووی: ژنان وایان نەئەکرد.

٢١/١٨٢٠ـ [معاذة] قالت لعائشة: أتجزي إحدانا صلاتها [أتقضي إحدانا الصلاة أيام حيضها؟. م] إذا طهرت؟ فقالت: أحرورية أنتِ؟! [أي أخارجية؟] كنا نحيض مع النبي ـﷺـ فلا يأمرنا به، أو قالت: فلا نفعله. ح ـ ١/٣٥١. م ـ ٢/٤١٨. وباقي الستة.

تەرجەمە:

مەعاذە لە حەزرەتی عایشەی پرسیی ـ رضي الله تعالى عنها ـ: ژن کە لە حەیز پا بۆوە نوێژی بە قەزا ئەگێڕێتەوە؟ پێی‌فەرموو: بۆ تۆ خاریجیت کە بیگێڕیەوە؟! ئێمە لە زەمانی پێغەمەرا ـﷺـ بێ‌نوێژ

ئەبووێین ئەمری =پێ= نەئەکردین کە قەزای بکەینەوە.

٢٢/١٨٢١- عن حفصة بنت سيرين [أخت المعبِّر محمد بن سيرين - رحمهما الله تعالى -] قالت: كنا نمنع عواتقنا [کچی عازەب] أن يخْرجن في العيدين، فقدمت إمرأة فنزلت قصر بني خلف [جد طلحة الطلحات بن عبد الله بالبصرة] فحدثت عن أختها [أم عطية أو غيرها] وكان زوج أختها غزا مع النبي -ﷺ- ثنتي عشرة [غزوة. أصيلي] وكانت أختي معه في ست، قالت: كنــا نداوي الكلمى، ونقـوم على المـرضى، فسألتْ أختي النبي -ﷺ-: أَعلى إحــدانــا بأس إذا لم يكن لهـا جِلبـاب [جلی ئاودامــان] أن لا تخـــرج [إلى نحـو صلاة العيـد]؟ قال [عليـه الصـلاة والســلام]: لتلبِسهــا صاحبتهــا من جلبـابهـا ولتشهـد الخيـر ودعـوة المسلمين. فلمــا قدمت أم عطيــة [رضي الله تعــالى عنهـا - البصـرة] سألتهــا: أسمعتِ النبي -ﷺ- [يقــولـه]؟ قالت: بأبي نعم - وكـانت لا تذكــره إلا قالت بأبي - سمعتـه يقـول: تخـرج العـواتق [ئـازادكـراو لە قەهـری دايـك و باوك و برا] وذوات الخـدور [پـەردە] أو العواتق ذوات الخـدر والحُيَّض، وليشهـدن الخيـر ودعـوة المؤمنين. ويعتزل الحيض المصلى. قالت حفصة: الحُيَّض فقالت: أليس تشهد عرفة وكذا وكذا [مزدلفة ومنى]؟ ح - ١/٣٥٣م - ٤/٢٢٩. [1] د، ت، ن، جه. ح - ٢/٢٠٩، ٢١٠ مختصراً. ح - ٣/١٨٥ في الحج (نەمدۆزیيەوە (إلا بعد) گەڕانی زۆر)

(١) زۆر بۆ ئەم حەدیثە لە (٤/٢٢٩)دا گەڕام نەمدۆزییەوە.

تەرجەمە :

حەفصەی کچی سیرین، خوشکی محەمەدی ئیبنی سیرینی (معبر) ـ رحمهما الله تعالی ـ ئەفەرموێ: ئێمە مەنعی ژنی جەهێڵمان ئەکرد کە بۆ نوێژی جەژن و نوێژەبارانەو کوسووف و جومعە بچنەدەرێ. ژنێ هاتەبەصرە، لە قەصری بەنیخەلەفا دابەزی، لە خوشکێکی خۆیەوە ریوایەتی کرد، مێردی خوشکەکەی لە خزمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ دوانزە غەزای کردوە، لە شەش غەزادا لە خزمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ بوە.

خوشکەکەی ئەیفەرموو : ئێمە دەوای بریندارمان ئەکرد تەماشای نەخۆشمان ئەکرد. خوشکەکەی لە پێغەمەری ـ ﷺ ـ پرسیوە: هیچ گوناهی هەیە کە ژنێ چارشێوی نەبێ خۆیی پێ دابپۆشێ نەچێ بۆ نوێژی جەژن و ئەمثالی؟ پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: رەفیقی ئەو ژنە چارشێوی خۆیی بداتێ، یا ئەگەر چارشێوەکەی گەورە بێ لەگەڵ خۆی بەو چارشێوە دایپۆشێ حازری خێرو دۆعای موسوڵمانان ببێ. کە ئومم وعەطیەی ئەنصاریە هاتە بەصرە حەفصە ئەفەرموێ: لێم پرسی: تۆ لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ ت بیستوە کە وای فەرمووبێ؟ ئومم وعەطیە ـ رضي الله تعالی عنها ـ فەرمووی: باوکم بە صەدەقەی بێ ـ هەروەختێ کە ئومم وعەطیە ـ رضي الله تعالی عنها ـ ناوی پێغەمەری ـ ﷺ ـ ئەبرد بێ ئەمەنەڵێ باوکم بە صەدەقەی بێ ناوی نەئەبرد ـ فەرمووی: لێم بیست ئەیفەرموو: ژنی جەهێل کە لە قەهری دایك و باوك و کەس و کار ئازاد بوویێ، یەعنی سەربەست و رەشیدە بوویێ و، ئەوانە کە مەستوورەن و ئەوانەی کە حەیزیان بێ، لەگەڵ موسوڵمانانا بچنە دەرێ و حازری خێرو دۆعای موئمینان ببێ. ئەو ژنانەی کە حەیزیان بێ لە جێ

نوێـژەکـەیـان دوور دابنیشن. حەفصـە ئەفـەرمـوێ: لە ئومم وعەطیە - رضي الله تعـالى عنهـا - م پرسی: بۆ ژنی بێ‌نـوێـژیش ئەبێ بچنـە دەرێ؟! فەرمـووی: بۆچ ئەوان ناچنـە عەرەفـەو میناو نوێـژەبارانە؟ بۆ نوێژی جەژنیش بچنەدەرێ هیچ نابێ.

ئیـمـامی عەلی‌و شورەیحی قاضیی - رضي الله تعـالى عنهمـا - ئەفەرموون: ئەگەر ژنێ لەوانەی کە دیندارن لە کەس و کاری خۆی شاهید بێنن کە لە مانگێکا سێ جار حەیزی دیوە پێی بروا ئەکرێ. یەعنی عیدەی طەلاقی رائەبوورێ. عەطا ئەفەرموێ: مودەتی حەیز لە رۆژیکەوەیە تا پانزە رۆژ. موعتەمەر لە سولەیمانی باوکیەوە ریوایەت ئەکا کە لە ئیبن وسیـرینی پرسیی: ژن لە دوای لەحەیز پابوونەوە بە (٥) رۆژ چاوی بە خوێن ئەکەوێ؟ فەرمووی: ژن ئەوە لە پیاو چاکتر ئەزانێ.

ح - ١/٣٥٤.

١٨٢٢/٢٣- عن أم عطية [رضي الله تعالى عنها] قالت: كنا لا نعد الكدرة والصفرة شيئا. ح - ١/٣٥٥، د، ن، جه.

تەرجەمە:

ئومم وعـەطیـە - رضي الله تعـالى عنهـا - ئەفـەرموێ: [لە زەمانی پێغەمەرا -ﷺ-] بۆرایی‌و زەرداییمان بە حەیز حسێب نەئەکرد ظاهیر وایە لە غەیـری موددەتی حەیـزا، ئەممـا لە موددەتی حەیـزا ئەوە حەیـزە بە تەبەعیەتی حەیزەکەوەو لە بەرحەدیثەکەی عایشە - رضي الله تعالى عنها - کە رابـورد. سەعیـدی بنی موســەییـەب و عەطـاو لەیث و ئیـمـامی شافیعیی‌و ئیـمـامی ئەعظـەم و ئەحـمـەد مەذهـەبیان وایە. ئیمامی مالیك ئەفەرموێ: موطلەقا ئەوانە لە حەیز مەعدوودن. ئەم حەدیثە موبافیە بۆ

ئەو مەذهەبە].

٢٤/١٨٢٣- عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي -ﷺ- أن أم حبيبة [بنت جحش زوج عبد الرحمن بن عوف أخت زينب أم المؤمنين - رضي الله تعالى عنهم -] إستحيضت سبع سنين فسألت رسول الله -ﷺ- عن ذلك [فقال رسول الله -ﷺ-: إن هذه ليست بالحيضة ولكن هذا عِرْق فاغتسلي وصلِّي. قالت عائشة [رضي الله تعالى عنها]: فكانت تغتسل في مركن في حجرة أختها زينب بنت جحش [رضي الله تعالى عنها] حتى تعلو حمرة الدم الماء. م - ٢/٤١٥] فأمرها أن تغتسل فقال: هذا عرق. فكانت تغتسل لكل صلاة [تطوعا - كما عليه الشافعي - رحمه الله تعالى] ح - ١/٣٥٥. م - ٢/٤١٥.

٢٥/١٨٢٤- وعنها أنها قالت: أن أم حبيبة [رضي الله تعالى عنها] سألت رسول الله -ﷺ- عن الدم؛ فقالت عائشة [رضي الله تعالى عنها]: رأيت مِرْكنها ملآن دما، فقال لها رسول الله -ﷺ-: آمكثي قدرما كانت تحبسك حيضتك ثم اغتسلي وصلي. م - ٢/٤١٧.

(بەسە).

تەرجەمە:

عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ: ئومم وحەبیبەی ژنی عەبدورەحمانی بنیعەوف، خوشکی زەینەبەی حەرەمی پێغەمەر -ﷺ-، ورضي عنهم - حەوت ساڵ موستەحاضە بوو [لەو موددەیەدا] لە پێغەمەر -ﷺ- ی پرسیی: فەرمووی: ئەوە حەیز نیە رەگێکە [خوێنی بەربوە] ئەمری پێ فەرموو کە غوسڵ بکاو نوێژ بکا، بۆ هەموو فەرزێ غوسڵی ئەکرد. [ئەمما پێغەمەر -ﷺ- ئەمری پێ نەکرد کە بۆ هەموو نوێژێ

غوسڵ بکا، خۆی بە ئیحتیاط غوسڵی کردوە].

عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ: لە سوێنەیێکا غوسڵی ئەکرد خوێنەکەی سەر ئاوەکە ئەکەوت. پێغەمەر -ﷺ- ئەمری پێ فەرموو: بە قەد عادەتی پێشوو بوەستە لە پاشا غوسڵ بکەو نوێژ بکە. [ئەم زیادەیە ئەگەیێنێ کە بۆ هەموو نوێژێ ئەمری پێ نەفەرموە کە غوسڵ بکا].

ئیبن وعەباس [رضي الله تعالى عنهما] ئەفەرموێ: موستەحاضە با =بە= قەد ساعەتێکیش بێ کە پا بووەوە غوسڵ بکاو نوێژ بکاو، مێردیش لەگەڵی بنوێ، کە نوێژی کرد نوێژ لە جیماع گەورەترە بە طەریقی ئەولا جیماعی بۆ دروستە. ح - ١/٣٥٦.

٢٦/١٨٢٥- عن سَمُرة بن جُنْدُب - رضي الله تعالى عنهما - أن امرأة (أم كعب م) ماتت في بطن [في نفاسها. خ كما في الجنائز] فصلى عليها النبي -ﷺ- فقام وسطها. ح - ١/٣٥٧، ح - ٢/٤١٦، م - ٤/٣٠٧، ٣٠٨. د، ت، ن، جه.

تەرجەمە:

سەمورەی کوڕی جوندوب - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- نوێژی لەسەر ژنێ کرد کە لە نیفاسا وەفاتی کردبوو، موقابیل بە ناوقەدی ئەو ژنە تەشریفی لە نوێژەکەیا وەستا.

٢٧/١٨٢٦- عن عبد الله بن شداد [وأمه سلمى بنت أبي عُميش أخت ميمونة - رضي الله تعالى عنها -] قال: سمعت خالتي ميمونة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي -ﷺ- أنها كانت تكون حائضا لا تصلي وهي

مفترشة بحذاء مسجد رسول الله -ﷺ- وهو يصلي على خُمرته إذا سجد أصابني بعض ثوبه. ح - ٣٥٧/١، ٣٩٦. م - ١٦٩/٣. د، جه.

تەرجەمە:

عەبدوڵڵای کوڕی شەدداد، کە خوشکەزای حەزرەتی مەیموونەی حەرەمی پێغەمەرە -ﷺ- ئەفەرموێ: لە مەیموونەی پوورمم بیست - رضي الله تعالى عنها - ئەیفەرموو: بێنوێژ بووم نوێژم نەئەکرد بەرابەر بە سەجدەی پێغەمەر -ﷺ- راکشابووم، پێغەمەر -ﷺ- لە سەر سوجادەکەی خۆی نوێژی ئەکرد، کە سوجدەی ئەبرد بەعزێ جلی بەری لێم ئەکەوت.

١ /١٨٢٧- عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي -ﷺ- قالت: خرجنا مع النبي -ﷺ- في بعض أسفاره [سنة ست في غزوة بني المصطلق - الفتح كما هو عند، ن، د.] حتى إذا كنا بالبيداء [أدنى إلى مكة من ذي الحليفة] أو بذات الجيش، انقطع عقد لي [مليوانكه] فأقام رسول الله -ﷺ- على إلتماسه وأقام الناس معه وليسوا على ماء، فأتى الناس إلى أبي بكر الصديق [رضي الله تعالى عنه] فقالوا: ألا ترى إلى ما صنعت عائشة [رضي الله تعالى عنها]؟: أقامت برسول الله -ﷺ- والناسِ، وليسوا على ماء، وليس معهم ماء؟ فجاء أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] ورسول الله -ﷺ- واضع رأسه على فخذي قد نام فقال: حبَستِ رسول الله -ﷺ- والناسَ وليسوا على ماء وليس معهم ماء! فقالت عائشة - رضي الله تعالى عنها -: فعاتبني أبو بكر وقال ماشاء الله أن يقول، وجعل يطعنني بيده في خاصرتي، فلا يمنعني من التحرك إلا مكان رسول الله -ﷺ- على فخذي، فقام رسول الله -ﷺ- حين أصبح على غير ماء، فأنزل الله تعالى آية التيمم، فتيمموا، فقال أسيد بن الحضير [وهو أحد النقباء. م. - رضي الله تعالى عنه -]: ما هي بأول بركتكم يا آل أبي بكر. قالت: فبعثنا البعير الذي كنت عليه، فأصبنا العقد تحته. ح - ٣٥٨/١، م- ٤٥٥/٢. ح - ٨١/٧، و٩٧ مختصرا. ح - ١١٩/٨. ح - ٣١/١،[1] ن.

تەرجەمە:

عايشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ: لە خزمەت پێغەمەرا -ﷺ- [لە غەزای فەتحا؛ چونكی لە غەزای بەنی‌موصطەلەقا قیصەی

(١) ئەم حەدیثە لە (ح - ٣١/١) دا نیەو، ئەو شوێنە پێشەكی‌یە.

ئیفکە،[1] لەو غەزایەدا پێغەمەر -ﷺ- لە سەری بەند نەبوو تەشریفی ڕۆیی] ڕۆیین تا گەیینە (ذات الجیش) ملیوانکەکەم بچڕایەوە، پێغەمەر -ﷺ- تەشـریفی بەنـد بوو بۆ دۆزینـەوەی، خەلقیش لە خزمـەتیـا بەنـد بوون،لەسەرئاو نەبوون ئاویشیان پێ نەبوو، هاتنە خزمەت ئەبوبەکری صەدیق ـ رضي الله تعالی عنه ـ عەرزیان کرد: ئەزانی عایشە چی‌کرد؟ پێغەمەر -ﷺ- و خەڵقی بەند کرد، نە لەسەر ئاون، نە ئاویان پێیە؟ ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ تەشریفی هات پێغەمەر -ﷺ- سەری لەسـەر رانم بوو، نوستبـوو، فەرمـووی: پێغـەمەرت -ﷺ- حەبس کرد! خەڵقت حەبس کرد! نە ئاویـان پێیـە نە لەسـەر ئاون. دەستی بەسـەر زەنشم =کرد= تا خوا حەز بکا سەرزەنشی کردم سیخورمەی لێ ئەدام، ئەوە نەبوایە کە سەری پێغەمەر -ﷺ- لەسەر رانم بوو نەمەتوانی ببزووم مەبـادا خەبـەری بێتـەوە. . ئەبـزووتم. کە ڕۆژ بۆوە پێغـەمـەر -ﷺ- تەشـریفی لە خەو هەڵسـا لەسـەر ئاو نەبـوون کە دەزنـوێـژ بشۆن، خوا ئایـەتی تەیـەممـومی نازڵ کرد =تـەیـەممـومیـان کرد= ئوسەیدی کوڕی حوضەیر ـ رضي الله تعالی عنه ـ [کە یەکێکە لە نوقەبا کە هیجرەتیان بە پێغەمەر کرد -ﷺ-] فەرمووی: ئەم بەرەکەتە کە خوا روخصەتی داین بۆ تەیەمموم وە نیە ئەووەڵ بەرەکەتی ئێوە بێ ئەی ئالی ئەبوبەکر. عایشە ـ رضي الله تعـالی عنهـا ـ ئەفـەرمـوێ: کە وشتـرەکـەیـان هەڵسـان ملیوانکەکەمان لە ژێریا دۆزیەوە.

بۆ شتی ون بوو گەڕان دروستە.

ئیلتیماس بە پیاوی گەورە لای ئەمیری لەوگەورەتر دروستە.

(١) بۆ باسی ئیفك تەماشای (ل: ٤١٥)ی بەرگی سێیەم بکە.

سەرزەنشی ئەولادو، بە خەفیفەوەلێدانی دروستە. شوکرو ثەنای ئەو کەسە کە سەبەبی نیعمەت بێ دروستە.

کە ئاو نەبوو تەیەمموم دروستە.

٢/١٨٢٨ـ وفي أخرى في مسلم: جزاكِ الله خيرا، فوالله ما نزلِ بك أمر قط إلا جعل الله لكِ منه مخرجا، وجعل منه للمسلمين فيه بركة. م ـ ٤٤٧/٢. ح ـ ٣٦١/١.

تەرجەمە:

لە ریوایەتێکی تری موسلیما ئوسەید ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی: خوا جەزای خێرت بداتەوە، وەڵڵاهی هیچ تەنگانەیێکت بەسەرا نەهاتوە کە خوا لەوە نەجاتت نەداو بەرەکەتێکی بۆ موسوڵمانان تیا خەلق نەکا.

٣/١٨٢٩ـ جابر بن عبد الله [رضي الله تعالى عنهما] أن النبي ـﷺـ قال أعطيتُ خمسا لم يعطهن أحد قبلي:

١ ـ نصرت بالرعب مسيرة شهر.

٢ ـ وجعلت لي الأرض مسجدا وطهورا، فأيما رجل من أمتي أدركته الصلاة فليصلِّ.

٣ ـ وأُحلّت لي الغنائم ولم تُحلَّ لأحد قبلي.

٤ ـ وأعطيت الشفاعة.

٥ ـ وكان النبي يبعث إلى قومه خاصة وبعثت إلى الناس عامة. ح ـ ٣٥٩/١. م ـ ١٧٧/٣. وفيه:فضلت على الأنبياء بست، وذكر السادسة: وختم بي النبيون.

وفي أخرى: بعثت بجوامع الكلم. ونصرت بالرعب. وبينا أنا نائم

أتيت بمفـاتيـح خزائن الأرض فوضعت في يدي . قال أبـو هريرة : فذهب رســول الله ـﷺـ وأنتم تنتثلونهـا م ـ ٣/ ١٧٧ . [تنتثلونهـا : تخـرجـون ما فيها . نووي]

تەرجەمە :

پێغـەمـەر ـﷺـ لەم حەديثـانـەدا ئەفـەرمـوێ : پێنج شتم پێ عەطا كراوە، لە پێش منا بە هیچ كەس نەدراوە :

١ ـ لە مانگێ رێوە، بەمە كە خەڵق لێم ئەترسێ، نوصرەت دراوم .

٢ ـ هەمـــوو ئەرزم بۆ كراوە بە مزگـــەوت و، بۆم كراوە بە پاك و پاك كەرەوە لە حەدەثی ئەصغـەرو ئەكبـەر، لە هەر جێیێكـا ئینســان وەختی نوێژی بەسەرا هات لەوێ نوێژ بكا . تەوەقوفی نەبەستۆتە سەر چوونەمزگەوت .

٣ ـ غەنیمەتم بۆ حەڵاڵ كراوە، لە پێش منا بۆ كەس حەڵاڵ نەبوە .

٤ ـ شەفاعەتی كوبرام پێ عەطا كراوە .

٥ ـ پێغەمەرانی پێش من تەنها بۆ قەومی خۆی نێرراوە من بۆ هەموو ئینسانان نێرراوم .

ئەبـوهـورەیـرە لە ریـوایـەتی خۆیا ئەفەرموێ : فەرمووی : بە شەش شت بەســەر پێغـەمـەرانـا تەفضیـل دراوم . لە شەشــەمیـا ئەفـەرمـوێ : پێغەمەران بە من خەتم كراون .

لە ریـوایـەتـەكـەی تریا ئەفەرموێ : بە (جوامع الكلم) نێرراوم . بە خەڵق لێم ترســانیـــان نوصــرەت دراوم . كە نوستبـــووم هەمـوو كلیلی خەزێنەی ئەرزیان بۆ هێنام دایانە دەستم .

ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ : پێغەمەر ـﷺـ تەشریفی لە دنیا رۆیی و ئێوە

ئەو خەزێنانە دەرئەهێنن.

ئەم حەدیثانەم رەنگە نووسیبێ.

التيمم في الحضر[1]

عەطاء: ئاوی دەست نەکەوت، ترسا کە نوێژی بچێ تەیەمموم بکا.

حەسەنی بەصریی: نەخۆش ئاوی لابێ کەس نەبێ بیداتە دەستی تەیەمموم بکا.

ئیبن وعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لە ئەرزێکی خۆی کە لە جوروف بو هاتەوە لە جێ مۆڵە مەرێکا نوێژی عەصر بو [بە تەیەمموم] نوێژی کرد، لە پاشا گەیی‌یەوە مەدینە، رۆژ ئێشتا بەرز بوو نوێژەکەی ئیعادە نەکردەوە. ح ـ ١/٣٦١

٤/١٨٣٠ـ قال أبـو جهيم [الأنصـاري ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ] أقبل النبي ـﷺـ من نحو بئر جمل، فلقيه رجل، فسلم عليه فلم يردّ عليه النبي ـﷺـ حتى أقبـل على الجـدار فمسـح بوجهـه ويـديـه ثم ردّ عليه السلام. [طبراني: وقال: إنه لم يمنعني أن أرد عليك إلا أني لم أكن على طهر] ح ـ ١/٣٦٢. م ـ ٢/٤٥٠. د، ن.

تەرجەمە:

ئەبـوجـوهـەیمی ئەنصـاریی ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ لە طەرەفی بیئری جەمەلەوە تەشریفی هات، پیاوێکی پێ‌گەیی، سەلامی لێ‌کرد، پێغەمەر ـﷺـ جوابی سەلامەکەی نەدایەوە

(١) تەیەمموم کردن لە کاتی نیشتەجێیدا.

تا تەشریفی چوو بۆ لای دیوارێ دەموچاوی‌و هەردوو دەستی موبارەکی پێ مەسح کرد، ئەمجا سەلامەکەی سەندەوە [فەرمووی: بۆیە سەلامم نەسەندیەوە دەزنوێژم نەبوو (طبراني)].

تا مومکین بێ ناوی خوابردن بە دەزنوێژەوە سوننەتە.

دروستە شتێکی غەیر کە بە عادەت موسامەحەی لێ بکرێ‌و زەرەری نەبێ بۆ صاحیبەکەی لە عەمەل بێنرێ.

لە بەینی سەلام و رەددی سەلاما، لەبەر مەعذەرەت، فاصیلە ببێ زەرەری نابێ.

ئەو کەسە کە جێ‌بەجێ جوابی سەلامی نەدرێتەوە عوذربۆهێنانەوەی سوننەتە.

لە پێشا سوننەت وایە بوچووك سەلام لە گەورە بکا

تا مومکین بێ زوو جوابی سەلام دانەوە سوننەتە.

٥/١٨٣١- عن ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] أن رجلا مرّ ورسول الله -ﷺ- يبول، فسلم، فلم يرد عليه. م - ٢/٤٥٢.

تەرجەمە:

پیاوێ رابورد پێغەمەر -ﷺ- بەولی ئەکرد، ئەو پیاوە سەلامی لە پێغەمەر -ﷺ- کرد، پێغەمەر -ﷺ- سەلامەکەی نەسەندەوە.

کەسێ کە لەسەر قەزای حاجەت بێ سەلامی لێ بکرێ ئەوی سەلامی لێ ئەکا موستەحەقی جواب نیە.

سەلامکردن لە کەسێ کە قەزای حاجەت بکا مەکرووهە.

٦/١٨٣٢- عبد الرحمن بن أبزى قال: جاء رجل إلى عمر بن الخطاب [رضي الله تعالى عنه] فقال: إني أجنبت فلم أصب الماء

[فقال: لا تصل. م] فقال عمار بن ياسر [رضي الله تعالى عنه] لعمر بن الخطاب [رضي الله تعالى عنه]: أما تذكر أنا كنا في سفر [سرية. م] أنا وأنت، فأما أنت فلم تصل، وأما أنا [فتمعكت. أخرى. أي تمرغت في التراب] فصليت، فذكرت ذلك للنبي -ﷺ- فقال النبي -ﷺ-: إنما كان يكفيك هكذا؛ فضرب النبي -ﷺ- بكفيه الأرض ونفخ فيهما ثم مسح بهما وجهه وكفيه؟ ح ـ ١/٣٦٣. م ـ ٢/٤٥٠.

وفي أخرى: [قال عمار لعمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] تمعكت [تمرغت] فأتيت النبي -ﷺ- فقال: يكفيك الوجه والكفّان. ح ـ ١/٣٦٤.

فأجنبنا فلم نجد ماء فأما أنت فلم تصل، وأما أنا فتمعكت في التراب وصليت، فقال النبي -ﷺ-: إنما يكفيك أن تضرب بيديك الأرض ثم تنفخ ثم تمسح بهما وجهك وكفيك. فقال عمر [رضي الله تعالى عنه]: إتق الله ياعمار! قال: إن شئت لم أحدِّث به. م ـ ٢/٤٤٩.

وفي أخرى: قال: فقال عمر: نولِّيك ما تولَّيت. م ـ ٢/٤٤٩. قال عمار [زائدا على ما سبق، الظاهر أنها من الحديث]: الصعيد الطيب وضوء المسلم يكفيه من الماء. ح ـ ١/٤٦٤. ورواه أصحاب السنن مع زيادة: وإن لم يجد الماء عشر سنين. صححه الترمذي، وابن حبان والدارقطني. قسطلاني. ١/٣٦٦.

تەرجەمە:

عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبزا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پیاوێ هاتە خزمەت ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ

عەرزیکرد: لەشم پیس بووەو ئاوم دەست نەکەوت [غوسڵی پێ بکەم، نوێژ بکەم یا نەیکەم؟ م] [فەرمووی: نوێژ مەکە. م] عەمماری کوڕی یاسیر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عەرزیکرد: لە فکرت نایێ من و تۆ لە سەفـەرێکـا بووین لەشمـان پیس بوو ئاومـان دەست نەکـەوت، تۆ نوێژت نەکرد ئەمما من خۆم لە خۆڵەوە گلان و نوێژم کرد [عەممار ـ رضي الله تعالى عنه ـ لای وابوە چونکی تەیەمموم لە باتی دەزنوێژ و غوسڵە؛ چونکـە بۆ دەزنـوێـژ دەست و دەم وچـاو بە گڵ مەسـح ئەکرێ ئەبێ بۆ غوسڵیش هەموو بەدەن لە گڵەوە بدرێ] ئەوەم عەرزی پێغەمەر ـﷺـ کرد پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: کافیی بوو بۆ تۆ وا بکەی، پێغەمەر ـﷺـ هەردوو دەستی موبارەکی ماڵی بە ئەرزاو فووی لێکرد [کە تۆزی زۆری پێوە نەمێنێ] لە پاشا دەم و چاوی‌و دەستی موبارەکی پێ مەسح کرد؟ عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی: ئەی عەممار تەقوا لە خوا بکـە! [یـەعنی ظەریف تێفکـرە مەبـادا بە نەوعێکی تر بوویێ‌و لە فکرت نەمابێ] عەممار ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزیکرد: [لەفکرم نەچۆتەوە] ئەمما ئەگەر مەصلەحەت وا ئەبینی کە ئەمە ریوایەت نەکەم نایکەم [عومەر فەرمووی: تا تۆ ریوایەتەکەی دەرعوهدە بگری ئەیخەینە عوهدەی تۆوە. م أخری] [یەعنی مەصلەحەتت زانی ریوایەتی بکە] لە ریوایەتێکی ترا عەممار ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە حەدیثەکەی ئەوەی لێ زیـاد کردوە کە صەعیـدی طەیـب یەعـنی گڵی پاك لە حەدەثی ئەصغـەرو ئەکبـەر پاك کەرەوەیـە بۆ کوللی موسـوڵمانێ بری ئاو ئەکەوێ بۆی [ئەم زیادە ئەصحابی سونەن ریوایەتیان کردوە ئەوەیشیان لێ زیاد کردوە: با دە ساڵ ئاوی دەست نەکەوێ. ترمذیی‌و، ئیبن وحیببان و،

دارەقوطنیی فەرموویانە: ئەم زیادە صەحیحە.]

حەسـەنی بەصـریی ـ رحمـه الله ـ ئەفـەرمـوێ: تا دەزنـوێـژەکەی نەشکێ، یا تا جارێکی تر لەشی پیس نەبێ ئەو تەیـەممـومـەی بەسـە [یەعنی بۆ هەموو نوێژێ تەیەممومم لازم نیە پێنج وەقت بە تەیەممومێ دروستـە] (معلق) [عـەبـدورەزاق ئەم (معلق)ەی وەصلْ کردوە. یەعنی سیلسیلەی راویـەکـانی ذیکـر کردوە] ئیبن وعـەبـاس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بە تەیەممومم ئیمامەتی کردوە. یەحیای کوڕی سەعیدی قەططان رحمــه الله ـ فەرمـوویـەتی: لەسـەر ئەرزی شۆرەکـات نوێـژکـردن و تەیەممومم پێکردنی دروستە. ح ـ ١/٣٦٦. [چونکی حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: ئەو جێیەم پیٚـنـیـشـان درا کە هیـجـرەتـی بۆ ئەکـەن کە جێـیـێکی شۆرەکـاتی دارخورماداره (صوغرای شەکلی ثالیث) پێغەمەر (کبری) ـ ﷺ ـ مەدینەی بە طیبـە ناوبـردوە.قەسطـەلانیی. [یـەعنی مەدینـە شـۆرەکـاتە، مەدینە طیبەیە، کە وابێ بەعزێ شۆرەکات طیبەیە، یەعنی پاکە، بە ئەرزی پاك تەیەممومم دروستە. کە وابێ بە بەعزێ شۆرەکات تەیەممومم دروستە بە قیاس لەو بەعزە، بەعزەکەی تریش تەیەممومی دوەمی پێ دروستە؛ چونکی (فارق) نیە].

(معلق) جونوب لە نەخۆشیی، یا لە مردن، یا لە تینوێتی بترسێ تەیـەممـوم ئەکـا. ذیکـر =کـراوە [وَصَلَه الدارقطني] کە عەمری کوڕی عاص لە شەوێکی ساردا جونـوب بوو تەیـەممـومی کرد، ئەم ئایـەتـەی خوێندەوە ﴿ولا تقتلوا أنفسكم، إن الله كان بكم رحيما﴾[1] [خۆتان

(١) النساء/٢٩.

مەخـەنـە تەهلوکـەوە، بەوە] خۆتـان مەکوژن؛ چونکی خوا زۆر بە مەرحەمەتە لەگەڵ ئێوەدا. ئەم موعامەلەی عەمرەیان عەرزی پێغەمەر کرد -ﷺ- پێغەمەر -ﷺ- پێی فەرموو: ئەی عەمر بە لەش پیسی نوێژت بۆ رەفیقـەکـانت کرد؟ یەعنی بۆ ئیمامەتیت بۆ کردن بە لەشی پیسـەوە؟ عەرزم کرد، کە چی مەنعی کردم لە غوسڵ کردن. عەرزم کرد: کە لە خوا - عزوجل - م بیست: خۆتان مەکوژن. (أبو داود) پێغەمەر -ﷺ- سەرزەنشی نەکرد. ح - ١/ ٣٧٠ قسطلاني.

٧/١٨٣٣- عن الأعـمش قال: سمعت شقيق بن سلَمـة [أبـا وائـل. أخرى] قال: كنت عند عبد الله بن مسعود وأبي موسى [الاشعري] - رضي الله تعـالى عنهمـا - فقـال له ابو موسى: أرأيت ياأبا عبد الرحمٰن إذا أجنبَ فلم يجد ماء كيف يصنع؟ [لو أن رجلا أجنب فلم يجد الماء شهرا أما كان يتيمم ويصلي؟ ح اخرى] فقال عبد الله: لايصلي حتى يجد الماء. فقال ابـو موسـى: فكيف تصنـع بقـول عمـار حين قال له النبي -ﷺ-: كان يكفيك؟ قال: ألم تر عمر لم يقنع بذلك؟ فقال أبو موسى: فدعنا من قول عمار، فكيف تصنع بهذه الآية [في سورة المائدة ﴿فلم تجدوا ماء فتيمموا صعيـدا طيبـا﴾؟[1] ح اخـرى] فمـا درى عبـد الله مايقـول، فقـال: انا لو رخصنـا لهم في هذا لأوشـك اذا برد على أحدهم الماء أن يدعه ويتيمم. [قـال الأعمش] فقلت لشقيق: فإنمـا كره عبـد الله لهـذا؟ قال: نعم. ح - ١/ ٣٧١. م - ٢/ ٤٤٨.

٨/١٨٣٤- وفي اخـرى فقـال ابـو موسى: الم تسمـع قول عمـار لعمـر

(١) النساء/ ٤٦.

[رضي الله تعالى عنهما]: بعثني رسول الله ـﷺـ في حاجة فأجنبت، فلم اجد الماء فتمرغت في الصعيد كما تمرَّغُ الدابة فذكرت ذلك للنبي ـﷺـ فقـال: انمـا يكفيك ان تصنع هكذا، فضرب بكفه ضربة على الارض ثم نفضهـا، ثم مسح بهـا ظهـر كفـه بشماله او ظهر شماله بكفه [اليمنى] ثم مسـح بهمـا وجهه؟ فقـال عبـد الله: الم تر عمـر لم يقنع بقول عمار؟ ح ١/٣٧٢ـ

تەرجەمەی ئەم دوو سێ حەدیثە بەیەکەوە:

ئەعمەش ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ: لە شەقیقم بیست فەرمووی: لە خزمـەت عەبـدوڵـڵای کوڕی مەسعـوودو ئەبـومـووسای ئەشعەریی ـ رضي الله تعالى عنهما ـ دا دانیشتبووم، ئەبومووسا ـ رضي الله تعالى عنـه ـ بە ئیبن ومـەسعـوودی وت ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ: ئەی ئەبـوعـەبـدورەحمـان خەبـەرم بدەرێ پیاوێ جونوب بووە مانگێ ئاوی دەست نەکـەوت چی ئەکـا؟: تەیـەممـوم ناکـاو نوێـژ ناکا؟ عەبدوڵڵا ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی: نوێژ ناکا تا ئاوی دەست ئەکەوێ. ئەبـومـووسـا ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ فەرمووی: ئەی چی ئەکەی لە قەولی عەممـار =کـە= بە عومـەری وت ـ رضي الله تعـالى عنهمـا ـ: پێغەمەر ـﷺـ ناردمی بۆ ئیشێ جونوب بووم، ئاوم دەست نەکەوت، وەك حەیوان چۆن ئەگەوزێ وا خۆم لە خۆڵەوە تلان، عەرزی پێغەمەرم کرد ـﷺـ، فەرمـووی: ئەوەت بۆ کافیـی بوو کە وا بکـەی: دەستی مویـارەکـی دا بە ئەرزا، لە پاشـا دەسـتـی راوەشـان کە تۆزەکـەی کەم کاتـەوە، لە پاشـا بە دەستی چەپی پشتی دەستی راستی مەسـح کرد، یا فەرمووی: بە دەستی راستی پشتی دەستی چەپی مەسح کرد،

لە پاشا دەموچاوی مەسح کرد، عەبدوڵلا - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی: نابینی کە عومەر - رضي الله تعالى عنه - بە قسەی عەممار قەناعەتی نەکرد؟ ئەبوموسا - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی: وازم لێ بێنە بۆ قسەی عەممار [یەعنی بەوە ئیستیدلال ناکەم] ئەی چی ئەکەی لە ئایەتی سوورەی مائیدە کە ئەفەرموێ: کە ئاوتان دەست نەکەوت بە گڵێکی پاك تەیەمموم بکەن؟ شەقیق ئەفەرموێ: عەبدوڵلا - رضي الله تعالى عنه - نەیزانی کە چی بڵێ بۆ تەئویلی ئایەتەکە ئەمجا فەرمووی: ئەگەر ئێمە روخصەتی خەڵق بدەین کە ئاویان دەست نەکەوت و تەیەمموم بکەن یێنن کە یەکێکیان سەرمای بوو کە بە ئاو دەزنوێژ بشوا یێ تەیەمموم ئەکا! ئەعمەش ئەڵێ: لە شەقیقم پرسیی: کە وابێ ئیبن ومەسعوود - رضي الله تعالى عنه - بۆیە حەزی نەکردوە کە خەڵق تەیەمموم بکا؟ شەقیق وتێ: بەڵێ.

لە تەیەممووما حەدیثی عیمرانی کوڕی حصەینیش هەیە کە =لە= موعجیزاتا نووسراوە. ح - ١/٣٦٦. قەسطەلانیی ئەفەرموێ: مەذهەبی عومەرو ئیبن ومەسعوود - رضي الله تعالى عنهما - ئیشکالی تیایە، نوێژ لە وەختی خۆیا فەرزە، بێ عوذر تەرکی جائیز نیە، تەیەمموم روخصەتە لە قورئاناو لە حەدیثا هەیە. ئەم روخصەتەیان چۆن بەتاڵ کردۆتەوە؟ چۆن ئەمریان کردوە بە تەرکی نوێژ؟

جوابی ئایەتی ﴿أو لامستم النساء﴾یان[1] وا مەعنا لێدراوەتەوە: مولامەسە بە مەعنا موجامەعە نیە، بە مەعنا پێستی پیاوو ژن لەیەك کەوتنە، کە وابێ تەیەمموم بۆ بێدەزنوێژە بۆ لەش پیس نیە. بۆ لەشپیس خوا ئەفەرموێ: کە جونوب بوون غوسل بکەن.

(١) النساء/٤٣. المائدة/٦.

سەتری عەورەت

١٨٣٥/١- عن ابي قلابة عن عمرو بن سلمة [رضي الله تعالى عنه]: كنا بماء ممر الناس، وكان يمر بنا الركبان فنسألهم: ما للناس؟ ما هذا الرجل؟ [أي النبي -ﷺ-] فيقولون: يزعم أن الله أرسله أوحى إليه أو أوحى الله بكذا، فكنت أحفظ ذلك الكلام، وكأنما يُغْرَىٰ [أي يلصق] في صدري وكانت العرب تَلَوَّم [تنتظر] بإسلامهم الفتح، فيقولون: اتركوه وقومه، فإنه إن ظهر عليهم فهو نبي صادق، فلما كانت وقعة أهل الفتح بادر [أسرع] كل قوم بإسلامهم وبدر [أسرع] أبي قومي بإسلامهم، فلما قدم قال: جئتكم والله من عند النبي -ﷺ- حقا، فقال: صلوا صلاة كذا في حين كذا، وصلوا كذا في حين كذا. فإذا حضرت الصلاة فليؤذن احدكم وليؤم أكثركم قرآنا، فنظروا، فلم يكن أحد أكثر قرآنا مني لِما كنت أتلقى من الركبان، فقدموني بين ايديهم وأنا ابن ست أو سبع سنين، وكانت عليَّ بردة كنت إذا سجدت تقلصت عني [إنجمعت وتكشفت] فقالت إمرأة من الحي: ألا تغطّوا عنا أست قارئكم؟ فاشتروا [لي قميصا عُمانيا. د] فقطعوا لي قميصا، فما فرحت بشيء فرحي بذلك القميص. ح - ٣٨٣/٦

تەرجەمە:

عەمری کوڕی سەلەمە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ: لەسەر ئاوێ بووین لە گوزەرگای خەڵقا، سوارە بەلامانا رائەبورد، لێمان ئەپرسین: خەڵق چی لێ قەوماوە؟ خەڵق چی لێ قەوماوە؟ ئەم پیاوە ـ یەعنی پێغەمەر -ﷺ- چیە؟ [یەعنی سوئالیان لە ئەحواڵی عەمر بۆ پێغەمەر -ﷺ- ئەکرد] ئەیانوت: ئەو پیاوە ئەفەرموێ: لە طەرەف خواوە

نێرراوم، خوا ئەوەی بە وەحی بۆ نازڵ کردوە. منیش =ئەو= وەحیەم حیفظ ئەکرد وەکوو لە سنگما بی‌چەسپێنی وام حیفظ ئەکرد. عەرەبیش بۆ ئیسلامبوونیان مونتەظیری ئەوە بوون کە پێغەمەر -ﷺ- فەتحی عەرەب بکا، ئەیانوت: لەگەڵ قەومەکەی وازیان لێ بێنن [حەرب بکەن] ئەگەر بەسەر قەومەکەیا غەڵەبەی کرد ئەوە پێغەمەرێ صادقە. کە وەقعەی ئەهلی فەتح بوو هەر قەومێ عەجەلەیان ئەکرد بۆ موسوڵمان بوون، باوکیشم بۆ ئیسلامبوونی قەومەکەی عەجەلەی کردو چوە خزمەتی، کە هاتەوە فەرمووی: لە خزمەت پێغەمەرەوە -ﷺ- هاتووم پێغەمەرێکی حەقە، فەرمووی: ئەو نوێژە لەووەختەدا بکەن، فلانە نوێژ لە فلانــە وەختا بکەن، کە وەختی نوێژ هات یەکێکتان بانگ بدا، کامتان قورئانی زۆرترە ئەوە ئیمامەتیتان بۆ بکا؛ تێفکرین لە ناو عەشیرەتەکەدا کەسی تیا نەبوو کە قورئانی لە من زۆرتر بێ؛ چونکی لەوەپێش لەو سوارانەی کە بەلامانا رائەبوردن قورئانم لەبەرکردبوو، منیان پێش خست کە نوێژیان پێ‌بکەم، منیش شەش یا حەوت ساڵ بووم، چارۆکەیێکم پێوە بوو کە سوجدەم ئەبرد هەڵەکشاو دەرەکەوتم، ژنێ لە خێڵەکەمان وتی: بۆ گەڵ و قنگی ئیمامەکەتان داناپۆشن؟ خامێکی عومانی‌یان بۆ کریم لەوە کراسێکیان بۆ بریم، ئەوەندەی بەوە دڵخۆش =بووم= بە هیچ شتێ دڵخۆش نەبووم.

ئیمامەتی منالی (ممیز)[1] دروستە.

هەرکەسێ بانگ ئەدا بیدا.

---

(١) پاك و پیس لە یەك جیابكاتەوە.

تەحصیلی عیلم سونئەتەو فەضیلەتە.
کێ قورئانی زۆرتر لەبەربێ‌و چاکی بزانێ چاك وایە ئەوە ببێ =بە= ئیمام.
جەماعەت شیعاری ئیسلامە.
سەتری عەورەت لازمە.
گەڕان و سەفەر بۆ حەق دۆزینەوە فەرزە.
کە حەقی لێ مەعلووم بوو ئیتیباعی لازمە.
تەعلیمی ڕێی حەق و تەعلیمی دین فەرزە.
نوێژ فەرزە.
فەرەح بە حودووثی نیعمەت دروستە.
پۆشینی رووت فەرزی کیفایەیە.

٢/١٨٣٦ـ جابر بن عبد الله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يحدث ان رسول الله ـﷺـ كان ينقل معهم الحجارة للكعبة وعليه إزاره، فقال له العباس عمه ـ رضي الله تعالى عنه ـ: يابن أخي لو حللت إزارك فجعلت على منكبيك دون الحجارة، قال: فحلّه فجعله على منكبيه فسقط مغشيا عليه، فما رؤي بعد ذلك عريانا. ح ـ ١/٣٨٤. م ـ ٢/٤٢٤.

٣/١٨٣٧ـ وعنه يقول: لما بنيت الكعبة ذهب النبي ـﷺـ وعباس [رضي الله تعالى عنه] ينقلان الحجارة، فقال العباس [رضي الله تعالى عنه] للنبي ـﷺـ: إجعل إزارك على عاتقك من الحجارة، ففعل فخرّ إلى الأرض، وطمحت عيناه إلى السماء، ثم قام فقال: إزاري! إزاري! فشدَّ عليه إزارُه. م ـ ٢/٤٢٤.

تەرجەمە:

ئەم حادیثـەیـە لە پێش نوبـوەتـا بوە، جابیـر لە وەختی هیجـرەتـا موسوڵمان بوە، حازری واقیعەکە نەبوە، کە وابێ حەدیثەکە مورسەلی صەحـابـی‌یـە، ئەبێ جابیـر لە پێـغـەمـەر -ﷺ-ی بیستبێ، یا لە صەحابییێکی تری بیستبێ. مورسەلی صەحابیی حوکمی مەرفووعی هەیە.

پێغەمەر -ﷺ- و حەزرەتی عەباسی مامی - رضي الله تعالى عنه - کە قورەیش بەیتیان تەعمیر کردەوە. . بەردیان ئەکێشا، عەباس - رضي الله تعالى عنه - عەرزی‌کرد: ئەی برازای خۆم پێشگیرەکەت بکردایەوەو بتخستایە سەرشانت ژێر بەردەکەوە [یەعنی بۆ تۆ رەحەتتر ئەبوو] پێغەمەر -ﷺ- وای‌کـردو کەوت و چاوی هەڵگـەرایـەوە بۆ ئاسمـان و تەشـریفی هەڵسایەوە فەرمووی: پێشگیرەکەم! پێشگیرەکەم! پێشگیرەکەیان دایەوەو گرتیەوە، لە دوای =ئەوە= قەت بە رووتیی نەبینراوە.

پێغەمەر -ﷺ- لە منالێتییەوەو لە پێش پێغەمەرێتیا لە طەرەف خواوە تەعلیم و تەربیەی ئەخلاقی گوزیدە کراوە.

[ئیبن وئیسحـاق ریـوایـەت ئەکـا کە پێغـەمـەر -ﷺ- کە لە لای حەلیمـەی سەعـدی‌یـە ئەبێ - رضي الله تعـالى عنهـا - رووت بۆوە، یەکێ لە غەیبەوە زللەییێکی لێدا لە دوای ئەوە ئیتر رووت نەبوە. یەعنی رووتبوونەوەی لە وەختی بینای بەیتا - بە عادەت - لە زەروورەت حسێب بوە، مونافاتِ لە بەینیانا نیە. وەك چۆن لەگەڵ حەرەمیا لە وەختی نوستنا بەعزێ وەقت لە بەر زەروورەتی شەرعیە رووت بۆتەوە. یەعنی بە بێ زەروورەت قەت رووت نەبۆتەوە. قسطلانی - ١/ ٣٨٥.

٤/١٨٣٨ـ عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ ﷺـ قال: لا ينظر الرجل إلى عورة (عُرية. أخرى] الرجل، ولا المرأة الى عورة [عُرية. أخرى] المرأةۥولا يفضي الرجل إلى الرجل في ثوب واحد، ولا تفضي المرأة إلى المرأة في الثوب الواحد. م ـ ٤٢٠/٢.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺـ فەرمووی: پیاو تەماشای عەورەتی پیاو نەکا، ژن تەماشای عەورەتی ژن نەکا، پیاو لەگەڵ پیاو لە یەك لیباسا نەنوێ، ژن لەگەڵ ژن لە لیباسێکا نەنوون. یەعنی بە رووتیی لەگەڵ یەکتر نەنوون.

[بە (طريق الأولى) تەماشاکردنی پیاو هی ژن، یا تەماشاکردنی ژن هی پیاو ـ بۆ غەیری ژن و مێرد حەرامە، ژن و مێرد تەماشای هەموو ئەعزای یەکتریی ئەکەن. تەماشاکردنی عەورەت و فەرجی یەکتریی بە بێ حاجەت مەکرووهە. تەماشای داخڵی فەرج مەکرووهترە، فەقەت حەرام نیە. لە بەینی مەحاریما تەماشاکردنی غەیری مابەینی ناوك و ئەژنۆێ دروستە. (قيل) غەیری ئەوەی کە =لە= وەختی ئیشکردنا دەرکەوتنی مەجبوورییە. حەرامە.

عەورەتی پیاو بۆ پیاو مابەینی ناوك و ئەژنۆیە، هی ژنیش بۆ ژن وایە. ئەژنۆو ناوك لە قەولی ئەصەحا داخڵی عەورەت نین. لای قەولێ هەردوکیان عەورەتن، لای قەولێ ناوك عەورەتە ئەژنۆ عەورەت نیە. لە بەینی نامەحرەما تەماشاکردنی هەموو ئەجزای بەدەنیان بۆ یەکتریی حەرامە، بە شەهوەت بێ یا بێ شەهوەت بێ. تەماشاکردنی ئەمرەدی

جوان بە شەهوەت یا بە بێ شەهوەت حەرامە، لە فیتنە ترس ببێ یا نەبێ مەذهەبی موختاری شافیعیی‌و فوحوولی عولەما وایە.

لە حینی حاجەتا وەك: موعامەلە، شەهادەت، تەعلیم و تەعەللوم، تەداویــی... بە بێ شەهــوەت دروســتــە. نەظــەر حەرام بێ دەست لێـدانیش بە طەریقی ئەولا حەرامـەو بەشیـددەتتـرە. لە حەمـاما گەلێ خەڵق بەوە موبتەلان. بە ئەحسەنی طەریق نەهی =لێ= کردنی فەرزە. کەشفی عەورەت بە بێ حاجەت لە خەڵوەتا کە ئینسان نەیبینێ (عند الأصح) حەرامە (عند البعض) مەکرووهە. تەفصیلاتی لە کتێبی شەرعایە. نووي] ٢/٤٢١.

٥/١٨٣٩ـ عن المسور بن مخرمة [رضي الله تعالى عنهما] قال: أقبلت بحجر أحمله ثقيل، وعليَّ إزار خفيف، قال: فانحل إزاري ومعي الحجر لم أستطـع أن أمنعـه حتى بلغت به إلى موضعـه، فقـال رسول الله ـﷺـ: إرجع إلى ثوبك فخذه، ولا تمشوا عُراة. مـ ٢/٤٢٤.

تەرجەمە:

میسوەری کوڕی مەخرومە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ: [لــە وەختی بینـای مەسجیـدی نەبـەوییـا ـ عليـه الصـلاة والسـلام ـ] بەردێکی گرانم هەڵگرتبو، پێشگیرێکی خەفیفم بوو کرایەوە، بەردەکەم پێ‌بوو بۆم نەکرا نەیێڵم بکرێتەوە تا گەییمە ئەو جێیەی کە بەردەکەی لێ دائـەنـرێ. پێغـەمـەر ـﷺـ فەرمووی: بگەڕێرەوە بۆ لیباسەکەت هەڵی بگرە بە رووتیی مەگەڕێن.

بە رووتیی گەڕان حەرامە. نەهیەکەی بۆ تەحریمە.

٦/١٨٤٠ـ عن عبـد الله بن جعفـر [رضي الله تعـالى عنهمـا] أردفني

رسول الله -ﷺ- ذات ليلة خلفه، فأسرَّ إلي حديثا لا أحدث به أحدا من الناس، وكان أحب ما استتر به رسول الله -ﷺ- لحاجته هدف [جێی بەرز کە لە پەنایا بۆ حاجەت دابنیشێ] أو حائش نخل، قال ابن أسماء في حديثه يعني حائط نخل. م - ٢/٤٢٥.

تەرجەمە:

عەبدوڵڵای کوڕی جەعفەری برای ئیمامی عەلی -رضي الله تعالى عنهم - ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- شەوێ سواری پاشکۆی خۆیی کردم قسەیێکی سیرڕیی پێ فەرمووم لای هیچ کەسێ نایڵێم. پێغەمەر -ﷺ- لە وەختی قەزای حاجەتا ئەوی زۆر حەزی ئەکرد کە لە پەنایا قەضای حاجەت بکاو خۆی لە خەڵق سەتر بکا ئەرزێکی بەرز بوو، یا دیواری باغی خورما بوو. ئەم دوانە میثاڵن هەرچی شتێك شەخسی ئینسان لە خەڵق ون بکا وایە.

کەتمی سیر واجبە، بێ ڕەزای صاحیبی ئیفشای دروست نیە.

لە وەختی قەضای حاجەتا خۆداپۆشین بە تەواویی سوننەتی موئەککەدەیە. داپۆشینی عەورەتی فەرزە. (كما مرّ).

١٨٤١/٧- عن سهل [رضي الله تعالى عنه] قال: كان رجال يصلون مع النبي -ﷺ- عاقدي أُزْرهم على أعناقهم كهيئة الصبيان [وفي م - ٣/٨٥: من ضيق الأُزْر خلف النبي -ﷺ- فقال قائل: يا معشر النساء لا ترفعن رؤسكن حتى يرفع الرجال: لە بەر تەنگی کراسەکەیان - کراسەکەیان لە ملیان ئەبەست، یەکێ وتی: ئەی جەماعەتی ژنان سەر هەڵمەبرن تا پیاوان سەر هەڵئەبرن].

وقال [أي النبي -ﷺ-] للنساء: لا ترفعن رؤسكن حتى يستوي

الرجال جلوسا [وفي حديث أسماء بنت أبي بكر - رضي الله تعالى عنهما - المروي عند أحمد وأبي داود بلفظ: فلا ترفع رأسها حتى يرفع الرجال رؤسهم كراهة أن يرين عورات الرجال. قسطلاني] ح - ١/٣٨٣. م - ٣/٨٥.

تەرجەمە:

سەهلی کوڕی سەعدی ساعیدیی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: بەعزێ پیاو لە خزمەت پێغەمەرا -ﷺ- نوێژیان ئەکرد، وەك منالْ کراسەکانیان لە ملیان بەستبوو، پێغەمەر -ﷺ- یا یەکێکی تر بە ئەمری ئەو فەرمووی: تا پیاوان سەر لە سوجدە هەڵنەبڕن ژنان سەر لە سوجدە هەڵنەبڕن مەبادا عەورەتی پیاوەکان ببینن.

علاج واقعه قبل از وقوع بايد كرد[1]

کە ترسی مەحذووری ببێ سوننەتە لە پێشەوە نەهی بکرێ لەوەی کە ئەبێ بە سەبەبی ئەو مەحذوورە.

٨/١٨٤٢- عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال: رأيت سبعين من أصحاب الصفة ما منهم رجل عليه رداء، إما إزار وإما كساء، قد ربطوا في أعناقهم، فمنها مايبلغ نصف الساقين، ومنها مايبلغ الكعبين فيجمعه بيده كراهية أن ترى عورته. ح - ١/٤٢٨.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: لە ئەصحابی

(١) کارەسات پێش ڕوودانی دەبێ چارەسەر بکرێت.

(صفة)[1] حەفتا کەسم دی هیچ پیاوێکیان کەواییکی ئاودامانیان لەبەرا نەبــوو، یا پێشگیــرێکی بوو یا کراسێکی بوو، لە ملیــا گرێی‌دابــوو، بەعزێکیان تا نیوەی قاچی بوو، بەعزێکیان تا قولەپێی بوو، بە دەست کۆی ئەکردەوە مەبادا [لە نوێژا] عەورەتی ببینرێ.

٩/١٨٤٣ـ عن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ أنه قال: نهى رسول الله ـﷺـ عن اشتمال الصماء، وأن يحتبي الرجل في ثوب واحد ليس على فرجه منه شيء. ح ـ ١/٣٨٧. م ـ ٨/٤١١. د، ن، جه. لكن عن جابر مع أشياء أخرى.

تەرجەمە:

ئەبوسەعیدی خدریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ نەهی کردوە لەوە کە ئینسان خۆی وا لە لیباسەوە بپێچێ رێی نەبێ دەستی لێ دەرێنێ، نەهیشی لەوە کردوە کە پیاو لە دانیشتنا ئەژنــۆی هەڵنێ لە تەنهــا لیبــاسێکــا کە لەو لیبــاسەدا شتێکی لەســەر عەورەتی نەبێ.

١٠/١٨٤٤ـ أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال: بعثني أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] في تلك الحجة [التي حجها أبو بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بالناس] في مؤذنين يوم النحر نؤذن بمنى: أن لا يحج بعد العام مشرك، ولا يطوف بالبيت عريان [مرسل معلق] قال حميد بن عبد الرحمن [بن عوف]: ثم أردف رسول الله ـﷺـ عليا [رضي الله تعالى عنه] فأمره أن يؤذن ببراءة. قال أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه ـ معلق

(١) صفة: سەکۆ، مەبەست لە ئەصحابی صوففە ئەو موسوڵمانانەیە کە ماڵ و شوێنی تایبەتی خۆیان نەبوو.

ايضا] فأذن معنا علي [رضي الله تعالى عنه] في أهل منى يوم النحر: أن لا يحج بعد العام مشرك، ولا يطوف بالبيت عريان. ح - ١/٣٨٧. م - ٦/٤٧. د، ن، ليس فيه المعلقان. ح - ٧/١٣٧، ١٣٦. أخرجه المؤلف أيضا في الجزية، والمغازي، والحج، والتفسير.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: لەو ساڵەدا کە حەزرەتی ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنه - حەجی بە خەڵق کرد لەگەڵ چەند موئەذینێکا لە ڕۆژی نەحرا ناردمی کە لە مینادا بانگ بدەین بە ناو خەڵقا کە: لەم ساڵ بەدواوە هیچ موشریکێ حەج نەکا، هیچ کەس بە ڕووتیی طەوافی بەیت نەکا.

حەمیدی کوڕی عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: لە پاشا پێغەمەر ﷺ حەزرەتی عەلی لە دوای حەزرەتی ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنهما - نارد کە: ئیعلان بکا بە بەرائەت. ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: لەگەڵ ئێمە حەزرەتی عەلیش - رضي الله تعالى عنه - لە ناو ئەهلی مینادا لە ڕۆژی نەحرا بانگی دا کە: لەم ساڵ بەدواوە هیچ موشریکێك حەج ناکا، هیچ کەس بە ڕووتیی طەوافی بەیت ناکا.

١١/١٨٤٥- عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قال: كانت المرأة تطوف بالبيت وهي عريانة فتقول: من يعيرني تطوافا؟ تجعله على فرجها. وتقول:

اليوم يبدو بعضه أو كلُّه ... فما بدا منه فلا أحلُّه

فنزلت هذه الآية: ﴿خذوا زينتكم عند كل مسجد﴾[1] م - ١٠/٤٧٧.

تەرجەمە:

ئیبن وعـەبـاس ـ رضي الله تعـالى عنـە ـ ئەفـەرموێ: [لە ئەییامی جاهیلیەتا، تا زەمانی ئەم ئایەتەی دائیر بە مەنعی رووت لە طەوافی بەیت] ژنـان بە رووتیی طەوافیـان ئەكـرد، ئەیـانـوت: كێ لیبـاسێكی طەوافم ئەداتێ طەوافێكی پێوە بكەم؟ بیخاتە سەر فەرجی، ئەیشی‌وت: ئیمـرۆ بەعـزێ یا هەمـووی دەركـەوتـوە ئابڕووی، ئەوی لێی دەركەوتوە حەڵاڵم نەكردوە.

[لە زەمانی جاهیلیەتا ژنان بە رووتیی طەوافیان ئەكرد، جلەكانیان فڕێ ئەدا هەڵیان نەئەگرتەوە، خەڵق بە پێ ئەیان شێلا تا ئەڕزی، كە نووری ئیسلام هات خوا ئەمری كرد بە سەتری عەورەت. نووي].

١٢/١٨٤٦ـ عن محمد بن المنكدر قال: دخلت علي جابر بن عبد الله [رضي الله تعـالى عنهمـا] وهـو يصلي في ثوب ملتحفـا به ورداؤه موضوع [على المِشجَب: ما يوضع عليه الثوب] فلما انصرف قلنا: يا أبا عبد الله تصلي ورداؤك موضوع؟ قال: نعم أحببت أن يراني الجهال مثلكم. رأيت النبي -ﷺ- يصلي كذا. ح - ١/٣٨٨.

تەرجەمە:

محەمەدی كوڕی مونكەدیر ئەفەرموێ: چوومە لای جابیری كوڕی عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لە تەنها لیباسێكا نوێژ ی ئەكرد، جلەكەی لە خۆیەوە پێچابوو، ریداكەی لەسەر ئەرز یا لە سەر ئەوە كە

---

(١) الأعراف/٣١.

جلی بەسەرا ئەدرێ. . دانرابوو کە لێ‌بۆوە عەرزمان کرد وتمان: نوێژەکەیت و ریداکەت دانراوە؟ فەرمووی: بەڵێ حەزم کرد کە جاهێڵی وەکوو ئێوە بمبینن [یەعنی تا تێ‌بگەن کە تەنها سەتری عەورەت کافیە] پێغەمەرم -ﷺ- دی وای نوێژ ئەکرد.

١٨٤٧/١٣- یروی عن [ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - وصله أحمد والترمذي بسند فيه أبو يحيى القتات، وهو ضعيف. وعن جَرْهَد - رضي الله تعالى عنه - وصله في الموطأ وحسنه الترمذي، وصححه ابن حبان. عن محمد بن جحش - رضي الله تعالى عنه - ابن عبد الله بن جحش، ابن أخي أم المؤمنين زينب - رضي الله تعالى عنهم - وصله البخاري في تأريخه، وأحمد والحاكم] عن النبي -ﷺ-: الفخذ عورة. وقال أنس - رضي الله تعالى عنه -: حسر النبي -ﷺ- عن فخذه. وحديث أنس أسند [أقوى وأحسن مما قبله] وحديث جَرْهد أحوط حتى يخرج من اختلافهم ح - ٣٨٨/١.

تەرجەمە:

ئیبن وعەباس و، جەرهەدو، محەمەدی کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی جەحش ئەفەرمون: پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: ران عەورەتە. ئەنەس - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- رانی خۆی دەرخست [كما مر في غزوة خيبر] یەعنی ران عەورەت نیە. حەدیثی ئەنەس بە قووەتترە، حەدیثی جەرهەدو رەفیقەکانی ئیحتیاطی زیاتر تیایە. بۆیەکم وا وت تا لە ئیختیلافی عولەما نەجات ببێ.

لای جومهووری تابیعین و ئەبوحەنیفەو ئەصەحی ئەقوالی شافیعیی و

مالیك و ئەحمەدو، لای ئەبویوسف و محەمەد (فخذ)[1] عەورەتە، لای ئیبن وئـەبی ذیئب و داوودو، ریـوایـەتێکی ئەحمـەدو، ئیصطـەخـری لە شافیعیی‌و، ئیبن وحەزم عەورەت نیە. (محلى) ئەفەرموێ: ئەگەر ران عەورەت بوایە خوا کەشفی رانی پێغەمەری -ﷺ- نەئەکرد کە موطەهەرەو مەعصوومە لە گوناە، نە ئەنەس نە غەیری ئەنەس نەیەدی، یەعنی کە وابێ راجیح ئەوەیە کە عەورەت نەبێ. ئەبومووسای ئەشعەریی ـ رضي الله تعـالى عنــه ـ کە دەرگـاوانیی پێغـەمـەر ئەکـا -ﷺ- (کمـا مر في المعجزات) ئەفـەرمـوێ: کە ئیمـامی عوثمـان ـ رضي الله تعـالى عنه ـ تەشریفی هاتە باغەکەی، پێغەمەری تیا بوو -ﷺ- پێغەمەر -ﷺ- لای ئەبوبەکرو عومەر رانی رووت بوو، کە چاوی کەوت بە ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ رانی داپۆشی.

یەعنی ئەگەر عەورەت بوایە لای ئیمامەینی هودا[2] ـ رضي الله تعالى عنهما ـ رانی خۆی دەرنەئەخست و دای نەئەهێشتە ناو بیرەکەوە بۆ ئیـمـامی عوثمــان ـ رضي الله تعــالى عنــه ـ لە جوابی حەزرەتی عایشەدا ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەوەندەی فەرموو: حەیا نەکەم لە یەکێ کە مەلائیکە حەیای لێ ئەکا؟ موقابەلەی کرد بەو صیفەتە جەمیلە کە لەوا بوە.

سەلەمەی کوڕی ئەکـوەع ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ ئەفـەرمـوێ: عەرزم کرد: (یـارسـول الله) من پیـاوێکم راو ئەکـەم دروستـە لە تەنهـا

(١) (فخذ): ران.

(٢) مەبەستی ئەبوبەکرو عومەرە ـ خ ـ.

لیباسێکا نوێژ بکەم؟[1] بەرۆکت دابخە =با= بە بەردێکیش بێ (في إسناده نظر). ح ـ ١/٣٧١؟

١٨٤٨/١٤ـ عن عمر بن أبي سلمة [رضي الله تعالى عنهما] أن النبي ـﷺـ صلى [في بيت أم سلمة ـ رضي الله تعالى عنها. أخرى] في ثوب واحد قد خالف بين طرفيه [واضعا طرفيه على عاتقيه. اخرى] ح ـ ١/٣٨٠، ٣٨١. م ـ ٣/١٧٠، ١٧١.

تەرجەمە:

. پێغەمەر ـﷺـ لە ماڵی ئومم وسەلەمەی حەرەمیا ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە تەنها جلێکا نوێژ ی ئەکرد داوێ[2] راستی دابوو بەسەر شانی چەپیا هی چەپی بەسەر شانی راستیا (التحاف، اشتمال، اختلاف)[3] مەعنایان یەکێکە.

١٨٤٩/١٥ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال: [إن سائلا سأل. أخرى. خ ـ ١/٣٨٢. م ـ ٣/١٧٠] قام رجل إلى رسول الله فسأله عن الصلاة. في الثوب الواحد. فقال: أوكلكم يجد ثوبين؟ [أو لكلكم ثوبان؟ ح ـ أخرى ـ ١/٣٨٢. م ـ ٣/١٧٠]

ثم سأل رجل عمر [رضي الله تعالى عنه] فقال: إذا وسع الله فأوسعوا؛ جمع رجل عليه ثيابه. صلى رجل في إزار ورداء. (٢) في إزار وقميص. (٣) في إزار وقباء. (٤) في سراويل ورداء. (٥) في

(١) لێرەدا کەوتنێك هەیە، زۆریش گەڕام بۆ ئەم ریوایەتە نەمدۆزیەوە رەنگە کەوتنەکە ئاوا بێت: (پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: بەرۆکت. . .).

(٢) داوێ: نازانم ـ ئەگەر هەڵە نەبێ ـ مانای چیە. لە شوێنی (لایەکدا)یە.

(٣) هەرسێکیان خۆپێچانەوە دەگەیەنن.

سراويل وقميص. (٦) في سراويل وقباء. (٧) في تُبَّان وقباء. (٨) في تبان وقميص. [قال أبو هريرة] وأحسبه قال: في تبان ورداء. ح - ٣٨٥/١.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پیاوێ هەڵسا بۆ خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەرزیکرد؛ لێی پرسی لە نوێژکردن لە تەنها لیباسێکا [دروستە یا دروست نیە؟] پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: بۆ هەمووتان دوو لیباستان دەست[1] هەیە [تا لە دوانا نوێژ بکەن]؟! لە دوای ئەوە پیاوێ لە ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ی پرسی: فەرمووی: کە خوا ـ عزوجل ـ بۆی زۆرکردن ئێوەیش زۆری لەبەرکەن. پیاوێ بێنێ هەموو جلەکانی لەسەر خۆی کۆ بکاتەوە [هەمووی لەبەرکا]

(١) پیاوێ لە پێشگیرێك و لە کۆڵگیرێکا نوێژ بکا.

(٢) یەکێ لە پێشگیرێك و کراسێکا.

(٣) لە پێشگیرێك و کەواییکا.

(٤) لە دەرپێیێکاو بەرماڵێکا.

(٥) لە دەرپێیێك و کراسێکا.

(٦) لە دەرپێیێك و کەوایێکا.

(٧) لە کورتەدەرپێیێك و کەواییکا.

(٨) لە کورتە دەرپێیێك و کراسێکا.

ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ: ظەنم وایە کە عومەر ـ رضي الله تعالى

(١) رەنگە هەڵە بێ و (دوو دەست لیباستان...) راست بێ.

عنهما - فەرمووی: لە کورتە دەرپێیێك و بەرماڵێکا.

(تبان=توببان): دەرپێی کورتە وەك دەرپێی دەباغکەر، وەك دەرپێی زۆرخانە کە تەنها سەتری فەرج ئەکا.

پێغەمەر -ﷺ- لە جوابی پرسکەرەکەدا بە ئیستیفهامی ئینکاریی فەرمووی، دیارە کە دروستە لە لیباسێکا نوێژکردن، بۆ ئێوە هەمووتان دوو لیباستان هەیە کە لە نوێژا هەردووکی لەبەرکەن؟ یەعنی نیتانە.

ئیمامی عومەریش - رضي الله تعالى عنه - ئیضاحی کردووە تەفصیلاتی تیاداوە، یەعنی نەتان بوو لە لیباسێکا، بووتان لە هەموویا، ئەگەر هەوەستان بێنێ، نیهایەت سەتری عەورەت شەرتە.

لە لیباسێکا نوێژکردن مەذهەبی جومهووری صەحابەو، ئیبن وعەبباس و، عەلیو، موعاویە.....و ئەنەس و، خالیدی سەیفوڵلاو، ئەبوهورەیرەو، عائیشەو، ئومم وهانیىء - رضي الله تعالى عنهم -..... لە تابیعینیش مەذهەبی حەسەنی بەصریيو، ئیبن وسیرین و، سەعیدی بنی موسەییب و، شەعبییو، عەطاو ئەبو حەنیفە. لە فوقەهایش مەذهەبی ئەبویوسف و، محەممەدو، شافیعییو، مالیك و ئەحمەدو ئیسحاقە - رحمهم الله تعالى -

١٦/ ١٨٥٠- **عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال: قال رسول الله -ﷺ-: لا يصلي أحدكم في الثوب الواحد ليس على عاتقيه شيء. ح - ٣٨٢/١.**

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: هیچ کەسێ لە ئێوە لە تەنها لیباسێکا نوێژ نەکا مەگەر لەو لیباسە سووچێکی بەسەر هەردوو شانیەوە بێ.

١٧/١٨٥١ـ عن جابـر قال: حدثني أبـو سعيـد الخـدري [رضي الله تعـالى عنـه] أنـه دخـل على النبي ـﷺـ قال: فرأيتـه يصلي على حصير يسجد عليه، قال: ورأيته يصلي في ثوب واحد متوشحا به. م ـ ١٧٣/٣.

تەرجەمە:

ئەبوسەعیدی خدریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: چوومە خزمەت پێغەمەر ـﷺـ لەسەر حەسیرێ نوێژی ئەکردو سوجدەی لەسەر ئەبرد. لە تەنها لیباسێکا نوێژی ئەکرد، لکاولکی کردبوو دابوویەوە بە سەر شانی موبارەکیا.

[ئـەوەنـدە لە ئەحـادیثی سەتـری عەورەت کافیـە، ئەوانی تریشی مەثالیان هەر وایە، لە مەعنادا هیچ فەرقیان نیە].

إستقبال القبلة والمساجد والسترة(١)

فيه الآيات في (البقرة، وآل عمران، والمائدة، والحج.)

١/١٨٥٢ـ عن البراء بن عازب [رضي الله تعالى عنهما] أن النبي ـﷺـ كان أول ما قدم المـديـنـة نزل على أجـداده، أو قال: على أخـوالـه من الأنصـار، وأنـه صلى قبل بيت المُقدَّس [أو المقدِس كالمرجع] ستة عشر شهـرا أو سبعـة عشـر شهـرا، وكان يعجبه أن تكون قبلته قبل البيت، وأنه صلى أولى صلاة صلاهـا [متـوجها إلى الكعبة] صلاة العصر، وصلى معه قوم، فخـرج رجـل ممن صلى معه فمرّ على أهل مسجد [من بني حارثة، ويعـرف الآن بمسجـد القبلتين] وهم راكعـون، فقـال: أشهـد بالله لقـد

(١) رووکردنەقیبلەو، ئادابی مزگەوت و، بەرنوێژ...

صليت مع رسول الله -ﷺ- قبل مكة، فداروا كما هم قبلِ البيت، وكانت اليهود قد أعجبهم إذ كان يصلي قبل بيت المَقْدِس وأهلُ الكتاب، فلما ولّى وجهه قبل البيت أنكروا ذلك.

وعنه في حديثه هذا أنه مات على القبلة [المنسوخة] قبل أن تحول رجال، وقتلوا فلم ندر مانقول فيهم، فأنزل الله - تعالى -: ﴿وما كان الله ليضيع إيمانكم﴾(١) ح - ١/١٢٣. م - ٣/١٨١. ن، ت، جه.

٢/١٨٥٣ - وعنه في أخرى: =كان رسول الله -ﷺ- صلى نحو بيت المقدس ستة عشر شهرا، أو سبعة عشر= شهرا. وكان رسول الله -ﷺ- يحب أن يوجه إلى الكعبة، فأنزل الله - عزوجل -: ﴿قد نرى تقلب وجهك في السماء﴾(٢) فتوجه نحو الكعبة، وقال السفهاء من الناس - وهم اليهود -: ﴿ما ولّاهم عن قبلتهم التي كانوا عليها؟ قل: لله المشرق والمغرب، يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم﴾(٣) فصلى مع النبي -ﷺ- رجل [عباد بن بشر - رضي الله تعالى عنه -] ثم خرج بعد ما صلى فمر على قوم من الأنصار في صلاة العصر نحو بيت المقدس فقال: هو يشهد أنه صلى مع رسول الله -ﷺ- وأنه توجه نحو الكعبة، فتحرف القوم حتى توجهوا نحو الكعبة. ح - ١/٤٠٦. م - ٣/١٨١-١٨٣. ت، ن، جه.

٣/١٨٥٤ - عن عبد الله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] قال: بينا الناس بقباء في صلاة الصبح إذ جاءهم آتٍ فقال: إن رسول لله -ﷺ- قد أنزل عليه الليلة قرآن، وقد أمر أن يستقبل الكعبة فاستقبلوها. وكانت وجوههم

(١) البقرة/ ١٤٣.
(٢) البقرة/ ١٤٤.
(٣) البقرة/ ١٤٢.

الى الشام، فاستداروا إلى الكعبة. ح ـ ١/٤٠٩، م ـ ٣/١٨٣. ن.

تەرجەمەكانیان:

١ ـ بەراء ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە ئەوەڵەوە كە تەشریفی هاتە مەدینە میوانی ماڵی ئەجدادی، یا فەرمووی: میوانی خاڵووانی بو لە ئەنصار. پێغەمەر ـ ﷺ ـ شانزە یا حەڤدە مانگ بەرەورووی (بیت المقدس) نوێژی كرد، حەزی ئەكرد كە قیبلەی بەرەو بەیت بێت، ئەووەڵ نوێژێ كە بەرەو بەیت كردی نوێژی عەصر بوو، لە خزمەتیا قەومێ نوێژیان =كرد= یەكێ لەوانەی كە نوێژی عەصری لە خزمەتیا كردبوو [كە عوببادی كوڕی بیشر، یا عوببادی كوڕی نەهیكە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] بە لای مزگەوتی [بەنیحاریثەدا، كە مەشهوورە بە مزگەوتی دوو قیبلە] رابورد لە روكووعا بوون، ئەو پیاوە فەرمووی: بە خوا شەهادەت ئەدەم كە لە خزمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ نوێژم بەرەو مەككە كرد. هەموو هەر بەو هەیئەتە وەرگەڕان بۆ بەرەو بەیت. یەهوودو ئەهلی كیتاب پێیان خۆش بوو كە پێغەمەر ـ ﷺ ـ بەرەو (بیت المقدس) نوێژی ئەكرد، كە پێغەمەر ـ ﷺ ـ رووی وەرگێرایە بەیت ئینكاری ئەوەیان كرد.

٢ ـ هەر لەم حەدیثەدا ئەفەرموێ: لە پێش تەحویلی قیبلەدا گەلێ ئینسان وەفاتیان كردبوو، شەهیدكرابوون، نەمانزانی دەرحەق ئەوانە بڵێین چی؟ ئەو نوێژانەی (بیت المقدس)[١] دروست بوە یا نەبوە؟

(١) واتە ئەو نوێژانەی كە بەرەو قودس كردوویانن.

خوا - عزوجل - ئەم ئایەتەی سوورەتی بەقەرەی نازڵ فەرموو کە مەعنــای وایــە: نەبــوە کە خوا نوێــژی بەرەو (بیت المقــدس)تــان بەضایع بدا.

٣- لە ریوایەتێکی تری بەرادا - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- حەزی ئەکرد کە لە نوێژا روو بکاتە کەعبە، خوا - عزوجــل - ئەم ئایــەتی بەقــەرەی نازڵ فەرمــوو کە مەعنــای وایــە: چاومان لێیە کە روو بۆ ئاسمان ئەگێری [بۆ تەحویلی قیبلە] پێغەمەر -ﷺ- [کەئیزن درا] رووی کردە کەعبە سوفەهای ناس، کە جوولەکەن، وتیان: چی ئەوانی وەرگێرا لەو قیبلەیەی کە لە سەری بوون؟ ئەی محەمەد پێیان بڵێ: مەشریق و مەغریب موڵکی خوایە، مەقصوود لە نوێــژا رووکــردنــە مەشــریق و مەغریب نیە، مەقصوود ئیمتیثالی ئەمــری خوایــە، خوا ئەوی ئیــرادەی بکــا هیــدایــەتی ئەدا بۆ رێی راست. پیــاوێ کە عوببــادی کوڕی بیشــر یا عوببــادی =کــوڕی= نەهیکــە - رضي الله تعــالی عنهمــا - لە خزمــەت پێغــەمەرا -ﷺ- نوێــژی [نیــوەڕۆی] کرد، لە دوای ئەمــە کە نوێــژی کرد بە لای قەومێ لە ئەنصــارا رابــورد لە نوێــژی عەصــرا بوون، روویــان لە (بیت المقدس) بوو، فەرمووی: شەهادەت ئەدا کە لە خزمەت پێغەمەرا -ﷺ- نوێژی کرد، پێغەمەر -ﷺ- رووی کردبوە کەعبە.. قەومەکە وەرگەڕان تا روویان کردە کەعبە.

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر - رضي الله تعالى عنهما - فەرمووی: لە وەختێکا کە خەڵق لە قوبا لە نوێژی صبحەینێدا بوون پیاوێ هات، کە

عوبادی کوڕی بیشرە، فەرمووی: پێغەمەر -ﷺ- ئیمشەو قورئانێکی بۆ نازڵ بوە، ئەمـری پێ کـراوە کە روو بکـاتـە کەعبـە، هەمـوو روویـان تێکرد، روویان لە شام بوو وەرگەڕان بۆ کەعبە: [ئیمام چوو بۆ صەفی دواوە، پیـاو لە پشت ئەوەوە، ژنـانیش بۆ صەفی پێشـوو، کە لە پێشـا پێشوو بوو ئێستە بوو بە دوایی لە پشت پیاوانەوە وەستان.]

[بەم هەموو ئیشە نوێژیان بەتاڵ نەبوّتەوە، لە بەر ضەروورەت بوو، یا بە مەنگاویی بە فاصیلە].

خەبەری (واحد) حوججەتە.

(بعـد العلم) ئیمتیثـالی ناسیـخ لازمـە. تا پێی نەگـا لازم نیـە، عەمەلی پێش عیلمی بەتاڵ نیە.

ئەم سێ حەدیثە لە هەرسێکیانا موخبیری ناسیخەکە هەر یەك پیاو بوە. لە حەدیثی ئەووەڵا ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- لە نوێژی عەصرا رووی‌کردە (بیت الحرام) دوای عەصر ئەو پیاوە چوە مەسجیدی بەنی حاریثە.

لە حەدیثی دوەما عوباد لە نوێژی نیوەڕۆدا لە خدمەت پێغەمەرا -ﷺ- نوێژی کرد، لە نوێژی عەصرا چوو بۆ ئەو مزگەوتی ئەنصارە.

لە ریوایەتی ئیبن وعومەرا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لە نوێژی صبحەینێدا عوباد چوو بۆ قوبا کە مەسجیدی بەنی عەمرە..

هەر سێ ریوایەتەکە صەحیحە؛ چونکی مەسجیدی بەنی‌حاریثە لە مەدینەوە نزیکە، دوای نوێژی نیوەڕۆ عوباد گەییوە بە نوێژی عەصریاناو خەبەری داونێ، لە نوێژی عەصرا ئەمان وەرگەڕاون، لەوێ تەشریفی چۆوە بۆ مزگـەوتی قوبا لە نوێـژی سبەینێیانا وخەبـەری داونێ،

مەسجیدی دوو قیبلە مەسجیدی بەنی حاریثەیە مەسجیدی قوبا نیە.

ئەوەی ماوە کە نوێــژی عەصــر تەحــویـلی قیبلە بوە وەك حەدیثی ئەووەڵ، یا نوێژی نیوەڕۆ تەحویلی بوە وەك حەدیثی دوەم؟ نەوەویی - رحمه الله - هیچ قسەی لەمانە نەفەرموە؛ چونکی لە ریوایەتی موسلیما کەلیمەی عەصر نیە، تەنها لە حەدیثی ئیبن وعومەرا - رضي الله تعالى عنهما - لەفظی (غەدات) هەیە.

قەسطەلانیی ئەفەرموێ: لە طەبەقاتی ئیبن وسەعدایە کە: پێغەمەر -ﷺ- دوو رکات نوێژی نیوەڕۆی لە مزگەوتی نەبەوییا بە خەڵق کرد، لە پاشـا ئەمـری پێ‌کـرا کە روو بکـاتـە (مسجـد الحـرام) پێغـەمەر -ﷺ- وەرگەڕاو خەڵقیش لە خزمەتیا وەرگەڕان.

(ویقـال):[1] پێغـەمـەر -ﷺ- زیـارەتی ئومم وبیشـری کوڕی بەرای کوڕی مەعــروری کرد لە بەنی سـەلـەمـەدا. ئومم وبیشـر - رضي الله تعــالى عنهــا - طەعـامێکی بۆ دروست کرد نیـوەڕۆ داهـات پێغـەمـەر -ﷺ- دوو رکـات نوێـژی بە ئەصحـابی کیـرامی کرد، ئەمـری پێ‌کراو رووی کردە کەعبە بۆ طەرەفی (میزاب) =بۆیە= پێی ئەڵێن: مەسجیدی دووقیبلە.

ئیبن وسەعد ئەفەرموێ: کە واقیدیی فەرمووی: ئەمە لە لای ئێمە جێگیرترە.

وەلحاصڵ ئەوی بۆ ئێمە لازمە =ئەوەیە= کە ئێستە رووی تێ‌کەین. کەی تەحویلی بووبێ؛ عەصر بێ یا نیوەڕۆ بێ؟ مەطلووب نیە.

---

(١) گوتراوە، یا ریوایەت کراوە.

ئیحتیمالیشی هەیە بەراء کە ئەفەرموێ: ئەووەڵ نوێژێ کە پێغەمەر ـﷺـ لەو نوێژەدا رووی کردبێتە کەعبە نوێژی عەصر بوو. . مورادی وابێ ئەووەڵ نوێـژێ کە هەر لە ئەووەڵـیـەوە تا ئاخـری تەوەجـوهی تیـاکـردبێتـە کەعبـە نوێـژی عەصر بوو، لە نوێژی نیوەڕۆدا نیوەی بەرەو (بیت المقـدس)و نیـوەی بەرەو کەعبـە کردوە، عوبـاد لە دوای نوێـژی عەصر تەشریفی چوویێ بۆو بەنی‌حاریثەو بەنی عەمر.

١٩٤١/٤/٦

رجـام لە مەلا عەبـدوسـەلام (سلمـە الله) وایـە کە ئەم میقـدارەی وەرگـرت مونتـەظیـر نەبێ تا ئەیخـوێنێتەوە، دەزبەجێ جوابی گەییشتنی بنووسێ تا دڵ ڕەحەت ببم چونکی وەختەکەی خراپە (والسلام).

٤/١٨٥٥ـ عن میمون بن سیاه، عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنـه] قال: قال رسـول الله ـﷺـ: من صلى صلاتنـا، واستقبـل قبلتنا، وأكل ذبيحتنا فذلك المسلم الذي له ذمة الله وذمة رسوله فلا تخفروا الله في ذمته. ح ـ ١/١/٤٠. ن. له ما للمسلم وعليه ما على المسلم. أخرى عنه. خ.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: هەرکەسێ نوێژی ئێمە بکاو، روو بکاتە قیبلەی ئێمە لە نوێژاو، ئەو حەیوانەی ئێمە سەری ئەبرین بخوا ئەوە موسوڵمانێکە کە لە ئەمانی خواو رەسوولی خوادایە، ئەمانی خواو ئەمانی رەسـوولی خوا هەڵمـەوەشێنن. لە ریـوایـەتـەکـەی ترا ئەفـەرمـوێ: ئەو فائیـدەی بۆ موسـوڵمـانی تر هەیـە بۆ ئەویش هەیـە، ئەو زەرەرەی بۆ موسوڵمانی تر هەیە بۆ ئەویش هەیە. یەعنی مەڵێن ئەوە موناقیقە بە ریبیا

وا ئەکا.

ئەم حەدیثە دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمە کە ئیستیقبالی قیبلە فەرزە.

دخول الكعبة والصلاة فيها[1]

١٨٥٦/٥- مجاهد قال: أُتي ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] فقيل له: هذا رسول الله -ﷺ- دخل الكعبة. فقال ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] فأقبلت والنبي -ﷺ- قد خرج، وأجد بلالا قائما بين البابين [أي مصراعي الباب؛ لأن البيت يومئذ لم يكن له إلا باب] فسألت بلالا فقلت: أصلّى النبي -ﷺ- في الكعبة؟ قال: نعم ركعتين بين الساريتين اللتين على يساره [يسار البيت، أو الداخل] اذا دخلت، ثم خرج فصلى في وجه الكعبة ركعتين. ح - ١/٤٠٥. وفي الحج والصلاة والجهاد. م - ٦/١١. د، ن، جه.

تەرجەمە:

موجاهید ئەفەرموێ: هاتنە خذمەت ئیبن وعومەر [رضي الله تعالى عنهما] عەرزیان کرد: ئەوە پێغەمەرە -ﷺ- تەشریفی چوە ناو کەعبەوە، رووم کردە ئەوێ کە بچمە ناوی، پێغەمەر -ﷺ- تەشریفی ئەهاتە دەرێ لە ناو دەرگاکەیا بە بیلال گەییم، لێم پرسی: پێغەمەر -ﷺ- لە ناو کەعبەدا نوێژی کرد؟ فەرمووی: کردی دوو رکاتی لە بەینی ئەو دوو کۆڵەکەدا کرد کەلە دەستەچەپتەوەن کە ئەچیتە ژوورێ. لە پاشا پێغەمەر -ﷺ- کە تەشریفی هاتەدەرێ دوو رکاتی [لای مەقامەوە] بەرەوکەعبە کرد.

(١) چوونەکەعبەو نوێژکردن تیایا.

٦/١٨٥٧- ابن جريج قال: قلت لعطاء: أسمعت ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] يقول: إنما أُمرتم بالطواف ولم تؤمروا بدخوله؟ قال: لم يكن ينهى عن دخوله، ولكني سمعته يقول: أخبرني أسامة بن زيد [رضي الله تعالى عنهما] أن النبي -ﷺ- لما دخل البيت دعا في نواحيه كلها ولم يصل فيه حتى خرج، فلما خرج ركع في قُبُل البيت ركعتين، وقال: هذه القبلة. قلت له: ما نواحيها؟ أفي زواياها؟ قال: بل في كل قبلة من البيت. م - ٦/١٢.

تەرجەمە:

ئيبن وجورەيج - رحمه الله تعالى - ئەفەرموێ: لە عەطام پرسى: لە ئيبن وعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ت بيستوە كە فەرموويێتى ئێوە هەر بەوەتان ئەمر پێ کراوە کە طەوافى بەيت بکەن ئەمرتان پێ نەكراوە كە بچنە ناوى؟ فەرمووى: ئيبن وعەباس - رضي الله تعالى عنهما - نەهى نەئەكرد لە چوونەناويەوە. ئەمما وام لێ بيستوە كە ئەيفەرموو: ئوسامەی کوڕی زەيد - رضي الله تعالى عنهما - خەبەری داومێ كە پێغەمەر -ﷺ- كە تەشريفى چوە ناو بەيتەوە لە هەموو ئەطرافى بەيتا دوعاى كردو لە بەيتا نوێژی نەكرد تا تەشريفى چوە دەرێ، لە بەرابەر بەيت دوو ركاتى كرد، فەرمووى: ئەمە قيبلەيە. عەرزى ئيبن وعەباسم كرد - رضي الله تعالى عنهما -: مەعناى ئەطرافى بەيت چيە؟ گۆشەكانيەتى؟ فەرمووى: خەير بەڵكو لە كوللى جوزئێكيا قيبلەيەكە لە بەيت. يەعنى هەموو جوزئێكى قيبلەيە.

٧/١٨٥٨- عن نافع عن ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] ان النبي -ﷺ-

قدم مكة فدعا عثمان بن طلحة [رضي الله تعالى عنه] ففتح الباب، فدخل النبي -ﷺ- وبلال، وأسامة بن زيد، وعثمان بن طلحة [رضي الله تعالى عنهم] ثم أغلق الباب، فلبث فيه ساعة، ثم خرجوا. قال ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما]:فبدرت فسألت. بلالا: [هل صلى النبي -ﷺ- فيه أم لا؟] فقال: صلى فيه. فقلت: في أي [من نواحيه]؟ [قال: جعل عمودين عن يساره، وعمودا عن يمينه، وثلاثة أعمدة وراءه وكان البيت يومئذ على ستة أعمدة ثم صلى. ح- ١/٤٥٨] قال: بين [العمودين المقدمين. أخرى. م] الإسطوانتين. قال ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] فذهب عليَّ أن أسأله كم صلى. ح- ١/٤٤٤، ٤٥٧. م-١١/٧/٦. د، ن، جه. ح- ٦/ ٣٨٠.

تەرجەمە:

نافیع لە عەبدوڵڵای کوڕی عومەرەوە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ریوایەت ئەکا پێغەمەر -ﷺ- تەشریفی هاتە مەککە، عوثمانی کوڕی طەلحەی بانگ کرد دەرگای بەیتی کردەوە، پێغەمەر -ﷺ- و بیلال و، ئوسامەی کوڕی زەیدو، عوثمانی کوڕی طەلحە ـ رضي الله تعالى عنهم ـ تەشریفیان چوە بەیتەوە. لە دواییدا عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ دەرگاکەی لەسەر داخستن، ساعەتێ تەشریفی تیا بەند بوو، لە پاشا تەشریفیان هاتە دەرێ. ئیبن وعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی: گورج چووم لە بیلالم پرسیی: پێغەمەر -ﷺ- نوێژی تیاکرد یان نا؟ فەرمووی: تیاکرد. وتم: لە کوێیا؟ فەرمووی: لە بەینی دوو کۆڵەکەی پێشەوە. لە ریوایەتەکەی تریا فەرمووی: دوو کۆڵەکەی خستە لای چەپیەوە، یەکێکی لای راستیەوە، سیانیش لە پشتیەوە. ئەو وەختە

بەیت لە سەر شەش کۆڵەکە بوو. لە فکرم چوو لێی بپرسم چەند رکاتی کرد.

٨/١٨٥٩- وعنـه قال: أقبـل رسـول الله -ﷺ- عام الفتـح على ناقـة لأسامة بن زيد [رضي الله تعالى عنهما] حتى أناخ بفناء الكعبة، ثم دعا عثمان بن طلحة [رضي الله تعالى عنه] فقال: ائتني بالمفتاح، فذهب إلى أمه، فأبت أن تُعطيَه. فقال: والله لتعطينيه أو ليخرجن هذا السيف من صلبي! قال: فأعطته إياه. فجاء به إلى النبي -ﷺ- ففتح الباب. (قال مسلم:) ثم ذكر بمثل حديث حماد بن زيد. م - ٦/١٠.

تەرجەمە:

ئیبن وعومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- لە ساڵی فەتحا تەشریفی هاتە مەککە، سواری وشترێکی ئوسامەی کوڕی زەید بوو، تا وشترەکەی لە بەردەمی بەیتا ییخ دا. لە دواییدا عوثمانی کوڕی طەلحەی پەردەداری بەیتی بانگ =کرد= فەرمووی: کلیلی بەیتم بۆ بێنە. عوثمان چوە لای دایکی کلیلەکەی نەدایێ. عوثمان - رضي الله تعالى عنه - بە دایکی وت: وەڵڵاهی یا کلیلەکەم ئەئەیتێ یا ئەم شیرە لە پشتمەوە ئەچێتە دەرێ! [یەعنی خۆم ئەکوژم. دایکی کە زانیی قسەکەی ئەباتە سەر ئەگەر کلیلەکەی نەداتێ] کلیلەکەی دایێ، هێنای بۆ خدمەت پێغەمەر -ﷺ- دەرگاکەی کردەوە لە پاشا تەشریفیان چوە ژووریّ وەك لە حەدیثەکەی پێشووا فەرمووی... (إلخ).

[ئەوەندە کافیە؛ چونکی هەموو وەك یەکن] بیلال ئەفەرموێ: دوو رکات نوێژی تیاکرد. ئوسامە ئەفەرموێ: تیا نەکرد، رەنگە ئوسامە -

رضي الله تعالى عنه ـ مەشغووڵ بوویێ بە شتی ترەوە، ئاگای لەوە نەبوویێ بیلال (مثبت)ە ئەو (نافي)ە ریوایەتی (مثبت) لەسەر (نافي) مقدمە.

٩/١٨٦٠ـ عن نافع أن ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] كان إذا دخل الكعبة مشى قُبُل وجهه حين يدخل، وجعل الباب قبل ظهره، فمشى حتى يكون بينه وبين الجدار الذي قُبُل وجهه قريبا من ثلاثة أذرع صلى يتوخى المكان الذي أخبره به بلال أن النبي -ﷺ- صلى فيه. قال: وليس على أحد بأس إن صلى في أي نواحي البيت شاء. ح ـ ١/٤٥٨. ح ـ ٣/١٥٧.

تەرجەمە:

عەبدوڵڵای ئیبن وعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ کە تەشریفی بچوایەتە ناو بەیتەوە تەشریفی بۆ بەردەمەوەی ئەڕۆیی دەرگاکەی ئەخستە پشتیەوە، تەشریفی ئەڕۆیی تا سێ ذیراعی ئەما بۆ دیوارەکەی بەردەمی؛ بۆ ئەو جێیە ئەگەڕا کە بیلال ـ رضي الله تعالى عنه ـ خەبەری دابوویێ کە پێغەمەر -ﷺ- نوێژی تیا کردبوو، فەرمووی: ئینسان لە هەر جێیێکی بەیتا کە خۆی هەوەسی پێنێ نوێژی تیا بکا نوێژ بکا قەی ناکا.

١٠/١٨٦١ـ عبد الله بن أبي أوفى [رضي الله تعالى عنهما] قال: اعتمر رسول الله -ﷺ- فطاف بالبيت، وصلى خلف المقام ركعتين، ومعه من يستره من الناس. فقال له رجل: أَدَخَلَ رسول الله -ﷺ- الكعبة؟ قال: لا. ح ـ ٣/١٥٧. م ـ ٦/١٣. د، ن، جە.

تەرجەمە:

عەبدوڵڵای کوڕی ئەبوئەوفا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ:

پێغــەمـەر ـﷺـ (عمـرة القضـا)ی[1] کرد طەوافی بەیتی کرد، لە پشت مەقامەوە دوو رکات نوێژی کرد، خەڵقی لە خذمەتا بوو کە لە کوففاری قورەیشی موحافەظە بکەن. پیاوێ لە عەبدوڵلای پرسیی: پێغەمەر ـﷺـ تەشریفی چوە بەیتەوە؟ فەرمووی: خەیر [چونکی ئەو وەختە بەیت بتی زۆری تیابـو، کە فەتحی مەککـەی کرد ئەمـری کرد بتـەکـانیان لابردو تەشریفی چوە ناوی].

نوێــژکــردن لەکـەعبـەدا سوننـەتـە. لە جێیـەکـا صوورەتی تیـابێ مەکرووهە، با کەعبەیش بێ.

١١/١٨٦٢ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال: إن رسول الله ـﷺـ لما قدم [مكة] أبى أن يدخل البيت وفيه الآلهة [الباطلة] فأمر بهـا فأُخـرجت، فأخـرجـوا صورة إبـراهيم وإسمـاعيـل [عليهما الصلاة والسلام] في أيديهما الأزلام. فقال رسول الله ـﷺـ: قاتلهم الله [أي: لعنهم. قاموس] أما والله قد علموا أنهما لم يستقسما بها قط. فدخل البيت فكبر في نواحيه، ولم يصل فيه. ح ـ ٣/١٥٨.

تەرجەمە:

ئیبن وعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ کە تەشریفی هاتە مەککە ئیبای کرد لەوە تەشریفی بچێتە ناو بەیتەوەو بەیت مەعبوودی باطیلی تیا بێ، ئەمری کرد هێنرانە دەرێ، صوورەتی ئیبـراهیم و ئیسمـاعیـل ـ عليهمـا الصلاة والسلام ـ یشیان هێنایەدەرێ ئەزلامیان بە دەستەوە بوو، فەرمووی: خوا لەعنەتیان لێ بکا، وەڵڵاهی

(١) مەبەست ئەو عومرەیە کە پێغەمەر ـ د ـ ساڵی دوای (صوڵحی حودەیبییە) کردی.

زانیویانە کە ئیبراهیم و ئیسماعیل ـ علیهما الصلاة والسلام ـ قەت بە ئەزلام فاڵیان نەگرتۆتەوە. ئەمجا پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی چوە ناو بەیتەوە، لە ئەطرافی بەیتا تەکبیری کرد، نوێژی تیا نەکرد.

عن عبد الله[1] [بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال: دخل النبي ـ ﷺ ـ مكة يوم الفتح وحول البيت ستون وثلاثمائة نصب، فجعل يطعنها بعود في يده ويقول: ﴿جاء الحق وزهق الباطل﴾[2] ﴿جاء الحق وما يبدىء الباطل وما يعيد﴾[3]. ح ـ ٦/٣٧٩.

تەرجەمە:

عەبدوڵڵای بنی مەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە ڕۆژی فەتحا تەشریفی هاتە مەککە لە دەورو پشتی کەعبە سێصەدو شەصت بتی لێ‌بوو، پێغەمەر ـ ﷺ ـ دارێکی بە دەستەوە بوو بەو دارە لەو بتانەی ئەداو ئەیفەرموو: حەق هات و باطیل بەهیلاك چوو، حەق هات باطیل نە لە ئیبتیداوە شت خەلق ئەکا نە شتی بەهیلاکاچوو ئیعادە ئەکاتەوە.

[فاکیهی لە ئیبن وعومەرەوە ریوایەت ئەکا: دارەکەی لێ نەئەکەوت و بتەکە ئەکەوت. لە ئیبن وعەباسەوە ریوایەت ئەکا: هەر بتێ پێغەمەر ـ ﷺ ـ ڕووی ئەکردێ ئەو بتە بە پشتا ئەکەوت، لەگەڵ ئەمەدا ئەو بتانە بە قورقوشم بە ئەرزا دابەسترابوون.]

١٨٦٣/١٢ـ عن أبي وائل، قال: جلست إلى شيبة [بن عثمان

(١) دانەر ـ خ ـ ژمارەی بۆ ئەم حەدیثە دانەناوە.

(٢) الإسراء /٨١.

(٣) سبأ/٤٩.

الحجبي] في هذا المسجد [الكعبة عند بابها أو فيها] قال: جلس إليَّ عمر [رضي الله تعالى عنه] في مجلسك هذا، فقال: هممت أن لا أدع فيها صفراء ولا بيضاء إلا قسمتها بين المسلمين. قلت: ما أنت بفاعل. قال: لِمَ؟ قلت: لم يفعله صاحباك. قال: هما المرآن يقتدى بهما. ح ـ ١٠/٢٨٩.

(والله يا عمر إنك لأنت المرء الثالث. رشيد)..

تەرجەمە:

ئەبـو وائيـل ئەفـەرمـوێ: لای شەيبـەی کوڕی عوثمانی پەردەداری کەعبە دانيشتبووم لەم مزگەوتەدا فەرمووی: ئيمامی عومەر ـ رضي الله تعـالـی عنــه ـ تەشــريـفـی لامــەوە دانيشت لەو جێيــە کە تۆی لێ دانيشتووی، فەرمووی: نييەتم وايە کە لە بەيتا نە سوور نە سپيی تيا نەيێڵم [نە ئاڵتوون نە زيوی تيا نەيێڵم] هەمووی لە بەينی موسوڵمانانا بەش بکەم. عەرزم کرد: تۆ ئەوە ناکەی، فەرمووی: بۆچی؟ =وتم:= چونکی ڕەفيقەکانت کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ و ئەبوبەکرە ـ رضي الله تعالی عنـە ـ نەيـان کردوە. فەرمـووی: ئەوانــە دوو پيـاوبـوون ئيقتيـدايان پێ ئەکرێ. [. . . . .]

بناء البيت وتعميره[1]

١٣/١٨٦٤ـ عبــد الله بن الــزبيـر [رضي الله تعــالى عنهمــا] يقــول: حدثتني خالتي يعني عائشــة [رضي الله تعــالى عنهــا] قالت: قال النبي

(١) دروستکردنی بەيت و چاککردنەوەی.

ـ ﷺ ـ: يا عائشة لولا أن قومَكِ حديثو عهد بشرك لهدمت الكعبة، فألزقتها بالأرض، وجعلت لها بابين: بابا شرقيا، وبابا غربيا، وزدت فيها ستة أذرع من الحجر؛ فإن قريشا إقتصرتها حين بنت الكعبة. م ـ ١٨/٦.

تەرجەمە:

عەبدوڵڵای بنی زوبەیر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ: عایشەی پوورم ـ رضي الله تعالى عنها ـ قسەی بۆ کردووم فەرمووی: پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: ئەی عایشە ئەگەر قەومەکەت زەمانیان لە زەمانی شیرکیان نزیك نەبوایە کەعبەم تێك ئەدا ئەم نووسان بە ئەرزەوە [یەعنی دەرگاکەییم تا ئەرز ئەهێنایە خوارەوە] دوو دەرگام بۆ ئەکرد: دەرگاییێکی لە رۆژهەڵات، دەرگاییێکی لە مەغریب. لە (حجر) شەش زیراعم لێ زیاد ئەکرد؛ چونکی قورەیش لە وەختێکا کە بینای بەیتیان کرد دەست کورت بوون.

١٤/١٨٦٥ـ عن عطاء قال: لما احترق البيت زمن يزيد بن معاوية [.......] حين غزاه أهل الشام، فكان من أمره ما كان، تركه ابن الزبير [رضي الله تعالى عنهما] حتى قدم الناس الموسم يريد أن يُجرِئهم أو يحربهم [أي يغيظهم بما يرونه. أو يشجعهم على قتالهم بإظهار قبح فعالهم. نووي] على أهل الشام. فلما صدر الناس قال: يا أيها الناس أشيروا عليَّ في الكعبة: أنقضها ثم أبني بناءها؟ أو أصلح ما وهى منها؟ قال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما]: فإني قد فرق لي رأي فيها؛ أرى أن تصلح ما وهى منها، وتدع بيتا أسلم الناس عليه، وأحجارا أسلم الناس عليها، وبعث عليها النبي ـ ﷺ ـ فقال ابن الزبير: لو كان

أحـدكم احتـرق بيتـه ما رضي حتى يجـدِّده فكيف بيت ربكم؟ إني مستخير ربي ثلاثا ثم عازم على أمري. فلما مضى الثلاث أجمع رأيه على أن ينقضها، فتحاماه الناس أن ينزل بأول الناس يصعد فيه أمرٌ من السماء، حتى صعده رجل فألقى منه حجارة، فلما لم يره الناس أصابه شيء حتى تتباعوا، فنقضوه حتى بلغوا به الأرض.

فجعل ابن الزبير [رضي الله تعالى عنهما] أعمدة فستر عليها الستور حتى إرتفع بناؤه. وقال ابن الزبير [رضي الله تعالى عنهما]: إني سمعت عائشة تقول: إن النبي ـ ﷺ ـ قال: لولا أن الناس حديث عهدهم بكفر وليس عنـدي نفقـة ما يقـويني على بنـائـه لكنت أدخلت فيه من الحجر خمس أذرع، ولجعلت لها بابا يدخل منه الناس، وبابا يخرجون منه. قال: فأنا اليوم أجد ما أنفق ولست أخاف الناس. قال: فزاد فيه خمس أذرع من الحجـر حتى أبـدى أسّاً نظـر النـاس إليه، فبنى عليه البناء، وكان طول الكعبة ثماني عشرة ذراعا، فلما زاد فيه استقصره، فزاد في طوله عشرة أذرع، وجعل له بابين أحدهما يُدخل منه، والآخر يخرجون منـه. فلمـا قتـل ابن الـزبيـر كتب الحجـاج الى عبـد الملك بن مروان [. . . . . . .] يخبـره بذلـك، ويخبـره أن ابن الـزبيـر [رضي الله تعالى عنهما] قد وضع البناء على أس نظر إليه العدول من أهل مكة. فكتب إليه عبد الملك [. . . . .]: إنا لسنا من تلطيخ ابن الزبير في شيء. أما ما زاد في طوله فأقره. وأما ما زاد فيه من الحجر فرده إلى بنائه، وسدّ الباب الذي فتحه. فنقضه وأعاده إلى بنائه. م ـ ٦/١٩.

تەرجەمە:

عەطاء ئەفەرموێ: کە بەیت لە زەمانی یەزیدی کوڕی موعاویەی

[قەراڵی شاما] =سووتا= لەو وەختەدا کە ئەهلی شام غەزای مەککەیان کرد [. . . . .] لە ئەمری ئەو ئەوە بوو کە کردیان. (ابن الزبیر) ـ رضي الله تعالی عنهما ـ لەسەر ئەو حاڵە هێشتیەوە، تا خەڵق هاتن بۆحەج، ئیرادەی وابوو کە خەڵق تەشویق بکا بۆ ئینتیقام لە ئەهلی شام بەمە کە خەباثەتی خۆیان و کردەوەیان پێنیشانی خەڵق بدا. کە خەڵق ئیرادەیان بوو بگەڕێنەوە عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی: ئەی خەڵقینە موشاوەرەتان پێ ئەکەم؛ ڕێگەم پێ‌نیشان بدەن دەرحەق کەعبە: تێکی بدەم و بینای بکەمەوە؟ یا ئەوی کە زەدە بوە ئیصلاحی بکەم؟ ئیبن وعەباس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ فەرمووی: من رەئییێکم بۆ مەعلووم کراوە کە ئەوەی تێکچوە چاکی بکەیتەوە، بەیت بێڵیتەوە لە سەر ئەو حاڵەی کە خەڵقی لەسەر موسوڵمان بوون و، ئەو بەردانە بێڵیەوە لەسەر ئەو حاڵەی کە خەڵقی لەسەر موسوڵمان بوەو، پێغەمەر ـﷺـی لەسەر نێرراوە. ئیبن وزوبەیر ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی: یەکێ لە ئێوە خانووی بسووتێ تا سەر لە نوێوە نەیکاتەوە رازی نابێ، چۆن خانووی خوای ئێوە بسوتێ تازە ناکرێتەوە؟! تا سێ ڕۆژ ئیستیخارە لە خوای خۆم ئەکەم، لە دواییدا ئەکەومە سەرەوکاری ئیشی خۆم، یەعنی لەکردن و نەکردنی کامم بە خێر زانی وا ئەکەم. کە سێ ڕۆژەکە تەواو بوو رەئیی لەسەر ئەوە بۆ دەرکەوت کە تێکی بداو سەرلەنوێ بینای بکاتەوە. خەڵق لەوە خۆیان پارازت کە ئەووەڵ کەسێ بۆ تێکدان بچێتە سەر بەیت بەلاییکی لە ئاسمان بۆ نازڵ ببێ، تا پیاوێ [لە خۆی بوردو] سەرکەوت چەند بەردێکی لێ‌فڕێدایە خوارێ، کە خەڵق چاویان پێکەوت کە هیچی بۆ نەبوو ئەوانیش یەك لە دوای یەك هاتن

تێکیان دا تا گەیانیانە سەر ئەرز.

ئیبن وزوبەیر چەند کۆڵەکەیێکی [لە دەور] داچەقان، پەردەی بەسەرا دا کە نەبینرێ، تا بیناکەی بەرز بۆوە. ئیبن و زوبەیر - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی: لە حەزرەتی عایشە - رضي الله تعالى عنها - م بیست ئەیفەرموو: پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: ئەگەر خەڵق زەمانی ئیسلامەتییان لە کوفریانەوە نزیك نەبوایەو، نەفەقەی ئەوەیشم نیە کە توانام ببێ کە بینای کەمەوە لە حەجەر پێنج ذیراعم ئەدایە دەم، دوو دەرگام بۆ ئەکرد: لە دەرگاییێکەوە خەڵق بچنە ژوورێ، لە دەرگاییێکەوە بچنە دەرێ. [ئیبن وزوبەیر - رضي الله تعالى عنهما - فەرمووی:] ئیمرۆ من قودرەتی مەصرەفیم هەیەو لە خەڵقیش ناترسم [کە لە دین وەرگەڕێن]. پێنج ذیراعی لە حەجەر لێ زیاد کرد، [هەڵیان کەند] تا بناغەیێکی دەرخست خەڵق تەماشایان کرد، لەسەر ئەوەوە بینایکرد، درێژی کەعبە هەژدە ذیراع بوو، ئەوەی بە کورت زانی دە گەزیشی لە درێژیی لێ زیاد کرد، دوو دەرگای بۆ کرد، یەکێکی لێی بچنە ژوورێ، یەکێکی لێی بێنەدەرێ . کە شەهید کرا حەجاج بۆ عەبدولمەلیکی کوڕی مەروانی نووسی [. . . .] خەبەری دایێ ،[یەعنی بەوە کە ئەو صەحابە گەورەو عالمە کە پێغەمەر -ﷺ- کە بە دەست و تفی موبارەکی خۆی گۆشی کردبوو کوشتیو شەهیدی کرد] خەبەری بەوەیش دایێ کە ئیبن وزوبەیر - رضي الله تعالى عنهما - بینای بەیتی لەسەر ئەساسێ کردەوە کە پیاوانی صاحیب عەدالەتی مەکەیی تەماشایان کردوە [یەعنی لێیان مەعلووم بوەو شەهادەت ئەدەن کە ئەو ئەساسە - ئەو ئەساسەیە کە ئیبراهیم و ئیسماعیل - علیهما الصلاة

والسلام - دایان مەزرانوە. . . . .] عەبدولمەلیك [. . . . .] بۆی نووسییەوە: ئێمە هیچ دەخڵمان نیە بەسەر ئەو ئیشە قەبیحەوە کە ئیبن وزوبەیر - رضي الله تعالى عنهما - کردوویەتی. ئەوی کە لە درێژی لێی زیادکردوە بیهێڵەرەوە، ئەمما ئەوەی کە لە حەجەر لێی زیاد کردوە بیخەرەوە سەر بینای خۆی، ئەو دەرگایەیشی کە کردوویە بگرە. حەججاج دیسان هەڵی وەشان و بردیەوە سەر حاڵی پێشووی.

١٥/١٨٦٦- عبد الله بن عبيد بن عمير والوليد بن عطاء يحدثان عن الحرث بن عبد الله بن أبي ربيعة. قال عبد الله: وفد الحرث بن عبد الله على عبد الملك بن مروان. . . . في [زمان] خلافته [. . . .] فقال عبد الملك: ما أظن أبا خبيب - يعني ابن الزبير - سمع من عائشة [رضي الله تعالى عنهما] ما كان يزعم أنه سمعه منها. قال الحرث [رحمه الله تعالى]: بلى أنا سمعته منها. قال: سمعتها تقول ماذا؟ قال: قالت: قال رسول الله -ﷺ-: إن قومك إقتصروا من بنيان البيت، ولولا حداثة عهدهم بالشرك أعدت ما تركوا منه، فإن بدا لقومكِ من بعدي أن يبنوه فهلمّي لأريك ما تركوا منه، فأراها قريبا من سبعة أذرع.

هذا حديث عبد الله بن عبيد وزاد عليه الوليد بن عطاء: قال النبي -ﷺ-: ولجعلت لها بابين موضوعين في الأرض شرقيا وغربيا. وهل تدرين لِمَ كان قومكِ رفعوا بابها؟ قالت: قلت: لا. قال: تعززا أن لا يدخلها إلا من أرادوا؛ فكان الرجل إذا هو أراد أن يدخلها يدعونه يرتقي، حتى إذا كاد أن يدخل دفعوه فسقط! قال عبد الملك للحرث: أنت سمعتها تقول هذا؟ قال: نعم. قال: فنكت ساعة بعصاه، ثم قال: وددت أني تركته وما تحمّل. م - ٢٢/٦.

تەرجەمە:

عەبدوڵلای کوڕی عوبەید ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ: حەرثی کوڕی عەبدوڵلا ـ رحمه الله ـ تەشریفی چوە لای عەبدولمەلیك لە زەمانی قەراڵێتیا. عەبدولمەلیك وتی: ظەنم نیە کە =باوکی خوبەیب کە عەبدوڵلای کوڕی زوبەیرە ئەوەی کە گومانی وایە لە عایشەی بیستوە= لە حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ی بیستبێ. حەرث فەرمووی: بەڵێ منیش لێم بیستوە. (وتی): چیت لێ بیستوە؟ فەرمووی: لێم بیست ئەیفەرموو: پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: قەومەکەت لە بینای بەیتیان کەم کردۆتەوە. ئەگەر قەومەکەت بە زەمانی شیرك نزیك نەبوونایە ئەوی کە لێیان تەرك کردوە ئەمخستەوە سەر بەیت. ئەگەر قەومەکەت لە دوای من تەمایان بێ کە بیکەنەوە وەرە ئەوەت پێ نیشان =دەم= کە تەرکیان کردوە. نزیك بە حەوت گەزی پێ نیشان دا.

وەلید لە عەبدوڵلا ئەوەی لێ زیادکردوە کە پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: دوو دەرگام بۆ ئەکرد لە ئەرزا: یەکێکی مەشریقیی، یەکێکی مەغریبیی. ئەزانی بۆچ قەومەکەت دەرگاکەیان بەرزکردۆتەوە؟ ئەفەرموێ: عەرزم کرد: خەیر. فەرمووی: لەبەر ئەوە بەرزیان کردۆتەوە کە نەیێڵن غەیری ئەوەی کە هەوەسیان بێنێ بچێتە ناوی. وابوون کە کەسێ حەز نەکەن بچێتە ناویو ئیرادەی کرد کە بچێتە ناوی وازی لێ بێنن تا سەرەکەوێ، کە نزیکی ئەمە بوو بچێتە ناوی پاڵێکیان پێوە ئەناو ئەکەوتە خوارێ. عەبدولمەلیك (وتی): تۆ ئەمەت لە عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ بیستوە کە فەرموویەتی؟ حەرث ئەفەرموێ: وتم: ئا. عەبدولمەلیك بە قەد ساعەتێ عەصاکەی لە ئەرزەوە ژەن و

وتی: حەزم ئەکرد وازم لیٚ بیٚنایە.

لە ریوایەتیٚکی ترا: عەبدولمەلیك لە طەوافا دەرحەق ئیبن وزوبەیر ناماقوولییەکی زیاد ئەکا، حەرث پیٚی ئەڵیٚ: وا مەڵیٚ من لە حەزرەتی عایشەم بیستوە ـ رضي الله تعالى عنها ـ کە وای ئەفەرموو. ئەو وەختە عەبدولمەلیك ئەڵیٚ: لە پیٚش ئەمەدا کە تیٚکم دا ئەم حەدیثەم ببیستایە تەرکم ئەکرد لە سەر بینای ئیبن و زوبەیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ. م ـ ٦/٢٤.

١٦/١٨٦٧ـ عن عمرو بن دينار وعبيد الله بن أبي يزيد ـ رحمهما الله تعالى ـ قالا: لم يكن على عهد النبي ـ ﷺ ـ حول البيت حائط. كانوا يصلون حول البيت حتى كان عمر [رضي الله تعالى عنه] فبنى حوله حائطا. قال عبيد الله: جَدْره [أي: جداره] قصير، فبناه ابن الزبير [ـ رضي الله تعالى عنهما ـ مرتفعا]. ح ـ ٦/١٦٧. مرسل، أو منقطع. إلا آخره فموصول.

تەرجەمە:

عەمری بنی دینارو عوبەیدوڵلای کوڕی ئەبو یەزید ـ رحمهما الله ـ ئەفەرموون: لە زەمانی پیٚغەمەرا ـ ﷺ ـ لە دەورەی بەیتا دیوار نەبوو، خەڵق لە دەوری بەیتا نویٚژ یان ئەکرد، تا زەمانی ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەو بە دەوریا دیواری کرد. یەعنی حەوشەی بۆ کرد. عوبەیدوڵلا ئەفەرمویٚ: دیوارەکەی نزم بوو ئیبن وزوبەیر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بەرزی کردەوە.

مەسجیدی نەبەویی - علیه الصلاة والسلام -

أصل بنائه مر في حديث الهجرة.[1]

١٨٦٨/١٧- عبد الله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] أخبر أن المسجد كان على عهد رسول الله -ﷺ- مبنيا باللبن وسقفه الجريد، وعمده خشب النخل. فلم يزد أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] شيئا. وزاد فيه عمر [رضي الله تعالى عنه] وبناه على بنيانه في عهد رسول الله -ﷺ- باللبن والجريد، وأعاد عُمُده خشبا. ثم غيره عثمان [رضي الله تعالى عنه] فزاد فيه زيادة كثيرة، وبنى جداره بالحجارة المنقوشة والقَصّة [الجص]، وجعل عمده من حجارة منقوشة، وسقَفَه بالساج. ح - ١/ ٤٣٠. د.

تەرجەمە:

عەبدوڵڵای کوری عومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ: مەسجیدی نەبەویی لە عەهدی پێغەمەرا -ﷺ- بە خشتی کاڵ بینا کرابوو، سەقفەکەی لقی دارخورما بوو، کۆڵەکەکانی دارخورما بوو. ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنه - هیچی لێ زیاد نەکرد. عومەر - رضي الله تعالى عنه - [لە درێژیو پانیی لێی زیاد کرد] لەسەر بینای زەمانی پێغەمەر -ﷺ- بینای کردەوە بە خشت و بە لقە خورما، کۆڵەکەکانی رزیی بوو داری لە جێی دانایەوە. لە پاشا ئیمامی عوثمان - رضي الله تعالى عنه - گۆڕیی زۆر شتی لێ زیادکرد، دیوارەکانی بە بەردی نەقشکراوو بە گەچ دروست کرد، کۆڵەکەکانی کرد بە بەردی نەقشین، سەقفەکەی لە داری ساج - کە لە هیندەوە یێ - دروست کرد.

---

(١) بروانە حەدیثی (٤٣/ ٩٢٠) بەرگی سێیەم.

١٨/١٨٦٩- عبيد الله الخولاني [ربيب أم المؤمنين ميمونة - رضي الله تعالى عنها -] أنه سمع عثمان بن عفان - رضي الله تعالى عنه - يقول عند قول الناس فيه حين بنى مسجد [النبي] الرسول -ﷺ-: إنكم أكثرتم، وإني سمعت النبي -ﷺ- يقول: من بنى مسجدا، قال بكير [أحد الرواة] حسبت أنه [أي شيخه عاصما] قال: يبتغي به وجه الله بنى الله له مثله في الجنة. ح - ١/٤٣٣. م - ١٠/٤٢٩. وعن محمود بن لبيد - أيضا -.

١٩/١٨٧٠- عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه -، =عن النبي -ﷺ-= قال: لا تشد الرحال إلا إلى ثلاثة مساجد: المسجد الحرام، ومسجد الرسول -ﷺ-، ومسجد الأقصى. ح - ٢/٣٢٩. م - ٦/١٠٦-١١٠. د، ن.

تەرجەمە:

ئیمامی عوثمان - رضي الله تعالى عنه - لەو وەختەدا کە مەسجیدی نەبەویی بیناکردو خەڵق زۆریان لێ وت، فەرمووی: زۆرتان وت! لە پێغەمەر -ﷺ- م بیست ئەیفەرموو: هەرکەسێ مەحض بۆ خوا مزگەوتێ دروست بکا خوا لە جەنەتا بینایێکی وای بۆ دروست ئەکا.

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: بۆ سێ مزگەوت نەبێ بۆ هیچ مزگەوتێ بار نابەسترێ: بۆ مەسجیدی حەرام، بۆ مەسجیدی رەسوول -ﷺ- بۆ (مسجد الأقصى).

٢٠/١٨٧١- عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - أن النبي -ﷺ- قال: صلاة في مسجدي هذا خير من ألف صلاة فيما سواه إلا المسجد الحرام. ح - ٢/٣٣٠. م - ٦/١٠٥. د، ن، جە.

تەرجەمە:

ئەبـوهـورەیـرە ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: نوێژێ لەم مزگەوتی منەدا بکرێ چاکترە لە هەزار نوێژ کە لە (مسجد الحرام) بەدواوە لە مزگەوتی ترا بکرێ.

٢١/١٨٧٢ـ عن أبي سلمـة بن عبـد الـرحمن وأبي عبـد الله الأغر مولى الجهنيين، وكـان من أصحـاب أبي هريـرة [رضي الله تعـالى عنـه] أنهمـا سمعـا أبـا هريـرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ: يقول: صلاة في مسجد رسول الله ـﷺـ أفضــل من ألف صلاة فيمــا سواه من المســاجـد إلا المسجـد الحـرام، فإن رسـول الله ـﷺـ آخـر الأنبياء، وأن مسجده آخر المساجد. قال أبـو سلمـة وأبـو عبد الله: لم نشك أن أبا هريرة [رضي الله تعالى عنه] =كان= يقول عن حديث رسول الله ـﷺـ فمنعنا ذلك أن نستثبت أبا هريرة عن ذلـك الحـديث حتى إذا توفِّي أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] تذاكرنا ذلـك وتـلاومنـا أن لا نكون كلمنا أبا هريرة [رضي الله تعالى عنه] في ذلك حتى يسنده الى رسول الله ـﷺـ إن كان سمعه منه. فبينا نحن على ذلك جالسنا عبد الله بن إبراهيم بن قارظ فذكرنا ذلك الحديث والذي فرَّطنا فيه من نص أبي هريرة عنه، فقال لنا عبد الله بن إبراهيم بن قارظ: أشهد إني سمعت أبـا هريـرة ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ يقـول: قال رسول الله ـﷺـ: فإني آخر الأنبياء، وإن مسجدي آخر المساجد. م ـ ٦/١٠٥.

تەرجەمە:

ئەبـوسـەلـەمـەی کوڕی عەبـدوڕەحمـانی کوڕی عەوف و ئەبـو عەبدوڵڵای ئەغەڕ، کە لە ئەصحابی ئەبوهورەیرەیە، ـ رضي الله تعالى عنـه ـ ئەفـەرمـوون: کە لە ئەبـوهـورەیـرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ یان

بیست ئەیفەرموو: نوێژێ لە مزگەوتی پێغەمەرا -ﷺ- کردن ئەفضەلترە لە هەزار نوێژ کە =لە= مزگەوتی ترا بکرێ غەیری (مسجد الحرام) چونکی پێغەمەر -ﷺ- ئاخری هەموو پێغەمەرانەو مزگەوتەکەیشی ئاخری هەموو مزگەوتی پێغەمەرانە. هیچ تەرەدودمان نەبو لەمەدا کە ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەمەی لە پێغەمەرەوە -ﷺ- ریوایەت ئەکرد لە بەر ئەوە کە وامان ئەزانی لێمان تەحقیق نەکرد کە لە پێغەمەر -ﷺ- ی بیستوە یان نا تا وەفاتی کرد. ئەو وەختە موذاکەرەی ئەو حەدیثەمان کرد یەکتریمان لەوم کرد کە بۆچ لێمان نەپرسی، ئەگەر لەوی بیستوە ئیسنادی بداتە سەر پێغەمەر -ﷺ-. لەو بەینەدا کە ئێمە سەرزەنشی یەکتریمان ئەکرد عەبدوڵڵای کوری ئیبراهیمی کوری قاریظ هاتەلامان دانیشت، ئەو حەدیثەو قوصووری خۆمان بۆ بەیان کرد، عەبدوڵڵا پێی وتین: (أشهد بالله) لە ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - م بیست ئەیفەرموو: پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: من ئاخری پێغەمەرانم، مزگەوتەکەیشم ئاخری مزگەوتانە. یەعنی مزگەوتی پێغەمەران - عليهم الصلاة والسلام -.

٢٢/١٨٧٣- عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قال: إن امرأة اشتكت شكوى، فقالت: إن شفاني الله [تعالى] لأخرُجنَّ فلأصلينَّ في بيت المقدس! فبرأت ثم تجهَّزت تريد الخروج: فجاءت ميمونة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي -ﷺ- تسلم عليها، فأخبرتها ذلك، فقالت: إجلسي فكلي ما صنعت وصلّي في مسجد الرسول -ﷺ-؛ فإني سمعت رسول الله -ﷺ- يقول: صلاة فيه أفضل من ألف صلاة فيما سواه من المساجد إلا مسجد الكعبة. م - ٦/١٠٨.

ته‌رجه‌مه:

ژنێ نه‌خۆش كه‌وت وتی: ئه‌گه‌ر خوا شیفام بدا ئه‌چمه ده‌رێ له (بيت المقدس)ا نوێژ ئه‌كه‌م! چا بۆوه، ته‌داره‌كی كرد كه بڕوا، هاته خزمه‌ت حه‌زره‌تی مه‌یموونه‌ی حه‌ره‌می پێغه‌مه‌ر -ﷺ-، ورضي عنها - كه مالآوایی لێ بخوازێ، سه‌لامی لێ كردو خه‌به‌ری ئه‌وه‌ی دایێ. مه‌یموونه - رضي الله تعالى عنها - پێی‌فه‌رموو: دانیشه ئه‌وی كردووته بیخۆو له مزگه‌وتی پێغه‌مه‌را -ﷺ- نوێژ بكه. من له پێغه‌مه‌ر -ﷺ- م بیست ئه‌یفه‌رموو: نوێژێ له‌م مزگه‌وته - مه‌سجیدی كه‌عبه نه‌بێ - له هه‌زار نوێژ له مزگه‌وتی ترا خێری زیاتره.

٢٣/١٨٧٤- أبو سلمة بن عبد الرحمن [بن عوف - رضي الله تعالى عنه -] قال: مرَّ بي عبد الرحمن بن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] قال: قلت له: كيف سمعت أباك يذكر في المسجد الذي أسِّس على التقوى؟ قال: قال لي أبي: دخلت على رسول الله -ﷺ- في بيت بعض نسـائـه، فقلت: يارسـول الله أيُّ المسجـدين الـذي أسِّس على التقـوى؟ قال: فأخـذ كفـاً من حصبـاء المسجد فضرب به الأرض، ثم قال: هو مسجـدكم هذا لمسجـد المـدينـة. قال: فقلت: أشهـد أني سمعت أباك هكذا يذكره. م - ٦/١١١.

ته‌رجه‌مه:

ئه‌بوسـه‌لـه‌مـه‌ی كوڕی عه‌بـدوره‌حمانی كوڕی عه‌وف - رضي الله تعالى عنه - ئه‌فه‌رموێ: عه‌بدوره‌حمانی كوڕی ئه‌بوسه‌عیدی خدریی - رضي الله تعالى عنه -م به لادا رابورد، پێم وت: چۆنت له باوكت بیستوه ده‌رحه‌ق ئه‌و مه‌سجیده‌ی كه له‌سه‌ر ته‌قوا بیناكراوه [كه موقابیلی

مەسجیدی ضیرارە]؟ عەبدورەحمان فەرمووی: باوکم پێی فەرمووم: چوومە خذمەت پێغەمەر -ﷺ- لە ماڵی بەعزێ ئەزواجی طاهیرات بوو. عەرزم کرد: (یارسول الله) لەو دوو مەسجیدە کامیان لەسەر تەقوا بیناکراوە؟ مستێ لە بەردە وردەی مزگەوتەکەی هەڵگرت و دای بەئەرزاو فەرمووی: ئەو مزگەوتەی کە لە سەر تەقوا بینا کراوە ئەم مزگەوتی ئێوەیە، یەعنی مەسجیدی نەبەویی مەدینە. ئەبو سەلەمە ئەفەرموێ: شەهادەت ئەدەم کە منیش وام لە باوکت بیستوە کە ئەیفەرموو.

٢٤/١٨٧٥- عن أبي ذر [رضي الله تعالى عنه] قال: قلت: يا رسول الله أيُّ مسجد وضع في الأرض أوَّلَ؟ قال: المسجد الحرام. قلت: ثم أيٌّ؟ قال: المسجد الأقصى. قلت: كمْ بينهما؟ قال: أربعون سنة. وأينما أدركك الصلاة فصلِّ فهو مسجد. ح - ٣٥٤/٥. ن، جه. م - ١٧٤/٣.

تەرجەمە:

ئەبوذەر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: عەرزی پێغەمەر -ﷺ- م کرد: لە ئەرزا چە مزگەوتێ لە پێش مزگەوتانا دروست کراوە؟ فەرمووی: (مسجد الحرام). عەرزم کرد: لە دوای ئەو؟ فەرمووی: (مسجد الأقصى). عەرزم کرد: بەینیان چەندە؟ فەرمووی: چل ساڵ. لە هەر جێیێ نوێژت لێ بوو لەوێدا نوێژ بکە ئەوە مزگەوتە.

مەقبەرە، سەرەنگوێلك، قەصابخانە، موڵگەی وشتر، سەرەڕێ، حەمام، ئەدەبخانە.. موستەئنان، لەو جێگەیانەدا نوێژکردن مەکرووهە.

حەزرەتی ئیبراهیم - علیه الصلاة والسلام - (مسجد الحرام)ی بینا

نەکردوە. لە ئەوەڵەوە حەزرەتی ئادەم ـ علیه الصلاة والسلام ـ بینای کردوە، حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیه الصلاة والسلام ـ تەجدیدی کردۆتەوە. حەزرەتی سولەیمانیش ـ علیه الصلاة والسلام ـ لە ئەوەڵەوە بینای (مسجد الأقصی)ی نەکردوە. حەزرەتی ئادەم ـ علیه الصلاة والسلام ـ کە (مسجد الحرام)ی دروست کرد لە دوای چل ساڵ خوا ئەمری پێکرد بچێ (مسجد الأقصی) بینا بکا، مورادی پێغەمبەر ـﷺـ ئەمەیە. گینا بەینی ئیبراهیم و سولەیمان ـ علیهما الصلاة والسلام ـ گەلێ زیاترە لە چل ساڵ.

٢٥/١٨٧٦ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال: قال عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ:وافقت ربي في ثلاث: قلت: يارسول الله لواتخذنا من مقام إبراهيم مصلى. فنزلت: ﴿واتخذوا من مقام إبراهيم مصلى﴾[1] وآية الحجاب قلت: يارسول الله لو أمرت نساءك أن يحتجبن؛ فإنه يكلمهن البَرُّ والفاجر. فنزلت آية الحجاب[2] واجتمع نساء النبي ـﷺـ في الغيرة عليه، فقلت لهن :﴿عسى ربه إن طلقكن أن يبدله أزواجا خيرا منكن.﴾فنزلت هذه الآية.[3] ح ـ ١/٤٠٨. رەنگە لە فەضائیلا نووسیبێتم.[4]

تەرجەمە:

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: ئیمامی عومەر ـ رضي

---

(١) البقرة /١٢٥.

(٢) مەبەست ئایەتی: ﴿يا أيها النبي قل لازواجك...﴾يە. الأحزاب/٥٩.

(٣) التحريم/٥.

(٤) نەخەیر نەنووسراوە.

الله تعالى عنه ـ فەرمووی: لە سێ شتا موافەقەی خوا ـ عزوجل ـ م کردوە: عەرزی پێغەمەرم کرد ـﷺـ: (یارسول الله) ئەگەر لەو جێگەیەدا کە حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیه الصلاة والسلام ـ کە بینای بەیتی ئەکرد لێی راوەستابوو جێیکمان بکردایە بۆ ئەمە کە لێی رابوەستی لە نوێژا. یەعنی باشە بوو. ئەم ئایەتە نازڵ =بوو=: لە شوێن راوەستانی ئیبراهیم جێ‌نوێژێ تەعیین بکەن بۆ لێ‌ڕاوەستان.

دوەم: ئایـەتی حیجـاب؛ عەرزم کرد: (یـارسـول الله) ئەگـەر حەرەمـەکـانت ئەمـرت پێ بفـەرمـوونـایێ کە خۆیان لە خەڵق داپۆشن خراپ نەئـەبـو؛ چونکی چاك و خراپ قسـەیـان لەگەڵ ئەکەن. ئایەتی حیجاب نازڵ بوو.

حەرەمەکانی پێغەمەر ـﷺـ کۆبوونەوە غیرەتیان لەسەر پێغەمەر ـﷺـ ئەکێشا، ئەذیەتی رۆحیان ئەدا، پێم وتن: ئەگەر ئێوە تەڵاق بدا ئومێد وایە کە خوا ـ عزوجل ـ لە باتی ئێوە ژنی لە ئێوە چاتری پێ عەطا بفەرمووێ. ئەو ئایەتە کە داثیرە بەوە نازڵ بوو.

موافەقەی حەزرەتی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ مونحەصیر نیە لەمانەدا. ئەسارای بەدر،[1] نوێژنەکردن لەسەر مونافیقان، حەرامکردنی

(١) ئەمانەی دانەر ئیشارەی بۆ کردن هەر یەکێکیان رووداوێکی دیاریی‌و مێژوویی‌و باوو بە ناوبانگە.

ئەسارای بەدر: دیلەکانی بەدر. پێغەمەر دەربارەی ئەو دیلانە لە یارانی پرسی کە چییان لێ بکەن. ئەبوبەکر فەرمووی: پارەو ماڵیان لە باتی وەربگرن و ئازادیان بکەن، عومەر فەرمووی: گشتیان بکوژرێن. لەسەر راکەی عومەر ئایەتی ﴿ما كان لنبي أن يكون له أسرى حتى يثخن في الأرض....﴾ هاتە خوارەوە.⟸

شەراب. . . (والحاصل) تا گەییوە بە پانزە.

ئیجتیهادو رەئی عومەر هەمووی - وە یا (أکثر)ی - صەوابە، زۆر دوورە لە خەطاوە. (محدث)و[1] ئیلهامکراوی ئەم ئوممەتەیە رووی دوشمنەکانی رەش بێ!

٢٦/١٨٧٧- أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال: قال رسول الله -ﷺ-: من سمع رجلا ينشد ضالّةً في المسجد فليقل: لا ردَّها الله عليك! فإن المساجد لم تبن لهذا. م - ٣/٢٣٦.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: هەرکەسێ گوێی لە کەسێ بوو کە لە مزگەوتا بانگی ئەکردە خەڵق کە: کێ ئەوەی دۆزیوەتەوە بمداتەوە، یەعنی لە مزگەوتا جاری ئەدا بۆ شتی ون بوو پێی بڵێ: خوا نەتداتەوە؛ چونکی مزگەوت بۆ ئەمە دروست نەکراوە.

٢٧/١٨٧٨- عن بريدة [رضي الله تعالى عنه] أن رجلا نشد في المسجد؛ فقال: من دعا إلى الجمل الأحمر. فقال النبي -ﷺ-: لا وجدت! إنما بنيت المساجد لما بنيت له. م - ٣/٢٣٦.

تەرجەمە:

بورەیدە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: پیاوێ لە مزگەوتا

عومەر - خ - داوای لە پێغەمەر دەکرد نوێژ لەسەر مونافیق و دووڕوەکان نەکات ئایەتی: ﴿ولا تصل على أحد منهم مات أبدا ولا تقم على قبره. . .﴾ هاتە خوارەوە.

حەزرەتی عومەر - خ - هەر ئەیفەرموو: (اللهم بين لنا في الخمر بيانا شافيا) تا ئایەتی ﴿إنما الخمر والميسر والأنصاب. . .﴾ هاتە خوارەوە.

(١) ئەم قسەیش ئیشارەیە بۆ حەدیثی (٩٣٧/٦٠)ی بەرگی سێیەمی ئەم کتێبە.

جاڕی دا وتی: کێ دەعوەتم =بۆ= ئەکا[1] بۆ وشتری سوور؟ پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: قەت نەیدۆزییەوە! مزگەوتان هەر بۆ ئەوە دروست کراون کە بۆی دروست کراون. یەعنی بۆ ذیکرو عیبادەت دروست کراون شتی تری نابێ تیا بکرێ.

تەعلیمی عیلم و موذاکەرەی ئومووری خەیرییە دروستە. ئیشی دنیایی کە بۆ مەنفەعەتی ئەشخاص بێ مەکرووهە. بۆ مەنافیعی عامە دروستە. بەیع و شیراو صەنعەتیش وایە.

٢٨ / ١٨٧٩- عن أبي حميد وأبي أسيد - رضي الله تعالى عنهما - قال: قال رسول الله -ﷺ-: إذا دخل أحدكم المسجد فليقل: أللهم افتح لي أبواب رحمتك، وإذا خرج فليقل: أللهم إني أسألك من فضلك. م - ٣/٤٢٢.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: هەرکەسێ لە ئێوە بچێتە مزگەوت بڵێ: خوایا هەموو دەرگای رەحمەتم لێبکەیتەوە. کە هاتەدەرێ بڵێ: خوایا لە فەضلی تۆم ئەوێ.

٢٩ / ١٨٨٠- عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي -ﷺ- قال: صلاة [الرجل في الجماعة تضعف. أخرى. خ] الجميع تزيد على صلاته في بيته وصلاته في سوقه خمسا وعشرين درجة؛ فإن أحدكم إذا توضأ فأحسن، وأتى المسجد لا يريد إلا الصلاة [أو ما في معناها كالإعتكاف] لم يَخْطُ خَطْوة إلا رفعه الله بها درجة وحط عنه خطيئة حتى يدخل المسجد، وإذا دخل المسجد كان في صلاة، ما

(١) واتە: کێ بانگەوازم بۆ ئەکا بۆ دۆزینەوەی وشتری...

كانت تحبسه، وتصلي ـ يعني عليه ـ الملائكة ما دام في مجلسه الذي يصلي فيه: أللهم اغفر له، اللهم ارحمه! مالم[يؤذ الملائكة] يُحْدِثْ ح ـ ١/٤٤٨. م ـ ٣/٣٧٠. ح ـ ٤/٢٥ في الجماعة بفرق يسير لفظا. د، ت، جه.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیره ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: نوێژی جەماعەت فەضلی هەیە بە بیست و پێنج دەرەجە بە سەر نوێژکردنیا لە ماڵەوەو، لە ناو دووکانیا؛ چونکی یەکێ لە ئێوە کە دەزنوێژێکی جوانی شت و هاتەمزگەوت و غەیری نوێژ ئیرادەی هیچ شتێکی تری نەبێ.. هیچ هەنگاوێ نانێ کە خوا بەو هەنگاوە دەرەجەییێکی بەرز نەکاتەوەو گوناهێکی هەڵنەوەرێنێ، تا ئەچێتە ناو مزگەوتەکەوە، کە چوە ناو مزگەوتەوە ئەو موددەیەی کە نوێژ حەبسی ئەکا هەر لە نوێژایەو مەلائیکە صەلاواتی لەسەر ئەدا تا لەو جێگەیەدا بێ کە نوێژی لێ ئەکا. ئەڵێن: خوایە لێی خۆش بە! خوایە رەحمی پێ‌بکە! بەو شەرتە ئەذیەتی مەلائیکە نەداو بێ‌دەزنوێژ نەبێ.

لە ریوایەتێکی ترا ئەفەرموێ: تا لە نوێژەکەی سەلام ئەداتەوە، یا تا دەزنوێژەکەی ئەشکێ. راویی ئەڵێ: وتم: دەزنوێژشکان چیە؟ فەرمووی: بای بێ‌دەنگ یا دەنگار.

٣٠/١٨٨١ـ وعنه قال: قال رسول الله ـﷺـ من تطهر في بيته، ثم مشى إلى بيت من بيوت الله ليقضي فريضة من فرائض الله... كانت خطواته إحداها تحط خطيئة، والأخرى ترفع درجة. م ـ ٣/٣٧٤.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: هەرکەسێ لە ماڵەوە دەزنوێژ بشوا، لە پاشا بچێ بۆ ماڵێ لە ماڵانی خوا بۆ خاتری =ئەوە= فەرزێ لە فەرزی خوا بەجێبێنێ. هەنگاوەکانی: یەکێکی گوناهێکی هەڵدەوەرێنێ، هەنگاوەکەی تری دەرەجەیێکی پێ بەرزەبێتەوە.

١٨٨٢/٣١ـ قزعة ـ أبو سعيد الخدري ـ رضي الله عنه ـ يحدث بأربع عن النبي -ﷺ- فأعجبنني وأنقنني [أفرحنني] قال: لا تسافر المرأة يومين إلا معها زوجها أو ذو محرم. ولا صوم في يومين: الفطر،والأضحى. ولا صلاة بعد صلاتين: بعد الصبح حتى تطلع الشمس، وبعد العصر حتى تغرب. ولا تشد الرحال إلا إلى ثلاثة مساجد: مسجد الحرام، ومسجد الآقصى، ومسجدي. ح ـ ٢/٣٣٣. م ـ ٦/٣٦. وفيه [قال قزعة]: فقلت له: أنت سمعت هذا من رسول الله -ﷺ-؟ قال: فأقول على رسول الله -ﷺ- مالم أسمع؟ والباقي مثله بتقديم وتأخير بعض. ح ـ ٣/٤٠٦

تەرجەمە:

(قزعة) ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ: ئەبوسەعیدی خدریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ چوار شتی لە پێغەمەرەوە -ﷺ- ریوایەت کرد خستمیە تەعەجوبەوە، مەسرووریان کردم:

١ ـ پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: هیچ ژنێ بێ ئەمە مێردی یا مەحرەمێکی لەگەڵ بێ سەفەرێکی دوورو درێژ نەکا.

٢ ـ لە دوو رۆژا رۆژووگرتن نیە: رۆژی فیطرو، رۆژی قوربان.

٣ ـ لە دوای دوو نوێژ ـ نوێژکردن نیە: دوای نوێژی صبحەینێ تا

هەتاو ئەکەوێ. دوای عەصر تا رۆژاوا.

٤ ـ بۆ سێ مزگەوت نەبێ بار نابەسترێ: بۆ (مسجد الحرام). بۆ (مسجد الأقصی) بۆ ئەم مزگەوتەی من.

قەزعە ئەفەرموێ: لە ئەبوسەعیدم پرسی: تۆ ئەمەت لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ بیست؟ فەرمووی: ئەی من بە دەم پێغەمەرەوە ـ ﷺ ـ شتێك ئەڵێم کە لێم نەبیستبێ؟!

١٨٨٣/٣٢ـ عن أبي بن كعب [رضي الله تعالى عنه] قال: كان رجل من الأنصار بيته أقصى بيت في المدينة، فكان لا تخطئه الصلاة مع رسول الله ـ ﷺ ـ قال: فتوجعنا له، فقلت له: يافلان لو أنك اشتريت حمارا يقيك من [الظلماء. أخرى] الرمضاء ويقيك من هوام الأرض. قال: أم والله ما أحب أن بيتي مطنب ببيت محمد ـ ﷺ ـ قال: فحملت به حملا، حتى أتيت نبي الله ـ ﷺ ـ فأخبرته. قال: فدعاه فقال له مثل ذلك، وذكر له أنه يرجو في أثره الأجر، فقال له النبي ـ ﷺ ـ: إن لك ما احتسبت. وفي أخرى مثله: قد جمع الله لك ذلك كله. م ـ ٣٧٢/٣.

تەرجەمە:

ئوبەییی کوری کەعب ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پیاوێ بو لە ئەنصار ماڵی لە هەموو ماڵی مەدینە دوورتر بوو، هیچ نوێژێ نەبوو کە لە خزمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ نەیکا. بەزەییم پیاهات، پێم وت: ئەی فلان ئەگەر گوێدرێژێکت بکریایە لە لمی گەرم و، تاریکیی شەوو، مارو مێرووی ئەرز موحافەظەت بکا [خراپ نابێ] وتی: سا وەڵڵا حەز ناکەم کە خانوەکەم شەتەك بدرابوویا بە خانووی پێغەمەرەوە ـ ﷺ ـ ئەو جوابەی بوو بە بارێکی قورس بە سەرمەوە تا هاتمە خزمەت

پێغەمەر -ﷺ- عەرزم کرد. بانگی کردو لێی پرسی چ جوابی منی دایەوە بە پێغەمەریش -ﷺ- جوابێکی وای دایەوەو عەرزیشی کرد کە بە شوێن پێی [کە بێ بۆ مەسجید بۆ جەماعەت] ئومێدی ئەجری هەیە. پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: ئەو ئومێدەی کە بووتە بۆت هەیە. لە ریوایەتەکەی ترا: خوا ئەوانەی هەموو بۆ کۆکردوویتەوە.

١٨٨٤/٣٣- عن جابر - رضي الله تعالى عنه - قال: كانت ديارنا نائية [بعيدة] عن المسجد فأردنا أن نبيع بيوتنا فنقترب من المسجد، فنهانا رسول الله -ﷺ- فقال: إن لكم بكل خطوة درجة. م - ٣٧٣/٣.

١٨٨٥/٣٤- جابر [رضي الله تعالى عنه] قال: خلت البقاع حول المسجد فأراد بنو سلمة أن ينتقلوا قرب المسجد، فبلغ ذلك رسولَ الله -ﷺ- فقال لهم: إنه بلغني أنكم تريدون أن تنتقلوا قرب المسجد؟ قالوا: نعم يارسول الله قد أردنا ذلك. فقال: يا بني سلمة دياركم تكتبُ آثاركم. دياركم تكتبُ آثاركم. م - ٣٧٣/٣.

تەرجەمە:

جابیر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: ماڵەکانمان دوور بوو لە مزگەوتی نەبەوی یەوە، ئیرادەمان کرد کە خانوەکانمان بفرۆشین و بێینە نزیکی مزگەوتەوە. پێغەمەر -ﷺ- نەهی لێ کردین؛ فەرمووی: بە کوللی هەنگاوێك دەرەجەیێکتان بۆ هەیە.

لە ریوایەتی دوەما ئەفەرموێ: دەورو پشتی مەسجیدی نەبەویی چۆڵ بوو، بەنوسەلەمە ئیرادەیان بوو کە نەقلّ بکەن بۆ نزیکی مەسجید، ئەوە گەییەوە بە پێغەمەر -ﷺ- پێی فەرموون: وام پێ گەییوەتەوە کە تەماتانە بێنە نزیك مزگەوتەوە؟ عەرزیان کرد: بەڵێ

(یارسول الله) وامان تەمایه. فەرمووی: ئەی بەنوسەلەمه له جێی خۆتان بمێننــەوه هەنگـاوەکـانتـان بۆ ئەنـووسـرێ. . له جێی خۆتـان بمێننـەوه هەنگاوەکانتان بۆ ئەنووسرێ.

١٨٨٦/٣٥ ـ عن حذيفــة [رضي الله تعـالى عنـه] قال: قال رسـول الله ﷺ: فُضِّلنـا على النـاس بثـلاث: جعلت صفـوفنا كصفوف الملائكة. وجعلت لنا الارض كلها مسجدا. وجعلت تربتها لنا طهورا إن لم نجد الماء. وذكر خصلة أخرى. م ـ ٣٧٥/٣[1].

تەرجەمه:

پێغــەمـەر ـﷺـ فەرمـووی: به سێ شت تەفضیـل دراوین به سەر خەڵقا: صەفی ئێمه ئاوتای صەفی مەلائیکه کراوه. هەموو ئەرزمان بۆ کراوه به مزگــەوت. گڵی ئەرزمــان بۆ کراوه به پاك و پاکــەوەکــەر. خەصلەتێکی تریشی فەرموو. یەعنی لەبیرم چوەتەوه.

١٨٨٧/٣٦ـ عن أبي هريــرة [رضي الله تعــالى عنـه] عن النبي ـﷺـ قال: من غدا الى المسجد أو راح أعد الله له في الجنة نزلا كلما غدا أو راح. م ـ ٣٧٥/٣.

تەرجەمه:

پێغـەمـەر ـﷺـ فەرمـووی: هەرکـەسێ سبـەینێو ئێـوارێ بچێ بۆ مزگەوت. خوای تەعالا له بەهەشتا هەموو سبەینێو ئێوارێ ضیافەتێکی بۆ حازر ئەکا.

١٨٨٨/٣٧ـ وعنــه أن رسـول لله ـﷺـ قال: أحب البـلاد [الإضـافـة ظرفية] إلى الله ـ تعالى ـ مساجدها. وأبغض البلاد =الى الله= أسواقها.

---

(١) ئەم حەدیثەم لەو شوێنه دیاریکراوەدا نەدۆزییەوه.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: لای خوای تەعالا خۆشەویسترینی ئەو مەکانانەی کە لە ناو شاران مزگەوتی ئەو شارانەیە؛ [چونکی جێی ذیکرە] لای خوای تەعالا مەبغووضترینی ئەو جێیانەی کە لە ناو شارانن بازاڕی ئەو شارانەیە [چونکی جێی ترازوو حیلەبازییە].

١٨٨٩/٣٨- عن جابر [رضي الله تعالى عنه] أن رجلا مر في المسجد بأسهم قد أبدى نصولها، فأمر أن يأخذ بنصولها لا يخدش مسلما. وفي أخرى: فقال له رسول الله -ﷺ-: أمسك بنصالها كي لا تخدش مسلما.[1] خ - ١٠/ ١٧٠. م- ١٠/٥٦. ن، د، جه. وجوه بعض. م - ١٠/٥٢. وعن أبي موسى نحوه. وفيه: فقال أبو موسى - عليه الرضوان -: والله مامتنا حتى سددناها بعضنا في وجوه بعض. م - ١٠/٥٢.

تەرجەمە:

جابیر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: پیاوێ بە مزگەوتا رابورد تیری پێبوو نووکی دەرخستبوون. پێغەمەر -ﷺ- ئەمری پێکرد: نووکی پەیکانەکان بگرە نەکو موسوڵمانێ بریندار بکا. ئەبوموسا ئەفەرموێ: وەڵڵاهی نەمردین تا ئەو تیرەمان گرتە رووی یەکتری.

١٨٩٠/٣٩- عن أبي قتادة [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله -ﷺ- قال: إذا دخل أحدكم المسجد فليركع ركعتين قبل أن يجلس. ح - ١/٤٢٩. م - ٣/٤٢٣. د، ت، ن.

---

(١) لە بوخاریدا لە دوای ریوایەتی: (أمسك بنصالها)وە (كي لا تخدش مسلما)نیە. تەنها (قال: نعم) هەیە.

تەرجەمە:

پێغەمەر -ﷺ- فەرمووی: کە یەکێکتان چوە مزگەوت لە پێش ئەمەدا دابنیشێ دوو رکات نوێژ بکا.

١٨٩١/٤٠- عن جابر - رضي الله تعالى عنه - قال: كان لي على النبي -ﷺ- دين فقضاني وزاد لي. ودخلت عليه في المسجد، فقال لي: صل ركعتين. م - ٤٢٤/٣.

تەرجەمە:

جابیر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: قەرزێکم بوو بە سەر پێغەمەرەوە -ﷺ- تەشریفی لە مزگەوتا بوو[1] [کە چوومە خزمەتی بۆ قەرزەکە] قەرزەکەی دامەوە بۆیشی زیادکردم. ئەمری پێ فەرمووم دوو رکات نوێژ بکەم. ئەم حەدیثە لە جیهادا بە موفەصەلی رابورد.

١٨٩٢/٤١- عن سماك بن حرب قال: قلت لجابر بن سمُرة [رضي الله تعالى عنهما]: أكنت تجالس رسول الله -ﷺ-؟ قال: نعم، كثيرا كان لا يقوم من مصلاه الذي يصلي فيه الصبح أو الغداة حتى تطلع الشمس، فإذا طلعت الشمس قام. وكانوا يتحدثون، فيأخذون في أمر الجاهلية، فيضحكون، ويبتسم. ح - ٣١٨/٦.[1]

(١) بە گوێرەی حەدیثەکە وا دیار نیە کە قەرزەکەی لە مزگەوتدا دابێتەوە، بەڵکو تەرجەمەی حەدیثەکە ئاوایە: فەرمووی: قەرزێکم بەسەر پێغەمەرەوە -ﷺ- بوو بە زیادەوە قەرزەکەی دامەوە. وە چوومە خزمەتی لە مزگەوتا فەرمووی: دوو رکات نوێژ بکە.

(١) ئەم حەدیثە وەك دانەر - خ - دیاریی کردوە لە (ح - ٦)دا نیەو، گەڕام لە (م - ٣٧٥/٣)دا دۆزیمەوە.

تەرجەمە:

سەمماکی بنی حەرب ئەفەرموێ: لە جابیری کوڕی سەموره ـ رضي الله تعالى عنهما ـ م پرسیی: هیچ لە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ دا دائەنیشتی؟ فەرمووی: بەڵێ زۆر. پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە دوای نوێژی سبەینێ تەشریفی تا رۆژ هەڵەهات لەو جێی کە نوێژی تیاکردبوو دائەنیشت، کە رۆژ هەڵەهات تەشریفی هەڵەستا، ئەوان قسەیان لە ئیشی جاهیلییەت ئەکردو پێئەکەنین. پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەبەسومی ئەکرد.

١٨٩٣/٤٢ـ عن سلمةَ وهو ابن الأكوع ـ رضي الله تعالى عنه ـ أنه كان يتحرى موضع مكان المصحف يسبح فيه، وذكر أن رسول الله ـ ﷺ ـ كان يتحرى ذلك المكان، وكان بين المنبر والقبلة ممر الشاة م ـ ١٦٣/٣.

تەرجەمە:

سەلەمەی کوڕی ئەکوەع ـ رضي الله تعالى عنه ـ [لە مزگەوتا بە دەوام] بۆ ئەو جێگەیە ئەگەڕا کە موصحەفی عوثمانیان لێ دانابوو لەوێدا نوێژی ئەکردو ئەیفەرموو: پێغەمەر ـ ﷺ ـ بۆ ئەو جێیە ئەگەڕا کە نوێژی لێ بکا. لە بەینی مینبەرو قیبلە ئەوەندەی مەڕێکی پیاڕابووریێ مەیدان بوو.

موصحەفی ئیمامی عوثمان دیارە کە لە دوای پێغەمەر بوو ـ ﷺ ـ پێغەمەر ـ ﷺ ـ وا نەبوە کە تەحەڕری جێی موصحەفەکە بکا. یەعنی لەو جێگەیا نوێژی کردوە کە لە دواییا موصحەفەکەیان لێ داناوە.

١٨٩٤/٤٣ـ یەزیدی بنی ئەبی عوبەید ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ: ئەچوومە خزمەت سەلەمەی کوڕی ئەکوەع ـ رضي الله

تعالی عنه - نوێژی لە لای ئەو کۆڵەکەوە ئەکرد کە موصحەفیان لێ دانا بوو. لێم پرسی: ئەی ئەبوموسلیم وات ئەبینم کە هەر نوێژ لە لای ئەم کۆڵەکەوە ئەکەی! فەرمووی: پێغەمەر -ﷺ- م دی هەر نوێژی لای ئەو کۆڵەکەوە ئەکرد. ح - ٤٥٧.

ئەم ریوایەتە لە ریوایەتەکەی موسلیم واضیحترە.

١٨٩٥/٤٤- قال عمر [رضي الله تعالى عنه]: المصلون أحق بالسواري من المتحدثين إليها. ورأى عمر - رضي الله تعالى عنه - رجلا يصلي بين اسطوانتين، فأدناه إلى سارية، فقال: صل إليها. ح - ٤٥٧/١. وصله ابن أبي شيبة.

تەرجەمە:

ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی: ئەوانەی نوێژ ئەکەن موستەحەقترن لە خەڵقی تر بە کۆڵەکەکان لەوانەی کە قسەی لە لاوە ئەکەن. یەکێکی دی لە بەینی دوو کۆڵەکەدا نوێژی ئەکرد، لە کۆڵەکەکەی نزیك خستەوە پێی فەرموو: روو بکەرە ئەوێ نوێژ بکە.[1]

١٨٩٦/٤٥- عبد الله بن عمر - رضي الله تعالى عنهما - كان ينام وهو شاب أعزب لا أهل له في مسجد رسول الله -ﷺ- =ح - ٤٢٦/١=.

تەرجەمە:

عەبدوڵڵای کوڕی ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنهما - لەو وەختەدا کە عازەب بوو ماڵ و منداڵی نەبوو لە مزگەوتی پێغەمەرا -ﷺ- ئەنوست.

١٨٩٧/٤٦- عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - قالت: لما اشتكى

(١) ئەگەر بنووسرێ: «لە پاڵ ئەم کۆڵەکەدا نوێژ بکە» باشترە.

النبي -ﷺ- ذكرت بعض نسائه [أم حبيبة وأم سلمة - رضي الله تعالى عنهما -] كنيسة رأينها بأرض الحبشة يقال لها: مارية. وكانت أم سلمة وأم حبيبة - رضي الله تعالى عنهما - أتتا أرض الحبشة، فذكرتا من حسنها وتصاوير فيها، فرفع رأسه فقال أولائك إذا مات منهم الرجل الصالح بنوا على قبره مسجدا ثم صوروا فيه تلك الصورة. أولائك شرار الخلق عند الله. ح - ٢/٤٢٤. م - ٣/١٨٤.

تەرجەمە:

عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ: کە پێغەمەر -ﷺ- نەخۆش کەوت بەعزێ لە ژنانی بەحثیان لە کەنیشتەیێ کرد کە لە حەبەشستان دیبوویان ناوی ماریە بوو. ئومم وسەلەمەو ئومم وحەبیبە - رضي الله تعالى عنهما - تەشریفیان چووبوو بۆ ئەرزی حەبەش. بەحثیان لە جوانیی ئەو کەنیشتەو ئەو سوورەتانەی کە تیابوو کرد. پێغەمەر -ﷺ- سەری هەڵبڕی فەرمووی: ئەوانە کە پیاوێکی صاڵحیان وەفاتی کرد لەسەر قەبرەکەی مزگەوتێ دروست ئەکەن و صوورەتی ئەو پیاوە صاڵحەی تیا ئەکێشن. ئەوانە لە لای خوا خراپترینی هەموو خەڵقن.

٤٧/١٨٩٨- وعنها أن وليدة كانت سوداء لحي من العرب فأعتقوها، فكانت معهم. قالت: فخرجت صبية لهم عليها وشاح أحمر من سيور، قالت: فوضعته أو وقع منها، فمرّت به حُدَيّاة وهو ملقى فحسبته لحما فخطفته! قالت: فالتمسوه فلم يجدوه. قالت: فاتهموني به، قالت: فطفقوا يفتشون حتى فتشوا قبلها! قالت: والله إني لقائمة معهم إذ مرت الحدياة فألقته. قالت: فوقع بينهم. قالت: فقلت: هذا الذي

إتهمتموني به، زعمتم وأنا منه بريئة، وهو ذا هو. قالت: فجاءت إلى رسول الله ـ ﷺ ـ فأسلمت. قالت عائشة: فكانت لها خباء في المسجد أو حفش. قالت: فكــانت تأتيني فتحــدث عنـدي. قالت: فلا تجلس عندي مجلسا إلا قالت:

ويـوم الـوشـاح من تعاجيب ربنا   ألا إنــه من بلدة الكفـر نجـاني!

قالت عائشة: فقلت لها: ما شأنكِ لا تقعدين معي مقعدا إلا قلتِ هذا؟ قالت: فحدثتني بهذا الحديث. ح ـ ١/٤٢٦.

(رەنگه نووسيبێتم).[1]

تەرجەمە:

عايشه ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی: جاریيەيەكی رەش بوو هی بەعزێ لە عەرەب بوو، ئازاديان كرد، لە لايان مايەوە. ئەو جاریيـە وتی: كچێكی عازەبی ئەو ماڵـە [تـازەبـووك بوو] حەمايەڵێكی سووری بوو لە مێشنی سوور گيرابوو، ئەو جاریيەيە وتی: ئەو كچە حەمايەڵەكەی دانا يا لێی كەوت. كۆللارەيێ بە لايا رابورد [بە گۆشتی زانی] فڕانی. ژنەكە وتی: بۆی گەڕان نەيان دۆزيەوە. وتی: توهمەتيان بە من كرد. دەستيان كرد بە بوگەڕانی تا ناو فەرجيشی گەڕان! وتی: وەڵڵاهی لە ناويانا راوەستابووم ئەوەندەم زانی كۆللارەكە بەوێدا رابوردو حەمايەڵەكەی فڕێداو كەوتە بەينيانەوە. وتی: وتم: ها ئەوە ئەوەيە كە واتان زانی كە من دزيومەو منيش لەوە بەریی بووم. عايشه ـ رضي الله

---

(١) بەڵێ حەديثی (١١٤١/٢٦٤)ی بەرگی چوارەميش وەك ئەم حەديثە وايە.

تعـالی عنهـا ـ فەرمـووی: ئەو جاری‌یـە هاتـە خزمـەت پێغەمەر ـﷺـ موســولْمــان بوو. عایشــە ـ رضي الله تعـالی عنهـا ـ فەرمـووی: لە مەسجیدی پێغەمەرا ـﷺـ خەیمەییکی بوو، هەموو جارێ ئەهاتە لام قسەی بۆ ئەکردم. فەرمووی: کە دائەنیشت و دانەئەنیشت ئەیوت.

رۆژی حەمایەڵ عەجایەبی خوا

لە شاری کوفر خوا دای نەجاتم!

عایشە فەرمووی ـ رضي الله تعالی عنها ـ: لێم پرسیی: بۆچی کە هەر جارێ لام دائەنیشی‌و دانانیشی ئەم بەیتە ئەڵێی؟ عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ فەرمووی: ئەم قسەیەی بۆ کردم.

٤٨/١٨٩٩ـ عن أبي هريـرة ـ رضي الله تعـالی عنـه ـ أن رجـلا أسـود أو امـرأة سوداء [وفي روايـة ابن خزيمـة إمرأة سوداء] كان يقُمُّ المسجد [أي يزيل قمامه ويكنسها] فمات، فسأل النبي ـﷺـ عنه، فقالوا: مات. قال: أفلا كنتم آذنتموني به؟ دلّوني على قبره، أو قال على قبرها. فأتى قبره [أو قبــرهــا] فصلى عليهــا [أو عليــه]. وفي أخـرى: فحقـروا شأنـه. خ ـ ١/٤٣٨. وعن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ نحوه. ح ـ ٢/٣٦٤. م ـ ٤/٣٠١. وفيه: صغروا أمرها. د، جه، ت، ن.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ: پیاوێکی رەش، یا ژنێکی رەش خزمـەتی مزگـەوتی پێغـەمـەری ئەکرد ـﷺـ وەفاتی کرد، پێغەمەر ـﷺـ لێی پرسیەوە. عەرزیان کرد کە: وەفاتی‌کرد. فەرمووی: بۆ خەبەرتان نەدامێ؟ قەبرەکەییم پێ‌نیشان بدەن. تەشریفی چوە سەر

قەبرەکەی نوێژی لەسەر کرد. لە ریوایەتێکا ئەفەرموێ: تەحقیری شانیان کرد. یەعنی شتێکی وا نیە کە زەحمەت بدەینە بەر تۆ. لە ریوایەتێکا ئەفەرموێ: ئەم قەبرانە تاریکن بۆ ئەهلیان بە نوێژی من خوا بۆیان رووناك ئەکاتەوە.

٤٩/١٩٠٠- عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت: لما أنزل الآيات في سورة البقرة في الربا خرج النبي -ﷺ- إلى المسجد فقرأهن على الناس، ثم حرّم تجارة الخمر. ح - ١/٤٣٩. م - ٦/٤٦٤. د، ن، جه.

تەرجەمە:

عایشە [رضي الله تعالى عنها] ئەفەرموێ: کە ئایاتی سوورەتی بەقەرە نازڵ بوو دەرحەق ریبا پێغەمەر -ﷺ- تەشریفی هاتە مزگەوت بۆ خەڵقی خوێندەوە، لە پاشا تیجارەتی شەرابی حەرام کرد.

٥٠/١٩٠١- عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي -ﷺ- قال: إن عفريتا من الجن تفلّت عليَّ البارحة [تعرض لي] أو قال كلمة نحوها ليقطع عليّ الصلاة، فأمكنني الله منه، فأردت أن أربطه إلى سارية من سواري المسجد حتى تصبحوا وتنظروا إليه كلكم، فذكرت قول أخي سليمان: ﴿رب اغفر لي وهب لي ملكا لا ينبغي لأحد من بعدي﴾[1] قال روح [في روايته]: فردّه خاسئا. ح - ١/٤٣٩. م - ٣/٢٠٦. ن.

(١) ص/٣٥.

تەرجەمە:

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: ئیمشەو عیفرێتی لە جیننی هوجوومی کردە سەرم کە نوێژم پێ ببڕێ، خوا قودرەتی دام بە سەریا [یەعنی گرتم] تەمام بوو بی‌بەستم بە کۆڵەیێکەوە لە کۆڵەکەکانی مزگەوت تا ڕۆژتان لێ ئەبێتەوە تەماشای بکەن، فکری ئەوەم کردەوە کە برای نوبووەتم کە سولەیمانە فەرموبووی: خوایا لێم خۆش ببەو موڵکێکی وام پێ عەطا بفەرموو لە پاش من بۆ هیچ کەس نەبێ. بە زەلیلیی بەرەڵام کرد.

١٩٠٢/٥١ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت: أصيب سعد [رضي الله تعالى عنه] يوم الخندق، رماه رجل من قريش يقال له حبّان ابن العَرِقة، رماه في الأكحل [رەگی جان] فضرب النبي ـﷺـ خيمة في المسجد ليعوده من قريب، فلما رجع رسول الله ـﷺـ من الخندق وضع السلاح، واغتسل. فأتاه جبريل ـ عليه السلام ـ [زاد ابن سعد: على فرس عليه عمامة سوداء قد أرخاها بين كتفيه على ثناياه الغبار وتحته قطيفة حمراء] وهو ينفض رأسه من الغُبار. فقال: قد وضعت السلاح؟! والله ما وضعته! أُخرج إليهم. قال النبي ـﷺـ: فأين؟ فأشار إلى بني قريظة فأتاهم رسول الله ـﷺـ فنزلوا على حكمه، فرد الحكم على سعد [رضي الله تعالى عنه] قال: فإني أحكم فيهم: أن تقتل المقاتلة، وأن تسبى النساء والذرية، وأن تقسم أموالهم. ح ـ ٣١٨/٦. م ـ ٣٨٢/٧. لە فەضائیلا نووسراوە. (١)

(١) بەڵێ لە حەدیثی ژمارە (١١١٣/٢٣٦)دا ریوایەتێکی نزیك بەم ریوایەتە هەیە، بەڵام جیاوازن.

٥٢/١٩٠٣ـ وعنها: أن سعدا قال: أللهم إنك تعلم أنه ليس أحد أحب إليَّ أن أجاهدهم فيك من قوم كذبوا رسولك -ﷺ- وأخْرَجوه، أللهم فإني أظن أنك قد وضعت الحرب بيننا وبينهم، فإن كان بقي من حرب قريش شيء فأبقني له حتى أجاهدهم فيك، وإن كنت وضعت الحرب [بيننا وبينهم] فافجرها واجعل موتي فيها فانفجرت من لَبّته [من موضع القلادة من صدر] فلم يَرُعْهم، وفي المسجد خيمة من بني غفار إلا الدم يسيل إليهم! فقالوا: يا أهل الخيمة ما هذا الذي يأتينا من قبلكم؟ فإذا سعد يغذو جرحه =دما= فمات منها. ح ـ ٣١٨/٦. م ـ ٣٨٢/٧. د، ن. وفي أخرى مثله: فما زال يسيل حتى مات. =وزاد في الحديث= فذاك حين يقول الشاعر:

ألا يا سعد سعد بني معاذ!
فما فعلت قريظة والنضير؟
لعمرك إن سعد بني معاذ
غداة تحملوا لهو الصبور
تركتم قِدركم لا شيء فيها
وقدر القوم حامية تفور
وقد قال الكريم أبو حباب:
أقيموا قينقاع، ولا تسيروا
وقد كانوا ببلدتهم ثقالا
كما ثقلت بميطان الصخور.

م ـ ٣٨٣/٧

تەرجەمە:

عایشه[1] - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ: سەعدی کوڕی مەعاذ - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی: یاڕەببی خوایا تۆئەزانی هیچ کەسێ نیه که له لام خۆشەویستر بێ که شەڕی لەگەڵا بکەم لەوقەومەی که تەکذیبی رەسوولی تۆیان کردوە - ﷺ - ولەوەطەنی خۆی کردوویانەته دەرێ. خوایا من ظەننم وایه که له بەینی ئێمەوئەوانا حەربت برانۆتەوە، ئەگەرشتێك له حەربی قورەیش ماوە بمهێڵەوە بۆئەوحەربە که موجاهەدەیان لەگەڵ بکەم بۆ رەزای تۆ، ئەگەر حەربت نەهێشتوە له بەیناخوێنەکەم بەرەڵلا بکەو بیکه به سەبەبی مردنم. خوێنەکەی لەوشەوەدا له شاڕەگی ملی بەربوو[2]، هەر

(١) دانەر - خ - تەرجەمەی حەدیثی (١٩٠٢/٥١)ی نەنووسی لەبەرئەوەی که له فەضائیلا نووسراوە، بەڵام لەبەرئەوەی ریوایەتی ئێرەوریوایەتەکەی ئەوێ جیاوازن ئێمه لێرەدا تەرجەمەکەمان نووسی:

عائیشه - خ - دەفەرموێ: له رۆژی خەندەقدا سەعد - خ - پێکرا. پیاوێکی قورەیشی که ناوی حیببانی کوڕی عەریقه بووتیرێکی دا له رەگی گیانی، پێغەمەر - ﷺ - چادرێکی له مزگەوتدا هەڵدا تا له نزیکەوە سەری لێ بدا. کاتێ پێغەمەر - ﷺ - له خەندەق گەڕایەوە چەکی داناوخۆی شۆرد. جیبریل - د - هات بۆلای، [ئیبن وسەعد دەڵێ: سواری ماینێك بووبوو، مێزەرێکی رەشی بەسەرەوە بوو، شۆڕیکردبووەوە به ناوشانیدا ئەم لاولاکەی تۆزاوی بوو، قەیفەیەکی سووری له ژێرەوە بوو.] تۆزی له سەری خۆی ئەتەکاند. عەرزی پێغەمەری کرد: ئەوە چەکت داناوە؟! وەڵلاهی من هێشتا دام نەناوە! بۆیان دەرچۆ. پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی: بۆکوێ؟ جیبریل - د - ئیشارەتی بۆکرد: بۆلای بەنی قورەیظه. پێغەمەر - ﷺ - چوە سەریان، لەسەر حوکمی پێغەمەر - ﷺ - له قەڵاکانیان هاتنەخوارێ. پێغەمەر - ﷺ - دانیه دەست حوکمی سەعد - خ - سەعد وتی: من وایان حوکم بەسەردا دەدەم که: جەنگاوەرەکانیان بکوژرێن و، ژن ومنداڵەکانیان بەدیل بگیرێن و، ماڵ و داراییان دابەش بکرێت.

(٢) دانەر - خ - مانای ئەم شوێنەی بیرچوە که ئەمە ماناکەیەتی: خێوەتێکی بەنی غیفار له مزگەوتدا ⟸

خوێنـەکـەی لێ جاریی بوو تا وەفـاتی کرد. ئەوە لەو وەختانەدا بوو کە شاعیر ئەم بەیتانەی وت:

ئەی سەعـدی بنی مەعـاذ خەبـەردار بە کە چیت کرد دەرحـەق بەنی قورەیظـەو بەنی نەضیـر؟! بە بەقـای تۆقەسـەم سەعـدی بنی مەعـاذ لەو سبـەینێیـەدا کە قورەیظـە تەحـەممـولی ئەوەیـان کرد لەسـەر حوکمی ئەو لە قەڵاکـەیـان هاتنـەدەرێ.. زۆر بە صەبـر بوو کە حوکمی بە قەتڵیـان کرد. دیزەی خۆتان بە بەطاڵیی بەجێ‌هێشت کە هاوسوێنی خۆتان بە کوشتن دا. دیزەی قەومی [سەعدی بنی عوبادە کە بەنی‌خەزرەجن بە سایەی ئەمەوە کە شەفـاعـەتیـان بۆبەنی نەضیـر کردو پێغـەمـەر-ﷺ- عەفوی کردن] لە کوڵەو ئەجـۆشێ [چـونکـە ئێـوە لە هاوسـوێن مەحـرووم بوون و ئەوان مەحـرووم نەبـوون] ئەبـوحـەبـاب [کـە عەبـدوڵـڵای کوڕی ئوبەییی کوڕی سەلوولی مونـافیقـە] بە سوێنخـوارەکـەی خۆیی وت: لە قەینـوقـاع ئیقامەت بکەن و مەڕۆن، لە شارو وەطەنیانا گران و بەقیمەت بوون چۆن بەردی میطان لە میطانا بە قیمەتە.

ئەم شاعیرە بەم شیعرانە لەومی لەسەعدی بنی مەعاذ داوە[1] - رضي الله تعالی عنە - ئەمما ناماقووڵی کردوە؛ چونکی پێغەمەر-ﷺ- پێی فەرموو: بە حوکمی خواو رەسوولی خوا حوکمت کرد.

٥٣/١٩٠٤- عن ابي سعيد الخدري - رضي الله تعالی عنه - قال: خطب

بوو- خەڵکی تیابوو- بە خۆیان نەزانی تا شۆڵاوگەی خوێن بۆلایان هات. وتیان: ئەی خەڵکی چادر ئەمە چیە لای ئێوەوە بۆمان دێت؟ سەیریان کرد خوێنی برینەکەی سەعدە - خ -!

(١) ئەم رستـەی دانـەر- خ - هەڵـەیـەکی تێـدایـەودەبێ یا بڵێ: (لەومی سەعدی کوڕی مەعاذی کردوە) یا بڵێ: (تەعنەی لە... داوە).

النبي ـ ﷺ ـ فقال: ان الله ـ تعالى ـ خيَّر عبدا بين الدنيا وبين ما عنده فاختار ما عند الله. فبكى ابو بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقلت في نفسي: ما يبكي هذا الشيخ إن يكن الله خير عبدا بين الدنيا وبين ما عنده فاختار ما عند الله؟! فكان رسول الله ـ ﷺ ـ هو العبد، وكان ابو بكر [رضي الله تعالى عنه] اعلَمنا فقال: يا ابا بكر لاتبك. ان امنَّ الناس عليَّ في صحبته وما له ابو بكر، ولو كنت متخذا خليلا من امتي لاتخذت ابا بكر. ولكن اخوة الإسلام ومودته. لايبقينَّ في المسجد باب الا سدَّ الا باب ابي بكر. م ـ ٢٦٨/٩. ح ـ ٦/ ٨٠. ح ـ ١/ ٤٤٢. وعن ابن مسعود وابن عباس. م ـ ٢٧١/٩. ح ـ ١/ ٤٤٤ وفيه: سدّوا عنيِّ كل خوخة في هذا المسجد غير خوخة ابي بكر. ح ـ ١/ ٤٤٤. ن.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـ ﷺ ـ خوطبەی خوێن [لە خوطبەکەیا] فەرمووی: خوا ـ سبحانه وتعالى ـ عەبدێکی موخەییەر کردوە لە بەینی دنیاو ئەوەی کە لە لای خوایە. ئیختیاری ئەوەی کرد کە لە لای خوایە. ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ گریا. [ئەبوسەعید ـ رضي الله تعالى عنه ـ] ئەفەرموێ: لە دڵی خۆما وتم: ئەم ئیختیارە بۆچی ئەگریی کە پیاوێ ئیختیار بکرێ لە بەینی دنیاو ئەوی لای خوایە =ئەو ئیختیاری ئەوە بکا کە لە لای خوایە=؟ مەگیرە ئەم عەبدە موخەییەرە پێغەمەر ـ ﷺ ـ بوو، ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە هەموومان عالمتر بوو. پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: ئەی ئەبوبەکر مەگریی بە منەتترینی خەڵق بە سەرما لە رەفاقەتیو لەماڵیا ئەبوبەکرە. ئەگەر لە ئوممەتی خۆم یەکێکم بکردایە بە دۆست ئەبوبەکرم ئەکرد. ئەمما ئەبوبەکر [برای دینە] برای دین و مەحەبەتی دین ئەفضەلترە. هیچ دەرگایێ لە

مزگـەوتـا نەمێنێ، ئەبێ هەمـووی بگیـرێ غەیری دەرگای ئەبوبەکر. لە ریـوایـەتـەکـەی ترا ئەفـەرمـوێ: هەرقوخێ لە مزگەوتا بێ بیگرن غەیری قوخی ئەبوبەکر.

١٩٠٥/٥٤- عن السائب بن يزيد قال: كنت قائماً في المسجد فحصبني رجل فنظرت فإذا عمر بن الخطاب [رضي الله تعالى عنه] فقال: اذهب فأتني بهذين، فجئت بهما قال:من أنتما؟ أو من أين أنتما؟ قالا: من أهل الطائف. قال:لو كنتما من اهل البلد لأوجعتكما، ترفعان أصواتكما في مسجد رسول الله -ﷺ-؟ ح - ١/٤٤٥.

١٩٠٦/٥٥- عن عبد الله بن زيد بن عاصم [رضي الله تعالى عنه] انه رأى رسول الله -ﷺ- مستلقيا في المسجد واضعا احدى رجليه على الاخرى م - ٨/٤١٢. ح - ١/٤٤٧. د، ت، ن.

تەرجەمە:

سائیبی کوڕی زەیـد ئەفـەرمـوێ: لە مەسجیـدا راوەستـابـووم یەکێ بەردێکی بۆ هاویتم، کە تێفکریم ئیمامی عومەر بو- رضي الله تعالى عنه - فەرمووی: بچۆ ئەو دوانەم بۆ بانگ کە، بردمنە خذمەتی، لێیپرسین: ئێوە کێن؟ یا فەرمـووی: خەڵقی کوێن؟ وتیان: خەڵقی طایەفین. فەرمووی: ئەگـەر خەڵقی شار بوونـایـە ئازارم ئەدان لە مزگەوتی پێغەمەرا -ﷺ- دەنگ بەرز ئەکەنەوە؟

عەبـدوڵـلای کوڕی زەیـدی کوڕی عاصیم - رضي الله تعالى عنـه - ئەفـەرمـوێ: چاوم کەوت بە پێغـەمـەر -ﷺ- بەقـەفـاوە راکشـابوو پێیێکی خستبوە سەر پێیێکی.

سەعیـدی کوڕی موسـەییـەب -رحمـه الله، ورضي عنه- ئەفەرموێ:

عومەرو عوثمانیش ـ رضي الله تعالى عنهما ـ وایان ئەکرد.

پێنــج شەش رۆژە تەرکی نووسینم کردوە؛ چونکی خەڵق گەلێکیــان رۆییبوون و گەلێکیان حازرن بۆ رۆیین، کە ئەستامووڵ لە ترسی ئەڵمان چۆڵ بکــرێ مەبــادا تووشی تەهلوکــە ببن (صــانهــا الله مع سائـر بلاد المسلمين من جميـع الآفـات والبليـات!) منیش بارم بەستـوە بۆ ئەطەنە، فەقـەط تەرەدودم هەیـە (أقـدم رجـلا وأؤخـر أخرى) ئەو کتێبانەی کە هەمە هەموو لە جەوالآن، سا بە خێرییەت بیان کەمەوەو لە جێی خۆمان پەروازە نەبین: دوعای خێرمان بۆ بکەن.

ئیمـرۆ (بتـوفيق الله تعـالى) دەستی پێ ئەکەمەوە تا بزانین خوا چیمان بۆ ئەکـا، کتێبـەکـانم هەر وان لە ناو بارا، تەنهـا موسـوەدەکـان بە بێ تەرتیب بەدەرەوەن. قەسطـەلانیم لە لایـە ئەممـا لە جەوالآیـە! ئەگەر غەڵەطم بوو ئیصلاحی بکەن (يغفر الله لكم. ومن الله التوفيق) ٢١ نیسانی ٩٤١

نوێژ لە مەسجیدی قوباداو زیارەتی

٥٦/١٩٠٧ ـ عن نافــع أن ابن عمــر ـ رضي الله تعـالى عنهمـا ـ كان لايصلي من الضحى إلا في يومين: يوم يقـدم بمكـة، فانـه كان يقـدمها ضحى، فيطــوف بالبيت ثم يصلي ركعتين خلف المقــام، ويــوم يأتي مسجد قباء فانه كان يأتيه كل سبت فإذا دخل المسجد كره أن يخرج منه حتى يصلي فيه. قال: وكان يحدث ان رسول الله ـ ﷺ ـ كان يزوره [يوم السبت فيصلي فيه ركعتين. اخرى] راكبا وماشيا. قال: وكان يقول له: إنما أصنع كما رأيت أصحابي يصنعون، ولا أمنع أحدا أن صلى في أي ساعــة شاء: من ليــل، أو نهــار غيـر أن لاتتحـروا طلوع الشمس

ولاغروبها. ح - ٢/٣٣١. م - ١١٣/٧ [١]. ح - ٢/٣٣٢.

تەرجەمە:

نافیع - رحمە اللە - ئەفەرموێ: عەبدوڵڵای کوڕی عومەر - رضي اللە تعالى عنهما - نوێژی ضوحای هەر لە دوو ڕۆژا ئەکرد: ئەو ڕۆژەی کە ئەگەییە مەککە؛ چونکی لە وەختی چێشت ئەنگاوا ئەگەییە مەککە، طەوافی بەیتی ئەکرد، لە پاشا لە پشت مەقامەوە دوو ڕەکعەت نوێژی ئەکرد. هەم لەو ڕۆژەیشا کە ئەچوە مەسجیدی قوباء لە ڕۆژی شەمەدا ئەچوو، کە بچوایە ژووری مزگەوتەکەوە ئەیکەرهان کە بێ ئەمە نوێژی تیا بکا لێی بچێتە دەرێ ئەیشیفەرموو: پێغەمەر -ﷺ- هەموو شەمەیێ زیارەتی قوبای ئەکرد دوو رکات نوێژی تیا ئەکرد. نافیع ئەفەرموێ: عەبدوڵڵا - رضي اللە تعالى عنە - ئەیفەرموو: بۆیە من وا ئەکەم چونکی ڕەفیقەکانم ئەدیی وایان ئەکرد. مەنعی هیچ کەس ناکەم لە هەر ساعەتێکا نوێژ ئەکا بیکا: شەو بێ، ڕۆژ بێ.. ئەوەندەی هەیە مەگەڕێن بۆ وەختی ڕۆژهەڵاتن و ڕۆژئاوابوون، =کە= لەو وەختەدا بە عەمدەن نوێژ بکەن.

بۆ ئەهلی مەدینە هەموو شەنبەیێ سوننەتە زیارەتی مزگەوتی قوبا بکا؛ چونکی پێغەمەر -ﷺ- بینای کردوەو، هەموو شەمەیێ تەشریفی چوە نوێژی تیاکردوە.

لە وەختی ڕۆژهەڵاتن و ئاوابوونا نوێژکردن حەرامە بەو شەرتە بە عەمدەن بیخاتە ئەو وەختەوە. یەعنی ئەگەر لەبەر مەعذەرەتێ کەوتە ئەو

(١) ئەم حەدیثەم لە موسلیمدا نەدۆزیەوە.

وەختانە مەکرووهـ نیەو دروستە. (خلافا لأبي حنيفة) لای ئەو بەتاڵە.

دروست نیە قەبری ئەنبیا - عليهم الصلاة والسلام - بکرێن بە مزگەوت:

١٩٠٨/٥٧ - جندب [رضي الله تعالى عنه] قال: سمعت النبي -ﷺ- قبل ان يموت بخمس وهو يقول: اني أبرأ إلى الله أن يكون لي منكم خليل، فإن الله قد إتخذني خليلا كما إتخذ إبراهيم [عليه الصلاة والسلام] خليلا. ولو كنت متخذا من أمتي خليلا لاتخذت أبا بكر خليلا. ألا وإن من كان قبلكم كانوا يتخذون قبور أنبيائهم وصالحيهم مساجد؛ فلا تتخذوا القبور مساجد، إني أنهاكم عن ذلك. م - ١٨٦/٣.

تەرجەمە:

جوندوب - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: پێنج رۆژ لە پێش وەفاتی پێغەمەرا -ﷺ- لێم بیست ئەیفەرموو: بە تەحقیق من بەرییم لە لای خوا [عز وجل] کە لە ئێوە یەکێ بکەم بە خەلیلی خۆم؛ چونکی خوا - عز وجل - منی کردوە بە خەلیل وەك ئیبراهیم [عليه السلام]ی کردوە بە خەلیل. من ئەگەر لە ئوممەتی خۆم یەکێکم بکرادیە بە خەلیل ئەبوبەکرم ئەکرد بە خەلیل. لێتان مەعلووم بێ ئەو ئوممەتانەی کە لە پێش ئێوەدا بوون قەبری پێغەمەرەکانیان و صاڵحەکانیان ئەکرد بە مزگەوت، هیچ قەبرێك مەکەنْ بە مزگەوت من نەهیتان لێ ئەکەم لەوە.

منبر النبي - ﷺ -

١٩٠٩/٥٨ - أبو حازم [سلمة بن دينار - رحمه الله -] قال: سألوا سهل بن

سعد [رضي الله تعالى عنه] : من أي شيىء المنبر؟ فقال : مابقي بالناس أعلم مني، هو من أثل الغابة [شجر لاشوك له مثل الطرفاء، وورقه الأشنان. والغابة موضع قرب المدينة] عمله فلان [ميمون أو باقوم] مولى فلانة [عائشة الأنصارية - رضي الله عنها -] لرسول الله -ﷺ- وقام عليه رسول الله -ﷺ- حين عمله، ووضِعَ، فاستقبل القبلة، كبر وقام الناس خلفه، فقرأ وركع وركع الناس خلفه، ثم رفع رأسه، ثم رجع القهقرى، فسجد على الأرض، ثم عاد إلى المنبر، ثم قرأ، ثم ركع، ثم رفع رأسه، ثم رجع القهقرى. حتى سجد بالأرض، فهذا شأنه. قال أبو عبدالله [البخاري]: قال علي بن عبدالله سألني أحمد بن حنبل [رحمهم الله تعالى] عن هذا الحديث. قال: فإنما أردت أن النبي -ﷺ- كان أعلى من الناس، فلا بأس بأن يكون الامام أعلى من الناس بهذا الحديث. قال: فقلت: ان سفيان [بن عيينة - رحمه الله -] كان يسأل عن هذا كثيرا، فلم تسمعه منه؟ قال: لا. ح - ١/٣٩٥. جه.

٥٩/١٩١٠ - وعنه أن نفراً جاؤا إلى سهل بن سعد [رضي الله تعالى عنه] قد تماروا في المنبر من أي عود =هو=؟ فقال: =أما= والله إني لأعرف من أي عود هو، ومن عمله، ورأيت رسول الله -ﷺ- أول يوم جلس عليه. فقلت له: ياأبا عباس فحدثنا. قال: أرسل رسول الله -ﷺ- إلى إمرأة. قال أبو حازم: إنه ليسميها يومئذ، أنظري غلامك النجار يعمل لي أعوادا أكلّم الناس عليها، فعمل هذه الثلاث درجات، ثم أمر بها رسول الله -ﷺ- فوضعت هذا الموضع، فهي من طرفاء الغابة. ولقد رأيت رسول الله -ﷺ- قام عليه فكبر وكبر الناس وراءه، وهو على المنبر، ثم رفع فنزل القهقرى حتى سجد في أصل المنبر، ثم عاد حتى =فرغ= من آخر صلاته، ثم أقبل

على الناس، فقال: يأيها الناس إنما صنعتُ هذا لتأتمّوا بي ولتعلموا صلاتي. م ـ ٢١٢/٣. ح ـ ١٧١/٢. د، ن.

تەرجەمەکانیان:

ئەبوحازم ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ: بەعزێ خەڵق هاتنەخزمەت سەهلی کوڕی سەعدی ساعیدیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە مینبەرا: کە لە چە دارێ دروست کراوە؟ نیــزاعیــان بوو. سەهــل ـ رضي الله تعــالى عنــه ـ فەرمــووی: خەبــەرتــان بێ وەڵــڵاهی ئەزانم کە: لە چە دارێکە، کێ دروستی کردوە. چاوم کەوت بە پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە ئەووەڵ ڕۆژێکــا کە تەشــریفی لە سەری دانیشت. ئەبــوحــازم ئەفــەرمــوێ: عەرزم کرد: کە وابێ قسەمان بۆ بکە. فەرمووی: پێغەمەر ـ ﷺ ـ ناردیە لای ژنێ کە عایشــەی ئەنصــاری‌یــە ئەمــری پێکــرد کە: بە غولامــە دارتــاشــەکــەت [کــە مەیمــوونــە، یا باقــوومــە] بڵێ چەنــد: دارێکم بۆ دروست بکا کە لە سەری قسە لەگەڵ خەڵق بکەم. ئەم [مینبەرە] سێ پێ‌پیلکــەیــەی بۆ دروست کرد. پێغــەمــەر ـ ﷺ ـ ئەمری کرد لەو جێیەیان دانا. ئەو مینبەرە لە داری بیی غابەیە[1]. پێغەمەر ـ ﷺ ـ م دی تەشریفی لە سەری ڕاوەستا ڕووی کردە قیبلە. (الله أكبر)ی کرد، لە دوای ئەووەوە خەڵق لە پشتیــەوە ڕاوەستــان و (الله أكبــر)یــان کرد، قورئــانی خوێن و تەشریفی چوە ڕوکووع، خەڵقیش چوونە ڕوکووع سەری موبارەکی لە ڕوکــووع بەرزکــردەوە لە پاشــا تەشــریفی پاشەوپاش گەڕایەوە سوجدەی لەسەر ئەزەر برد دیسان سەرکەوتەوە، تا ئاخری نوێژەکەی بەم نەوعە. لە

---

(١) غابە: شوێنێکە لە نزیکی مەدینەدا.

دوای نوێژ روی کردە خەڵق، فەرمووی: ئەی خەڵقینە بۆیەکم وا کرد تا ئێوەیش لە نوێژا پەیرەویی من بکەن، بزانن کە چۆن نوێژئەکەن[1].

حەرەکەتی کەم نوێژ بەتاڵ ناکاتەوە،بۆ مەصڵەحەتی عامە ئیعانە لە خەڵق طەڵەبکردن، بە قەدەر ئەو مەصڵەحەتە دروستە،بە فیعل تەعلیمی خەڵق زۆر باشەو سوننەتە. بە قسەیش دووبارەو تەئکیدي سوننەتە. بۆ ئیمام لە نوێژا لە سەر جێی بەرزتر لە جێی مەئمووم راوەستان دروستەو سوننەتە، تا چاویان لە نوێژکردنی ئیمامەکەیان بێ لێیان تێك نەچێ.

وجوب إذن النساء إلى المساجد وحرمة منعهن[2]

٦٠/١٩١١ ـ عن عبدالله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] أن رسول الله ـﷺـ قال: لاتمنعوا إماء الله مساجد الله. م ـ ٣/٨٦.

تەرجەمە:

پێغەمەر ـﷺـ فەرمووی: جاریەی خوا لە مزگەوتانی خوا مەنع مەکەن

٦١/١٩١٢ ـ سالم عن عبدالله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] قال: سمعت رسـول الله ـﷺـ يقـول: لاتمنعـوا نسـاءكم المسـاجـد إذا استأذنكم إليهـا. فقـال بلال بن عبـدالله [رضي الله تعـالى عنـه]: والله لنمنعهن. قال: فأقبـل عليـه عبـدالله فسبَّـهُ سبًّـا سيِّئا ماسمعته سبَّه مثله

(١) دانەر ـ خ ـ پوختەی مانای هەر سێ حەدیثەکەی نووسی، بۆیە هەندێ شتی نەنووسیوە وەك قسەکەی بوخارییو سوفیانی کوڕی عویەینە. کە عەلیی کوڕی مەدینی ئەڵێ: بە ئەحمەدی کوڕی حەنبەلم وت: گەلێ جار دەربارەی ئەم حەدیثە لە سوفیان دەپرسرا، ئایا لێت نەبیستوە؟ فەرمووی: نە.

(٢) پێویستی رێگەدانی ژنان بۆچوونە مزگەوت و حەرامی مەنعکردنیان.

قط. وقال: أخبرك عن رسول الله ـ ﷺ ـ وتقول والله لنمنعهن؟! مـ ٨٦/٣.

وفي أخرى مثله: لاندعهن يخرجن فيتخذنه دَغَلا [فسادا وخداعا وريبة].

وفي أخرى: ائذنوا للنساء بالليل إلى المساجد. فقال: ابن له يقال له واقد: إذن يتخذنه دَغَلا. قال: فضرب صدره. م ـ ٣/٨٦، ٨٧.

تەرجەمە:

عەبدوڵڵای کوڕی ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ: لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ م بیست ئەیفەرموو: ژنانتان کە ئیذنیان لێ خواستن [بە شەو. م أخرى] بۆ چوونەمزگەوت مەنعیان مەکەن لە مزگەوت بیلالی کوڕی عەبدوڵڵا وتی: وەڵڵا مەنعیان ئەکەین!

عەبدوڵڵا ـ رضي الله تعالى عنه ـ رووی تێکرد. سالم ئەفەرموێ: جوێنێکی زۆر خراپی پێدا، قەت نەمبیستبوو جوێنی وای پێدابێ. پێی فەرموو: من لە پێغەمەرەوە ـ ﷺ ـ خەبەرت ئەدەمێ و تۆ ئەڵێی مەنعیان ئەکەین؟! لە ریوایەتەکەی ترا واقیدی کوڕی وتی: کە وابێ خەڵق ئەیانکەن[1] بە سەبەبی فەسادو شوبهە. عەبدوڵڵا ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە سنگیا کێشاو فەرمووی. . إلخ. لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ: کە ئیذنیان لێ خواستن کە بە شەو بچنە مزگەوت ئیذنیان

(١) دانەر ـ خ ـ لە مانای (يتخذنه دغلا)دا فەرموویەتی: «خەڵق ئەیانکەن بە سەبەبی فەسادو شوبهە» بەڵام وابزانم باش بۆی نەچووە، دەبوو بیفەرمووایە: «کە وابێ مزگەوت ئەکەن بە جێگەی خراپەو. .» واتە: ژنەکان ئەیکەن، نەك خەڵق ژنەکان ئەکەن بە. .

بدەن.

١٩١٣/٦٢ وعنه ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال: كانت إمرأة لعمر [عاتكة بنت زيد النبي، أو الولي، أخت سعيد(٢) من العشرة المبشرة ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] تشهد صلاة الصبح والعشاء في الجماعة في المسجد، فقيل لها: لم تخرجين وقد تعلمين أن عمر [رضي الله تعالى عنه] يكره ذلك ويغار؟ قالت: ومايمنعه أن ينهاني؟ قال: يمنعه قول رسول الله ـﷺـ: لاتمنعوا إماء الله من مساجد الله. ح ـ ٢/١٦٢.

تەرجەمە:

عاتیکەی حەرەمی حەزرەتی عومەر، کچی زەیدی کوڕی نوفەیل خوشکی سەعیدی موبەششەر بە جەننەت ـ رضي الله تعالى عنهم ـ تەشریفی لە نوێژی سبەینێ و خەوتنانا حازری جەماعەت ئەبوو. پێیان وت: بۆ بە شەو ئەچی بۆ مزگەوت ئەزانی کە عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەبەری گرانەو بەغیرەتە؟! فەرمووی: ئەی بۆچی مەنعم ناکا؟ عەرزیان کرد: لەبەر فەرموودەی پێغەمەر ـﷺـ: کارەکەرانی خوا لە مزگەوتانی خوا مەنع مەکەن.

١٩١٤/٦٣ ـ زينب الثقفية: امرأة ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ كانت تحدث عن رسول الله ـﷺـ أنه قال: إذا شهدت إحداكن العشاء فلا تطيب تلك الليلة. م ـ ٣/٨٧. وعن أبي هريرة نحوه م ـ ٣/٨٨.

تەرجەمە:

زەینەبەی ثەقەفی‌یە ژنی ئیبن و عومەر ـ رضي الله تعالى عنهم ـ لە

(١) لە ئەسڵدا ئاوایە (زيد بن عمرو بن نفيل أخت سعد).

پێغەمەر ـ ﷺ ـ ەوە ریوایەت ئەکا فەرمووی: ژنانتان کە حازری نوێژی خەوتنان بوون ئەو شەوە بۆنی خۆش لە خۆی هەڵنەسوێ.

ئەبوهورەیرەیش ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی: هەر ژنێ کە بە بخوور خۆی قان دا لەگەڵ ئێمە حازری جەماعەتی خەوتنان نەبێ.

١٩١٥/٦٤ ـ عائشة [رضي الله تعالى عنهـا] زوج النبي ـ ﷺ ـ تقول:لو أن رسول الله ـ ﷺ ـ رأى ما أحدث النساء لمنعهن المساجد كما مُنِعت نساء بني إسرائيل. قال [يحيى]: فقلت لعمرة [بنت عبد الرحمن بن عوف ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] أنساء بني إسرائيل منعن =المسجد=؟ قالت: نعم. م ـ ٣/٨٨.

تەرجەمە:

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەیفەرموو: ئەگەر پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەوەی ئەبینی کە ژنان ئیجادیان کردوە مەنعی ئەکردن لە مزگەوت چۆن ژنـانـی بەنی ئیسـرائیـل مەنـع کراون. یەحیـا لە عەمـرەی کچی عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوفی پرسی ـ رضي الله تعالى عنهما ـ: بۆچ ژنانی بەنی ئیسرائیل لە مزگەوت مەنع کراون؟ عەمرە فەرمووی: بەڵێ.

١٩١٦/٦٥ ـ حەضرەتی عائیشە [رضي الله تعالى عنها] قالت: كن نساء الـمؤمنـات، يشهـدن مع رسـول الله ـ ﷺ ـ صلاة الفجـر متلفعـات بمروطهن، ثم ينقلبن إلى بيوتهن، حين يقضين الصلاة، لايعرفهن أحد من الغلس. ح ـ ١/٤٩٧، ٤٩٢ بفرق لايضر.

تەرجەمە:

عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ: ژنەموسوڵمانان لە خزمـەت پێغەمەرا ـﷺـ حازری نوێـژی سبـەینێیـان ئەبوون، خۆیان بەسەرپۆش داپۆشیبو، لە دوای نوێژ ئەگەڕانەوە بۆ ماڵەوە لەبەر تاریکیی هیچ کەس نەیەناسین.

وەختی نوێــژی سبـەینێ طولـووعی فەجـرە. زۆر ئەکـرێو کراوە، حەتتا دوای گەڕانەوە یەکترییان نەناسیوەتەوە لەبەر تاریکیی.

ئەو مەوقیعانەی کە پێغەمەر ـﷺـ کە لە رێی حەج و عومرەدا نوێژی لێ کردوە نۆ مەوقیعــە. ئیمـڕۆ مەسجیـدی (ذو الحليفـه)و مەسجیـدی (روحا) مەعلوومە، خەڵقی ئەو ئەطرافە ئەیزانن، حەوتی هیچ کەس نیە بیـزانێ، کە وابێ لە نووسینیـانـا هیـچ فایـدەی نیـە. لە بوخـارییان لە صەحیفەی ح ـ ١/٤٥١. لە نۆ حەدیثان موراجەعەتی ئەو صەحیفەی قەسطەلانییە بکەن.

سترة المصلى[١]

١٩١٧/٦٦ ـ عن أبي جحيفة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال: رأيت رسول الله ـﷺـ [بمكـة وهـو بالأبطـح] في قبـة حمـراء من أدَم [كأني أنظر إلى بياض ساقيه. م] ورأيت بلالا أخذ وَضوء رسول الله ـﷺـ ورأيت الناس يبتدرون ذاك الوَضوء فمن أصاب منه شيئا تمسح به، ومن لم يصب منه شيئا أخذ من بلل يد صاحبه، ثم رأيت بلالا أخذ عنزة فركزها، وخرج النبي ـﷺـ في حلة حمراء مشمِّرا، صلى إلى العنزة بالناس ركعتين،

(١) ئەوەی لە بەردەمی نوێژکەردا دادەنرێ.

ورأيت الناس والدواب يمرون بين يدي العنزة.

ح ـ ١/٣٩٤. م ـ ٣/١٥٧. د، ت، ن، جه. وفي مسلم زيادة: فتوضأ، وأذّن بلال قال [=ابو جحيفة=] فجعلت أتتبع فاه ههنا وههنا [إلى هنا ح ـ ٢/١٨] يقول يمينا وشمالا، يقول: حي على الصلاة، حي على الفلاح. قال: ثم ركزت له عنزة فتقدم فصلى الظهر ركعتين، يمر بين يديه الحمار والكلب لايمنع، ثم صلى العصر ركعتين، ثم لم يزل يصلي ركعتين حتى رجع إلى المدينة. م ـ ٣/١٥٧.

تەرجەمە:

ئەبو جوحەیفە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: هاتمە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە مەکەدا تەشریفی لە ئەبطەحا بوو، لە قوببەیێکی چەرمی سوورا بوو، چاوم کەوت بە بیلال ئاوی دەزنوێژی پێغەمەری ـ ﷺ ـ هێنایە دەرێ، دەرنوێژی شت، خەڵق بە پەلەپەل هاتن بۆ ئاوی دەزنوێژەکەی، هەرکەسێ شتێکی دەست بکەوتایە لە خۆیی ئەسوو، هەرکەسێ دەستی نەکەوتایە لە تەڕایی دەستی ڕەفیقەکەی لە خۆیی ئەسوو، بیلال بانگی دا، تەماشای دەمم ئەکرد کە بۆ لای راستیو لای چەپی ئەملاو ئەولای پێ ئەکرد. پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە دەستێ لیباسی سوورا تەشریفی هاتەدەرێ، (کأنە) چاوم وا لە سپیایی هەردوو پووزی موبارەکی، لە پاشا بیلال عەصایێکی نووك بە ئاسنی بۆ داچەقان، بە قاچی هەڵماڵراوەوە رووی‌کردە عەصاکەو دوو رکات نوێژی بە خەڵق کرد. گوێدرێژ و سەگ بە بەردەمی عەصاکەدا ئەڕۆیین مەنع نەئەکران، نوێژی عەصری دوو رکات کرد، تا گەڕایەوە بۆ مەدینە هەر دوو رکات ـ دوو رکات نوێژی ئەکرد ـ یەعنی غەیری مەغریب ـ.

٦٧/١٩١٨ ـ عن ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] أن رسول الله ـ ﷺ ـ كان إذا خرج يوم العيد أمر بالحربة فتوضع بين يديه فيصلي إليها والناس وراءه، وكان يفعل ذلك في السفر، فمن ثم إتخذها الأمراء. ح ـ ١/ ٤٥٤. م ـ ٣/ ١٥٤.

تەرجەمە:

ئيبن و عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ: كە پێغەمەر ـ ﷺ ـ ڕۆژی جەژن تەشریفی بچوایە دەرێ بۆ نوێژ ئەمری ئەفەرموو كە نێزە لە بەردەميا دائەچەقێنرا، بەرەو نێزەكە نوێژی ئەكرد، خەڵقیش لە پشت ئەوەوە نوێژیان ئەكرد، لە سەفەریشا وای ئەكرد؛ بۆیە ئومەرا نێزەیان كردوە بە سوترە.

٦٨/١٩١٩ ـ أبو جحيفة [رضي الله تعالى عنه] أن النبي ـ ﷺ ـ صلى بهم بالبطحاء، وبين يديه عَنَزَةٌ، الظهر ركعتين، والعصر ركعتين، يمر بين يديه المرأة والحمار. ح ١/ ٤٥٤. م ـ ٣/ ١٥٨. د، ت، جه.

تەرجەمە:

ئەبوجوحەيفە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە بەطحادا نوێژی پێكردن نێزەییێكی لە بەردەما داچەقێنرابوو دوو ركات نوێژی نێوەڕۆ، دوو ركات نوێژی عەصری پێكردن پیاوو[1] گوێدرێژ بە بەردەميا رائەبوردن. يەعنی لەوديو نێزەكەوە.

٦٩/١٩٢٠ ـ عن عبدالله بن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قال: أقبلت

(١) دانەر ـ خ ـ لە دەقە عەرەبیەكەیدا، بە هەڵە، (المرء)ی نووسیبوو لێرەیشدا بە پیاو تەرجەمەی كرد. بەڵام (المرأة) راستەو دەبێ لێرەدا (ژن) بنووسرێ.

راكبا على حمار أتان، وأنا يومئذ قد ناهزت الاحتلام، ورسول الله ـﷺـ يصلي بالنـــاس بمنى إلى غيـر جدار [أي ستـرة، شافعي] فمـررت بين يدي بعض الصف فنزلت وأرسلت الأتان ترتع، ودخلت في الصف، فلم يُنكر ذلك عليَّ أحد. ح ـ ١/٤٥٤. م ـ ٣/١٥٨.

تەرجەمە:

ئیبن وعبـــاس ـ رضي الله تعـــالى عنهمـــا ـ ئەفـەرمـوێ: سواری گوێــدرێــژێكي ماچــە بووبـووم، نزیكي ئیحتیـلام بوونم بوو، هاتم پێغەمەر ـﷺـ لە مینادا نوێژی بە خەڵق ئەكرد، بێ ئەمە كە سەترەی بێ، بە بەردەمی بەعزێ لە صەفەكانا رابوردم، دابەزیم و گوێدرێژەكەم بەرەڵڵا كرد بلەوەڕێو، چوومە ناو صەفەكەوە هیچ كەس ئینكاری لێ نەكردم.

٧٠/١٩٢١ ـ عن سهـــل ـ رضـي الله تعـــالى عنـــه ـ قال: كان بين مصلى رسول الله وبين الجدار ممرُّ الشاة. ح ـ ١/٤٥٥. م ـ ٣/١٦٣.

٧١/١٩٢٢ ـ عن سلمة [بن الأكوع ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال: جدار المسجد عند المنبر ماكادت الشاة تجوزها. ح ـ ١/٤٥٥.

تەرجەمە:

سەهل ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: لە بەینی جێ‌نوێژی پێغەمەرا ـﷺـ و بەینی دیواری مزگەوتا ئەوەندە بوو مەڕی پیا ئەڕۆیی.
سەلـمـە ئەفـەرمـوێ: دیواری مزگەوت لای مینبەرەوە بوو، ئەوەندە بوو مەڕی پیا بڕوا.

٧٢/١٩٢٣ ـ عن أنس ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ قال: كان المؤذن إذا أذن

قام ناس من أصحاب النبي -ﷺ- يبتدرون السواري حتى يخرج النبي -ﷺ- وهم كذلك يصلون الركعتين قبل المغرب، ولم يكن بين الأذانين والإقامة شيء. ح - ٢/١٣/ . م - ٤/١٣٢ . وفيه: حتى أن الرجل الغريب ليدخل المسجد فيحسب أن الصلاة قد صليت من كثرة من يصليها. وليس فيه آخره.

تەرجەمە:

ئەنەس - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ: كە موئەذذين بانگی دا بەعزێ لە ئەصحابي پێغەمەر -ﷺ، ورضي عنهم - تەشريفيان هەڵەستا بە پەلەپەل ئەچوون بۆ لای كۆڵەكەكانی مزگەوتەوە [بۆ نوێژ] تا پێغەمەر -ﷺ- تەشريفی ئەهاتە دەرێو ئەوان لەوێبوون دوو ركاتيان لە پێش نوێژی مەغريبا ئەكرد لە بەينی بانگ و قامەتا هيچ نەبوو[1].

سەترە چەندە ئەبێ بەرز بێ؟

١٩٢٤/٧٣ - عن موسى بن طلحة عن أبيه [رضي الله تعالى عنه] قال: قال رسول الله -ﷺ- إذا وضع أحدكم بين يديه مثل مؤخرة الرحل فليصل ولا يبال من مر وراء ذلك. م - ٣/١٥٢ .

١٩٢٥/٧٤ - وعنه قال: كنا نصلي والدواب تمر بين أيدينا فذكرنا ذلك لرسول الله -ﷺ- فقال: مثل مؤخرة الرحل تكون بين =يدي= أحدكم ثم لايضره مامر. وقال ابن نمير:

(١) دانەر - خ - مانای زيادەی ريوايەتەكەی موسليمی نەكردوە، كە ئەمەيە: دوای بانگی مەغريب كە دەستيان ئەكرد بە نوێژكردن وا دەبوون پياوی غەريب و نەشارەزا دەچوە مزگەوتەوە ئەوەندە زۆر ئەو دوو ركاتەيان دەكرد وای دەزانی كە نوێژ-ەفەرزەكە - كراوە.

=لايضره= من مر بين يديه. م ـ ١٥٤/٣.
تەرجەمە:

مووســای کوڕی طەلحــە ـ رضي الله تعــالى عنـه ـ لە باوکیـەوە ریـوایـەت ئەکـا نوێـژمـان ئەکـردو حەیـوانـات بە بەردەممانا ئەڕۆیین، ئەوەمــان عەرزی پێغـەمـەر ـﷺـ کرد فەرمـووی: لە بەردەمتـانا بە قەد بەرزایي =پاشکۆی= کۆپانی وشتر بێ ئەوی ـ یا فەرمووی ئەوکەسەی ـ بە بەردەمتــانــا رابـــوورێ زەرەرتـــان پێ نـاگـەیێنێ. لە پشت ئەوەوە راببوورێ. لە ئیبن و عومەرو عایشەیش ـ رضي الله تعالى عنهم ـ وا ریـوایـەت کراوە. پێغـەمـەر ـﷺـ بەرەو وشترەکەی خۆی نوێژی کردوە. یەعنی لە باتیی سەترە.

١٩٢٦/٧٥ ـ عن عروة قالـت عائشــة [رضي الله تعــالى عنهــا]: مايقطـع الصـلاة؟ =قـال:= فقلنـا: الحمار والمرأة. فقالت: إن المرأة لدابـة سوء. لقـد رأيتني بين يدي رسـول الله ـﷺـ معتـرضـا كاعتـراض الجنازة وهو يصلي. م ـ ١٦٧/٣. جه.

١٩٢٧/٧٦ ـ وعنها ـ رضي الله تعالى عنها ـ أنه ذكر عندها: مايقطع الصـلاة؟ فقـالـوا: يقطعهـا: الكلب، والحمـار، والمـرأة. قالت: لقد جعلتمونا كلابا.

[وفي أخـرى عنهـا: فقـالت: شبهتمونا بالحمر والكلاب. والله خ] لقد رأيت النبي ـﷺـ يصلي وإني لبينه وبين القبلة، وأنا مضطجعة على السرير، فتكون لي حاجة فأكره أن أستقبله. [وفي أخرى خ: فأكره أن أجلس فأوذي النبي ـﷺـ] فأنسل إنسلالا [عند رجليه. أخرى. خ]. ح ـ ٤٦١/١، ٤٦٢. د، جه.

تەرجەمە:

لەخزمەت حەزرەتی عایشەدا - رضي الله تعالى عنها - بەحثی ئەوە کرا کە: چی نوێـژی ئینسـان ئەبـڕێ؟ وتیـان: سەگ و، کەرو، ژن. حەزرەتی عایشە - رضي الله تعالى عنها - فەرمووی: ئێمەتان بەرابەر بە سەگ گرت. تەشـبـیـهـتـان بە سەگ و کەر کردیـن و، ژن چە حەیوانێکی خراپە؟! وەڵلاهی! لەسەر تەخت لە بەینی پێغەمەرا -ﷺ- و قیبلەدا وەك مردوو لێی پاڵکەوتبووم ئەو نوێژی ئەکرد. ئیحتیاجێکم ببـوایـە حەزم نەئـەکـرد هەڵسم دابنیشم ئەذیـەتی بدەم لای پێیەوە خۆم ئەکێشایە دەرێ.

١٩٢٨/٧٧ - عن أبي ذر - رضي الله تعالى عنه - قال: قال رسول الله -ﷺ-: إذا قام أحـدكم يصلي فإنـه يستـره إذا كان بين يديـه مثـل آخـرة الـرحـل، فإذا لم يكن بين يديـه مثـل آخـرة الـرحل فإنه يقطع صلاته: الحمار، والمرأة، والكلب الأسود. [قال الراوي عنه:] قلت: يا أبا ذر مابـال الكلب الأسـود من الكلب الأحمـر، من الكلب الأصفـر؟ قال: يابن أخي! سألت رسول الله -ﷺ- كما سألتني، فقال: الكلب الأسود شيطان. م ١٦٥/٣.

[وفي رواية أحمد عن عائشة - أي عن رسول الله -ﷺ-] أنه قال: لايقطع صلاة المسلم شيء إلا: الحمار، والكافر، والكلب، والمرأة. فقالت عائشة: يارسول الله لقد قرنّا بذوات السوء. قسطلاني - ٤٦٣/١.

١٩٢٩/٧٨ - عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي -ﷺ- أنها قالت: كنت أنـام بين يدي رســول الله -ﷺ- ورجـلاي في قبلتـه، فإذا

سجد غمزني فقبضت رجليّ، فإذا قام بسطتهما. قالت: والبيوت يومئذ ليس فيها مصابيح. ح ـ ١/٣٩٨. م ـ د، ن.

تەرجەمە:

سێ حەدیث موتەعاریضن دوانیان لەگەڵ یەکێکیانا.

ئەبـــوذەڕ ـ رضي الله تعـــالى عنـــه ـ ئەفـەرمـوێ: پێغـەمـەر ـﷺـ فەرمووی: کە یەکێ لە ئێوە هەڵسا بۆ نوێژ بە قەد بەرزایی پاش کۆپانی وشترێکی لە بەردەما بێ ئەوە ئەبێ بە سەترەی، ئەگەر نەبێ کەر، ژن، سەگی رەش بە بەردەمیا راببوورن نوێژەکەی ئەبرن. راویی ئەفەرموێ: لە ئەبوذەڕم پرسیی: سەگی رەش فەرقی لە سەگی سوورو زەرد چیە؟ فەرمـــووی: کوڕی برای خۆم وەك لە منت پرسیی منیش لە پێغـــەمـــەر ـﷺـ م پرسیی فەرمووی: سەگی رەش شەیطانە.

ئەحمەد بە طەریقی خۆی لە عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ وە ـ ریوایەت ئەکا [کە پێغەمەر ـﷺـ] فەرمووی: غەیری: کەرو، کافرو، سەگ و، ژن، هیچ شتێ نوێژی موسوڵمان بەتاڵ ناکاتەوە. عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ عەرزیکرد: (یارسول الله) بە تەحقیق ئاوملی حەیواناتی خراپ کراوین.

لە ریوایەتەکەی تری حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ دا ئەفـــەرمـوێ: لە بەردەمی پێغـەمـەرا ـﷺـ ئەنـوستم هەردوو پێم لە بەر قیبلەیـا بوو، کە ئەچـوو بۆ سوجـدە پێی ئەگـوشیم و پێم هەڵـەکێشـا کە تەشریفی لە سوجدە هەڵەستایەوە پێم رائەکێشایەوە لەو رۆژانەدا ماڵان چرایان تیا نەبوو. (سێ شت).

لە ریوایەتی ئەبوذەرا سێ شت، لە ریوایەتی ئەحمەدا لە عایشەوە ـ رضي الله تعالی عنها ـ کافریشی لێ زیادکراوە. ئەم سێ چوار شتە بە بێ سەتـرە لە بەردەمی ئینسـانـا بن نوێـژ بەتـاڵ ئەکـەنـەوە. لە هەمـوو ریوایەتی بوخاریی‌و موسلیما لە حەزرەتی عایشەوە ـ رضي الله تعالی عنها ـ بە بێ سەترە ژن نوێژ بەتاڵ ناکاتەوە. حەتا پێغەمەر ـﷺـ پێی حەزرەتی عایشەی گوشیوە کە جێی سوجدەی بکاتەوە.

ریـوایـەتـەکـان هەموویان صەحیحن، پێغەمەر ـﷺـ فەرموویەتی، فەقەط بەعزێ قەولی پێغەمەر ـﷺـ نەسخی بەعزێ قەولی ئەکاتەوە. قەولی حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ کە ئەفەرموێ: لە بەر قیبلەی پێغـەمـەرا ـﷺـ وەك جەنـازە راکشـابووم، دوای وەفاتی پێغەمەر ـﷺـ فەرمـوویـەتی. ئەوی ئیمـامی ئەحمـەد لێی ریـوایـەت کردوە لە زەمانی پێغەمەرا ـﷺـ بوە. ئەگەر ئەم حوکمە باقی بوایە ئینکاری قسەی ئەوانەی نەئەکرد کە لە حوضووریا فەرموویان سەگ و کەرو ژن نوێژ بەتـاڵ ئەکـەنـەوە. لەگـەڵ ئەمەیشا ئیحتیمالی هەیە کە مورادی پێغەمەر ـﷺـ لە بەتـاڵ بوونـەوەی نوێـژ بەتـاڵ بوونـەوەی ئەواب بێ؛ چونکی ئینسان تەماشای ئەکاو ذیهنی بەوە مەشغووڵ ئەبێ نوێژەکەی لێ تێك ئەچێ.

بابەت و سەرباسەکانی ئەم بەرگە

لاپەڕە بابەت

رقم الايداع ٦١٨ في المكتبة الوطنية ببغداد لسنة ١٩٨٧

بغداد ـ هاتف ٨٨٨٢٧٣٦

لە کتێبخـــانەی نیشـــتمانیدا ژمارە
(٦١٨)ی ساڵی (١٩٨٧)ی دراوەتێ
نرخی: (دوو دینارو نیو)ە

ئەجام لە حەلا عبدالسلام سلمه الله وایە کە ئەم مقدارەی وەرگرت منتظرن بەر تاڵەی خۆشی تەوە
دەنە بەجێ جوابی گەیشتنی بنوسی تا دڵ رەحەت بیم چونکە وەختەکەی خوایە والسلام

ئەمام وا بو کە دە حقا هەر پیغمبر علیه السلام چ آیەتی نازڵە بوە بینوسم ئەتر فکرم ئابی بنوسەی زیاتری قرآنم نبی بیایە
حەرفی نظرم ئەکرد چونکی حەرەم لە نهایتی وایە بلە یە لەم بلکو ان شاء الله ئەم مقدارە تەواو بکەم

مسجد قباء
پێنج شەش روژە ترکی نوسینم کردوە چونکی خلق گەلێکیان رو بیو فو کثر گیاف حاضرە بو بوینی
کە استنا موڵ لە ترسی ئلمان چول بکری مەبادا توشی تەهلکە ببن صانها الله مع سائر بلاد المسلمین
من جمیع الافات والبلیات منیش بارم بەستوە بو الطف فقط تردەم هەیە اقدم وجیلد
وەدۆخ اخری یەوکت بانەی کە هەم هەموڵە جوالان سا بەچربت بیانکەمەوە و
لەجیری خوشاف پروانەوە نەبین دعای خزرمان بو بکەن

امرو بتوفیق الله تعالی دستی پێ ئەکەمەوە تا بزانین خوا پیمان بەبەخشێ حاکمی ئەگانم
هەروا ئلمانا و بارا تنها مسودەکاف بە بێ ترتیب بە دەرەوەن قسطەلانیم لەلایە امالجوالایە
ئەگەر غلطم بوا اصلاحی بکەن یغفر الله لکم ومن الله التوفیق ٢١ نیسان ١٩٤١

لە کتێبخـانەی نیشـتمانیدا ژمارە
(٦١٨)ی سالی (١٩٨٧)ی دراوەتێ

نرخی: (دوو دینارو نیوە)

بغداد ـ هاتف ٨٨٨٢٧٢٦